УНІВЕРСИТЕТ ДЕРЖАВНОЇ ФІСКАЛЬНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

НАУКОВІ РОБОТИ СТУДЕНТІВ УДФСУ

ЗБІРНИК СТАТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДРУГОГО (МАГІСТЕРСЬКОГО) РІВНЯ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВОГО ІНСТИТУТУ ПРАВА

Частина 2

СЕРІЯ «НАУКОВІ РОБОТИ СТУДЕНТІВ УДФСУ»

Серія «Наукові роботи студентів УДФСУ» заснована у 2018 році і є продовженням започаткованої у 2017 р. серії «Випускникам УДФСУ».

Редакційна колегія:
Пашко П. В., д.е.н. (голова)
Шевчук О. А., д.е.н. (заступник голови)
Топчій В. В., д.ю.н.
Краєвський В. М., д.е.н.
Кужелєв М. О., д.е.н.
Шевчук С. В., д.е.н.
Суліма Є. М., д.філос.н., член-кореспондент НАПНУ
Горбовий А. Ю., д.т.н.
Чмелюк В. В., к.ю.н.
Малинський І.., к.н.фіз.вих.
Шевчук В. А., к.ю.н.

У СЕРІЇ «ВИПУСКНИКАМ УДФСУ» ВИЙШЛИ ДРУКОМ:

2017

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня ННІ економіки, оподаткування та митної справи»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня ННІ права»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня ННІ інформаційних технологій та менеджменту»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня ННІ обліку, аналізу та аудиту»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня ННІ фінансів, банківської справи»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня факультету підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників податкової міліції»

У СЕРІЇ «НАУКОВІ РОБОТИ СТУДЕНТІВ УДФСУ» ВИЙШЛИ ДРУКОМ:

2018

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня ННІ економіки, оподаткування та митної справи»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня ННІ права»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня ННІ інформаційних технологій та менеджменту»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня ННІ обліку, аналізу та аудиту»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня ННІ фінансів, банківської справи»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня факультету підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників податкової міліції»

2019

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня ННІ права»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня ННІ обліку, аналізу та аудиту»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня ННІ фінансів, банківської справи»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня ННІ економіки, оподаткування та митної справи»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня ННІ інформаційних технологій»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня факультету підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників податкової міліції»

2020

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня ННІ права»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня ННІ обліку, аналізу та аудиту»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня ННІ фінансів, банківської справи»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня ННІ економіки, оподаткування та митної справи»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня ННІ інформаційних технологій»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня факультету підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників податкової міліції»

«Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня ННІ спеціальної фізичної і бойової підготовки та реабілітації»

УНІВЕРСИТЕТ ДЕРЖАВНОЇ ФІСКАЛЬНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Кафедра кримінального процесу

Серія «Наукові роботи студентів УДФСУ»
Заснована у 2018 році і є продовженням започаткованої у 2017 р. серії «Випускникам УДФСУ»

ЗБІРНИК СТАТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДРУГОГО (МАГІСТЕРСЬКОГО) РІВНЯ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВОГО ІНСТИТУТУ ПРАВА

У чотирьох частинах

Частина 2

Ірпінь
2020

УДК 34(477)(06)
ББК 67.9(4Укр)я54
З-41

Рекомендовано до друку Вченою радою
Навчально-наукового інституту права
(протокол № 4 від 4 листопада 2020 року)

З-41 Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня Навчально-наукового інституту права Університету ДФС України : у 4 ч. Ч. 2. – Ірпінь : Університет ДФС України, 2020. – 270 с. – (Серія «Наукові роботи студентів УДФСУ» ; т. 19).

У збірнику опубліковано статті здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня.

Видання призначене для молодих вчених, аспірантів, здобувачів вищої освіти.

УДК 34(477)(06)
ББК 67.9(4Укр)я54

Матеріали розміщено у авторській редакції.
Відповідальність за зміст матеріалів, їх відповідність вимогам чинного правопису і достовірність фактів та статистичних даних несуть автори.

© ННІ права, 2020
© Університет ДФС України, 2020

ЗМІСТ

Кафедра кримінального процесу
Група ПМСП-19-2

Лазоришин Яна Тарасівна
Окремі питання тактики підготовки та проведення
допиту при розслідуванні злочинів, пов'язаних з ухиленням
від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)..... 8

Мазур Яніна Петрівна
Імплементація міжнародних стандартів захисту прав адвокатів 14

Мациборук Катерина Анатоліївна
Домашній арешт як запобіжний захід у
кримінальному провадженні України 18

Мінчук Ярослав Ігорович
Форми взаємодії слідчого та експерта
під час досудового розслідування..... 22

Мурза Ірина Василівна
Окремі питання щодо повноважень
слідчого судді у кримінальному провадженні..... 26

Нечитайло Наталія Олександрівна
Застосування приводу у досудовому розслідуванні як
заходу забезпечення кримінального провадження 31

Пасюк Тетяна Василівна
Особливості пред'явлення для впізнання особи
в режимі відеоконференції..... 36

Петлюк Віталій Миколайович
Особливості організації розслідування доведення до банкрутства 41

Пожар Вадим Володимирович
Загальна характеристика та теоретико-методологічні аспекти
вручення письмового повідомлення про підозру..... 46

Полінкевич Олександр Васильович
Організація і планування окремих слідчих (розшукових)
дій і тактичних операцій під час розслідування злочинів
проти життя і здоров'я особи 52

Полчанінова Олена Валеріївна
Підтримання приватного обвинувачення у кримінальному процесі України 56

Посенко Богдан Григорович
Впровадження засади змагальності сторін у кримінальному процесі 60

Пудкалюк Каріна Олександрівна
Процесуальні особливості та проблеми здійснення контролю та нагляду за діяльністю органів досудового розслідування 65

Ситик Ростислав Володимирович
Дистанційне правосуддя зарубіжних країн та його особливості 71

Сливка Богдан Миколайович
Особливості проведення негласних слідчих (розшукових) дій під час розслідування незаконного виготовлення зберігання, збуту або транспортування з метою збуту підакцизних товарів 76

Тимошенко Дарина Юріївна
Тримання під вартою в системі запобіжних заходів України 81

Убрамик Юлія Романівна
Фіксація результатів проведення негласних слідчих (розшукових) дій як засіб забезпечення прозорості доказування у кримінальному процесі України 85

Хіміч Наталія Віталіївна
Актуальні питання членства авдокатів у національній асоціації адвокатів України 90

Цісар Ганна Ігорівна
Перспективи розвитку та вдосконалення експертних досліджень у кримінальних провадженнях щодо ухилення від сплати податків 94

Шепель Жанна Анатоліївна
Стандарти участі адвоката у кримінальному процесуальному доказуванні 99

Шильнікова Анастасія Олександрівна
Допустимість доказів, отриманих у результаті приватної детективної діяльності 104

Ющенко Дмитрій Анатолійович
Судовий контроль за обґрунтованістю підозри при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження 110

Янюк Ліна Анатоліївна
Особливості залучення спеціаліста та використання спеціальних знань у кримінальному провадженні..... 115

Група ПМСПз-19-1

Андрощук Богдана Вікторівна
Роль органу пробації під час розслідування кримінальних правопорушень..... 120

Бабакова Майя Сергіївна
Підходи до визначення процесуальних етапів судового розгляду в першій інстанції у кримінальному провадженні..... 126

Баженова Анастасія Сергіївна
Адвокатська монополія: європейський досвід та перспективи його застосування в Україні..... 131

Браунагель Андрій Валерійович
Особливості призначення та проведення судово-медичної експертизи 135

Бурлака Сергій Сергійович
Поняття адвокатської таємниці як однієї з гарантій адвокатської діяльності 140

Галкіна Карина Віталіївна
Нотаріус як свідок у кримінальному процесі 145

Герасименко Павла Петрович
Документальні перевірки та документальні ревізії у доказовому процесі ухилень від сплати податків 149

Герус Наталія Валеріївна
Досвід зарубіжних країн у сфері кримінального провадження щодо неповнолітніх 154

Годюк Анна Юріївна
Загальні положення про втручання у приватне спілкування при проведенні негласних (слідчих) розшукових дій 160

Горобченко Катерина Вікторівна
Особливості доказування у кримінальному провадженні
щодо злочинів у сфері оподаткування 166

Гурська Юлія Вікторівна
Вищий антикорупційний суд як суб'єкт здійснення
судового конролю за дотриманням прав,
свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні України 171

Зайко Анжеліка Павлівна
Методологія розслідування кібертероризму 175

Іванченко Олександр Федорович
Ґрінмейл як сучасний інструмент рейдерства.....180

Качалаба Олексій Олександрович
Доказування у судовому провадженні щодо легалізації (відмивання)
доходів, отриманих злочинним шляхом 185

Косінога Леонтій Ігорович
Статус слідчого у сучасному кримінальному процесі 191

Леган Ірина Миколаївна
Міжнародно-правові стандарти захисту прав людини
та права на правову допомогу адвоката.....196

Манзюк Олена Ігорівна
Особливості діяльності державного бюро розслідувань 200

Михайлюк Діана Миколаївна
Особливості правового регулювання відносин адвокатури
з державними органами України 205

Мільченко Наталія Сергіївна
Аналіз стану та тенденції функціонування інституту заочного
кримінального провадження в країнах Європи 210

Моїсеєнко Катерина Дмитрівна
Негласні слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні.....216

Петров Валентин Андрійович
Окремі питання реалізації розумності строків під час судового
розгляду у кримінальному провадженні України.....221

Підгородський Богдан Мирославович
Особливості здійснення підготовчого провадження
у кримінальному процесі 227

Поляховський Денис Олексійович
Особливості виявлення та розслідування ухилень
від сплати податків 232

Русецька Валерія Артурівна
Загальна кримінальна політика Європейського Союзу:
її формування та напрями 237

Савенко Дмитро Олександрович
Особливості діяльності державної податкової служби
та державного бюро розслідувань 243

Савчук Марія Володимирівна
Зарубіжний досвід організації та функіонування інституту
адвокатури в країнах європейського союзу 247

Садовнік Володимир Вячеславович
Процесуальні аспекти участі представника юридичної особи,
щодо якої здійснюється кримінальне провадження 252

Снитюк Богдан Володимирович
Особливості дослідження та оцінки доказів,
отриманих за кордоном 258

Федоренко Євгенія Вікторівна
Закономірності взаємозв'язку доказів та доказування
у доктрині кримінального процесу України 263

Хельменко Олександр Володимирович
Роль криміналістичної фонноскопічної експертизи
у кримінальному процесуальному доказуванні 267

група ПМСП-19-2

Лазоришин Яна Тарасівна
Студентка групи ПМСП-19-2
Науковий керівник:
Омельчук Любов Василівна,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ТАКТИКИ ПІДГОТОВКИ ТА ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З УХИЛЕННЯМ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ, ЗБОРІВ (ОБОВ'ЯЗКОВИХ ПЛАТЕЖІВ)

При розслідуванні злочинів, пов'язаних з ухиленням від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів**)**, часто проводиться така слідча (розшукова) дія як допит свідків та підозрюваних. «Мета допиту полягає в отриманні повних і об'єктивно відтворюючих дійсність свідчень. Особливістю допиту в провадженнях, порушених за фактами ухилення від сплати податків, є те, що ця слідча дія є перевіркою всіх обставин, пов'язаних із порушенням податкового законодавства, які були виявлені в ході проведення попередніх заходів» [2, с. 119–120].

Дані, що одержують слідчі в процесі допиту, не завжди відносяться безпосередньо до елементів об'єктивної сторони ухилень від сплати податків. Проте за допомогою одержаної інформації може бути встановлений характер і обсяг виконаних господарських операцій, канали реалізації продукції та інші обставини, які мають значення для правильного вирішення справи [3, с. 23].

Вагомий внесок у науковий розвиток процедури проведення допиту та дослідження тактичних прийомів проведення допитів при розслідуванні злочинів, пов'язаних з ухиленням від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів**)**, зробили відомі вчені-криміналісти, зокрема, В.П. Бахін, Р.С. Бєлкін, П.Д. Біленчук, А.М. Васильєв, В.К. Весельський, А.В. Дулов, С.П. Єфімічев, В.О. Коновалова,

В.С. Комарков, В.М. Тертишник, О.С. Старенький, О.В. Баулін, М.І. Порубов, В.Ю. Шепітько, О.Ю. Ямпольський та багато інших.

Взагалі більшість вчених під такою слідчою (розшуковою) дією як допит розуміють «регламентований кримінальним процесуальним законодавством інформаційно-психологічний процес спілкування осіб, які беруть у ньому участь, що спрямований на отримання інформації про відомі допитуваному факти, що мають значення для справи» [6, с. 80].

Безпосередньо предметом допиту являється «з'ясування всіх можливих обставин, що входять до предмета доказування; отримання нових фактичних даних, за допомогою яких можуть бути вирішені поточні завдання розслідування; одержання відомостей про нові джерела доказів; отримання інформації, що допоможе правильно оцінити наявні факти та сприятиме вирішенню тактичних завдань» [1, с. 119].

Що ж стосується розслідування злочинів, пов'язаних з ухиленням від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), то предмет допиту в даному випадку має дещо особливий характер.

За допомогою допитів при розслідуванні злочинів, пов'язаних з ухиленням від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), «досліджуються питання ведення бухгалтерського обліку та упорядкування звітності, документального відображення конкретних господарських операцій та інші питання, що є предметом дослідження в даній категорії злочинів. Досягненню позитивних результатів у процесі допиту за зазначеною категорією злочинів багато в чому сприяє ретельна підготовка слідчого до проведення даної слідчої дії і визначення предмета дослідження майбутнього допиту» [5, с. 11].

Етап підготовки допиту включає чотири взаємопов`язаних елементи: «а) вивчення матеріалів кримінального провадження; б) вивчення спеціальних питань; в) вивчення даних про особу допитуваного; г) складання плану допиту» [2, с. 119–120]. Виділені елементи впливають на ефективність і результативність проведення допиту осіб, що займають різноманітне процесуальне становище і мають відношення до розслідування різних видів злочинів, у тому числі й ухилень від сплати податків.

На проведення допиту при розслідуванні злочинів, пов'язаних з ухиленням від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), впливає також «специфіка розслідування даної категорії злочинів, що проявляється у вивченні й аналізі нормативних актів, що регламентують

підстави, порядок нарахування та сплати податків, правила ведення бухгалтерського обліку і надання звітності й податкових декларацій, порядок призначення та проведення документальних перевірок і відповідних експертиз. Саме постійне внесення змін до податкового законодавства впливає на якість розслідування даної категорії злочинів» [4, с. 120].

У зв'язку із цим на стадії підготовки до допиту потрібно підібрати та вивчити необхідну нормативну базу. «За необхідності – зробити виписки чи позначки для використання положень нормативних актів у процесі допиту. В окремих випадках слідчому доцільно отримати консультації спеціаліста-бухгалтера щодо роз'яснення окремих положень податкового законодавства, змісту спеціальних термінів, що використовуються в даній сфері, змісту акта документальної перевірки, а також одержати допомогу в з'ясуванні обставин, які виступають предметом допиту, обранні необхідних для допиту документів і формулюванні запитань. Процес діяльності суб'єктів підприємницької діяльності відображається в документах, які служать головним джерелом інформації для слідчого» [5, с. 89].

Дана інформація суттєво впливає на з'ясування обставин, що підлягають встановленню в процесі допиту. Як правило, до свідків в даній категорії справ належать «співробітники податкових органів й інші особи, які проводять перевірку фізичних і юридичних осіб та виявляють порушення чинного законодавства; касири, комірники й експедитори, які оформлюють первинні документи; продавці, водії, вантажники та інші особи, які беруть участь у здійсненні господарських операцій; бухгалтерські працівники, які займаються обліком і складанням звітності та інші особи, причетні до ухилення від сплати податків. Даний перелік категорій свідків не є вичерпним і залежить від характеру й обсягу діяльності господарюючого суб'єкта, а також від конкретної участі осіб у зазначеному процесі» [2, с. 119–120].

Вивчення особи допитуваного дозволяє слідчому визначити особливості, яких набуває процес формування показань, припустити, якою буде лінія поведінки на допиті та виробити потрібну тактику допиту [2, с. 102]. Дані про особу допитуваного можуть бути отримані з матеріалів кримінального провадження, допитів інших осіб, документів, що характеризують особу та оперативних матеріалів.

Заключним елементом підготовки до допиту є планування проведення слідчої (розшукової) дії. Найбільшою помилкою роботи

більшості слідчих є нехтування складанням письмового плану допиту та заміна його уявною схемою. Розслідування даної категорії злочинів відрізняється підвищеною складністю, тому проведення непродуманих допитів буде малоефективним. Складаючи план допиту, слідчий повинен звертати увагу на повноту, точність формулювання та послідовність запитань, що підлягають з'ясуванню, а також наявність і порядок пред'явлення речових доказів [7, с. 119–120].

На етапі підготовки до допиту слідчий вирішує питання часу та способу виклику конкретної особи для допиту. За необхідності слідчий може запланувати участь у допиті спеціаліста, захисника.

Важливий вплив на вибір тактики й окремих тактичних прийомів при проведенні допиту (свідка, підозрюваного, обвинуваченого) мають особливості вчинення досліджуваного злочину та сукупність наявних доказів. На практиці досить часто використовуються і приносять позитивний результат такі методи психологічного впливу на допитуваного як переконання, навіювання, викриття тощо.

Велика кількість науковців зазначають, що «найчастіше під час допиту застосовуються наступні тактичні прийоми: 1) спонукання свідка (обвинуваченого) до дачі правдивих свідчень; 2) пред'явлення письмових і речових доказів; 3) виявлення в свідченнях протиріч та невідповідностей; 4) постановка допитуваному самк таких запитань, що дозволяють проконтролювати показання і виявити серед них неправдиві; 5) використання позитивних характеристик свідка (обвинуваченого) з метою виключення дачі недостовірних свідчень; 6) у разі виявлення неправдивих показань – переконання свідка (обвинуваченого) в тому, що отримані дані підлягають аналізу й контролю, отже необхідно давати достовірні свідчення» [7, с. 56].

Необхідно звернути увагу на аналіз і узагальнення матеріалів кримінальних проваджень, що стосуються ухилення від сплати податків, які свідчать про значні недоліки, що допускають слідчі при проведенні допиту, особливо підозрюваного. Основними з них є: «1) одержання свідчень, які не розкривають сутності й змісту злочинної діяльності, що мають значення для коректного вирішення справи, а лише в загальних рисах відображають характер фінансово-господарської діяльності; 2) у процесі допиту не були використані первинні документи і бухгалтерські реєстри, які найбільш повно відображають й зміст злочинної діяльності. У більшості випадків, як правило, використовується акт документальної перевірки

без відображення фактів ухилень від сплати податків та конкретного механізму їх здійснення. У цих випадках слідчий обмежується лише свідченнями про характер діяльності суб'єкта; 3) зміст конкретного договору, обсяги і документи, що підтверджують його виконання, у більшості випадків взагалі не досліджуються; 4) на жаль, в окремих випадках у ході допитів свідків та обвинувачуваних слідчі не виходять за межі інформації, отриманої органами досудового розслідування у ході перевірок суб'єктів підприємницької діяльності. А такі матеріали, як правило, містять лише пояснення посадових та матеріально відповідальних осіб» [3, с. 43].

Слід зазначити, що «бувають випадки, коли при ретельній підготовці, складанні та упорядкуванні плану майбутньої слідчої дії важко передбачити розвиток подій під час допиту, тактичні і психологічні прийоми, що можуть використовуватися слідчим. Вищезазначене означає, що сам процес проведення допиту впливає на вибір лінії поведінки слідчого, тактико-психологічних прийомів встановлення і підтримання психологічного контакту з допитуваним, а також прийомів, які дозволяють отримати необхідну інформацію, та методів викриття неправдивих свідчень» [5, с. 11].

Успішному проведенню допиту сприяє знання слідчим правил ведення бухгалтерського обліку, надання відповідної звітності, документообігу на даній категорії підприємств. Крім того для слідчих характерним є знання найбільш типових способів готування, здійснення та приховування факту злочину, а також методи протидії окремих осіб правоохоронним органам при виявленні, розкритті та розслідуванні злочинів, пов'язаних з ухиленням від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів).

Отже, узагальнюючи вище зазначене, необхідно відмітити, що всебічна, ретельна, а головне своєчасна підготовка до проведення допиту при розслідуванні злочинів, пов'язаних з ухиленням від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) є необхідною умовою отримання найбільш об'єктивних та повних показань. Саме відсутність планування проведення допиту або неналежна підготовка до нього призводить до поверхності та безрезультативності допиту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баулін О.В., Ляш А.О. Використання науково-технічних засобів під час досудового розслідування // Криміналістичний вісник. 2013. № 1 (19). С. 88–93.

2. Бахин В. П. Материалы к изучению практики борьбы с преступностью. Изд -во Семенко Сергея, 2007. 489 С.

3. Лиманська М.В. Застосування (обрання, зміна, продовження і скасування) запобіжних заходів судом першої інстанції // Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2014. Вип. 29. Том 2. С. 177-181.

4. Сологуб Н. М. Налоговые преступления: методика и тактика расследования. ИНФРА-М. 2008. 164 с.

5. Тертишник В.М. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України. Вид. 15-те, доповн.і перероб. К.: Правова Єдність, 2018. 854 с.

6. Типові дії працівника податкової поліції (міліції) : навч. посіб. / В. Т. Білоус, В. П. Чабан, В. О. Шамрай [та ін.] ; за ред. В. Т. Білоуса, П. В. Мельника ; Український фінансово-економічний інститут, Державний пожежний нагляд МВС України, Національна академія внутрішніх справ України. К. : Логос, 1997. 93 с.

7. Челышева О. В. Расследование налоговых преступлений: учеб.-метод. пособие. СПб. Питер, 2001. 282 с.

Мазур Яніна Петрівна
студентка групи ПМСП-19-2
Науковий керівник:
Лопата Ольга Андріївна
к.ю.н., доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ЗАХИСТУ ПРАВ АДВОКАТІВ

Проблема правового, зокрема міжнародно-правового, захисту прав адвокатів набула особливої актуальності для України. З моменту вступу до Ради Європи у 1996 р., підписання, а потім ратифікації Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у 1997 р. Україна обрала курс на максимальне наближення свого законодавства до міжнародних стандартів європейських держав.

До дослідження проблематики адвокатури у різний час зверталися такі вітчизняні вчені Т.Б. Вільчик, Н.М. Бакаянова, С.О. Іваницький, В.В. Заборовський.

Після ратифікації Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод українські громадяни та юридичні особи дістали право на звернення до Європейського суду з прав людини із заявами про неправомірні дії державних органів України, які порушують їхні права. Рішення Європейського суду з прав людини слугують взірцевими стандартами для судових та правоохоронних органів, адвокатів та правозахисників.

Конвенція не містить окремої норми про права адвокатів, гарантовані нею права і свободи мають загальнолюдський характер [1]. Однак прецедентна практика Європейського суду з прав людини (далі - ЄСПЛ) в тлумаченні нею застосування деяких норм Конвенції (ст.ст. 6, 8, 10, 11) та передбачених ними прав, забезпечує режим посиленого захисту тих прав адвокатів, які в національному законодавстві України умовно іменуються професійними правами адвоката й гарантіями адвокатської діяльності.

Водночас у контексті реалізації прецедентної практики ЄСПЛ юристи, правозахисники та адвокати наражаються на проблеми щодо

статусу норм міжнародного права в українській правовій системі та співвідношення норм міжнародного та внутрішньодержавного права в Україні. «Законом України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» встановлено, що національні суди при розгляді справ застосовують Конвенцію та практику ЄСПЛ як джерело права» [2]. Проголошення практики Страсбурзького суду джерелом національного права якраз і є ключем до встановлення співвідношення міжнародних і національних правових систем, за якого кожна із систем розглядається як самостійна, але водночас не виключається їхня взаємодія. Така взаємодія відображена у рішенні Верховної Ради України про наділення практики Європейського суду з прав людини відповідним статусом. Варто зазначити, що «нормативна регламентація міжнародного зобов'язання нашої держави зводиться лише до виконання остаточних рішень цієї міжнародної установи» [3, с. 207-208].

На сьогодні Україна посідає п'яте місце за кількістю заяв, які подаються до Європейського суду. Така ситуація є зовсім невтішною, оскільки свідчить про численні факти неналежного захисту прав громадян. Але з іншого боку, вона відображає піднесення рівня обізнаності громадян зі своїми правами та способами їх захисту.

Прецедентна практика ЄСПЛ сьогодні виконує функцію важливого інструменту при захисті прав людини. Спостерігається посилення авторитету та впливу прецедентного права Євросуду у цілому, що є важливим чинником для України. Але, на жаль, велика кількість заяв, поданих до Суду, і та кількість рішень, які виносяться Євросудом проти України, свідчать про систематичні порушення гарантованих Конвенцією та Конституцією України прав та свобод громадян з боку держави. Для подолання цих проблем необхідно забезпечити належний доступ адвокатів до відповідної інформації. Завдяки цій інформаційній функції адвокати та адвокатські об'єднання можуть отримувати дані щодо тлумачення норм Конвенції, поради щодо застосування практики Європейського суду тощо.

Нагальним для України, як з точки зору захисту прав людини, так і з точки зору запровадження механізмів покращення вже діючих механізмів захисту, є підвищення рівня виконання рішень Європейського суду.

Іншим джерелом міжнародного права, застосовним до прав адвокатів, є Декларація ООН «Про право і обов'язок окремих осіб, груп

та органів суспільства підтримувати і захищати загальновизнані права людини і основні свободи» [4]. Ця Декларація закріплює широкий спектр гарантій здійснення правозахисної діяльності та вказує, що кожному захиснику прав людини, у зв'язку з його діяльністю, також має бути гарантоване право на повний захист як в теорії (на законодавчому рівні), так і на практиці проти будь-якого насильства чи переслідування. В цьому акті окреслено й конкретні обов'язки держав щодо гарантій прав захисників і наголошено, що держави поряд із негативними обов'язками (невтручання, непереслідування тощо) несуть і позитивний обов'язок - проводити розслідування у випадках можливих порушень прав, гарантованих Декларацією.

Також необхідно зазначити, що «в Україні відзначається стійка тенденція порушень професійних прав адвокатів, втручання в їх професійну діяльність, переслідувань з професійних мотивів, посягань на особисту безпеку адвокатів у зв'язку із виконанням професійних функцій, ігнорування гарантій їх незалежності тощо. Вказані факти викликають неабияку стурбованість адвокатського співтовариства, а відповідна проблема становить одну з ключових тем різноманітних зібрань (засідань, конференцій, круглих столів, форумів тощо) за участю науковців, представників органів адвокатського самоврядування, правничих громадських організацій, що з року в рік не втрачають актуальності» [5, с. 8].

Приведення національного законодавства у відповідність із приписами міжнародно-правових актів є лише першим кроком в імплементації міжнародних стандартів гарантування адвокатської діяльності. Їх повноцінна реалізація можлива лише у випадку, коли відповідні норми законодавства про адвокатську діяльність будуть використовуватися відповідно до закладеної в них ідеології, а дотримання закріплених у них гарантій стане невід'ємною частиною правозастосовної практики в державі.

Звичайно, «стан дотримання професійних прав адвокатів багато в чому залежить від рівня правосвідомості та правової культури в державі, від усвідомлення кожним конкретним суддею, прокурором, слідчим та іншими необхідності діяти винятково в тих межах, які випливають із гарантій адвокатської діяльності. Однак не слід забувати і про забезпечення загальної превенції порушень вказаних прав і гарантій шляхом притягнення до передбаченої законом відповідальності

осіб, які допускають такі порушення. Однак і в цьому питанні в Україні простежуються серйозні проблеми» [1].

Отже, можна виділити три основні взаємопов'язані напрями імплементації міжнародних стандартів незалежності адвоката, недопущення стороннього впливу на нього та неналежного втручання у його професійну діяльність: по-перше, це закріплення у національному законодавстві необхідних гарантій адвокатської діяльності відповідно до вимог міжнародно-правових актів та прецедентної практики ЄСПЛ; по-друге, це робота з підвищення рівня правосвідомості та правової культури службових осіб, діяльність яких пов'язана із реалізацією професійних прав і обов'язків адвокатів; по-третє, це забезпечення ефективного та своєчасного реагування не тільки з боку органів адвокатського самоврядування, а й компетентних державних органів та службових осіб на факти порушень прав адвокатів, ігнорування гарантій їх реалізації, вжиття у зв'язку із цим необхідних та адекватних заходів до відновлення порушених прав і притягнення винних до передбаченої законом відповідальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 р. Ратифікована Законом України від 17 липня 1997 р. № 475/97-ВР URL : http:// zakon.rada.gov. ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg= 995_004

2. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV. Урядовий кур'єр. 2006. № 60.

3. Соловйов О. Застосування практики Страсбурзького суду як джерела права в Україні: деякі проблемні аспекти. *Право України*. 2010. № 10. С. 207-208.

4. Декларація ООН «Про право і обов'язок окремих осіб, груп та органів суспільства підтримувати і захищати загальновизнані права людини і основні свободи». *Адвокат.* 1997. № 2. С. 57.

5. Гайдай Ю. Втрачені гарантії. Адвокати б'ють тривогу з приводу дедалі частіших порушень їхніх прав. Закон і бізнес. 2013. № 51. URL : https://zib.com.ua/ua/46624-advokati_byut_trivogu_z_privodu_-dedali_chastishogo_porushenn.html

Мациборук Катерина Анатоліївна
студентка групи ПМСП-19-2
Науковий керівник:
Антонюк Анастасія Борисівна,
к.ю.н., доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики

ДОМАШНІЙ АРЕШТ ЯК ЗАПОБІЖНИЙ ЗАХІД У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ УКРАЇНИ

Домашній арешт є відносно новим запобіжним заходом для вітчизняного кримінального процесу, адже його було запроваджено після набуття чинності Кримінальним процесуальним кодексом України у 2012 р. Відносно новим його слід вважати тому, що «за часів дії КПК УСРР 1922 р. домашній арешт був визначений ст.160, де зазначалося, що домашній арешт полягає в позбавленні обвинуваченого свободи у вигляді ізоляції його вдома, з призначенням варти чи без такої» [1].

Домашній арешт є альтернативним триманню під вартою запобіжним заходом, який доволі часто застосовується під час здійснення кримінального провадження, про що свідчить аналіз даних судової статистики.

Запровадження домашнього арешту під час здійснення кримінального провадження обумовило підвищену увагу науковців до цього запобіжного заходу. Дослідженням домашнього арешту займалися О.П. Кучинська, О.Коріняк, В.Г. Крайнюк, Р.В. Слободян, С. М. Смоков, В.І.Полянська, В.О. Попелюшко, Л.Д. Удалова та О.Ю. Хабло. Втім, окремі питання застосування домашнього арешту потребують додаткового дослідження, зокрема – це проблема реалізації засади недоторканності житла чи іншого володіння особи під час застосування домашнього арешту.

Мета застосування домашнього арешту така сама, як і інших запобіжних заходів – забезпечення виконання підозрюваним (обвинуваченим) покладених на нього процесуальних обов’язків, а також запобігання спробам переховуватися від органів досудового розслідування

та/або суду; знищити, сховати або спотворити будь-які з речей чи документів, що мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення; незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, фахівця або перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином; учинити інше кримінальне правопорушення (ч. 1 ст. 177 КПК України).

Домашній арешт, як і всі інші запобіжні заходи, застосовується: під час досудового розслідування – слідчим суддею за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором, або за клопотанням прокурора, а під час судового провадження – судом за клопотанням прокурора (ч.4 ст.176 КПК України). «Ухвала про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту передається для виконання органу внутрішніх справ за місцем проживання підозрюваного, обвинуваченого (ч.3 ст.181 КПК України)» [4].

Під час застосування домашнього арешту в житлі, яке за рішенням слідчого судді визначено як місце, яке підозрюваному, обвинуваченому забороняється покидати, досить часто проживають і інші особи – родичі чи члени сім'ї. В разі застосування домашнього арешту може обмежуватися право на недоторканність житла осіб, які проживають з підозрюваним, обвинуваченим в одному житловому приміщенні (квартирі, приватному будинку чи кімнаті). Адже, «відповідно до ч.5 ст.181 КПК України працівники органу внутрішніх справ з метою контролю за поведінкою підозрюваного, обвинуваченого, який перебуває під домашнім арештом, мають право з'являтися в житло цієї особи, вимагати надати усні чи письмові пояснення з питань, пов'язаних із виконанням покладених на неї зобов'язань. А тому, під час застосування домашнього арешту слідчому судді, суду слід було б отримати згоду повнолітніх осіб, які проживають в одному житловому приміщення із підозрюваним, обвинуваченим щодо застосування цього запобіжного заходу, роз'яснивши при цьому порядок здійснення контролю за дотриманням умов застосування домашнього арешту, зокрема – щодо права з'являтися в житло» [4].

Подібний підхід прослідковується і в роз'ясненнях вищої судової інстанції. Зокрема, у п.15 вищезгаданого Листа зауважується, що правильною слід вважати практику тих слідчих суддів, які застосовують домашній арешт, з'ясувавши при цьому думку власника житла (якщо він відомий) та оцінивши усі обставини в сукупності, у тому числі: міцність соціальних зв'язків підозрюваного, обвинуваченого в

місці його постійного проживання; наявність у нього родини й утриманців (місце їх фактичного проживання); достатність застосування такого запобіжного заходу для запобігання ризикам, визначеному ст.177 КПК України, зокрема, спробам підозрюваного, обвинуваченого переховуватися від органів досудового розслідування та/або суду тощо [5].

Щоб обґрунтувати обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту, матеріали, що мають бути долучені до клопотання слідчого, повинні містити відомості:

1) які свідчать, що особа набула статусу підозрюваного, а домашній арешт обрано як наслідок учинення нею кримінального правопорушення, за яке законодавством передбачене покарання у вигляді позбавлення волі;

2) за якими слідчий доходить висновку про наявність ризиків, зазначених у ст. 177 КПК України, а також про недостатність застосування більш лояльних запобіжних заходів у запобіганні цим ризикам;

3) що характеризують особу підозрюваного (передусім, характеристики з місця роботи, навчання, місця мешкання, відомості про судимість, документи про вік, ускладнення здоров'я, сімейний стан, довідки про утриманців тощо).

4) про наявність у підозрюваного (обвинуваченого) житла. Обов'язково необхідно з'ясувати, які засоби зв'язку має підозрюваний (стаціонарний або мобільний телефон, Інтернет, рацію), кому вони належать, чи вміє він користуватися ними, хто проживає з ним у помешканні, чи згодні особи, які мешкають спільно з підозрюваним, на певні обмеження, наприклад, утриматися від користування телефоном.

Отже, відповідно до ч.5 ст.181 КПК України працівники органу внутрішніх справ з метою контролю за поведінкою підозрюваного, обвинуваченого, який перебуває під домашнім арештом, мають право з'являтися в житло цієї особи, вимагати надати усні чи письмові пояснення з питань, пов'язаних із виконанням покладених на неї зобов'язань. А тому, ухвала про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту передається для виконання органу внутрішніх справ за місцем проживання підозрюваного, обвинуваченого (ч.3 ст.181 КПК України).

Підставою застосування будь-якого запобіжного заходу й домашнього арешту зокрема, є наявність обґрунтованої підозри у вчи-

ненні особою кримінального правопорушення, а також наявність ризиків, які дають підстави слідчому судді, суду вважати, що підозрюваний, обвинувачений може здійснити дії, передбачені ч.2 ст.177 КПК України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Уголовно-процессуальный кодекс УССР: утв. ВУ ЦИК 13 сентября 1922 г. – М. : НКЮ, 1922. – 469 с.

2. Реалізація нового КПК України у 2013 році (моніторинговий звіт) / О.А. Банчук, І.О. Дмитрієва, З.М. Саідова, М.І. Хавронюк. – К. : ФОП Москаленко О.М., 2013. – 40 с.

3. Білоус О.В. Окремі питання застосування домашнього арешту у кримінальному провадженні / Юридична наука: № 10/2014. с.97-103.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України: зак-во набуває чинності з 19 лист. 2012 р. (офіц. текст) – Київ : Паливода А.В., – 2012. – 326 с.

5. Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України: Інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 04 квітня 2013 р. № 511-550/0/4-13 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: sc.gov.ua/ua/2013_ rik.html

Мінчук Ярослав Ігорович
студент групи ПМСП-19-2
Науковий керівник:
Сіренко Оксана Володимирівна
к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики

ФОРМИ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧОГО ТА ЕКСПЕРТА ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Прийняття 13 квітня 2012 р. Кримінального процесуального кодексу України вплинуло на кримінальні провадження, трансформувало їх в бік більш змагального та доказового. «Особливого значення потребує дотримання вимог КПК України, наказів МВС щодо формування доказової бази на початковому етапі досудового розслідування, організації належної взаємодії між слідчим та експертом (спеціалістом) під час роботи слідчо-оперативної групи на місці події» [3].

Особливостям взаємодії слідчого та експерта (спеціаліста) та окремим аспектам застосування в слідчій діяльності спеціальних знань працівниками експертних служб приділялася увага вченими-юристами насамперед: Л.Ю. Ароцкером, Р.С. Бєлкіним, А.І. Вінбергом, В.Г. Гончаренком, Г.Л. Грановським, Г.І. Грамовичем, П.П. Іщенком, Н.І. Клименко, В.В. Коваленком, В.В. Ковальовим, М.В. Костицьким, В.К. Лисиченком, В.М. Маховим, М.В. Салтевським, М.Я. Сегаєм, проте ці питання вони досліджували до введення в дію нового Кримінального процесуального кодексу 2012 р. Заслуговують на увагу дослідження таких вчених, як Лук'янчиков Є.Д. і Романюк Б.В., які було проведено вже після набрання чинності КПК України, але ж і вони потребують свого продовження.

Серед основних принципів взаємодії у теорії криміналістики виділені: «відповідальність слідчого за швидке, повне та неупереджене розслідування кримінальних правопорушень, його самостійність у процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, що не мають на те законних повноважень, забороняється; активне використання методик, наукових і технічних досягнень у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень; оптимальне використання на-

явних можливостей слідчих і оперативних підрозділів у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень; дотримання загальних засад кримінального провадження; забезпечення нерозголошення даних досудового розслідування; відповідальність за належну організацію взаємодії слідчих підрозділів з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ при попередженні, виявленні й розслідуванні кримінальних правопорушень покладається на начальників територіальних органів внутрішніх справ та органів досудового розслідування» [4].

Слід зазначити, що існує і неформальний бік відносин слідчого та експерта (спеціаліста), при якому експерт виконуючи функцію помічника-консультанта з метою отримання якомога більшої інформації слідчим про місце події чи речей, які розташовано чи знайдено під час огляду, надає інформацію про найбільш оптимальні способи її огляду, виявлення, опису (фіксації) та вилучення, а також надає інформацію про можливі експертизи, які слід назначити слідчому, формулює доцільні питання, які слід ставити перед експертом для отримання найбільш дієвого результату тощо.

Взаємодію слідчого та експерта (спеціаліста) передбачено порядком залучення слідчими спеціалістів до участі в кримінальному провадженні. Так, «відповідно до п.2.1. Інструкції (Наказ МВС України від 26.10.2012 № 962 «Про затвердження Інструкції про участь працівників Експертної сл ужби МВС України в кримінальному провадженні як спеціалістів»), спеціалісти залучаються до участі в кримінальному провадженні за рішенням суду, слідчого судді, прокурора, слідчих та керівників органів досудового розслідування» [5].

Визначення конкретних працівників, які направляються для участі в проведенні слідчих дій, як спеціалістів здійснюється начальником або заступником начальника Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України, експертно-криміналістичних підрозділів при головних управліннях, управліннях МВС України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, на транспорті (далі – НДЕКЦ), виходячи з об’єктивних обставин та необхідності застосування відповідних спеціальних знань.

Керівництво НДЕКЦ забезпечує контроль за якістю роботи підлеглих під час проведення слідчих дій і вживає заходів, спрямованих на підвищення ефективності використання ними техніко-

криміналістичних засобів, для чого: проводить інструктажі з працівниками, які залучаються як спеціалісти до кримінального провадження щодо дотримання ними заходів безпеки; за дорученням слідчого, прокурора бере участь як спеціаліст в оглядах місць учинення кримінальних правопорушень; інформує слідчого, прокурора та/або керівника відповідного органу досудового розслідування про недоліки, допущені спеціалістом під час проведення слідчих (розшукових) дій, а також інші обставини, що спричинили неповне виявлення та вилучення криміналістичної інформації.

Відповідно до ч.3 ст. 237 Кримінального процесуального кодексу України слідчий, прокурор для участі в огляді може запросити спеціалістів. При цьому, слід зазначити, що дії спеціаліста, які безпосередньо пов'язані з виявленням, закріпленням та вилученням слідів і речових доказів, здійснюються відповідно до тактики огляду місця події та методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень.

Отже, розглянувши основи та вимоги до взаємодії слідчого та експерта (спеціаліста), зазначимо, що особливості їх взаємодії проявляються під час виявлення, закріплення та вилучення слідів і речових доказів при огляді місця події при розслідуванні окремих видів кримінальних правопорушень.

Як раніше було зазначено, тактика дій слідчого та експерта, які безпосередньо пов'язані з виявленням, закріпленням та вилученням слідів і речових доказів, здійснюються відповідно до тактики огляду місця події та методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень серед яких: тактика дій при вилученні зразків рослин, які містять наркотичні засоби та психотропні речовини; тактика дій огляду місця події при виявленні трупа й огляду самого трупа; тактика дій при огляді місця події кримінального правопорушення із застосуванням вогнепальної зброї; тактика дій при дорожньо-транспортній події; тактика дій при огляді місця події при виявленні трупа: при утопленні, при повішенні, при удавленні, при ушкодженнях тупими твердими предметами; тактика дій при вилучення слідів біологічного походження; тактика дій під час проведення огляду місця події за фактом вибуху; тактика дій при проведенні огляду місця пожежі; тактика дій при огляді місця події та вилученні слідів і речових доказів при зловживанні владою або службовим становищем в ОВС та інші.

Враховуючи вищевикладене, слід зазначити, що в якості особливостей взаємодії слідчого та експерта (спеціаліста) на початковому етапі досудового розслідування є порядок (алгоритм) їх взаємних дій, які безпосередньо пов'язані з виявленням, закріпленням та вилученням слідів і речових доказів відповідно до тактики огляду місця події та методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9-10, № 11-12, № 13. – Ст.88

2. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII // Відомості Верховної Ради України. – 12.07.1994.– № 28.

3. Про затвердження Положення про Експертну службу Міністерства вну- трішніх справ України: Наказ МВС України від 09 серпня 2012 року № 691 // Офіційний вісник України. – 19.10.2012. – № 77. – стор. 252. – Стаття 3136.

4. Про організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розсліду- ванні кримінальних правопорушень: Наказ МВС України 14.08.2012 № 700 /Режим доступу: http://osipov.ua/z/13136-mnsterstvo-vnutrshnh-sprav-ukrayini-nakaz-vd-14-serpnya-2012-roku-n-700.html

5. Про затвердження Інструкції про участь працівників Експертної служби МВС України в кримінальному провадженні як спеціалістів: Наказ МВС України від 26.10.2012 № 962 // Офіційний вісник України. – 04.01.2013. – № 99. – Стор. 108. – Стаття 4024.

6. Ковальов В.В. Взаємодія слідчого з працівниками експертної служби МВС України: автореф. дис. канд. юрид наук: за спец 12.00.09. – К., 2008.

7. Лук'янчиков Є.Д. Взаємодія слідчого та спеціаліста (принцип організації розслідування) / Режим доступу: http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id= 1163.

Мурза Ірина Василівна,
студентка групи ПМСП-19-2
Науковий керівник:
Сіренко Оксана
Володимирівна,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЩОДО ПОВНОВАЖЕНЬ СЛІДЧОГО СУДДІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Основним призначенням слідчого судді є здійснення судового захисту прав і законних інтересів осіб, які беруть участь у кримінальному процесі, та забезпечення законності провадження на стадії досудового розслідування. Незважаючи на те, що інститут слідчого судді є одним з найбільш детально регламентованих інститутів в системі чинного законодавства багато питань залишаються невирішеними, зокрема щодо визначення повноважень та функцій слідчого судді.

Дослідженню окремих проблем інституту слідчого судді присвячені роботи Ю.М. Грошевого, І.В. Іваненко, В.Т. Маляренка, В.Д. Бринцева, В. В. Руденко, Ю.П. Аленіна, С. Банах, Ю.В. Скрипіної, А.Р. Туманянц та інших.

Роль інституту слідчого судді багатоаспектна і складається головним чином із забезпечення законності кримінального провадження, захисту конституційних прав та свобод осіб, здійснення судового контролю за дотриманням прав людини, шляхом забезпечення змагальності в досудовому провадженні.

Слідчий суддя є ключовою фігурою у кримінальному провадженні, оскільки його основна роль полягає у захисті прав та свобод осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні та у здійсненні судового контролю за законністю провадження.

На думку Ю.В. Скрипіної, «слідчим суддею є суддя, що «забезпечує законність і обґрунтованість обмеження основоположних прав та свобод особи на досудовому розслідуванні у кримінальному провадженні, до повноважень якого відноситься прийняття рішень про за-

стосування заходів процесуального примусу, а також проведення слідчих та інших кримінально-процесуальних дій, що обмежують права людини, розгляд скарг на дії (бездіяльність) та рішення слідчого або прокурора» [2, с. 7].

Схожою є і думка А. Р. Туманянца який зазначає, що «слідчий суддя як новий суб'єкт кримінального судочинства України є носієм судової влади. До його компетенції належить забезпечення недопущення протизаконного і необґрунтованого обмеження прав та свобод людини на досудовому провадженні шляхом превенції, тобто на їх відновлення у разі порушення» [3, с. 294].

Як вважають науковці, «потенціал слідчого судді визначається такими чинниками: 1) організаційна, матеріальна та процесуальна самостійність від органів державної влади, від учасників кримінального провадження, відтак він не відповідає за стан боротьби зі злочинністю; 2) здійснення своїх повноважень постійно, оскільки може обиратися на тривалий строк (згідно з ч. 7 ст. 21 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» – на строк не більше від трьох років з можливістю повторного переобрання), що гарантує йому високу фаховість та значний досвід здійснення судового контролю; 3) здійснення ним повноважень із судового контролю враховується при розподілі судових справ і має перевагу (ч . 8 ст. 21 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»), а тому він також володіє і часовим ресурсом, що має позитивний вплив на якість судового контролю; 4) відповідно до ч. 1 ст. 76 КПК суддя, який брав участь у кримінальному провадженні під час досудового розслідування, не має права брати участі у цьому ж провадженні в суді першої, апеляційної і касаційної інстанцій, що робить його незалежним і дозволяє здійснювати свої повноваження якомога якісніше; 5) саме суд уповноважений вирішувати різноманітні правові спори, і тому остаточне його рішення, як нейтрального арбітра, має задовольнити як органи державної влади, так і суб'єктів кримінального провадження. Наведенні якості не притаманні ні відомчому контролю, ні прокурорському нагляду за законністю та обґрунтованістю рішень, дій та бездіяльності органів досудового розслідування» [4, с. 517].

Відповідно до п. 18 ч. 1 ст. 3 КПК України «слідчий суддя - це суддя суду першої інстанції, до повноважень якого належить здійснення у порядку, передбаченому цим Кодексом, судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному

провадженні, та у випадку, передбаченому ст. 247 КПК, – голова чи за його визначенням інший суддя Апеляційного суду Автономної Республіки Крим, апеляційного суду області, міст Києва та Севастополя. Слідчий суддя (слідчі судді) у суді першої інстанції обирається зборами суддів зі складу суддів цього суду і у суді першої інстанції обирається зборами суддів зі складу суддів цього суду» [1].

Повноваженням слідчого судді в науковій літературі приділяється значна увага. Зокрема Н. З. Рогатинська виділяє три групи повноважень слідчого судді: «1) повноваження щодо застосування заходів процесуального примусу на досудовому розслідуванні; 2) повноваження слідчого судді при розгляді скарг на дії і рішення особи, що здійснює дізнання, слідчого чи прокурора; 3) повноваження слідчого судді при проведенні слідчих дій, що обмежують конституційні права громадян» [5, с. 286].

Натомість Сиза Н.П. розділила повноваження слідчого судді на п’ять груп залежно від змісту і характеру питань, вирішення яких віднесено законом до компетенції слідчого судді: «1) вирішення питань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження; 2) вирішення питань проведення слідчих (розшукових) дій; 3) вирішення питань про проведення негласних слідчих (розшукових) дій; 4) розгляд скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора під час досудового розслідування; 5) вирішення інших процесуальних питань, що потребують неупередженого розгляду» [6].

С. В. Нагачевський пропонує повноваження слідчого судді класифікувати за предметним критерієм на такі крупи: «1) дозвільні повноваження (пов’язані із вирішенням питань про проведення слідчих (розшукових) дій, які обмежують конституційні права особи (ч. 2 ст. 166, ч. 2 ст. 234, ч. 2 ст. 237, ч. 5 ст. 240 КПК та ін.); 2) повноваження із забезпечення законності та обґрунтованості застосування заходів кримінально-процесуального примусу; 3) повноваження зі здійснення судового контролю (у вузькому значенні); 4) повноваження із забезпечення доказів у кримінальному провадженні; 5) повноваження, пов’язані із міжнародним співробітництвом; 6) допоміжні повноваження» [7].

Як бачимо, класифікації повноважень слідчого судді є досить різноманітними і кожна заслуговує на увагу. Слід також зазначити, що реалізуючи свої повноваження, він приймає конкретні процесуальні рішення, яким притаманні ознаки владних актів.

Як зазначають науковці, «владні повноваження слідчого судді поширюються на учасників кримінального провадження, щодо яких необхідно провести певні процесуальні дії, які передбачені законом. Кожний із таких учасників кримінального провадження має підкорятися вимогам слідчого судді, а його рішення мають обов'язковий характер для відповідних учасників» [7].

В цілому, питання функцій слідчого судді є досить суперечливим. Але, як вже було зазначено вище, відповідно до п. 18 ч. 1 ст. 3 КПК України, «його основоположною функцією є судовий контроль за збереженням прав, свобод, інтересів осіб у кримінальному провадженні. Ця функція складається з декількох окремих напрямів, які, залежно від конкретних завдань, відрізняються за суб'єктним складом осіб, що приймають участь у кримінальному провадженні, процесуальною формою, засобами доказування, а також рішенням слідчого судді» [8, с. 214].

Норми, які визначають повноваження слідчого судді щодо здійснення судового контролю розміщені по різних главах КПК, що ускладнює, на думку фахівців, яку і ми розділяємо, ознайомлення з ними. «Закріплення порядку прийняття слідчим суддею процесуальних рішень та процедура їх оскарження по багатьох статтях КПК також викликає певні складнощі при їх вивченні та не дає повного уявлення про процесуальний статус даного суб'єкта кримінального провадження» [9, с. 119]. Саме тому, це питання потребує чіткого законодавчого регулювання на рівні окремої глави Кримінального процесуального кодексу.

Здійснюючи аналіз наукових позицій, ми погоджуємось з думкою щодо необхідності доповнення Кримінального процесуального кодексу окремою главою, яка буде визначати повноваження слідчого судді у здійсненні ним судового контролю у кримінальному провадженні, чітко регламентувати статус слідчого судді з визначенням його службових прав та обов'язків, повноважень та функцій, а також порядку обрання на посаду слідчого судді і вимоги до нього.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс від 13.04.2012 р. № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.

2. Скрипіна Ю. В. Слідчий суддя в системі кримінально-процесуальної діяльності (порівняльно-правове дослідження): дис. … канд. юрид. наук: 12.00.09/ Національна юридична академія України ім. Я. Мудрого. Харків, 2008. 219 с.

3.Туманянц А. Р. Інститут слідчого судді за новим Кримінальним процесуальним кодексом України. Університетські наукові записки. 2013. № 1(45). С. 293-299.

4. Кушпіт В. П., Цилюрик І. І. Про слідчого суддю як суб'єкта здійснення судового контролю. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки : збірник наук. праць. 2016. № 850. С. 513–520.

5. Рогатинська Н. З. Слідчий суддя: постановка та дослідження проблеми в Україні. Право і суспільство. 2014. №1-2. С. 284-287.

6. Сиза Н.П. Повноваження слідчого судді щодо здійснення судового контролю у кримінальному процесі України. Часопис Національного університету «Острозька академія». 2012. №2(6).

7. Нагачевський С. В. Функції слідчого судді під час здійснення досудового розслідування. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2015. №3. С.301-310

8. Скибіцький Б. А. Повноваження слідчого судді у кримінальному провадженні. Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Серія: Юридичні науки. 2016. Вип. 3. С. 209-216.

9. Каткова Т.В. Проблемні аспекти викладання навчальної дисципліни «Кримінальний процес» за КПК України 2012 року. Актуальні проблеми застосування нового кримінального процесуального законодавства України та тенденції розвитку криміналістики на сучасному етапі: м-ли Всеукр. наук. – практ. конф. (Харків, 5 жовт. 2012 р.). Х.: ХНУВС, 2012. С.117-120.

Нечитайло Наталія Олександрівна,
студентка групи ПМСП-19-2
Науковий керівник:
Грицюк Ігор Васильович,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики

ЗАСТОСУВАННЯ ПРИВОДУ У ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ ЯК ЗАХОДУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

У кримінальному провадженні найбільш поширеними є санкції, які передбачають примусове виконання обов'язків суб'єктами кримінального провадження та скасування незаконних процесуальних рішень [1, с. 94]. Примусове виконання обов'язку, щоб вважатися санкцією, має бути обумовлено невиконанням обов'язку. «Невиконаний добровільно процесуальний обов'язок, виконується під примусовим впливом (не виключаючи фізичного) зі сторони посадових осіб. Вказані санкції охороняють переважно ті процесуальні обов'язки, порушення яких може спричинити шкоду правосуддю» [1, с. 94]. До таких санкцій відносяться обов'язки зі з'явлення учасників досудового кримінального провадження на виклик слідчого, прокурора, слідчого судді для проведення відповідних процесуальних дій.

Одним із заходів забезпечення кримінального провадження та, водночас, видів кримінальних процесуальних санкцій за неприбуття на виклик до уповноважених осіб, є привід. При відмові від добровільного виконання своїх обов'язків визначеним кримінальним процесуальним законом учасником кримінального провадження цей захід забезпечення кримінального провадження містить елементи фізичного або психічного впливу.

Роль і значення приводу в усуненні протиправної протидії нормальному розвитку кримінальних процесуальних відносин не втрачає актуальності, оскільки «випадки невиконання учасниками процесу обов'язку з'являтися за викликом посадових осіб, які здійснюють кримінальне провадження, носять систематичний характер. З іншого

боку, застосування приводу неминуче обмежує фундаментальні права особи на життя і здоров'я, на повагу до її гідності, особисту недоторканність. Тому правове регулювання приводу має бути розумно збалансованим, ураховувати норми міжнародного права та принцип верховенства права» [2, с. 154].

Схожу позицію свого часу висловив і С.А. Шейфер, зазначивши, що «можливість застосування заходів фізичного впливу повинна визначатися не тільки з урахуванням процесуального становища особи (обвинуваченого, підозрюваного), а й з урахуванням співвідношення правоохоронюваного і особистого інтересу, а також ступеня шкоди, заподіяної гідності цієї особи. В якості критеріїв допустимості фізичного впливу має бути неможливість досягнення цілей слідчої дії іншим шляхом і відсутність загрози життю і здоров'ю, а також честі та гідності особи» [3, с. 14].

Привід залишається найбільш дієвим і затребуваним практичними працівниками процесуальним засобом забезпечення явки учасників кримінального процесу до органів розслідування, прокуратури, суду. Водночас, слід зазначити, що загальна частка застосованих приводів у кримінальних провадженнях останніми роками дещо знизилась. Таку обставину можна пояснити появою у чинному КПК України іншого, альтернативного заходу забезпечення кримінального провадження - грошового стягнення, одним із завдань якого є забезпечення явки особи на виклик слідчого, прокурора, судовий виклик.

За результатами аналізу статистичних даних встановлено, що прийняття рішення про здійснення приводу є ефективним засобом забезпечення розумних строків кримінального провадження, оскільки приблизно у третині випадків застосування цього заходу забезпечує участь особи у наступному судовому засіданні.

Як слушно зазначив ще у минулому столітті І.Я. Фойницький, «держава може вимагати від своїх підданих виконання зобов'язань лише наскільки це для них можливо», також звертаючи нашу увагу на те, що здійснення приводу - це «факультативне право слідчого, а й неодмінний його обов'язок: він застосовує його, якщо знайде до того достатні підстави» [4, с. 317, 325].

У теорії кримінального процесу привід розглядається в двох аспектах: 1) як міра кримінально-процесуальної відповідальності або санкція; 2) як превентивний захід. Однак погодитися з цією точкою зору не можна, бо привід має дещо інші зміст і мету застосування.

Представляється більш точною позиція В.М. Корнукова про те, що «логічна форма вираження правової норми, яка регулює застосування даного заходу примусу, зовні прямо наштовхує на думку, що привід носить характер санкції. Вказівка на можливість приводу в разі неявки без поважних причин певним чином забезпечує дотримання цієї норми. Основне його призначення - забезпечити реальну можливість допиту особи чи участі в іншій процесуальній дії (ч. 1 ст. 133 КПК України)» [5] з тим, щоб правильно вирішити кримінальне провадження, забезпечити нормальний розвиток кримінального процесу. За відсутності такої необхідності особа не може бути піддана приводу, хоча він і не здійснюється за викликом.

Законодавець розглядає привід в якості важливого процесуального інструменту забезпечення належної поведінки учасників кримінального провадження як під час досудового розслідування, так і під час судового розгляду. Привід, як примусове здійснення обов'язку з'явитися за викликом, може супроводжуватися безпосереднім фізичним впливом на правопорушника, однак безпосередній примус не є обов'язковим супутником санкції даного виду [1, с. 97].

Суттєві зміни правової регламентації застосування заходів процесуального примусу у чинному КПК торкнулись і приводу, віднесеного до заходів забезпечення кримінального провадження. Враховуючи, що застосування приводу є визначеною законодавцем «реакцією» уповноважених осіб на неявку учасників кримінального провадження на виклик, та пов'язане з обмеженням конституційного права особи на її недоторканність і вільне пересування, актуальним видається з'ясування процесуального порядку застосування приводу під час досудового розслідування.

Згідно з ч. 1 ст. 140 КПК України привід полягає у примусовому супроводженні особи, до якої він застосовується, особою, яка виконує ухвалу про здійснення приводу, до місця її виклику в зазначений в ухвалі час [5].

Як видається, найбільш вдало у тезах особливості правової регламентації приводу учасників кримінального провадження в нормах КПК охарактеризував Д.О. Савицький: у законі чітко визначено місце приводу серед інших заходів процесуального примусу - йому присвячена глава 11 «Виклик слідчим, прокурором, судовий виклик і привід» (ст. ст. 140-143 КПК України); «встановлено коло осіб, до яких можливе застосування приводу - підозрюваний, обвинувачений і сві-

док (ч. 3 ст. 140 КПК України); визначений зміст цього заходу, як примусове супроводження особи, до якої він застосовується, особою, яка виконує ухвалу про здійснення приводу, до місця її виклику в зазначений в ухвалі час (ч. 1 ст. 140 КПК України); визначено зміст клопотання до слідчого судді про здійснення приводу та порядок його розгляду (ст. ст. 141, 142 КПК України); передбачено обов'язкове оголошення ухвали про привід особі, до якої він застосовується (ч. 2 ст. 143 КПК України); закріплено обов'язок учасника кримінального провадження в разі неможливості прибути за викликом у призначений строк - заздалегідь повідомити про це слідчого, прокурора, слідчого суддю або суд (ч. 7 ст. 42 КПК України); введена заборона на застосування приводу до такої категорії свідків: неповнолітніх, вагітних жінок, інвалідів першої або другої групи; особи, яка одноосібно виховує дітей у віці до шести років або дітей інвалідів, а також осіб, які відповідно до КПК України не підлягають допиту як свідки (ч. 3 ст. 140 КПК України); зазначені поважні причини неприбуття особи на виклик (ст. 138 КПК України); визначені органи, покликані виконувати ухвалу слідчого судді або суду про привід (ч. 1 ст. 143 КПК України)» [6, с. 159-160].

Під час досудового розслідування рішення про здійснення приводу приймається слідчим суддею за клопотанням слідчого, прокурора або з власної ініціативи (правова підстава). Фактичними підставами застосування приводу під час досудового розслідування є неприбуття підозрюваного, свідка на виклик без поважних причин або неповідомлення про причини свого неприбуття у разі обов'язкової участі при проведенні процесуальних дій або визнання її участі обов'язковою у тому числі й слідчим суддею [7, с. 272-274]. Однак до застосування цього заходу слід установити, що відсутні поважні причини неявки, передбачені ст. 138 КПК, ураховуючи при цьому, що перелік зазначених у цій статті причин не є вичерпним, тобто слідчий суддя, суд, слідчий, прокурор можуть визнати поважними причинами неприбуття й інші обставини, які об'єктивно унеможливлюють з'явлення особи на виклик [5].

Таким чином, передбачений КПК України захід забезпечення кримінального провадження – привід під час досудового кримінального процесу слід розглядати, як вид кримінальної процесуальної відповідальності учасника кримінального провадження, що покликаний забезпечити його належну поведінку шляхом примусового супрово-

дження до місця виклику у зв'язку із невиконанням або неналежним виконанням покладених законом обов'язків з явки на виклик слідчого, прокурора, судовий виклик.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Муравин А. Б. Уголовный процесс: учеб. пособ. Харьков: Бурун Книга, 2008. 240 с.

2. Сопронюк О. Грошове стягнення як кримінально-процесуальна санкція за неприбуття за викликом на досудовому розслідуванні. *Вісник Львівського університету.* Серія: Юридична. Вип. 63. 2016. С. 205-215.

3. *Шейфер С. А. Принуждение в следственных действиях.* Уголовнопроцессуальное принуждение и ответственность, их место в решении задач предварительного расследования. *Волгоград, 1987. С. 14.*

4. Фоницкий И.Я. Курс уголовного судопроизводства. Т. 2.; Под ред. А. В. Смирнова СПб.: Альфа, 1996. 607 с.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/

6. Савицький Д. О. Підстави та процесуальний порядок застосування приводу у кримінальному провадженні. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ.* 2013. № 1. С. 158-163.

7. Бандурка О. М., Блажівський Є. М., Бурдоль Є. П. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т.; за заг. ред В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнов. Харків: Право, 2012. Т. 1 768 с.

Пасюк Тетяна Василівна,
студентка групи ПМСП-19-2
Науковий керівник:
Цимбал Петро Васильович,
д.ю.н., професор, професор кафедри кримінального процесу та криміналістики

ОСОБЛИВОСТІ ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ДЛЯ ВПІЗНАННЯ ОСОБИ В РЕЖИМІ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЇ

Новизною сучасного кримінального процесу є використання відеоконференцзв'язку під час проведення такої слідчої (розшукової) дії як пред'явлення для впізнання особи. Нерідко трапляються випадки, коли учасник слідчої (розшукової) дії не може, за певних обставин, бути присутнім під час її проведення. У такому разі надається можливість проведення відеоконференції.

Відеоконференція – це «телекомунікаційна технологія інтерактивної взаємодії двох або більше віддалених учасників судового провадження з можливістю обміну аудіо- та відеоінформацією у реальному масштабі часу з урахуванням керуючих даних» [1].

Головною метою дистанційного провадження є збирання інформації, яка є значимою у конкретному кримінальному провадженні. Таким чином, «відеоконференція призначена для одержання інформації, яка в подальшому може стати доказом по кримінальному провадженню за умови її належності, допустимості, достовірності та достатності, а також забезпечує швидкість та своєчасність провадження» [1].

Закон дозволяє проведення тільки двох слідчих (розшукових) дій у режимі відеоконференції – допиту осіб (у тому числі одночасний допит двох чи більше вже допитаних у кримінальному провадженні осіб) та впізнання осіб чи речей.

Проведення пред'явлення для впізнання в режимі відеоконференції

закріплене в Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК України), а саме в ст. 232 [2].

Дана слідча дія полягає в пред'явленні свідкові, потерпілому або іншій особі для впізнання об'єкта чи іншої особи. Це здійснюється з метою встановлення тотожності або відмінності цього об'єкта, особи від того, який спостерігався раніше, зберігся в пам'яті і про який така особа давала показання.

На практиці «у процесі застосування цієї слідчої дії дуже часто виникають питання, які потребують вирішення, як практичного, так і законодавчого. Проведення такого дистанційного провадження призводить до ризику звуження можливостей сторін процесу, тому необхідно звести до мінімуму такі випадки та ефективно втілити в реальність «віртуальну» сторону даної слідчої дії» [1].

Відповідно до статті 232 КПК України впізнання осіб під час досудового розслідування можуть бути проведені у режимі відеоконференції при трансляції з іншого приміщення (дистанційне досудове розслідування) у випадках:

1) неможливості безпосередньої участі певних осіб у досудовому провадженні за станом здоров'я або з інших поважних причин;

2) необхідності забезпечення безпеки осіб;

3) проведення допиту малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого;

4) необхідності вжиття таких заходів для забезпечення оперативності досудового розслідування;

5) наявності інших підстав, визначених слідчим, прокурором, слідчим суддею достатніми [2].

Рішення про здійснення дистанційного досудового розслідування приймається слідчим, прокурором.

Згідно з частиною 7 статті 232 КПК України «хід і результати слідчої (розшукової) дії, проведеної у режимі відеоконференції, фіксуються за допомогою технічних засобів відеозапису» [2]. Це забезпечить надалі використання результатів проведеної слідчої дії в процесі доказування у судовому розгляді кримінального провадження. Крім цього, результати процесуальної дії мають фіксуватися і в протоколі. Про те, які технічні засоби мають застосовуватись під час проведення такої слідчої дії, в чинному законодавстві нині не вказано. Проте є лише вказівка в КПК України, що «використання у дистанційному досудовому розслідуванні технічних засобів і технологій повинно забезпечувати належну якість зображення і звуку, а також інформаційну безпеку. Учасникам слідчої (розшукової) дії повинна бу-

ти забезпечена можливість ставити запитання й отримувати відповіді осіб, які беруть участь у слідчій (розшуковій) дії дистанційно, реалізовувати інші надані їм процесуальні права та виконувати процесуальні обов'язки» [3].

Для забезпечення належної якості передачі зображення та звуку, безперервного, чіткого і стабільного сеансу слідчому чи прокурору доцільно залучити спеціаліста. Проте в чинному законодавстві не міститься норма про обов'язкову участь спеціаліста. Пред'явленню для впізнання передує така слідча (розшукова) дія, як попередній допит. Оскільки «допит і пред'явлення для впізнання в режимі відеоконференції здійснюються відповідно до ст. 225-229 КПК України, у їх проведенні можуть брати участь захисники, представники, спеціалісти, перекладачі, експерт, педагоги та інші особи, у яких виникає потреба бути присутніми під час проведення слідчої (розшукової) дії» [3, с. 35].

Проводячи пред'явлення для впізнання особи в режимі відеоконференції, слідчий, спеціаліст та інші особи керуються положеннями Інструкції про порядок роботи з технічними засобами відеозапису ходу і результатів процесуальних дій, проведених у режимі відеоконференції, під час судового засідання (кримінального провадження). У пункті 3.3.1. цієї Інструкції вказано, що примірники відеофонограми записуються у вигляді архівної та робочої копій на окремі DVD-диски для лазерних систем зчитування об'ємом 4,7 Гб (далі – DVD-диски). Для кожної судової справи (матеріалів кримінального провадження) виділяються два DVD-диски: один – для архівної копії, другий – для робочої копії. У разі, якщо відеофонограми не вміщаються на один DVD-диск, виділяються додаткові DVD-диски [4].

Більшість сучасних комп'ютерів, які мають якісні відеокамери та можуть забезпечити належним чином картинку відеозв'язку, не мають дисковода. Тут виникає питання забезпечення якості самої трансляції і запису в подальшому такої відеоконференції на DVD-диск. У деяких випадках це зробити буде неможливо, а тому «виникає процесуально-технічна колізія, яка потребує вирішення шляхом прийняття нових, більш адаптованих до сучасності нормативно-правових актів, інструкцій, роз'яснень тощо. Якість відтворення зв'язку має бути настільки чіткою та масштабною, щоб по той бік відеозв'язку особи змогли побачити всю кімнату, в якій проводиться відеконференція. Це необхідно для з'ясування того, чи не відбувається в кімнаті, поза камерою, тиск на особу потерпілого, свідка тощо.

Важливим є також здійснення спеціалістом паралельного відеозапису такої процесуальної дії, щоби передбачити право на ознайомлення з відеограмою, подання зауважень до неї та отримання її копій учасниками провадження за їхнім клопотанням. Застосування додаткового технічного засобу зазначається у протоколі» [2].

Враховуючи вище написане виникають такі питання: як саме має підписати протокол потерпілий або свідок, якщо трансляція відбувається в різних містах? Якщо особа перебуває по той бік відеоконференції, то як отримати розписку про роз'яснення їй її прав та обов'язків, відповідальності за відмову давати показання або за давання завідомо неправдивих показань?

Відповідно до ч. 6 ст. 232 КПК України, якщо особа, яка братиме участь у досудовому розслідуванні дистанційно згідно з рішеннями слідчого чи прокурора, знаходиться у приміщенні, розташованому поза територією, яка перебуває під юрисдикцією органу досудового розслідування, або поза територією міста, в якому він розташований, слідчий, прокурор своєю постановою доручає в межах компетенції органу Національної поліції, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за дотриманням податкового законодавства, органу Державної кримінально-виконавчої служби України, на території юрисдикції якого перебуває така особа, Національному антикорупційному бюро України або Державному бюро розслідувань здійснити дії, передбачені частиною п'ятою цієї статті, а саме: службова особа цього органу досудового розслідування зобов'язана вручити такій особі пам'ятку про її процесуальні права, перевірити її документи, що посвідчують особу, та перебувати поряд із нею до закінчення слідчої (розшукової) дії. Копія постанови може бути надіслана електронною поштою, факсимільним або іншим засобом зв'язку. Службова особа органу, що отримав доручення, за погодженням зі слідчим, прокурором, що надав доручення, зобов'язана в найкоротший строк організувати виконання зазначеного доручення [2].

Отже, враховуючи вище викладене можемо зазначити, що «вирішенням питання територіальної неможливості підписання протоколу може бути електронний протокол. Юридична сила електронного документа не може бути заперечена виключно через те, що він має електронну форму» [5]. Закон України «Про електронні документи та документообіг» надає правову підставу для засвідчення документів за допомогою електронного підпису в установленому законом порядку,

що є необхідною умовою ведення електронного документообігу. Доцільно врегулювати ці питання на законодавчому рівні, оскільки законодавство про електронні довірчі послуги та електронні документи та документообіг все ж таки існує. Невирішеним також залишається питання щодо обов'язковості участі спеціаліста під час проведення пред'явлення для впізнання в режимі відеоконференції, це питання також пропонуємо вирішити найближчим часом, доповнивши КПК України для правильного регулювання даної слідчої дії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про порядок роботи з технічними засобами відеозапису ходу і результатів процесуальних дій проведених у режимі відеоконференції під час судового засідання (кримінального провадження) : Інструкція, затверджена наказом Державної судової адміністрації України від 15 лист. 2012 р. № 155. Закон і Бізнес, 2012. № 48.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: http: https://zakon.rada.gov.ua/laws/-show/4651-17. (Дата звернення 23.09.2020).

3. Хома І. Проблеми та переваги проведення слідчих (розшукових) дій в режимі відео конференції. Вісник прокуратури. 2018. № 1. С. 34-36.

4. Про затвердження Інструкції про порядок роботи з технічними засобами відеозапису ходу і результатів процесуальних дій, проведених у режимі відеоконференції, під час судового засідання (кримінального провадження) : Наказ Державної судової адміністрації України від 15.11.2012 № 155. URL : https:// zakon.rada.gov.ua/-rada/show/v0155750-12 (дата звернення: 23.09.2020).

5. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22.05.2003 № 851-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003. № 36. Ст. 275 . URL : https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15 (дата звернення: 23.09.2020).

Петлюк Віталій Миколайович,
студент групи ПМСП-19-2
Науковий керівник:
Грицюк Ігор Васильович,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ РОЗСЛІДУВАННЯ ДОВЕДЕННЯ ДО БАНКРУТСТВА

Сучасні потреби юридичної практики вимагають розробки нового підходу до розгляду, організації та планування розслідувань у справах про банкрутство, визначення взаємозв'язку між процесом планування та розробкою версій розслідування. Беручи до уваги ситуативні умови стандартних версій, необхідно встановити систему їх відбору та запропонувати типові слідчі версії з метою встановлення обставин, які слід визначити в процесі планування розслідування фактів банкрутства.

Проблематику слідчих ситуацій висвітлювали у своїх наукових працях багато вчених-криміналістів, як О.Я. Баєв, В.П. Бахін, Р.С. Бєлкін, Т.С. Волчецька, В.К. Гавло, І.Ф. Герасимов, Г.А. Густов, Л.Я. Драпкін, О.Н. Колесніченко, І.М. Лузгін, М.О. Селиванов, В.Ю. Шепітько та багато інших.

Слід зазначити, що концепція слідчої ситуації має криміналістичний характер, була створена як відповідь на проблеми слідчої практики і повинна надати конкретного криміналістичного значення. Помилкою було б виходити лише з нормативного лексичного тлумачення ситуації при поясненні її сутності. Зрештою, поняття слідчої ситуації має досить широке значення: «сукупність умов та обставин, що створюють конкретну ситуацію, призводить до конкретних міжособистісних відносин; стан, положення, ситуація» [1, с. 209].

Слід зазначити, що правопорушення, зазначені у ст. 218-1 та 219 Кримінального кодексу України, на наш погляд, досліджені недостатньо. Не секрет, що матеріальна шкода, заподіяна внаслідок кримінального банкрутства в Україні, оцінюється в мільйони гривень на рік, проте не всі суб'єкти притягуються до кримінальної відповідальності.

Слід зазначити, що слідчі ситуації є невід'ємною частиною процесу розслідування різних злочинів, і що типова ситуація слідства - це окремий тип В.А. Крейн визначає типову ситуацію дослідження як наукову абстракцію, яка виникає на основі апріорних знань, є результатом узагальнення та аналізу значущого емпіричного матеріалу і яка відображає найбільш загальні риси, що характеризують хід і стан досліджень на певному етапі (початковий, початковий, наступний) [2, с. 103].

Слід зазначити, що при дослідженні злочинів, пов'язаних із кримінальним банкрутством, слід дотримуватися загальних рекомендацій щодо розслідування економічних злочинів, а також враховувати специфіку правового регулювання провадження у справах про банкрутство суб'єктів господарювання.

Процесуально-тактичні особливості досудового розслідування у розслідуваній сфері визначаються багатьма факторами: «специфікою завдань розслідування, обмеженістю ресурсів та умовами розслідування; особливості отриманої інформації; джерела цієї інформації (наприклад, інформація, отримана в результаті пошукових робіт, інформація, отримана за запитами громадян, матеріали контролю контролюючих органів тощо); галузева специфіка предмета банкрутства; заперечення зацікавлених сторін тощо)» [3, с. 75].

Ми погоджуємось, що «слідча ситуація характерна для інформації, доступної слідству на конкретному етапі розслідування» [4, с. 204]. Отже, «при розслідуванні кримінальних правопорушень про банкрутство, залежно від отриманої інформації, можливо декілька типів слідчих ситуацій» [4, с. 204]. На наш погляд, розслідування кримінальних банкрутств на початку підготовчого провадження насамперед пов'язане з вирішенням двох типових проблемних ситуацій: перша пов'язана з необхідністю встановлення злочину, друга - з проблемою встановлення особи винного. Вирішенням цих проблем є зміст розкриття злочину [5, с. 145].

Процес побудови слідчої версії, як показує практика, є ситуативним і залежить від ситуації розслідування на момент розслідування. Ми погоджуємось, що слідча ситуація є особливістю інформаційних даних, доступних слідству на конкретному етапі розслідування [6, с. 204]. Отже, при розслідуванні правопорушень про банкрутство, залежно від отриманої інформації, можливі такі слідчі ситуації:

1. Інформація про вчинення злочину отримується на основі матеріалів, зібраних в результаті оперативно-розшукової діяльності.

2. Отримання інформації про заборонений акт до прокуратури, органів внутрішніх справ від господарського суду, рішенням якого запроваджено зовнішнє управління на підприємстві. Очевидно, що на цьому етапі більшість бухгалтерських документів були втрачені, а значна частина активів компанії-банкрута відчужена.

3. Отримання інформації від працівників контрольних органів, які здійснювали плановий контроль господарюючих суб'єктів.

4. Прийняття заяви від інших осіб, які зазнали значної матеріальної шкоди внаслідок банкрутства боржника.

Слід зазначити, що у зв'язку з розробкою концепції стандартних версій нещодавно почали з'являтися формалізовані програми досліджень, тобто алгоритмічні закономірності поведінки дослідника у відповідних ситуаціях [7, с. 51-52]. Основними напрямками таких досліджень є: по-перше, набір (зміст) первинної інформації про злочин; по-друге, надання кожній набраній інформації стандартного списку версій; по-третє, формулювання типового переліку дій (програм) як засобу перевірки версій та впливу на ситуацію [8, с. 143]. Як зазначає В. А. Журов, «дослідник на основі програм дій, розроблених у науці, відповідно до ситуації та з урахуванням реальних можливостей, готує детальний план дослідження» [9, с. 248].

Тому, беручи до уваги слідчу ситуацію, що склалася на початковій стадії підготовчого провадження, та отримані матеріали, слідчі подали такі, найбільш характерні групи версій:

- перша група містить версії, що стосуються фінансового стану суб'єкта господарювання;

- до другої групи належать слідчі версії теми злочину;

- до третьої групи належать стандартні варіанти способів вчинення та приховування злочину;

- до четвертої групи належать стандартні версії, запропоновані слідчими стосовно особи або групи злочинців, які вчинили злочин;

- П'ята група включає стандартні версії, представлені слідчими щодо цілі банкрутства.

При складанні плану розслідування в першу чергу враховуються звичайні слідчі версії. їх конкретизація та подальший розвиток, залежно від ситуації розслідування, дозволяють визначити напрямок роз-

слідування, окреслити коло питань, що підлягають уточненню, та вирішити, які оперативні чи процесуальні дії слід виконати. В результаті деталізації стандартних версій план розслідування формулює окремі версії про особу підозрюваних, мотиви банкрутства та конкретні інтереси осіб, які беруть участь у механізмі банкрутства, послідовність дій та джерела доказів.

За результатами розробки версії планується розслідування в різних ситуаціях розслідування. Напрямки планування для розслідування обставин незаконної банкрутської діяльності такі:

- перевірка якості та повноти доказів про ознаки незаконної банкрутської діяльності, планування перевірки достовірності документальних джерел інформації та заявників;

- робота за місцем перебування організації боржника, організації кредиторів, збір організаційних та установчих документів та інших документів, пов'язаних з передачею активів боржника;

- перевірка фактичного відношення боржника та кредиторів до їх наявних активів (огляд розташованих в них об'єктів та пристроїв, опитування людей, що працюють на об'єктах, огляд технологічної документації, готової продукції);

- робота з розпізнавання знаків та дослідження, в тому числі шляхом присвячення цих матеріалів незалежному виробництву, інших корисливих злочинів, виявлених у зв'язку з перевіркою незаконної діяльності у процесі банкрутства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Великий тлумачний словник української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. 2-ге. вид. К.; Ірпинь: Перун, 2006. 1440 с.

2. Журавель В.А. Ситуаційний підхід до формування окремих криміналістичних методик розслідування злочинів. *Теорія і практика судової експертизи і криміналістики.* 2008. Вип. 8. С. 102-108.

3. Чернявський С.С. Злочини у сфері банківського кредитування (проблеми розслідування та попередження): навч. посібник. К.: Юрінком Інтер, 2013. 264 с.

4. Шепітько В. Ю. Криміналістика: енциклопедичний словник (українсько-російський і російсько-український): 1500 термінів. Х. : Право, 2011. 560 с.

5. Матусовский Г.А. Экономические преступления: криминалистический анализ: Монография. Харьков: Консум, 1999. 480с.

6. Шепітько В.Ю. Криміналістика : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / В.Ю. Шепітько. К.:Ін Юре, 2010, 496 с.

7. Коновалова В.Е. Криминалистическая версия: познавательная функция в судопроизводстве / Проблеми правового забезпечення економічної та соціальної політики в Україні : матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 24-25 трав. 2005 р.). Х. : Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого / відп. за вип. Ю. М. Грошевий, 2005. С. 586-589.

8. Синчук О.В. Функції типових версій. Актуальні проблеми держави і права. 2008. Вип. 44. С. 142-145.

9. Журавель В.А. Криміналістичні методики: сучасні наукові концепції: монографія. Х. : Вид. агенція «Апостиль», 2012. 304 с.

Пожар Вадим Володимирович
студент групи ПМСП-19-2
Науковий керівник:
Фрідман-Козаченко Марія Михайлівна
к.ю.н., доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВРУЧЕННЯ ПИСЬМОВОГО ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ

Під час перезавантаження влади в цілому та реформування правоохоронних органів зокрема, у сучасних умовах політико-правового середовища та в порядку реагування на зростаючі внутрішні й зовнішні загрози національній безпеці держави, а також виникнення нових видів злочинності послідовно вдосконалюються як система, так і організаційні структури правоохоронних органів і авжеж розширюються сфери їх компетенції та повноваження.

У даний період активно реформуються органи досудового розслідування. Так у складі Національної поліції, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства спостерігається чіткий розподіл завдань і повноважень у територіальних межах діяльності кожного суб'єкта. Необхідно зазначити, що й введені слідчі підрозділи в Державному бюро розслідувань та Національному антикорупційному бюро України. Посідаючи особливе місце в правоохоронній системі, досудове розслідування здійснюється організаційно відокремленими органами певної компетенції та налагодженій мережі управлінських зв'язків.

Від рівня організації виконавчо-розпорядчої діяльності слідчих підрозділів, урегульованої насамперед адміністративно-правовими засобами, закономірно залежить якість досудового розслідування, а отже, «захист правопорядку, упровадження визнаних європейським співтовариством стандартів охорони прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб» [1].

Одним із найважливіших процесуальних рішень органів розслідування, за результатом прийняття якого конкретна особа набуває «особливого правового статусу» є повідомлення про підозру.

Загалом проблематика процесу вручення письмового повідомлення про підозру у науковій доктрині залишається актуальною довгий час. Зокрема, її вивчали такі науковці, як: Ю.І. Азаров, Ю.П. Аленін, О.М. Бандурка, О.В. Баулін, П.Д. Біленчук, А.Г. Гаркуша, В.І. Галаган, В.О. Гринюк, Ю.Ф. Жаріков, В.Ю. Журавльов, І.П. Козаченко, М.А. Погорецький, Д.О. Савицький, О.Ю. Татаров, В.В. Тіщенко, Л.Д. Удалова, С.С. Чернявський, О.О. Чепурний, М.Ю. Черкова, В.А. Шкелебей та інші.

Повідомлення особи про підозру – це одне із важливих процесуальних рішень, яке приймає прокурор або слідчий за погодженням з прокурором до закінчення розслідування у кримінальному провадженні. В цьому процесуальному рішенні на основі доказів, зібраних у ході проведення досудового розслідування, конкретна особа набуває статусу підозрюваного.

Як чітко зазначено у ч.1 ст.277 КПК України – «письмове повідомлення про підозру особи складає прокурор або слідчий за погодженням з прокурором» [2].

Підозру у вчиненні кримінального правопорушення (злочину) можна визначити як обґрунтоване допущення про причетність певної особи до вчинення діяння, передбаченого Кримінальним кодексом України [3]. Отже, «сторона обвинувачення вважає, що підозрювана особа своїми діями пов’язана із вчиненим злочином або допускається можливість вчинення нею цього злочину. Підозра є складовою частиною й одним з елементів обвинувачення. Не тільки затримання, а й застосування усіх видів запобіжних заходів є елементами функції обвинувачення, оскільки вони застосовуються у зв’язку з підозрою і конкретним фактом, який викриває особу у вчиненні кримінального правопорушення» [4].

Повідомлення про підозру займає особливе місце в структурі досудового розслідування. Воно підводить підсумок проведеної до того часу роботи, зібраним доказам, у більшості визначає подальше спрямування кримінального провадження і є початковим моментом притягнення до кримінальної відповідальності.

Це, в свою чергу, означає, що в кримінальному судочинстві з’являється новий учасник процесу – підозрюваний, як центральна

фігура у кримінальному процесі. Таким чином, цей «факт» концентрує процесуальні дії органів досудового розслідування, прокурора, суду та інших учасників процесу.

Теоретичні і практичні питання, пов'язані з повідомлення особи про підозру, є фактично новим інститутом в юридичній літературі. Разом з цим проблема обґрунтованості повідомлення особи про підозру на стадії досудового розслідування, суворого дотримання законності при реалізації цього є актуальною [3].

Як вже зазначалося вище, в останні роки в Україні зазнала реформування система органів досудового розслідування – відбулися структурно-організаційні зміни в традиційних слідчих підрозділах і органах та з'явилися нові структури з урахуванням глобальних тенденцій у даній сфері, європейського досвіду, очікувань і вимог суспільства щодо стану дотримання прав, безпеки, правопорядку, протидії злочинності тощо.

Порушення закону і помилки, що можуть бути допущені при повідомленні особи про підозру можуть призвести до істотних обмежень прав і свобод громадян. «Юридичне значення акту повідомлення особи про підозру складається з того, що в стадії досудового розслідування настає новий етап, пов'язаний з тим, що в його процесі накопичено достатньо доказів для підозри у скоєнні злочину конкретної особи. Ця підозра вперше чітко сформульована в офіційному документі – повідомленні особи про підозру. В ній слідчий або прокурор дає першопочатковий висновок, про наявність і сутність кримінально-караного діяння, вчиненого конкретною особою» [4].

Отже, узагальнюючи, зазначимо, що повідомлення особи про підозру – це одне із важливих процесуальних рішень, яке приймає прокурор або слідчий за погодженням з прокурором до закінчення розслідування у кримінальному провадженні та в ньому на основі доказів, які зібрані у ході проведення досудового розслідування, конкретна особа набуває такого процесуально-важливого статусу підозрюваного.

Не можна оминути такого питання, як «акт повідомлення особи про підозру», що безумовно має важливе юридичне значення:

1. Він служить одним із засобів забезпечення невідворотності відповідальності осіб, які вчинили кримінальне правопорушення.

2. Обґрунтована підозра дозволяє призначити таким особам справедливе покарання відповідно до характеру і тяжкості скоєного кримінального правопорушення.

3. Акт повідомлення особи про підозру є початковим моментом реалізації функції обвинувачення.

4. Акт повідомлення особи про підозру є початковим моментом забезпечення кримінальної відповідальності особи, винуватої у скоєнні кримінального правопорушення.

5. Після повідомлення особи про підозру процесуальне становище даної особи погіршується (її можна оголосити в розшук, відсторонити від займаної посади, тощо) [5, с.557].

Не можливо не зазначити, той факт, що проблематика розробки питань повідомлення особи про підозру також сприяє зміцненню законності та правопорядку в цілому, охороняє інтереси суспільства, права й свободи громадян.

Вимога всебічності, повноти і неупередженості розслідування (ч.2 ст. 9 КПК) забезпечується і після повідомлення особи про підозру. «Подальше розслідування може привести до встановлення обставин, які виключають кримінальну відповідальність особи, або інших підстав до закінчення досудового розслідування щодо цієї особи, до виявлення нових осіб, які вчинили або є причетними до вчинення кримінального правопорушення» [2].

Після повідомлення особи про підозру слідчий набуває права клопотати про застосування до підозрюваного заходів забезпечення кримінального провадження: виклик слідчим, привід; накладення грошового стягнення; тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом; відсторонення від посади; тимчасовий доступ до речей і документів; тимчасове вилучення майна; арешт майна; затримання особи; запобіжні заходи [2].

Прийняте рішення щодо повідомлення особи про підозру не означає, що «мета розслідування досягнута і його можна закінчити. Потрібно ще допитати підозрюваного щодо винесеного йому повідомлення про підозру, перевірити його показання, а при необхідності – виконати інші процесуальні дії. Якщо з урахуванням перевірки показань підозрюваного та інших даних, отриманих у ході подальшого розслідування, доказів для висновків про вину підозрюваного може бути недостатньо або буде встановлена його невинуватість, кримінальне переслідування має бути закінчено, з підстав, передбачених ст. 284 КПК, а саме кримінальне провадження закривається, у разі якщо: встановлена відсутність події кримінального правопорушення; встановлена відсутність в діянні складу кримінального правопорушення;

не встановлені достатні докази для доведення винуватості особи в суді і вичерпані можливості їх отримати; набрав чинності закон, яким скасована кримінальна відповідальність за діяння, вчинене особою; помер підозрюваний, обвинувачений, крім випадків, якщо провадження є необхідним для реабілітації померлого; існує вирок по тому самому обвинуваченню, що набрав законної сили, або постановлена ухвала суду про закриття кримінального провадження по тому самому обвинуваченню; потерпілий, а у випадках, передбачених цим Кодексом, його представник відмовився від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення; стосовно кримінального правопорушення, щодо якого не отримано згоди держави, яка видала особу» [2].

З моменту винесення повідомлення особи про підозру між слідчим і підозрюваним виникають певні кримінально-процесуальні правовідносини.

Слідчий, складаючи повідомлення особи про підозру, викладає в ньому свою власну думку про винуватість особи, яка склалася у нього на підставі оцінки тих доказів, що є в провадженні на момент прийняття такого рішення. І наявність цього акту ще не означає офіційного визнання особи винуватою від імені держави. Висновок про винуватість хоч і є офіційним, але все ж таки це особиста (суб'єктивна) думка слідчого про наявність підстав покладення на певну особу кримінальної відповідальності згідно конкретної кримінально-правової норми [5].

Підозрюваний, відповідно до принципу презумпції невинуватості, вважається невинуватим до того часу, доки його винуватість не доведена у встановленому законом порядку.

Ототожнювати процесуальні правообмеження у стадіях досудового розслідування і судового розгляду з реалізацією кримінальної відповідальності уявляється неправильним: при цьому змішуються поняття «кримінальна відповідальність» і «державний примус» [1].

Під час досудового розслідування особа, якій повідомлено про підозру, зазнає ряд обмежень у сфері особистих і майнових прав в результаті застосування до неї заходів забезпечення кримінального провадження. «Але всі ці наслідки не виступають як прояв кримінальної відповідальності. Заходи забезпечення кримінального провадження покликані забезпечити нормальний хід здійснення кримінального судочинства у конкретному провадженні та встановлення об'єктивної істини» [5, с.558].

Непоодинокі випадки свавілля органів розслідування, зокрема порушення порядку вручення такого повідомлення, призводять до порушення основних принців кримінального процесу та обмеження конституційних прав громадян. Саме тому, даний етап розслідування вимагає від сторони обвинувачення не просто досконалого знання процесуального законодавства, але й вміння застосувати його на практиці [6].

Підсумовуючи викладене вище, приходимо до висновку, що недосконаліть інституту вручення повідомлення про підозру є вагомою проблемою кримінального процесу та неухильно призводить до порушення презумпції невинуватості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Калатур М.В. Адміністративно-правові засади організації та функціонування слідчих підрозділів правоохоронних органів. – автор.дис.. д.ю.н., режим доступу: http://elar.naiau.kiev.ua/jspui/-bitstream/123456789/14324/3/avtoreferat_kalatur.pdf

2. Кримінальний Процесуальний Кодекс України. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text

3. Шкелебей В.А. Вісник кримінального судочинства № 4/2017, режим доступу: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream-/handle/123456789/14886/Shkelebei_Sposoby_ta_poriadok_vruchennia_pysmovoho_povidomlennia_pro_pidozru.pdf?sequence=1&isAllowed=y

4. Збірник лекцій. Особливості прокурорського нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням. Національна академія прокуратури України. Кафедра нагляду за додержанням законів органами, які проводять досудове розслідування. Режим доступу: http://napu.com.ua/wp-content/uploads/pdf/navchalna_-literatura/0111.pdf

5. Черняк Н.П. Процесуальні особливості повідомлення особі про підозру. - Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.- 2013. – № 1. С. 555-561.

6. Є. Пода, Особливості вручення письмового повідомлення про підозру.– Режим доступу: https://vbpartners.ua/uk/osobennosti-vruchenija-pismennogo-uvedomlenija-o-podozrenii/

Полінкевич Олександр Васильович,
студент групи ПМСП-19-2
Науковий керівник:
Кузьменко Олена Валеріївна,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики

ОРГАНІЗАЦІЯ І ПЛАНУВАННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ І ТАКТИЧНИХ ОПЕРАЦІЙ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ОСОБИ

Для визначення поняття слідчих (розшукових) дій, важливим є встановлення їх сутнісних ознак, якими, на думку Д. Б. Сергєєвої, «є такі: а) вони є заходами, тобто діями або засобами для досягнення чогось, що мають активний діяльнісний характер (на нашу думку, неправильно визначати слідчі дії лише як систему процесуальних правил і умов); б) передбачені та регламентовані нормами КПК України; в) є частиною процесуальних дій, що мають пошуково-пізнавальний та посвідчувальний характер; г) можуть здійснюватися лише уповноваженими суб'єктами; г) їх хід та результати фіксуються у відповідних процесуальних документах; д) вони забезпечуються силою процесуального примусу; є) проводяться з метою виявлення й закріплення фактичних даних і відомостей про їх джерела для отримання доказів у кримінальному провадженні або перевірки цих доказів» [1, с. 182].

На думку Л. М. Лобойка, «слідчі дії – це пристосовані для отримання та передачі певного виду інформації комплекси пізнавальних і фіксуючих заходів, операцій щодо отримання і перевірки доказів, передбачених законом у вигляді правил, здійснюваних безпосередньо слідчим (судом)» [2, с. 23].

Відповідно до ч.1 ст.223 Кримінального процесуального кодексу України, «слідчі (розшукові) дії є діями, спрямованими на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні» [3].

На нашу думку, слід зазначити, що «при плануванні слідчих дій, потрібно мати на увазі, що вони можуть бути ефективними лише за врахуванням певних обставин: 1) вказівок, що містяться в первісних матеріалах про можливе знаходження тих або інших доказів; 2) способів й знарядь вчинення злочину, способів, знарядь та засобів його приховування, а також інших обставин, що витікають із версії; 3) характеру обставин, які підлягають встановленню по кожній версії; 4) можливостей застосування сучасних науково-технічних прийомів і засобів, що знаходяться у розпорядженні слідчого та наукових установ (судово-медичних, криміналістичних та інших); 5) мети (цілей та завдань) дії, яка намічається та можливості її результатів» [2, с. 35-36].

Комплекс першочергових слідчих (розшукових) дій, що проводяться на початковому етапі розслідування злочинів проти життя і здоров'я особи може бути наступним.

1. Слідчий огляд, що «є слідчою (розшуковою) дією, спрямованою на виявлення та дослідження різних матеріальних об'єктів, що стосуються розслідуваної події, їх властивостей та ознак. В процесі огляду виявляється і досліджується значна частина найважливіших слідів злочину. Результати слідчого огляду дозволяють правильно визначити напрямок розслідування, скласти уявлення про механізм розслідуваної події і особливості особи злочинця. Більшість учених-криміналістів наголошують на важливості своєчасного та невідкладного проведення огляду місця події, що, з іншого боку, значно скорочує час на підготовку до слідчої (розшукової) дії. Своєчасність, як обов'язкова умова проведення огляду, має на меті забезпечення максимального збереження на момент огляду його об'єктів і, отже, досягнення високої результативності цієї слідчої (розшукової) дії» [4, с. 153].

Після прибуття на місце події слідчому «необхідно переконатися, що здійснено заходи з охорони місця події, надано допомогу потерпілим, ліквідовано наслідки події, та, якщо необхідно, вжити додаткових заходів з охорони місця події та ліквідації шкідливих наслідків злочину» [5, с. 192].

2. Допит. «В ході розслідування злочинів проти життя і здоров'я особи допити потерпілого, свідків проводяться з використанням загальних криміналістичних тактичних рекомендацій. Особливе значення для ефективного проведення цієї слідчої (розшукової) дії набуває підготовка до допиту, в тому числі всебічне вивчення особистості допитуваної особи. Як відомо, в процесі допиту слідчий повинен встановлювати перелік

обставин, позначений законодавцем як предмет доказування. Традиційно, в ході допиту потерпілого у справах про заподіяння шкоди здоров'ю з'ясовуються наступні питання: де, коли, за яких обставин, яким знаряддям заподіяно ушкодження; чи знає потерпілий злочинця, якщо так, то хто він, якщо ні, які його зовнішні ознаки; звідки, яким способом, з ким злочинець прибув на місце події і пішов з нього; в чиїй присутності заподіяно ушкодження, хто надав потерпілому першу допомогу. За аналізованої категорії справ найбільшу складність викликає доведення окремих елементів способу вчинення злочину, характеру і розміру шкоди, заподіяної злочином, а також винності кожного співучасника. Зокрема, хто саме з підозрюваних завдав ту чи іншу кількість ударів в конкретні частини тіла. Для повного та швидкого розслідування та розкриття злочинів, зокрема порушень недоторканності приватного життя, важливою та необхідною є наявність криміналістичних рекомендацій щодо ефективного використання спеціальних знань, адже позитивний результат розслідування напряму залежить від їх кваліфікованого застосування» [5, с. 201-202].

Слід також зазначити, що проблемним питанням щодо взаємодії під час розслідування злочинів проти життя і здоров'я особи є визначення обсягу оперативно-розшукової інформації, з якою у процесі розслідування може ознайомлюватись слідчий. Так, настав час вирішити проблему повного ознайомлення слідчого з матеріалами оперативно-розшукової діяльності, без повідомлення йому джерел отримання інформації, здобутої негласним методом. Водночас В. І. Галаган констатує, що «з метою усунення побоювання щодо розшифрування проведеного оперативного заходу і його учасників працівникові органу поліції потрібно утриматися від ознайомлення слідчого лише з одним видом інформації, яким є відомості про осіб, які згідно з частиною другою ст. 11 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» здійснюють співробітництво з оперативним підрозділом поліції з гарантуванням їх конфіденційності. Інші матеріали, у тому числі інформація від цих осіб, можуть бути надані слідчому для її використання як з тактичною метою при підготовці до проведення слідчих дій, так і для її фіксації у визначених законодавством джерелах доказів за наявності до того підстав»[6, с. 373].

Отже, можна зробити висновки, що на рівні КПК України слід закріпити обов'язкову участь експерта (спеціаліста) при проведенні огляду місця події, оскільки саме експерт (спеціаліст) маючи всю ная-

вну в нього інформацію про подію, що сталася, на підставі її аналізу, надає слідчому допомогу в визначенні науково-технічних засобів, що необхідні при огляді, перевіряє їх комплектність і готовність до роботи, рекомендує фахівців, участь яких може бути доцільною чи необхідною і чітко визначити форму та порядок взаємодії слідчого з прокурором під час розслідування злочинів проти життя і здоров'я особи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сергєєва Д.Б. Поняття та види слідчих (розшукових) дій за чинним КПК України. Право України. Київ, 2013. № 11. С. 180-188.

2. Лобойко Л.М. Кримінально-процесуальна регламентація слідчих дій: монографія. Д.: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2016. 168 с.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI: URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/-4651-17/print 150991277 3335302 (дата звернення: 02.10.2020).

4. Весельський В. К. Концептуальні основи тактики слідчих дій (слідчий огляд, допит, призначення і проведення судових експертиз). Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2012. № 2(28). С. 151–158.

5. Кофанов А. В. Кобилянський О. Л., Кузьмічов Я. В. Криміналістика: питання і відповіді: навч. посіб. Київ. 2011. 280 с.

6. Галаган В. І. Вдосконалення кримінально-процесуальної діяльності (на матеріалах органів внутрішніх справ України): дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09 Київ, 2003. 439 с.

Полчанінова Олена Валеріївна
студент групи ПМСП-19-2
Науковий керівник:
Кузьменко Олена Валеріївна,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики

ПІДТРИМАННЯ ПРИВАТНОГО ОБВИНУВАЧЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Усвідомлення на найвищому (державному) рівні думки щодо важливості існування та розвитку цього інституту в процесі побудови громадянського суспільства є необхідною запорукою ефективності проведення реформування галузі кримінальної юстиції. Комплексне оновлення законодавчої бази в напрямі дотримання, охорони та захисту прав, свобод та інтересів учасників кримінального процесу має сприяти утвердженню України в очах світової спільноти як прогресивної та демократичної держави.

Кримінальний процесуальний кодекс України, який був прийнятий у 2012 році, змінив підхід до інститутів кримінального процесу та по-новому регламентував їх процедуру. Зокрема, «суттєвих змін набув інститут кримінального провадження у формі приватного обвинувачення. Збільшена кількість кримінальних правопорушень, провадження по яких здійснюється у приватній формі, відновлено стадію досудового розслідування та в цілому регламентовано новою окремою главою, на відміну від КПК України І960 року» [3].

Оскільки з часу прийняття нового КПК України у 2012 році минуло близько чотирьох років, то уже можна говорити про проблеми і недоліки у його застосуванні, враховуючи потреби практики. Зокрема, «ця глава складається з трьох статей і не регламентує стадію досудового розслідування та судового розгляду, питань правонаступництва; містить тяжкі та особливо тяжкі злочини, віднесення яких до кримінального провадження у приватній формі є спірним питанням» [5].

Відповідно до ст. 477 Кримінального процесуального кодексу України (КПК) кримінальним провадженням у формі приватного обвинувачення є провадження, яке може бути розпочате слідчим,

прокурором лише на підставі заяви потерпілого щодо кримінальних правопорушень. А.Ю. Казенко вважає, що «приватне обвинувачення – це твердження про вчинення певною особою діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність, та кримінальне переслідування, за вчинення яких передано державою на розсуд потерпілої особи, яке висунуте за наявності заяви потерпілого або його законного представника і реалізується в рамках спеціальної правової процедури» [6].

Тут слід зазначити, що серед науковців існує позиція, згідно з якою вказаний різновид кримінального провадження не є класичним видом у формі приватного обвинувачення, зважаючи на що його варто іменувати «кримінальне провадження, яке може бути розпочате лише на підставі заяви потерпілого» [2]. На нашу думку, такі зміни у законодавстві навряд чи вплинуть на якість здійснення кримінального провадження у формі приватного обвинувачення та підвищать ефективність кримінального судочинства. Є інші, значно важливіші моменти, які потребують коригувань. Одним із таких вважаємо недосконалість правового регулювання у цій сфері.

Особливістю кримінального провадження у формі приватного обвинувачення за КПК України є те, що законодавцем передбачено проведення досудового розслідування за цією категорією справ. Прокурор і слідчий у межах своєї компетенції зобов'язані розпочати досудове розслідування, але підставою у цьому випадку є лише заява потерпілого, тобто активна роль належить не прокурору, слідчому, а особі, яка звертається із заявою про вчинення щодо неї кримінального правопорушення. Отже, «заява (по відомлення) потерпілого, як правило, є єдиним законним приводом для початку кримінального провадження у формі приватного обвинувачення. Якщо потер пілим є неповнолітня особа або особа, яка визнана в установленому законом порядку недієздатною чи обмежено дієздатною, або яка через хворобу, фізичні або психічні вади чи з інших поважних причин не може сама подати заяву, її може подати його законний представник. На нашу думку, ця позиція законодавця є правильною, оскільки коли справи приватного обвинувачення порушувались тільки судом, то виникало багато дискусійних питань щодо розгляду цих заяв органом досудового розслідування. Особи про вчинення щодо них злочинів цієї категорії нерідко звертались із заявами не в суд, як це було передбачено законом, а до поліції» [5].

На думку деяких науковців, разом із позитивними новаціями кримінального процесуального законодавства вбачаємо і його суттєві недоліки стосовно нормативного забезпечення функціонування інституту приватного обвинувачення. Головним таким недоліком (або ж навіть законодавчою прогалиною) є відсутність зазначення чітких вимог щодо змісту та форми заяви про кримінальне порушення як у КПК України, так і в Інструкції. Неповнота законодавчого регулювання інституту приватного обвинувачення частково компенсується нормативною вказівкою в Пам'ятці щодо ведення єдиного обліку в органах і підрозділах внутрішніх справ України заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події (яка міститься в згаданій вище інструкції) на те, що поліція зобов'язана приймати та реєструвати заяви й повідомлення про кримінальні правопорушення, своєчасно приймати за ними рішення.

Ще однією суттєвою прогалиною вітчизняного законодавства є відсутність урегулювання новим КПК 2012 року у порівнянні з КПК 1960 року захисту інтересів постраждалих, стан яких унеможливлює (ускладнює) самостійну ініціацію кримінального провадження у формі приватного обвинувачення. На цій проблемі наголошує у своєму дослідженні А.І. Тітко [6].

Викладене вище дозволяє дійти висновку, що чинне національне законодавство щодо кримінального провадження у формі приватного обвинувачення містить чимало колізій та прогалин, а тому потребує вдосконалення. Зокрема, вбачається за необхідне розширити правове регулювання інституту приватного обвинувачення шляхом внесення відповідних доповнень. Адже, проаналізувавши норми КПК України у частині правового регулювання здійснення кримінального провадження у формі приватного обвинувачення, дійшли висновку про їх дуже обмежену кількість та стислий характер. Доцільно відродити право прокурора втручатися в провадження у формі приватного обвинувачення у виняткових випадках, коли потерпілому заважає подати таку заяву його безпорадний стан, та надати йому право у таких випадках розпочинати кримінальне провадження без заяви потерпілого.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Єні О.В. Деякі аспекти кримінального провадження у формі приватного обвинувачення. Форум права. 2013. № 2. С. 134–139. 6. Козленко А.Ю. Приватне обвинувачення: поняття та ознаки. Науковий вісник Ужгородського національного ун-ту. 2014. № 27. Том 3. С. 103–106.

2. Крушинський С.А. Відмова потерпілого (приватного обвинувача) від обвинувачення: поняття, порядок здійснення та правові наслідки. Університетські наукові записки. 2015. № 2. С. 212–220.

3. Нефедорів Х.І. Шляхи удосконалення інституту кримінального провадження у формі приватного обвинувачення. URL: http://naub.oa.edu. ua/2016/шляхи-удосконалення-інституту- кримі/

4. Перепелиця С.І. Правова природа кримінального провадження у формі приватного обвинувачення та її регламентація за новим КПК України. Право і безпека. 2012. № 4. С. 180–185.

5. Сорока С.О. Окремі аспекти кримінального провадження у формі приватного обвинувачення. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. 2014. № 807. С. 154–158. 17.

6. Тітко І.А. Проблемні питання захисту інтересів постраждалих, стан яких унеможливлює (ускладнює) самостійну ініціацію кримінального провадження у формі приватного обвинувачення. Порівняльно-аналітичне право. 2015. № 2. С. 267–271.

Посенко Богдан Григорович
студент групи ПМСП-19-2
Науковий керівник:
Лопата Ольга Андріївна,
к.ю.н., доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики

ВПРОВАДЖЕННЯ ЗАСАДИ ЗМАГАЛЬНОСТІ СТОРІН У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Основним завданням кримінального процесуального законодавства є захист від кримінальних порушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження. Поряд з цим, практичне застосування вищезазначених завдань можливо лише в умовах рівності суб'єктів, тобто, змагальної моделі кримінального судочинства.

У зв'язку з цим, доцільно говорити про повноцінне розширення дії принципу змагальності і на досудове розслідування. Це стало можливим завдяки посиленню судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні шляхом запровадження такого нового суб'єкта, як слідчий суддя, та необхідністю звернення до нього при вирішенні великого кола процесуальних питань.

Сьогодні серед вчених процесуалістів та юристів-практиків найбільш поширеною є точка зору, згідно з якою «принцип змагальності характеризується трьома елементами:

- поділ функцій обвинувачення, захисту і вирішення справи між різними суб'єктами процесу;

- наділення сторін обвинувачення і захисту рівними процесуальними правами;

- активне (керівне) становище суду у процесі» [2, с. 75].

Діючий КПК України формально наділяє сторони процесу рівними правами, поряд з цим, прихильники іншої позиції бачать сутність принципу змагальності також у поділі зазначених процесуальних функцій між судом і суб'єктами, що займають становище сторін, але за пасивного процесуального положення органу правосуддя.

Під час досудового розслідування захисник перебуває у нерівному становищі в порівнянні зі стороною обвинувачення, оскільки позбавлений права вчиняти слідчі (розшукові) дії. «А тому слідчий суддя в ході досудового розслідування та/або суд під час підготовчого провадження мають сприяти захиснику у реалізації його права на збирання і подання доказів. Стороні обвинувачення для проведення слідчих, розшукових або негласних слідчих дій достатньо звернутись із клопотанням до слідчого судді, а сторона захисту не має права самостійно провадити такі дії» [2, с. 32].

Частина 8 ст. 95 КПК України наділяє сторони правом отримувати від учасників провадження та інших осіб за їх згодою пояснення, які не є джерелом доказів. Вважаємо, що такі пояснення повинні бути джерелом доказів. Можливість реалізації такого права підтверджується положеннями ч. 4 вказаної статті, оскільки суд може обґрунтовувати свої висновки лише на показаннях, які він безпосередньо сприймав під час судового засідання або отриманих у порядку, передбаченому ст.225 КПК України. Суд не вправі обґрунтовувати судові рішення показаннями, наданими слідчому, прокурору, або посилатися на них. Таким чином, «є всі підстави для віднесення таких пояснень до джерел доказів, які в стадії судового розгляду можуть стати доказами. Беручи до уваги, що сторона захисту не наділена владними повноваженнями, то доцільно у випадку відмови від добровільної дачі таких пояснень, проводити їх слідчим суддею у порядку передбаченого в ст.225 КПК України» [4, с. 8].

Сьогодні ще зарано говорити про належну змагальність та рівність сторін, окрім того, адвокат спочатку має подати клопотання до слідчого або прокурора, а слідчий чи прокурор, згідно зі ст.220 КПК України, на протязі 3-х днів розглядають такі клопотання і надають відповідь. Але до слідчого судді сторона захисту може звернутись лише стосовно оскарження такої відповіді слідчого або прокурора, яку слідчий суддя розгляне лише протягом 3-х днів. У такому випадку не можна говорити про наявність змагальності та рівності сторін у даному контексті [5, с. 25].

Важливими новелами КПК України стали зміни до правил проведення обшуку. Зокрема законодавець передбачив, що обшук проводить виключно на підставі ухвали слідчого судді місцевого суду за зареєстрованим місцезнаходженням органу досудового розслідування як юридичної особи. Прокурорам та слідчим заборонили повторно звертатися з

клопотанням проведення обшуку того самого приміщення, якщо у клопотанні не зазначені нові обставини. Ст.236 КПК доповнили новим правилом щодо проведення обшуку у присутності адвоката чи захисника, обов'язком уповноваженої особи на проведення обшуку допустити захисника чи адвоката, введено обов'язкову фіксацію за допомогою аудіо- та відеозапису обшуку житла чи іншого володіння особи.

Вважаємо, що під час судового розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу (ст.93 КПК) участь в засіданні не уповноважених осіб (наприклад слідчого та/або потерпілого) також є порушенням принципу змагальності сторін у кримінальному процесі, а отже і права особи, що підозрюється у вчиненні злочину, на справедливий та неупереджений суд, передбаченого ст.6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [6, ст. 4].

Реалізації принципу змагальності у дослідженні доказів також перешкоджає відсутність процесуальної обов'язковості сторони обвинувачення у забезпеченні законних вимог сторони захисту щодо отримання у її розпорядження відповідної доказової інформації, котра закріплена в джерелах доказів.

Втім, для учасників кримінального провадження (сторони захисту, суду) існує ряд процесуальних обмежень, встановлених КПК, щодо можливостей реалізувати свої функції під час роботи з документами, складеними за результатами проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Зазначена норма, на нашу думку, вступає у пряме протиріччя з ч. 3 ст. 290 КПК України, згідно якої прокурор або слідчий за його дорученням зобов'язаний надати доступ та можливість скопіювати або відобразити відповідним чином будь-які речові докази або їх частини, документи або копії з них. Крім того, внаслідок дії зазначеного положення сторона захисту опиняється у заздалегідь нерівному становищі у порівняні зі стороною обвинувачення, оскільки остання не обмежується законом у праві робити копії або відображення будь-яких матеріалів, відомості в яких захисник, підозрюваний (обвинувачений) має намір використати як докази в суді (ч. 6 ст. 290 КПК України) [7].

На практиці лише окремі адвокати мають допуск до державної таємниці. Відсутність у захисника повного доступу до матеріалів негласних слідчих (розшукових) дій обґрунтовано дає підстави ставити під сумнів наявність реальної змагальності сторін у кримінальному провадженні, в якому в якості доказів стороною обвинувачення використовуються зазначені матеріали.

Окрім того, постає питання недотримання змагальності у контексті доказування сторонами кримінального провадження щодо передбаченого ст.22 КПК України самостійного обстоювання стороною обвинувачення і стороною захисту їх правових позицій. Так, згідно ст.347 КПК прокурор на початку судового розгляду оголошує обвинувальний акт або клопотання про застосування примусових заходів медичного та виховного характеру, цивільний позивач оголошує цивільний позов. Таким чином ці учасники кримінального провадження мають можливість представити суду свою процесуальну позицію, викласти свої аргументи, що надає їх наступній процесуальній діяльності змістовності та системності. Водночас сторона захисту не викладає своєї позиції на початку судового розгляду, обмежуючись лише короткою відповіддю обвинуваченого на запитання чи зрозуміле обвинувачення, чи визнає обвинувачений себе винним і чи бажає давати показання. Отже, до судових дебатів сторона захисту позбавлена можливості представити судові свою правову позицію, що створює в суду враження логічно необґрунтованого нагромадження доказів та не системності їх представлення.

Вважаємо, що однією з головних передумов становлення змагальної системи судочинства в Україні повинен стати процес гармонізації вітчизняного та європейського законодавств. Цей процес насамперед обумовлюється дією Конвенції про захист прав та основних свобод людини і громадянина та практикою Європейського суду з прав людини щодо застосування положень цієї Конвенції.

Гармонізація законодавства України та ЄС запорука належної змагальності, зокрема, аналіз практики ЄСПЛ дає можливість дійти висновку, що справедливість правосуддя базується на ідеях рівності перед законом і судом та змагальності. За сучасних умов змагальна модель судочинства повинна відігравати роль еталона, політичного критерію демократичності, цивілізованості та справедливості судочинства. Поряд з цим, ЄСПЛ тлумачить змагальність дещо вужче, ніж прийнято у вітчизняній науці. Стаття 6 КЗПЛ визначає, що положення сторін у процесі має бути справедливо врівноважено, тобто право на змагальне судочинство означає право на принципову можливість бути поінформованим про всі надані іншою стороною докази чи зафіксовані зауваження та коментувати їх.

Так, наприклад, принципу змагальності приділено увагу у справі ЄСПЛ «Боржерс проти Бельгії» (Borgers v. Belgium). У рішенні від 30.0.99 р. по цій справі міститься трактування принципу змагальності, відповідно до якого змагальність означає можливість сторін судового

процесу ознайомитися та прокоментувати всі докази, надані в тому числі "незалежним представником національної правової системи" з метою вплинути на рішення суду.

На сьогоднішній день альтернативи змагальному судочинству для правової держави1 немає. Історія свідчить, що принцип1 змагальної побудови судочинства є глибоко1 демократичним. Змагальність завжди1 була характерна для держав із демократичним1 устроєм, де суспільство базувалося1 на рівності громадян, які мали реальні1 економічні та політичні свободи, були захищені1 від свавілля1 влади. А тому важливим1 результатом судової реформи в Україні є утвердження1 змагальної судової системи, що характерно1 саме для правової держави з її розвинутими інститутами захисту прав людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 950 р. Офіційний вісник України.1998. № 13.

2. Конституція України від 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Трояна Антона Павловича щодо офіційного тлумачення положень статті 24 Конституції України (справа про рівність сторін судового процесу) від 12 квітня 2012 р. № 9-рп/2012. Вісник Конституційного Суду України. 2012. № 3. С. 41.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88.

5. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 р. Відомості Верховної Ради України. 2006. № 30. Ст. 260.

6. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 7 липня 2010 р. № 1402-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2010. № 41-42, № 43, № 44-45. Ст. 529.

7. Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України: Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 04.04.2013 № 511-550/0/4-13. URL: http://zakon4.rada.-gov.ua/laws/show/v0511740-13 (Дата звернення: 26.10.2020).

Пудкалюк Каріна Олександрівна,
студентка групи ПМСП-19-2
Науковий керівник:
Сіренко Оксана Володимирівна
к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ ЗДІЙСНЕННЯ КОНТРОЛЮ ТА НАГЛЯДУ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Справедливий суд – те, чого хоче кожен із нас. Забезпечення винесення справедливого судового рішення, яке б реалізовувало завдання кримінального провадження, а саме захист прав та інтересів осіб, можливе виключно тільки при наявності чіткої системи контролю та нагляду за органами досудового розслідування. Адже органи досудового розслідування – перша ланка на шляху до винесення справедливого рішення суду, де кожен, буде притягнений до відповідальності за злочинні дії.

Сучасна традиційна система органів досудового розслідування визначена ст. 38 КПК, водночас у ній є певні органи розслідування, «практика функціонування яких поки що невідома громадськості та науці кримінального процесу, а також й іншим судовим і правоохоронним органам. Такими новими органами є Державне бюро розслідувань (ДБР) та підрозділи детективів і внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України (НАБУ)» [1].

Метою нашого дослідження є аналіз законодавства, яке визначає сучасну систему органів досудового розслідування та контролю за ними, а також окреслення напрямів її реформування у сучасних соціально-політичних та економічних умовах.

У зв’язку з цим сьогодні необхідно переглянути всю систему здійснення контролю та нагляду за органами досудового розслідування. Необхідності у перегляді їхніх повноважень щодо здійснення процесуальних дій в межах кримінального провадження немає необхідності у зв’язку із досить широким колом повноважень, які регламен-

туються Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК України). Але ж наявність таких повноважень породжує проблему контролю та нагляду за такими діями органів слідства та дізнання. Адже такі дії вимагають чіткого контролю, та нагляду в першу чергу органами прокуратури, які в подальшому здійснюють підтримання обвинувачення, суду, як органу який оцінює необхідність деяких процесуальних дій та іншими суб'єктами в більшій мірі – внутрішньої системи контролю задля уникнення зловживання службовим становищем слідчих, детективів.

В першу чергу виникає необхідність у перегляді суб'єктного складу цієї системи у розрізі контролю та нагляду за усіма діями органів досудового розслідування. А також здійснення перегляду застосування засобів щодо розслідування кримінальних правопорушень, застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, переходу до застосування міжнародних правових стандартів судового контролю.

Більшість науковців виділяють два типи контролю та нагляду за органами досудового розслідування: прокурорський та судовий [8].

Як зазначає М.М. Михайлюк «Прокурорський нагляд - різновид діяльності органів прокуратури, що здійснюється від імені Української держави з метою: встановлення стану дотримання Конституції України і законів, що діють на території України; застосування заходів до поновлення порушеної законності; притягнення винних осіб до встановленої законом відповідальності» [8].

Прокурорський нагляд на досудовому провадженні – це діяльність прокурора по забезпеченню додержання законів органами досудового розслідування, що здійснюють кримінальне провадження відповідно до вимог чинного кримінального процесуального законодавства.

Здійснення нагляду за додержанням законів у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням полягає у тому, що прокурор, на відміну від суто наглядових повноважень, здійснює також діяльність, пов'язану із визначенням кола доказів та способів їх отримання у конкретному кримінальному провадженні, проведенням із зазначеною метою певних слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, а також забезпеченням при цьому законності дій слідчого.

Тож Кримінальний процесуальний кодекс України певним чином корегує реалізацію зазначеної вище функції прокурора щодо нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно - розшукову діяльність, дізнання та досудове слідство. Зміщуючи акцент із суто наглядової діяльності прокурора на безпосереднє керівництво процесуальною діяльністю органу досудового розслідування щодо проведення слідчих (розшукових) дій, спрямованих на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у кримінальному провадженні.

О.В. Антанюк вважає, що «поряд із функцією нагляду прокурор здійснює функцію процесуального керівництва, що є значно ширшим, ніж просто метод (спосіб) здійснення наглядової діяльності, виходить за її межі та є окремою функцією прокурора зі своїми завданнями, цілями й формами реалізації» [5, с. 114].

Твердженням В.М. Савицького, який указував, що «нагляд за розслідуванням полягає в процесуальному керівництві діяльності органів розслідування, який здійснює прокурор є досить актуальним. Автор відстоював думку, що поза процесуальним керівництвом надані прокурору наглядові повноваження не можуть бути реалізовані, вони втрачають свій правоохоронний і правовідновлювальний характер» [6, с. 194]

Отже, з огляду на системний аналіз положень закону, доктринальних позицій науковців, на наше тверде переконання, конституційне положення нормативної конструкції ст. 131-1 Конституції України в контексті повноваження прокурора з організації досудового розслідування має бути ліквідоване, оскільки вносить у побудову кримінального процесу деструкційний дисбаланс і не відповідає логічним засадам розподілу кримінально-процесуальних функцій між учасниками кримінального процесу, зокрема між керівником органу досудового розслідування.

За таких обставин прокурор має виступити як процесуальний директор, який мусить мати виключно наглядові повноваження за законністю проведення досудового розслідування з позбавленням права організаційних повноважень. Звідси випливає, що організаторська діяльність прокурора досудовим розслідуванням має бути виключена з його повноважень і передана виключно керівникові органу досудового розслідування.

Наша точка зору в контексті повноважень прокурора на досудовій стадії повною мірою узгоджується з думкою С.О. Шейфера, який «відстоював позицію обмеження прокурорського нагляду за процесуальним керівництвом та окремо наголошував на неприйнятності втручання у сферу організаційної діяльності» [7].

Судовий контроль у кримінальному провадженні являє собою окремий напрямок діяльності суду, яка здійснюється під час досудового розслідування слідчим суддею. Його сутність полягає у здійсненні слідчим суддею контролю за законністю та обґрунтованістю рішень та дій (бездіяльності) слідчого і прокурора; обмеження при проведенні досудового розслідування конституційних прав людини шляхом застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення окремих слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій і рішень органів досудового розслідування.

Правозахисний характер судового контролю обумовлює закріплення у ст. 206 КПК загальних обов'язків слідчого судді щодо захисту прав людини. За чинним КПК України судовий контроль має декілька окремих напрямків, які, виходячи із конкретних завдань, розрізняються за процесуальною формою, суб'єктним складом учасників провадження, засобами доказування, рішеннями слідчого судді [2].

Однак науковцями не виділено інших видів контролю, таких як внутрішній, який полягає у безпосередньому контролі керівника досудового розслідування.

Також не виділено і не встановлено порядок внутрішнього контролю за діяльністю слідчих, правоохоронними органами, які виявляють кримінальні правопорушення, серед органів досудового розслідування. Безпосередньо такий контроль не здійснюється в рамках кримінального провадження, проте особистий інтерес або ж інші злочинні дії слідчого, можуть вплинути на результат досудового розслідування та в загальному на права та інтереси осіб.

Тому внутрішні перевірки за органами досудового розслідування, які виконуються Службою безпеки України, Генеральною прокуратурою, органами НАБУ, ДБР, також потребують виокремлення та процесуального регулювання.

Щодо повноважень та гарантій процесуальної самостійності відповідних підрозділів НАБУ КПК України, слід зазначити, що вони

набули більш широкого нормативного закріплення. Це, зокрема, «стосується сфери повноважень (підслідність); виключності окремих повноважень; реалізації прокурорського нагляду та судового контролю за діяльністю НАБ; процесуальної форми притягнення до кримінальної відповідальності працівників НАБ та гарантій їхньої процесуальної самостійності та незалежності під час проведення досудового слідства» [3, 4].

Частково обмежуючи загальні засади судового контролю у кримінальному провадженні, законодавець у ч. 2 ст. 170 КПК щодо підстав для арешту майна надає можливість за рішенням директора НАБУ (або його заступника), погодженого прокурором, накладати строком до 48 годин попередній арешт на майно або кошти на рахунках фізичних чи юридичних осіб у фінансових установах [2].

Забезпечуючи процесуальну самостійність НАБ у сфері міжнародного співробітництва при розслідуванні підслідних йому кримінальних правопорушень, законодавець наділив НАБУ правом самостійно звертатися із запитами про міжнародну правову допомогу у кримінальному провадженні під час досудового розслідування та розглядати відповідні запити іноземних компетентних органів (ст. 545 КПК)[2].

Таким чином, слід зауважити, що на усіх етапах трансформування системи органів досудового розслідування в Україні необхідно враховувати не тільки аспекти оптимальної європейської моделі загальних елементів системи органів кримінальної юстиції та найбільш ефективні напрями і форми досягнення завдань кримінального судочинства, а й запити та очікування суспільства щодо протидії злочинності в Україні. Вважаємо доцільним прийняття Верховною Радою України окремого закону, який би визначав систему органів досудового слідства та статус слідчих, який має узгоджуватись із відповідними положеннями законодавства, що визначає правовий статус НАБУ та ДБР як окремих органів досудового розслідування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України. Офіц. вид. К., 1996. 117 с.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI URL: http: zakon.rada.gov.ua/ go/4651-17.

3. Про Державне бюро розслідувань: проект Закону України від 12 лютого 2015 р. № 2114. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54012.

4. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1698-VII. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1698-18.

5. Антонюк О. Процесуальне керівництво досудовим розслідуванням як новий напрям діяльності прокурора в кримінальному судочинстві. Вісник Львівського університету. 2018. Вип. 51. С. 409–416.

6. Савицкий В.М. Очерк теории прокурорского надзора. М., 1975. с. 194, 210.

7. Шейфер С.А. О формах осуществления прокурорского надзора в уголовном судопроизводстве. Прокуратура в системе политических и правовых институтов общества. Москва, 1994. С. 135–142.

8. Михайлюк М.М. Організаційно-правові засади процесуального нагляду за дотриманням законності на стадії досудового розслідування, м. Київ, 2019. С.281-286.

Ситик Ростислав Володимирович
студента групи ПМСП-19-2
Науковий керівник:
Мілевський Олександр Петрович,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики

ДИСТАНЦІЙНЕ ПРАВОСУДДЯ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН ТА ЙОГО ОСОБЛИВОСТІ

У науковій літературі окремі питання дистанційного правосуддя досліджували такі вчені, як: О.В. Бринцев, Л.Л. Калініченко, Н.І. Логінова, О.М. Овчаренко, Л.В. Омельчук, В.М. Пекарчук та інші.

Право на судовий захист є важливим правом людини, яке не може бути обмежене в умовах воєнного або надзвичайного стану. Проте, сучасні проблеми, які постали перед світом, вносять свої корективи та створюють виклик для реалізації прав людини. Поширення коронавірусної пандемії COVID-19 стало тією відправною точкою, з якої мають початися зміни та впроваджені ефективні рішення.

Неабияких проблем в умовах світового карантину зазнало правосуддя. «Суди, як одне із найбільш масових місць для скупчення людей, потрапляють до зони ризику, де може розповсюджуватися коронавірус COVID-19. І вирішити це можна за допомогою сучасної альтернативи – «дистанційного правосуддя» [1].

Як працює дистанційний розгляд справ у Великій Британії, США та Сінгапурі. Однією з країн, що найшвидше відреагували на поширення пандемії і вдалася до пошуку виходу з цієї ситуації, була саме Велика Британія. У британських судах з розгляду кримінальних справ вже давно застосовують спеціальний сервіс – Justice Video Service.

Загалом, за час карантину у судах країни суттєво збільшилася кількість судових засідань, які слухаються за допомогою:

Додатку BT MeetMe.

– Ніякого спеціального обладнання, лише мобільні телефони. Учасникам надсилається номер конференції.

Відеоконференції (Skype для бізнесу).

– Платну бізнес-версію використовує сам суд. Учасникам достатньо завантажити звичайну версію, щоб перейти за посиланням на онлайн-засідання. Версія для бізнесу, на відміну від звичайної, має більший ступінь захисту персональних даних її користувачів.

Дистанційний розгляд справ частково запровадили й у Сполучених Штатах Америки – деякі штати в обов'язковому порядку, а деякі – за можливості.

Зокрема, «у Флориді суддям наразі радять здійснювати розгляд невідкладних справ за допомогою телефону або відеоконференцій.

На Гавайських островах цивільні та кримінальні справи розглядатимуться за допомогою безкоштовних ліній телефонного зв'язку, доступ до яких матимуть також представники ЗМІ.

Інформація щодо стану кожної справи також буде доступна на сайті електронної служби публічного доступу до документів Федерального Суду США» [3].

Серед інших країн, значну кількість справ дистанційно розглядають і у Сингапурі. Наразі там збираються запровадити можливість проводити ще більшу кількість процесів у режимі телеконференції, відеоконференції, у письмовому форматі та навіть за допомогою електронної пошти. Водночас, серед додатків для відеоконференцій у Сінгапурі найчастіше використовують Zoom.

Як бачимо, при вирішенні питання щодо доцільності відео- або ж аудіо- (телефонних) конференцій, судді передусім беруть до уваги суть справи та наявність чи відсутність будь-яких незручностей в учасників засідань, які може спричинити використання аудіо- та відеотехнологій.

Найчастіше суди у всьому світі "дистанціюються" за допомогою програм, загальнодоступних для користувачів: Zoom, Skype, BT MeetMe. Або ж за допомогою телефонного зв'язку чи електронної пошти.

Тому, вже зараз можна знайти різні технічні можливості для дистанціювання, у тому числі у сфері правосуддя. Виникає лише декілька супутніх завдань:

1. Забезпечити захист персональних даних і гарантувати дотримання основних прав та свобод громадян за такого формату розгляду справи;
2. За потреби – внести відповідні зміни до законодавства.

Для України карантинні заходи стали не меншим викликом, яким він є для розвинених держав. Як відомо, «Уряд запровадив карантин до 24 квітня 2020 року та ввів режим надзвичайної ситуації по всій країні. І це не могло не вплинути на роботу судів.

Ще на старті карантину Вища рада правосуддя рекомендувала судам за можливості проводити судові засідання в режимі реального часу через Інтернет. У свою чергу, для Державної судової адміністрації актуалізувалось і інше питання – прискорення старту роботи Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС) у частині забезпечення участі осіб у судових засіданнях дистанційно» [2].

За словами Голови Державної судової адміністрації Зеновія Холоднюка, справитись із цим завданням орган зможе до 1 червня 2020 року.

А тим часом, країна живе в умовах карантину. Прикро, адже ЄСІТС, частиною якої є Електронний суд, мала працювати ще минулого року. Запроваджувався тестовий режим роботи, але для повноцінного функціонування забракло грошей і політичної волі – завжди знаходяться якісь “більш нагальні” питання. І ось знову це питання на порядку денному.

Електронний суд є підсистемою Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи. Змінами до процесуальних кодексів та інших законів в частині судового процесу було передбачено, що функціонування системи починається з 1 січня 2019 року в тестовому режимі, а з 1 березня 2019 року – повинна була відбутися дослідна експлуатація системи. Тобто на сьогоднішній день, Електронний суд мав стати, як ніколи вирішальним рішенням для проблем правосуддя в умовах карантину.

На позачерговому засіданні Верховної Ради України, яке відбулося 30 березня 2020 року, було прийнято два закони, що мали на меті вирішити проблеми дистанційного правосуддя на час обмежувальних заходів.

Так, «законом №540-IX дозволено учасникам цивільного, господарського та адміністративного процесів брати участь у судовому розгляді в режимі відеоконференції з використанням власних технічних засобів, перебуваючи за межами приміщення суду. Підтвердити свою особу в даному випадку можна за допомогою електронного підпису, а хто його не має – з використанням документів, що посвідчують особу» [4].

Що стосується учасників кримінального провадження, то ВРУ ще працює над змінами (законопроєкт №3276). В першому читанні депутати погодили, що слідчий суддя або суд можуть розглядати питання кримінального провадження у режимі відеоконференції (крім обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою) за власною ініціативою. А ось щодо розгляду клопотання про продовження строків тримання під вартою – дистанційно лише у тому випадку, якщо обвинувачений не буде заперечувати проти відеоконференції.

Стосовно дистанційного формату судового розгляду справи, експерти зауважують, що є ризик того, що за відсутності повноцінної роботи ЄСІТС, судді можуть по-різному тлумачити законодавчі зміни, а застосовуючи норми про зупинення процесуальних строків у період карантину – взагалі не звертатися до відеоконференції для розгляду справи.

Запровадження широкого використання відеоконференцій для проведення судових засідань – загальносвітова тенденція. До цього йшли, над цим задумувались, про це писали вчені та практики. Та пандемія прискорила процес його запровадження.

І дійсно, можливість взяти участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції має ряд суттєвих переваг: зниження відсотка справ, розгляд яких затягується у зв'язку з неявкою однієї зі сторін; наближення правосуддя до людей, підвищення його доступності; забезпечення прав і свобод громадян за будь-яких, навіть достатньо екстремальних, як зараз, умов.

Судова система достатньо довгий час пручалася цим змінам, звертаючи увагу на інші, на її думку, більш нагальні проблеми, що потребують вирішення.

Що ж, пандемія не має опції "пауза" чи "нагадати потім". Словом, таких опцій не має також і судовий захист прав людини.

Як бачимо, «складність рішення про перехід у онлайн-форму для українського правосуддя – це неабияка проблема, навіть незважаючи на сучасні виклики, пов'язані із запровадженням карантинних заходів. Але вже точно зрозуміло, що коренем проблеми є не відсутність грошей, а, скоріше, брак рішучості знайти альтернативу для доступу до правосуддя в умовах карантинних обмежень» [5].

Варіанти вирішення проблеми. Дистанційне правосуддя в умовах загальнодержавного карантину не обмежується виключно питанням запровадження повноцінної роботи ЄСІТС з усіма модулями та

підсистемами. Процесуальне законодавство не передбачає такої можливості часткового функціонування ЄСІТС, хоча цю проблему можна вирішити, внісши відповідні законодавчі зміни. Скажімо, функціонування підсистеми "Електронний суд" є наразі пріоритетною задачею в умовах карантину.

Крім цього, ми бачимо приклади вирішення проблеми дистанційного правосуддя в Україні: в рамках вимог чинного законодавства, деякі судді знаходять та забезпечують можливість судового засідання у відеоконференції. Щоб такі приклади стали більш поширеною практикою в Україні, схоже, достатньо бажання суддів шукати та знаходити варіанти рішень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойко В.Ф. Право людини на правосуддя: навч посібник / В.Ф. Бойко,В.О. Євдокімов, О.Х. Юлдашев. – К.: Варта; МАУП, 2003. – 256 с.

2. Дудаш Т. І. Практика Європейського суду з прав людини / Т. І. Дудаш. – К. : Алерта, 2013. – 368 с.

3. Судова практика Європейського суду з прав людини. Рішення щодо України. – К. : Праксіс, 2005. – 480 с.

4. Про затвердження Порядку ведення Єдиного Державного реєстру судових рішень: Постанова КМ України від 22.05.2006 р., № 740 // Офіц. вісн. України. – 2006. – № 22. – Ст. 1623.

5. Z та інші проти Сполученого Королівства: Рішення Європ. Ф Суду з прав людини від 10.05.2001 р. // Вісн. Верхов. Суду України. – 2001. – № 4. – С. 44–45.

6. Адріанов В. Правова природа рішень Європейського суду з прав людини // Право України. – 2002. – № 3. – С. 41–44.

Сливка Богдан Миколайович,
студентка групи ПМСП-19-2
Науковий керівник:
Лисенко Володимир Васильович,
д.ю.н., професор, професор кафедри кримінального процесу та криміналістики

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ВИГОТОВЛЕННЯ ЗБЕРІГАННЯ ЗБУТУ АБО ТРАНСПОРТУВАННЯ З МЕТОЮ ЗБУТУ ПІДАКЦИЗНИХ ТОВАРІВ

Стаття 42 Конституції України проголошує право кожного на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом, покладаючи на державу захист права споживачів, здійснення контролю за якістю і безпечністю продукції та усіх послуг. Держава та її інституції мають створювати умови для унеможливлення існування «тіньової економіки, яка завдає великої шкоди українському суспільству взагалі і, зокрема, кожній людині і громадянину. Підживлювачем такої економіки є діяльність з незаконного виготовлення, зберігання, збуту або транспортування з метою збуту підакцизних товарів. Важливого значення у цьому сегменті має розслідування, викриття та запобігання даного злочину. Тому, серед пріоритетних завдань, які стоять перед нами в даному дослідженні, є аналіз окремих аспектів організації розслідування незаконного виготовлення зберігання збуту або транспортування з метою збуту підакцизних товарів.

Теоретичною основою написання статті насамперед став науковий доробок провідних учених-процесуалістів, зокрема, Б.І. Бараненка, О.В. Бочкового, В.Д. Берназа, В.В. Єфіменка, В.В. Коваленка, І.М. Козьякова, В.М. Корнієнка, Є.Д. Лук'янчикова, М.А. Погорецького, В.Д. Пчолкіна, Д.Б. Сергєєвої, Є.Д. Скулиша, О.Ю. Татарова, В.М. Тертишніка, В.В. Шендрика, М.О. Шиліна, М.Є. Шумила та ін.

Формування доказової бази та криміналістична діяльність щодо збору доказів та джерел інформації здійснюється на етапі виявлення ознак злочину. «Сучасні економічні злочини вчиняються добре замаскованими способами, а більшість оперативних працівників чи слідчих не мають достатніх знань і досвіду та не залучають відповідних спеціалістів з економіки» [1, с. 13]. До того ж науковці й практики відзначають «недосконалість чинного законодавства, яке зберігає ознаки «рамковості» [2, с. 20], не висвітлюючи ситуаційних особливостей реальності.

Євроінтеграційний вектор визначив потребу вдосконалення чинного законодавства, а також організації діяльності правоохоронних органів у розкритті та розслідуванні цього виду злочинів.

Як слушно стверджує В. Ю. Шепітько, «проблеми протидії розслідуванню певним чином досліджені в теорії криміналістики, проаналізовано поняття протидії, його види та форми. Протидія розслідуванню не є новою проблемою. Водночас у сучасних умовах протидія розслідуванню модифікується, набуває агресивного, динамічного, завуальованого характеру» [3, с. 444]. Чинний Кримінальний процесуальний кодекс України розширив можливості слідчих в одержанні доказів шляхом проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Особливо вагомим внеском це стало для розкриття та розслідування злочинів, що вчиняються у сфері господарювання, зокрема, незаконного виготовлення зберігання збуту або транспортування з метою збуту підакцизних товарів. Вчинення економічних злочинів не є очевидним, не залишає відвертих слідів, вчиняється особами, які часто під «наглядом» представниками білокомірцевих спеціальностей, що суттєво ускладнює виявлення ознак злочину та доведення винуватості й причетності (сприяння) злочину окремих осіб.

Низка вчених присвятили свої дослідження новим способам одержання доказової інформації. Так, Р. М. Шехавцов вважає, що «можливості негласних слідчих (розшукових) дій як засобів збирання доказів, досліджувані в межах теорії кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності, повинні обов'язково бути відображені в розроблюваних криміналістичних методиках розслідування окремих тактичних операцій та алгоритмів проведення слідчих дій у типових слідчих ситуаціях, що можуть виникати на різних стадіях розслідування. Аналогічною є наукова позиція Р. Л. Степанюка, який вважає, що в цьому сенсі криміналістична наука має піти шляхом інтеграції

знань із галузі теорії оперативно-розшукової діяльності та їх використання для формування тактичних рекомендацій щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій у межах відповідних окремих методик розслідування» [4, с. 364-366].

Так, «згідно із ч. 1 ст. 246 КПК України негласні слідчі (розшукові) дії - це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК України. Проведення таких дій саме у формі їх негласності насамперед покликано забезпечити збір відомостей про злочин та особу, яка його скоїла, встановлення її місцезнаходження, місцезнаходження речей і документів, що мають значення для кримінального провадження» [5].

За змістом ч. 2 ст. 246 КПК України аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК України), накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261 КПК України), огляд та виїмка кореспонденції (ст. 262 КПК України), зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК України), зняття інформації з електронних інформаційних систем (ч. 1 ст. 264 КПК України), обстеження публічно недоступних місць, житла та іншого володіння особи (ст. 267 КПК України, за виключенням ч. 3), спостереження за особою, річчю, місцем (ст. 269 КПК України), аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК України), контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК України), виконання спеціального завдання із розкриття злочинної діяльності організованої злочинної групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК України), негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК України), проводяться виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів.

Варто зауважити, що «окремі негласні слідчі (розшукові) дії проводяться незалежно від тяжкості злочину, а саме зняття інформації з електронних інформаційних систем або її частини, доступ до яких не обмежується її власником, володільцем або утримувачем чи не пов’язаний з подоланням системи логічного захисту (ч. 2 ст. 264 КПК України), полягає в одержанні інформації із електронних інформаційних систем, що містять відповідну інформацію, у тому числі із застосуванням технічного обладнання. А також установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК України) полягає в застосуванні технічного обладнання для локалізації місцезнаходження радіоелектронного засобу, у тому числі мобільного терміналу, сис-

тем зв'язку та інших радіовипромінювальних пристроїв, активованих у мережах операторів рухомого (мобільного) зв'язку, без розкриття змісту повідомлень, що передаються, якщо в результаті його проведення можна встановити обставини, які мають значення для кримінального провадження» [6, с. 57].

Негласні слідчі (розшукові) дії, лише передбачені ст. 268 (установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу), ст. 269 (спостереження за особою, річчю або місцем) у виняткових невідкладних випадках, визначених ст. 250 КПК України, дозволяється проводити до постановлення ухвали слідчого судді, що є дуже важливим у процесі виявлення та розслідування злочинів у сфері незаконного обігу підакцизних товарів.

Результати негласних слідчих (розшукових) дій можуть бути фактичними підставами для проведення процесуальних дій - засобів доказування, що випливає з ч. 2 ст. 160 та ч. 2 ст. 223 КПК України, водночас зміст фактичних підстав для їх проведення сформульовано в наведених нормах по-різному: «наявність достатніх відомостей, що вказують на можливість досягнення мети слідчої (розшукової) дії» (ч. 2 ст. 223 КПК України), або наявність «підстав вважати, що речі і документи перебувають або можуть перебувати у володінні фізичної або юридичної особи» п. 4 ч. 2 ст. 160 КПК України), або взагалі не сформульовані (ч. 2, 3. ст. 93; ст. 246 КПК України). У зв'язку із цим пропонуємо в чинному КПК України встановити вимоги до фактичних підстав зазначених процесуальних дій. Тому, використання під час проведення досудового розслідування негласних слідчих (розшукових) дій, дуже важливе під час дослідження фактичних обставин незаконного виготовлення алкогольних напоїв, тютюнових виробів або інших підакцизних товарів (зокрема шляхом відкриття підпільних цехів або з використанням обладнання, що забезпечує масове виробництво таких товарів) з недоброякісної сировини (матеріалів), які становлять загрозу для життя і здоров'я людей, а так само незаконний збут таких товарів, що призвело до отруєння людей чи інших тяжких наслідків.

Отже, на нашу думку, негласні слідчі (розшукові) дії є ефективними та дієвими на досудовому етапі кримінальних проваджень щодо злочинів у сфері незаконного обігу підакцизних товарів для встановлення фактів, що свідчать про наміри особи збувати незаконно виготовлені алкогольні напої, тютюнові вироби та інші підакцизні товари,

а також встановлення кола осіб, з якими підозрювана особа домовлялась про виготовлення або придбання такого товару, чи вступила з ними у злочинний зговір для здійснення незаконних дій з виготовлення, збуту підакцизного товару, виявлення підпільних цехів або місць розташування обладнання, що забезпечує масове виробництво таких товарів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Александров И. В. О некоторых проблемах методики расследования современных экономических преступлений. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 100-річчю з дня народження доктора юридичних наук, професора В. П. Колмакова, 27-28 вересня 2013 року, м. Одеса. Одеса : Юридична СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ, 2013. С. 13-16.

2. Вапнярчук В.В. Мета кримінального процесуального доказування. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2015. Вип. 1.Том 4. С. 78-82.

3. Шепитько В. Ю. Проблемы формирования тактики преодоления противодействия расследованию. Расследование и противодействие ему в состязательном уголовном судопроизводстве: процессуальные и криминалистические вопросы: сборник трудов. - Москва: Академия управления МВД России, 2007. С. 444-445.

4. Шехавцов Р. М. Негласні слідчі (розшукові) дії в структурі методик розслідування окремих різновидів злочинів. Матераіли міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 100-річчю з дня народження доктора юридичних наук, професора В.П. Колмакова, 27-28 вересня 2013 р., м. Одеса. Одеса : Юридична СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ, 2013. С. 364-366.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. №4651-VI. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/-4651-17 (дата звернення 14.10.2020 р.).

6. Лисеюк А. М. Доказування на досудовому етапі кримінальних проваджень щодо злочинів у сфері незаконного обігу підакцизних товарів: проблеми теорії та практики: монографія / А. М. Лисеюк, Д. Г. Мулявка, А. О. Гончарова. Київ: «Видавництво Людмила», 2019. 326 с.

Тимошенко Дарина Юріївна
студентка групи ПМСП-19-2
Науковий керівник:
Антонюк Анастасія Борисівна,
к.ю.н., доцент кафедри
кримінального процесу та
криміналістики

ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ В СИСТЕМІ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ УКРАЇНИ

Тримання під вартою є винятковим найсуворішим запобіжним заходом, оскільки застосовується виключно у разі, якщо прокурор доведе, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не зможе запобігти ризикам, передбаченим статтею 177 КПК України.

Відповідно до ст. 29 Конституції України Кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність. Застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою є суттєвим обмеженням права на свободу. Проте, «у тій самій статті Конституції України йдеться про можливість такого обмеження за неухильного дотримання порядку і процедури такого обмеження» [2].

Зі змісту ст. 29 Конституції випливає, що для такого суттєвого обмеження, як тримання під вартою, необхідна сукупність таких умов: наявність підстав, дотримання порядку обрання запобіжного заходу, встановленого чинним КПК України, та вмотивоване рішення суду.

Здавалося б усе просто, але на практиці виникають проблеми із застосуванням законодавства, що часто призводить до порушення права людини на свободу. Саме тому існує необхідність в дослідженні тримання під вартою як виняткового запобіжного заходу, а також підстав його застосування.

Для з'ясування підстав застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою необхідно, перш за все, з'ясувати мету такого запобіжного заходу. Відповідно «до ч.1 ст. 177 КПК метою застосування запобіжного заходу є забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків, а також запобігання спробам: 1) переховуватися від органів досудового

розслідування та/або суду; 2) знищити, сховати або спотворити будь-яку із речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення; 3) незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні; 4) перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином; 5) вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується» [4].

Ю.М. Грошевий та О.Г. Шило зазначають, що «відповідно до ч. 2 ст. 177 КПК України підстави застосування запобіжних заходів включають такі складові: наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення; наявність ризиків, які дають достатні підстави слідчому судді, суду вважати, що підозрюваний, обвинувачений може переховуватися від органів досудового розслідування, суду, перешкоджати здійсненню кримінального провадження або продовжити протиправну діяльність, знищити, сховати або спотворити будь-яку із речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення тощо. Автори вважають, що цих 2 підстав достатньо для постановлення слідчим суддею, суддею ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою» [1].

КПК України має виключний перелік випадків, за яких може застосовуватися запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, і включає можливість застосування: 1) до особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено основне покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, - виключно у разі, якщо прокурором, крім наявності підстав, передбачених статтею 177 КПК України, буде доведено, що підозрюваний, обвинувачений не виконав обов’язки, покладені на нього при застосуванні іншого, раніше обраного запобіжного заходу, або не виконав у встановленому порядку вимог щодо внесення коштів як застави та надання документа, що це підтверджує; 2) до раніше судимої особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк до трьох років, виключно у разі, якщо прокурором, крім наявності підстав, передбачених статтею 177 КПК України, буде доведено, що, перебуваючи на волі, ця особа переховувалася від органу досудового розслідування чи суду, переш-

коджала кримінальному провадженню або їй повідомлено про підозру у вчиненні іншого злочину; 3) до раніше не судимої особи, яка підозрюється чи обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк до п'яти років, - виключно у разі, якщо прокурором, крім наявності підстав, передбачених статтею 177 КПК України, буде доведено, що перебуваючи на волі, ця особа переховувалася від органу досудового розслідування чи суду, перешкоджала кримінальному провадженню або їй повідомлено про підозру у вчиненні іншого злочину; 4) до раніше не судимої особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк понад п'ять років; 5) до раніше судимої особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк понад три роки; 6) до особи, яку розшукують компетентні органи іноземної держави за кримінальне правопорушення, у зв'язку з яким може бути вирішено питання про видачу особи (екстрадицію) такій державі для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку, в порядку і на підставах, передбачених розділом IX КПК України або міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.

Аналізуючи дану норму, можна помітити, що «законодавець виділяє категорії справ у яких до підозрюваного/обвинуваченого можна застосувати тримання під вартою за такими критеріями: наявність судимості у особи підозрюваного/обвинуваченого, кваліфікація злочину та попередні діяння особи підозрюваного/обвинуваченого у даному кримінальному провадженні. Тобто ми не можемо ототожнювати матеріальну підставу виключно із кваліфікацією дій особи та її попередньої злочинної діяльності. До уваги беруться і інші критерії» [4].

Слід зауважити, що підставою для застосування запобіжного заходу є сукупність двох факторів: наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення, а також наявність ризиків.

Як свідчить узагальнення практики, поширеною помилкою, яку слідчі судді допускають, застосовуючи до підозрюваних запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, є «обґрунтування прийняття такого рішення виключно тяжкістю покарання, яке могло бути призначене підозрюваному у разі визнання його винуватим у вчиненні кри-

мінального правопорушення без належного з'ясування наявності у кримінальному правопорушенні хоча б одного із ризиків, передбачених ст. 177 КПК» [4].

Отже, підставами для застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою є 1)наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення, а також 2) наявність ризиків, які дають достатні підстави слідчому судді, суду вважати, що підозрюваний, обвинувачений, засуджений може здійснити дії які спрямовані на перешкоджання кримінальному провадженню та/або вчинення іншого злочину чи продовження вчинення злочину 3) неможливість застосування жодного більш м'якого запобіжного заходу. При цьому застосувати запобіжний захід у вигляді тримання під вартою ми можемо лише у випадку наявності усіх трьох ознак в сукупності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Грошевий Ю. М., Шило О. Г. Підстави обрання запобіжних заходів за новим КПК України / Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. № 1. 2013.- С. 220–226.

2. Дерев'янко М. І. Підстави застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою / Вісник кримінального судочинства. №3, 2015.- С. 49–55.

3. Лук'янчиков Є. Д., Лук'янчиков Б. Є. Підстави застосування запобіжних заходів. Кримінальний процесуальний кодекс України: перші проблеми та здобутки / Матеріали круглого столу (20 листопада 2013 р.). Запоріжжя, Україна: Класичний приватний університет. 2013. -С. 71-73.

4. Тищенко О. І. Тримання під вартою: окремі питання правозастосовних реалій / Науковий вісник Ужгородського національного університету. № 27. 2014. – С. 135-138.

Убрамик Юлія Романівна
студентка групи ПМСП-19-2
Науковий керівник:
Кузьменко Олена Валеріївна,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики

ФІКСАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЗОРОСТІ ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Розвиток суспільства характеризується активним збільшенням кількості злочинів в Україні і тому одним із основних завдань правоохоронних органів є боротьба зі злочинністю, що вимагає сучасних дієвих законодавчо закріплених заходів протидії цьому. Інститут слідчих (розшукових) дій є комплексом заходів, що сприяє виявленню та попередженню кримінальних правопорушень.

Слід зазначити, що «слідчі (розшукові) дії – це регламентовані кримінальним процесуальним законом процесуальні дії, які здійснюються уповноваженою особою і являють собою сукупність пошукових, пізнавальних і засвідчуючих операцій, направлених на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні» [1].

Вітчизняним законодавством визначено такі види гласних слідчих (розшукових) дій: 1) допит, зокрема одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб (ст. 224–226 КПК), допит у режимі відеоконференції під час досудового розслідування (ст. 232 КПК); 2) пред'явлення для впізнання: особи (ст. 228 КПК), речей (ст. 229 КПК), трупа (ст. 230 КПК), впізнання у режимі відеоконференції під час досудового розслідування (ст. 232 КПК); 3) обшук (ст. 233–236 КПК); 4) огляд: місцевості, приміщень, речей та документів (ст. 237 КПК), трупа (ст. 238 КПК), огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією (ст. 239 КПК); 5) ексгумація трупа (ст. 239 КПК); 6) слідчий експеримент (ст. 240 КПК); 7) освідування особи (ст. 241 КПК); 8) залучення

експерта та проведення експертизи (ст. 242–243 КПК); 9) отримання зразків для експертизи (ст. 245 КПК). Послідовність проведення слідчих (розшукових) дій залежить від конкретної слідчої ситуації і встановлюється слідчим самостійно.

Слідчі (розшукові) дії необхідно розглядати у кількох напрямках. А саме, слід зазначити, що з одного боку слідчі (розшукові) дії є основним способом збирання доказів. З іншого боку слідчі (розшукові) дії є основним засобом забезпечення всебічного, повного та неупередженого дослідження всіх обставин кримінального провадження, а отже, виконання завдань кримінального провадження.

КПК України ввів в обіг поняття та види негласних слідчих (розшукових) дій. Відповідно до статті 246 КПК України «негласними слідчими (розшуковими) діями визнається різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню та проводяться у випадках, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб. слідчі (розшукові) дії є діями, спрямованими на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні. Підставами для проведення слідчої (розшукової) дії є наявність достатніх відомостей, що вказують на можливість досягнення її мети» [3].

Фіксація ходу і результатів як гласних слідчих (розшукових) дій, так і не гласних повинна відповідати загальним правилам фіксації кримінального провадження, які передбачені кримінальним процесуальним законодавством України.

За результатами проведення слідчих (розшукових) дій складається протокол, до якого в разі необхідності долучаються додатки. Відомості про осіб, які проводили слідчі (розшукові) дії або були залучені до їх проведення, у разі здійснення щодо них заходів безпеки можуть зазначатися із забезпеченням конфіденційності даних про таких осіб у порядку, визначеному законодавством. Проведення слідчих (розшукових) дій може фіксуватися за допомогою технічних та інших засобів (відеокамера, фотоапарат, протокол тощо).

Сьогодні вчені-процесуалісти констатують, що ефективне використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій у доказуванні залежить від вирішення низки практичних проблем, серед яких – проблема правильного розуміння сутності та переліку результатів негласних слідчих (розшукових) дій. Не сприяє розв’язанню вказаної

проблеми й термінологічна невизначеність, яка ускладнює процес правозастосування. З огляду на це, надзвичайно важливою є уніфікація правової термінології з метою забезпечення ясності тексту закону, а також легкого та однакового розуміння правових норм усіма правозастосувачами [5, с. 92].

Акцентуємо вашу увагу, щоб фактичні дані, отримані під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, стали доказами, вони мають пройти процедуру належного оформлення, тобто повинні бути закріплені та введені в систему доказів. Обов'язково має бути дотримана процесуальна форма. Ця процедура складається з двох етапів: 1) закріплення матеріалів, здобутих під час застосування технічних засобів шляхом здійснення негласних дій, у порядку, передбаченому нормативними актами; 2) закріплення процесуальним засобом, надання процесуальної форми шляхом винесення постанови про приєднання цих даних до матеріалів кримінального провадження.

З огляду на кримінальні процесуальні норми, законодавцем визначено такі «процедури оформлення матеріалів, які можуть бути використані як доказ у кримінальному процесі: це протоколи про проведення негласної слідчої (розшукової) дії, а також додатки, тобто матеріальні носії секретної інформації, які містять відомості, отримані під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Протокол негласної слідчої (розшукової) дії – це письмовий документ, що складається у передбаченому КПК України порядку, у якому уповноважені особи фіксують і засвідчують умови та порядок проведення слідчих (розшукових) дій, встановлені фактичні дані про подію злочину, причетність до нього конкретних осіб та інші обставини, що мають значення для кримінального провадження» [7, с. 125-126].

Крім того, протокол про хід і результати проведеної слідчої (розшукової) дії (або її етапів) складається слідчим (прокурором), якщо вона проводиться за його безпосередньої участі, в інших випадках – уповноваженим працівником оперативного підрозділу і повинен відповідати загальним правилам фіксації кримінального провадження. Періодичність складання протоколів залежить від виду слідчої (розшукової) дії, терміну її проведення (одномоментно чи упродовж часу), від доручення слідчого, прокурора, але в будь-якому випадку безпосередньо після отриманих фактичних даних, які можуть використовуватись як докази для встановлення місця перебування особи, що

розшукується, про кожний випадок огляду, виїмки, дослідження матеріалів про результати негласної слідчої (розшукової) дії тощо.

До протоколу обов'язково долучаються додатки, якими можуть бути: спеціально виготовлені копії, зразки об'єктів, речей і документів, письмові пояснення спеціалістів, які брали участь у проведенні відповідної дії, стенограма, аудіо-, відеозаписи, фото таблиці, схеми, зліпки, носії комп'ютерної інформації та інші матеріали, які пояснюють зміст протоколу.

Слід також зазначити, що «особливостями оформлення протоколу негласної слідчої (розшукової) дії та додатків до нього є наступне: 1) у вступній частині протоколу негласної слідчої (розшукової) дії додатково повинно бути зазначене відповідне рішення про проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії – ухвала суду, постанова слідчого або прокурора; 2) можлива періодичність складання протоколів за результатами їх проведення; 3) фіксація їх результатів повинна здійснюватись таким чином, щоб завжди була можливість експертним шляхом встановити достовірність цих результатів; 4) необхідність дотримання режиму секретності під час їх складання та роботи з ними» [3].

Стаття 107 КПК України говорить про застосування технічних засобів фіксування кримінального провадження, рішення про що приймає особа, яка проводить відповідну процесуальну дію. За клопотанням учасників процесуальної дії застосування технічних засобів фіксування є обов'язковим. У матеріалах кримінального провадження зберігаються оригінальні примірники технічних носіїв інформації зафіксованої процесуальної дії, резервні копії яких зберігаються окремо.

Отже, використання у дистанційному досудовому розслідуванні технічних засобів і технологій має забезпечувати належну якість зображення і звуку, а також інформаційну безпеку. Учасникам слідчої (розшукової) дії повинна бути забезпечена можливість ставити запитання і отримувати відповіді осіб, які беруть участь у слідчій (розшуковій) дії дистанційно, реалізовувати інші надані їм процесуальні права та виконувати процесуальні обов'язки (ч. 3 ст. 232 КПК України). Суть цього нововведення полягає у недопущенні маніпулювання щодо затягування процесу досудового розслідування і дозволяє одержати процесуально значущу інформацію у максимально стислі строки, а також сприяє економії коштів, які виділяються на організацію діяльності правоохоронних органів, в тому числі здійснення процесу досудового розслідування кримінальних правопорушень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Хабло О. Ю. Кримінальний процес: курс лекцій. Київ, 2016. URL: https://arm.naiau.kiev.ua/books/public_html/lections/lection10_1.html (дата звернення 05.10.2020).

2. Слідчі (розшукові) дії: навч. посібник / за заг. ред. Р. І. Благути та Є. В. Пряхіна. Львів: ЛьвДУВС, 2013. 416 с.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/conv#n2265 (дата звернення: 05.10.2020).

4. Кушпіт В. П. Фіксація ходу і результатів проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави : збірник тез VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції, 30 травня 2019 року, Львів. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2019. С. 136-137.

5. Каліновська М. О. Використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій у доказуванні під час застосування запобіжних. Університетські наукові записки. 2018. № 1. С. 89-100.

6. Пунда О. Використання результатів оперативно-розшукової діяльності для доказування в кримінальному процесі. Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. URL: http://www.univer.km.ua/visnyk/387.pdf (дата звернення: 05.10.2020).

7. Кудінов С.С., Шехавцов Р.М., Дроздов О.М., Гриненко С.О. Негласні слідчі (розшукові) дії та використання результатів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному провадженні: Навчально-практичний посібник. 3-тє видання, розширене й доповн. Х.: «Оберіг», 2018. 540 с.

8. Остафійчук Г. В. Форми застосування технічних засобів у кримінальному провадженні. *Право.ua.* 2015. № 3. С. 79-83.

Хіміч Наталія Віталіївна,
студентка групи ПМСП-19 -2
Науковий керівник:
Лопата Ольга Андріївна
к.ю.н., доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЧЛЕНСТВА АВДОКАТІВ В НАЦІОНАЛЬНІЙ АСОЦІАЦІЇ АДВОКАТІВ УКРАЇНИ

Органи адвокатського самоврядування в Україні, як і в будь-якій європейській країні, створюються та функціонують на основі засад демократичних та правових держав, зокрема, «принципах виборності, гласності, обов'язковості для виконання адвокатами рішень органів адвокатського самоврядування, підзвітності, заборони втручання органів адвокатського самоврядування у професійну діяльність адвоката» [6]. Їх діяльність покликана як сприяти постійному професійному зростанню адвокатської спільноти, так і захищати від протиправних дій, що перешкоджають їх адвокатській діяльності.

Міжнародні стандарти діяльності асоціацій адвокатів (професійних об'єднань) закріплено в європейських стандартах. Зокрема, Основні положення про роль адвокатів ООН вказують, що «адвокати повинні мати можливість створювати і вступати в самоврядні професійні асоціації для представлення своїх інтересів, підтримки безперервної освіти і підготовки, а також захисту своєї професійної репутації. Виконавчий орган професійних асоціацій має обиратися з їх членів і здійснювати свої функції без втручання ззовні» [5]. Основу європейських стандартів адвокатського самоврядування становить Рекомендація Rec (2000)21 Комітету Міністрів державам-членам про свободу здійснення професійної діяльності адвоката, яка встановлює, що «адвокати повинні мати право і повинні заохочуватися до створення та приєднання до професійних місцевих, національних і міжнародних асоціацій, які, самостійно або спільно з іншими органами, виконують завдання зі зміцнення професійних стандартів і щодо захисту незалежності та інтересів адвокатів. Існування асоціації адвокатів як профе-

сійної має вкрай важливе значення. Професійна асоціація має на увазі, що її членами можуть бути тільки адвокати і що асоціація здійснює діяльність, пов'язану з професійними інтересами її членів.» [8].

Якщо оцінювати ситуацію із ефективністю адвокатського самоврядування в Україні, то варто відмітити, що як свідчать представники самої адвокатської спільноти, факти порушення або обмеження їх не лише професійних, а й конституційних прав, на жаль, не є поодинокими. Так, «основні порушення прав українських адвокатів включають у себе: а) ненадання адвокатам доступу до своїх клієнтів; б) порушення права на конфіденційне спілкування між адвокатом і клієнтом; в) ненадання чи невчасне адвокату доступу до інформації, матеріалів справи; г) проведення неправомірних обшуків в офісах і вилучення документів, що становлять адвокатську таємницю; ґ) порушення статусу адвоката у кримінальному провадженні; д) зловживання притягненням до дисциплінарної відповідальності адвокатів та порушенням кримінальних справ проти адвокатів; е) застосування позасудових заходів впливу щодо адвоката та його майна. Ці порушення вкрай негативно впливають на дотримання прав людини обвинувачених, а також на права та професійні гарантії їх адвокатів. Вони є постійними й повсюдними та відбуваються, незважаючи на зусилля багатьох сторін запобігти їм і забезпечити компенсацію завданої шкоди, і серйозно підривають верховенство права та встановлену законом належну правову процедуру.» [7; 4, с. 161-162].

При цьому ситуація складних взаємовідносин органів адвокатського самоврядування різних рівнів не сприяє концентрації уваги на попередженні порушень та захисті професійних прав адвокатів, оскільки вказані інституції часто «зайняті» питаннями перерозподілу повноважень та грошових коштів, які надходять від адвокатів та з інших джерел, передбачених ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Першим питанням, яке викликало напругу у професійній адвокатській спільноті з прийняттям діючого ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» стало питання обов'язкового членства в Національній асоціації адвокатів України. Так, Сафулько С. стверджував, що «примусове обєднання адвокатів у єдину організацію суперечить основоположному принципу адвокатури, яким є її незалежність….. …Існування такої єдинобовязкової структури призводить до того, що адвокат стає залежним від власної організації.» [9, с. 6]. Климчук А. вказує, що «надання певному органу владних повноважень серед ад-

вокатів може призвести до негативних наслідків, оскільки не можна змушувати адвокатів, які за своєю суттю є незалежними, вступати в будь-які організації проти їх волі» [2].

Відповідно до п. 11 Висновку № 190 щодо вступу України до Ради Європи Україна взяла на себе зобов'язання захистити статус правничої професії та заснувати професійну асоціацію адвокатів [1]. Як відмічає Слива Л.В., «жоден з міжнародних документів не вказує про те, що в Україні має бути створена якась одна юридична особа з обов'язковим членством в ній усіх адвокатів» [10, с. 104]. Кожна країна вільна у виборі шляхів і форм організації адвокатури. Зокрема, Кухнюк Д.В. зазначає, що «організація адвокатури України шляхом створення юридичної особи за типом об'єднання громадян, проте з обов'язковим членством, суперечить ч. 4 ст. 36 Конституції України, в якій ідеться про те, що «ніхто не може бути примушений до вступу в будь-яке об'єднання громадян чи обмежений у правах за належність чи неналежність до політичних партій або громадських організацій» [3, с. 20]. Проте варто зазначити, що в рекомендаціях конференції CCBE, які стосувалися Закону про адвокатуру (вересень 2008 року), було вказано, що «у всій Європі адвокатські асоціації характеризуються обов'язковим членством у них, що не вважається шкідливим для незалежності адвокатів або таким, що порушує їхні права». Також відповідно практики Європейського Суду з прав людини, зокрема справи Le Compete, Van Leuven and De Meyere vs Belgium, National notarial chamber vs Albania [11], Суд, так само, як і CCBE, зазначає, що, «наголошуючи на вкрай важливій ролі адвокатів у відправленні правосуддя та посередництві їх між широким загалом і судами, обов'язок членства адвокатів у єдиній організації та підпорядкування їх її органам - явно не має ані ціллю, ані результатом обмеження прав адвокатів» [11]. Тому погоджуємося із твердженням, що має стояти питання не про припинення на законодавчому рівні дії положення про обов'язкове членство в НААУ, а переорієнтування основного вектору її діяльності на лобіювання інтересів адвокатури, з метою забезпечення належної реалізації гарантій професійної незалежної діяльності кожного адвоката.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Висновок № 190 (1995) Парламентської Асамблеї Ради Європи щодо заявки України на вступ до Ради Європи, Страсбург, 26 вересня 1995 року // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_590 (дата звернення 28.09.2020)

2. Климчук А. Залежна незалежність, або Чому я не хочу сьогодні бути адвокатом // Правовий тиждень. 2013. № 43-45. URL: http://legalweekly.com.ua/index.php?id=16061&show=news&&newsid=123194 (дата звернення 28.09.2020)

3. Кухнюк Д.В. За зміни без втрат // Український адвокат. 2008. № 2(18). С. 20.

4. Меліхова Ю.О. Основні проблеми та напрями удосконалення інституту адвокатури в Україні на сучасному етапі розвитку // Європейські перспективи. 2017. № 2. С. 159-164. С. 161-162

5. Основні положення про роль адвокатів (прийняті VIII Конгресом ООН по запобіганню злочинам у серпні 1990 року) // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: http://zakon4.rada.-gov.ua/laws/show/995_835 (дата звернення 28.09.2020)

6. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 року № 5076-VI // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: http:// zakon1.rada.gov.ua/laws/show/5076-17 (дата звернення 28.09.2020)

7. Проект ЄС «Підтримка реформ у сфері юстиції в Україні» / Захист прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності: Заключення та рекомендації. Justice Cooperation Internationale: Ритіс Йокубаускас, Оксана Цимбрівська, Марк Сегал/ 09.06.2016 р. URL: http://www.justicereformukraine.eu/wpcontent/uploads/2016/06/Protecting AdvocatesMemo_FINAL_ukr.pdf (дата звернення 28.09.2020)

8. Рекомендації Ради Європи No 2000(21). URL: http: // www. asianajajaliitto.fi/files/19/R2000-21_Freedom_of_exercise_of_the_-profession_of_ lawyer.pdf (дата звернення 28.09.2020)

9. Сафулько С. Адвокат поза пірамідою ієрархії: Роль адвокатури у соціальному житті країни, повноваження, обговорення закону «Про адвокатуру» // Дзеркало тижня. 2005. № 9. С. 6.

10. Слива Л.В. Адвокатське самоврядування в Україні: проблеми та перспективи розвитку // Цивілістична процесуальна думка. 2015. № 1. С. 102-107

11. Case of Le Compte, Van Leuven and De Meyere v. Belgium, 23 June 1981. URL: http://hudoc.echr. coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=-001- 57522#{“itemid”:[“001-57522”]} (дата звернення 28.09.2020)

Цісар Ганна Ігорівна
студентка групи ПМСП-19-2
Науковий керівник:
Лопата Ольга Андріївна
к.ю.н., доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ ЕКСПЕРТНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ

Судова експертиза забезпечує кваліфіковане та методично обґрунтоване дослідження об’єктів, що мають значення для встановлення обставин кримінального провадження, й є вкрай поширеною формою використання спеціальних знань у вітчизняному судочинстві. Проте проблеми, зумовлені недоліками правового регулювання інституту судової експертизи у кримінальному процесі, багато в чому ускладнюють її ефективне використання. Ці проблеми перш за все пов’язані з нещодавніми законодавчими нововведеннями стосовно понятійного апарату судової експертизи, підстав і порядку залучення судового експерта в кримінальне провадження.

Проблематиці реформування судово-експертної діяльності в Україні присвячено праці: А. І. Лозового, Ю.М. Грошевого, А.О. Селіванова, Є. Сімакової- Єфремян, М.Л. Цимбала, А.А. Кравченко, В.М. Бараняк та ін.

Зокрема, в новій редакції ст. 1 Закону під судовою експертизою варто розуміти «дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла, об’єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду» [1]. У такій редакції наведена дефініція не дозволяє відмежувати судову експертизу від іншої - несудової. Щодо логіки законодавця відносно визначення об’єктів експертизи саме як «дослідження ... об’єктів, явищ і процесів», а не «матеріальних об’єктів, явищ і процесів» (як це було в редакції Закону 2012 року), то вона потребує обґрунтованого тлумачення, оскільки, як справедливо наголошувала про-

фесор Н.І. Клименко, «вступає в протиріччя з сучасними теоретичними положеннями судової експертології щодо природи об'єктів судової експертизи» [2, с. 309-312]. У криміналістичній науці та судовій експертології судову експертизу розглядають як процесуальну (слідчу) дію, яка полягає у проведенні за дорученням суду експертного дослідження матеріальних об'єктів або процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів досудового розслідування чи суду, з метою отримання об'єктивного висновку з питань, що потребують спеціальних знань.

Особливе занепокоєння у науковців і практиків викликала також нова редакція ст. 7 Закону «Про судову експертизу» в частині обмеження здійснення судово-експертної діяльності у кримінальних провадженнях виключно державними спеціалізованими установами. Інакше кажучи, законодавець встановив монополію держави на проведення судової експертизи у всіх кримінальних провадженнях, а в інших провадженнях можуть залучатися судові експерти, які не є працівниками зазначених установ. Це нововведення не є достатньо обґрунтованим. «Хоча в ньому вбачається певна логіка - цією нормою із суб'єктів судової експертизи держава витіснила тих експертів, які не працюють у державних спеціалізованих установах, що надало можливість контролювати судово-експертну діяльність, виключати так звані «експертизи на замовлення». Таке обмеження суперечить не лише досягнутим країною демократичним засадам диспозитивності та змагальності сторін у кримінальному процесі, а й принципам самої судово-експертної діяльності, бо зводить нанівець здобутки щодо розвитку альтернативної (конкурентної) експертизи у кримінальному провадженні» [3, с. 211-216]. Крім того, воно зумовлює невиправдане збільшення кількості експертних досліджень і відповідне розширення штату державних спеціалізованих установ, затягування процесу досудового розслідування кримінальних правопорушень і створення судових прецедентів в частині визнання окремих висновків експертів допустимими та належними доказами.

Не менш суперечливою інновацією законодавця є перегляд підстав для проведення експертизи. Зокрема, ч. 1 ст. 242 КПК наразі має таку редакцію: «експертиза проводиться експертною установою, експертом або експертами, за дорученням слідчого судді чи суду, наданим за клопотанням сторони кримінального провадження або, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального

провадження, необхідні спеціальні знання. Не допускається проведення експертизи для з'ясування питань права» [4].

Аналізуючи цю норму КПК, неважко дійти висновку, що всупереч ч. 5 ст. 40 закону таке нововведення необґрунтовано позбавило слідчого процесуальної самостійності залучати експерта в необхідний момент і закріпило монопольне право на вирішення цього питання за слідчим суддею. Тобто, «якщо раніше для експерта необхідна була лише постанова слідчого чи прокурора, а ухвала слідчого судді для проведення експертизи необхідна була лише у випадку відмови слідчого чи прокурора в задоволенні клопотання сторони захисту про залучення експерта, то зацікавлена особа змушена була звертатися до слідчого судді з клопотанням про залучення експерта. Відтепер, згідно нової редакції ст. 243 КПК України, судовий експерт може залучатися тільки за дорученням слідчого судді чи суду, наданим за відповідним клопотанням сторони кримінального провадження, і лише в тому разі, коли особа, яка звернулася з таким клопотанням, доведе, що для вирішення питань, що мають істотне значення для кримінального провадження, необхідне використання спеціальних знань. Вкрай дивує й те, що таке клопотання може розглядатися слідчим суддею місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, впродовж 5 днів із моменту його надходження до суду, за підсумками якого слідчий суддя має прийняти одне з двох рішень: призначити або відмовити у призначенні судової експертизи (ч. 3 ст. 244 КПК). Більш того, під час розгляду клопотання слідчий суддя має право за власною ініціативою або за клопотанням учасників розгляду заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення клопотання (ч. 5, 6 ст. 244 КПК)» [4].

Отже, слідчий суддя самостійно визначає підстави для проведення експертизи, експертну установу, якій доручає проведення експертизи, хоча це істотно обмежує право збирати докази та суперечить їхній функції судового контролю за дотриманням прав учасників кримінального процесу на стадії досудового розслідування. За таких умов сторона захисту позбавляється свого права залучати експертів на договірних (платних) умовах, а сторона обвинувачення, втрачаючи дорогоцінний час, який має суттєве значення для розслідування будь-якого кримінального правопорушення, буде змушена чекати доручення суду на проведення вкрай необхідної експертизи.

Наведені зміни в КПК України не є адекватними, обґрунтованими і виправданими, оскільки за закладеної законодавцем парадигми «санкціонування» слідчим суддею проведення судової експертизи незрозуміло: по-перше, навіщо запроваджувати ще одну (окрім начальника СВ і прокурора) контролюючу особу - слідчого суддю, адже у переважній більшості кримінальних проваджень призначення експертизи для встановлення причин смерті особи, встановлення тяжкості та характеру тілесних ушкоджень, визначення психічного стану підозрюваного, встановлення статевої зрілості потерпілої особи та визначення розміру матеріальних збитків, шкоди немайнового характеру, заподіяної кримінальним правопорушенням є обов'язковим і не залежить від бажання слідчого, прокурора чи судді (ч. 2 ст. 242 КПК).

По-друге, не варто перевантажувати зайвими клопотами слідчих (недостатність кваліфікованих кадрів яких наразі відчувається дуже гостро), адже вони фізично не здатні виконувати покладені на них обов'язки з розслідування в установлені строки до трьох сотень кримінальних правопорушень. У зв'язку з цим виникає питання: чи в змозі слідчий за таких умов забезпечити швидке, повне й неупереджене розслідування цих правопорушень, як того вимагає ст. 2 КПК? - Звичайно, ні! Ця та інші обставини вкрай негативно впливають на якості кожного кримінального провадження, на підготовці і проведенні окремих слідчих дій, в тому числі призначенні судових експертиз.

По-третє, за таких новітніх ідей законодавця навряд чи є сенс вести розмову і про оптимізацію (економію) судових витрат на проведення судових експертиз. Нагадаємо, що проведення експертизи за дорученням слідчого судді або суду здійснюється за рахунок коштів, які цільовим призначенням виділяються цим установам із Державного бюджету України (ч. 2 ст. 122 КПК).

Одним із напрямів удосконалення законодавчо-нормативної бази щодо регулювання судово-експертної діяльності в Україні є конкретизація норм щодо міжнародного співробітництва в галузі судової експертизи, а саме: правил проведення різних видів судових експертиз за дорученням відповідного органу (особи) іншої країни, порядку залучення іноземних фахівців до спільного проведення експертиз, напрямів міжнародної наукової співпраці у сфері судової експертизи та ін.

На нашу думку, внесення таких змін забезпечить належний комплексний підхід до вдосконалення законодавчо-правової регламентації судово-експертної діяльності в Україні у цілому, у т. ч. у сфері проведення судово-економічної експертизи.

Можна стверджувати, що в Україні необхідно уніфікувати процесуальне законодавство з питань призначення і проведення судової експертизи, адже в кожній галузі процесу така діяльність по-різному регламентується. Крім того, у вітчизняній законодавчій базі слід представити трактування поняття економічної експертизи та принципи її проведення, сформувати ринок послуг у сфері економічної експертизи, а також активізувати на державному рівні процес щодо створення незалежних експертних установ, які б проводили будь-які види економічних експертиз. Такі заходи забезпечать вирішення проблеми штучної монополії державних експертних установ і передбачатимуть соціальний захист для діючих приватних судових експертів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII // Офіційний сайт Верховної Ради України URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4038-12.

2. Клименко Н.І. Природа об’єктів судової експертизи // Актуальні питання кримінального процесу, криміналістики та судової експертизи : матеріали міжвідом. наук-практ. конф. (Київ, 24 листоп. 2017 р.) у 2 ч. / редкол.: В.В. Чернєй, С.С. Чернявський, Л.Д. Удалова та ін.. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. Ч. 1. 396 с., С. 309-312.

3. Клименко Н.І. Щодо інституту конкурентної (альтернативної) експертизи / Н.І. Клименко // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. 2011. Вип. 11. С. 211-216.

4. Кримінально процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-. URL: http://www.zakon.rada.gov.ua/go/2341-14

Шепель Жанна Анатоліївна
студентка групи ПМСП-19-2
Науковий керівник:
Омельчук Любов Василівна
к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики

СТАНДАРТИ УЧАСТІ АДВОКАТА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ДОКАЗУВАННІ

Євроінтеграційні прагнення України вимагають від неї узгодження національної системи правових норм, зокрема у сфері реалізації прав людини, та їх захисту з відповідною системою Європейського Союзу. Створення єдиного міжнародного правового простору як у межах Ради Європи, так і Європейського Союзу, вимагає від України гармонізації національного законодавства. «Національна європеїзація та демократичний розвиток можливі за умови впровадження загальноприйнятих, визнаних багатьма розвинутими демократичними країнами стандартів, які народжувались там десятиліттями. Ці стандарти стосуються професійної організації та діяльності правових інститутів, у тому числі й адвокатури. Отже, серед усіх юридичних засобів захисту прав людини чільне місце належить адвокатурі. Її фундаментальним призначенням є захист прав людини і саме тому необхідне досконале функціювання цього надзвичайно важливого правозабезпечувального інституту, для чого мають бути законодавчо прописані стандарти участі адвоката у кримінальному процесуальному доказуванні» [1].

Питання стандартів участі адвоката у кримінальному процесуальному доказуванні досліджено у працях вітчизняних і зарубіжних учених: І. В. Гловюк, М. М. Гродзинського, М. О. Громова, Ю. М. Грошевого, В. С. Зеленецького, Я. П. Зейкана, М. А. Погорецького, В. О. Попелюшка, В. М. Савицького, С. М. Стахівського, Ю. І. Стецовського, М. С. Строговича, Л. Д. Удалової, В. Ю. Шепітька, Ю. П. Яновича, О. Г. Яновської та ін..

Певні правила поведінки адвокатів є визначеними нормативно, за допомогою міжнародного та національного законодавства, інші - корпоративними документами чи рішеннями.

Юридична енциклопедія і великий енциклопедичний юридичний словник поняття «стандарт» (від ант. standard – норма, зразок, модель; від франкського standhard, буквально – твердо стояти, з готського standan – стояти, tardus – твердий, міцний) тлумачать як «документ, що розроблений на основі консенсусу і затверджений уповноваженим органом, який встановлює правила, інструкції, характеристики, призначені для багаторазового використання з метою досягнення оптимального ступеня впорядкованості у певній галузі» [1, с. 869].

Особливістю участі адвоката у кримінальному провадженні є його обов'язок здійснювати всіма можливими законними засобами забезпечення захисту прав, свобод і законних інтересів свого клієнта.

Статтею 46 КПК України визначено загальні правила участі адвоката у кримінальному провадженні, а права захисника – частинами 4 та 5 ст. 46 КПК України, але вони не є вичерпними [2]. Під час здійснення захисту чи надання правової допомоги у кримінальному провадженні захисник має право вчиняти будь-які дії, не заборонені законом, правилами адвокатської етики та договором про надання правової допомоги, необхідні для належного виконання договору про надання правової допомоги [2].

Правовий статус захисника, крім процесуальних прав, включає також і його процесуальні обов'язки, закріплені ст. 47 КПК України [2], виконання яких забезпечує вирішення завдань захисту, а відтак – і завдань кримінального провадження. Зокрема, особливістю участі адвоката у кримінальному провадженні є його обов'язок здійснювати всіма можливими засобами забезпечення захисту прав, свобод і законних інтересів свого клієнта.

Професійні та моральні вимоги до виконання цього обов'язку не допускають можливості захисника відмовитися після його залучення до участі в кримінальному провадженні від виконання своїх обов'язків [3, с. 203] Така відмова допускається лише у випадках, передбачених законом. Крім підстав, які закріплені в ч. 4 ст. 47 КПК України, а відповідно до ст. 28 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» адвокату «забороняється укладати договір про надання правової допомоги і він зобов'язаний відмовитися від виконання

договору, укладеного адвокатом, адвокатським бюро або адвокатським об'єднанням, у випадках передбачених законом» [3с. 204].

Окрему увагу необхідно приділити стандартам адвокатської діяльності при наданні ними безоплатної правової допомоги в кримінальних провадженнях. Так, рішенням Ради адвокатів України від 25.02.2014 № 386/5 було схвалено «Стандарти якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальному процесі» (далі - Стандарти), які «являють собою комплекс основних характеристик моделі гарантованого державою захисту, передбачених міжнародними правовими актами, законодавством України, у межах яких та з урахуванням узгодженої правової позиції сторони захисту, захисник є незалежним в обранні стратегії і тактики захисту у кримінальному провадженні для здійснення активного та розумного захисту прав, свобод та законних інтересів клієнта всіма не забороненими законом засобами» [4].

Відповідно до вказаних Стандартів після отримання доручення центру захисник у визначений або розумний строк ознайомлюється з матеріалами кримінального провадження (матеріалами, що слугували підставою для затримання); проводить конфіденційне побачення з клієнтом, під час якого роз'яснює йому його права, з'ясовує фактичні обставини правопорушення, отримує від нього інформацію, що має правове значення; інформує клієнта про сформовану на підставі отриманої інформацію правову позицію, відповідно до положень статтей 18,19 Правил адвокатської етики [5].

У разі неможливості реалізувати право на конфіденційне побачення захисник вчиняє запис про порушення права на захист у протоколі відповідної процесуальної дії та інформує про порушення права на захист керівника досудового розслідування.

Окремо Стандарти визначають, що «у випадку відмови підзахисного, обвинувачуваного від захисника, така відмова може бути прийнята тільки у присутності такого захисника після конфіденційного побачення. Обов'язково про відмову, а також порушення порядку відмови, захисник негайно повідомляє Центр безоплатної правової допомоги. Водночас, у випадку, коли участь захисника є обов'язковою, а підозрюваний, обвинувачений відмовляється від захисника і не залучає іншого захисника, захисник, призначений центром з надання безоплатної вторинної правової допомоги, за відсутності обставин, передбачих частиною 1 статті 46 Кримінального процесуального кодексу України, продовжує виконувати свої професійні обов'язки» [5].

У разі незгоди клієнта з процесуальними рішеннями, діями або бездіяльністю слідчого, прокурора, слідчого судді або суду, захисник складає відповідну скаргу та роз'яснює клієнтові порядок і наслідки її подання. Особлива увага в Стандартах приділена обов'язку захисника з'ясувати наявність фактів застосування до клієнта катувань, інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження з боку службових осіб оперативних підрозділів, органів досудового розслідування, пенітенціарної служби, інших службових осіб, та подати заяву про злочин прокурору і звернутись у порядку ст. 206 КПК з відповідною заявою до слідчого судді. У разі, коли захисник вбачає правові підстави для оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності слідчого, прокурора, слідчого судді або суду, а клієнт заперечує проти цього, захисник готує та надає йому проект відповідної скарги, роз'яснює порядок її подання, а також оформлює письмову відмову клієнта від пропонованого оскарження на копії проекту згаданої скарги.

Стандарти передбачають, що «з урахуванням узгодженої правової позиції сторони захисту захисник бере участь в усіх процесуальних діях, що проводяться за участю його клієнта, або таких, що можуть обмежити або порушити права та законні інтереси його клієнта. Захисник збирає докази, які спростовують підозру чи обвинувачення, пом'якшують чи виключають кримінальну відповідальність клієнта. Крім того, захисник роз'яснює клієнту можливість укладення угоди про визнання винуватості або угоди про примирення, умови, порядок та наслідки укладення таких угод. За бажанням клієнта захисник готує проект відповідної угоди» [2].

Підводячи підсумки, слід підкреслити, що діяльність людей в різноманітних галузях суспільного життя врегульована численними нормами та усталеними стандартами. Певні вимоги до різних сфер людської діяльності дають змогу не тільки визначати рівень відповідності тієї чи іншої професійної активності вимогам, що пред'являються до такої діяльності, але і визначати ступінь відповідальності особи при порушенні загальних вимог до результатів чи процесу спеціалізованої діяльності.

Враховуючи наведений огляд стандартів адвокатської діяльності, вважаємо за можливе надати авторське бачення розуміння категорії «стандарти участі адвоката у кримінальному процесуальному доказуванні», під якими пропонуємо розуміти правову модель профе-

сійної і особистої поведінки адвоката, що відповідає загальноприйнятим принципам адвокатської діяльності та нормам, закріпленим кримінальним міжнародними стандартами, процесуальним законодавством і підзаконними нормативно-правовими актами, що стосуються адвокатури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Великий енциклопедичний юридичний словник / За ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. 2-ге вид., переробл. і доповн. К.: Юридична думка, 2012. 1020 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон від 13.04.2012 № 4651-VI // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4651-17 (дата звернення 11.10.2020)
3. Люліч В. А. Захисник як суб'єкт збирання доказів у нормах нового Кримінального процесуального кодексу України. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2013. № 2. С. 201-206.
4. Власенко С. Адвокат защитник прав человека. Юридическая практика. 2014. № 50 (364). С. 25-29.
5. Правила адвокатської етики: Затверджені Установчим З'їздом адвокатів України 15.03.2019 року // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: http://vkdka.org/pravil-advokatskoji-etiki/ (дата звернення 11.10.2020)

Шильнікова Анастасія Олександрівна,
студентка групи ПМСП-19-2
Науковий керівник:
Завидняк Володимир Іванович,
д.ю.н., доцент, професор кафедри кримінального процесу та криміналістики

ДОПУСТИМІСТЬ ДОКАЗІВ, ОТРИМАНИХ У РЕЗУЛЬТАТІ ПРИВАТНОЇ ДЕТЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Допустимість є невід'ємним елементом характеристики доказів. Доказування у кримінальній справі може здійснюватися тільки допустимими доказами. Допустимість доказів визначається багатьма факторами, перш за все, суворим дотриманням Кримінального процесуального кодексу України.

«Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань» проголошує ч.6 ст.55 Конституції України [1]. До таких засобів можна віднести приватну детективну діяльність, адже у більшості зарубіжних країн така діяльність визнана на державному рівні.

В Україні законодавство не забороняє приватну детективну (розшукову) діяльність, але водночас, належним чином її і не регулює. Поява ж в нашій країні даного виду людської діяльності викликана економічними і політичними змінами, що відбулися за останнє десятиліття XX століття.

Питання правового регулювання здійснення приватної детективної (розшукової) діяльності є недостатньо дослідженим в сучасній правовій науці. Дослідженням цього питання займалися такі науковці-правники, як: В.І. Бобрик, О.О. Пунда, І.М. Риженко, С.С. Юрко. Науковцями досліджено лише загальні аспекти даної тематики, здійснено аналіз окремих законопроектів, які були актуальними для цих авторів на той час. Проте саме питанням допустимості доказів у кримінальному провадженні отриманих під час приватної детективної діяльності, уваги приділено не було.

Метою статті є дослідження питання допустимості доказів у кримінальному провадженні отриманих за допомогою приватної детективної діяльності.

Доведення у кримінальній справі може здійснюватися тільки допустимими доказами. Допустимість доказів визначається багатьма факторами, перш за все, суворим дотриманням Кримінального процесуального закону.

Відповідно до ч.2 ст.23 КПК України «не можуть бути визнані доказами відомості, що містяться в показаннях, речах і документах, які не були предметом безпосереднього дослідження суду, крім випадків, передбачених цим Кодексом. Суд може прийняти як доказ показання осіб, які не дають їх безпосередньо в судовому засіданні, лише у випадках, передбачених цим Кодексом» [2]. Отже, доказами зібраними приватними детективами відомості можуть бути визнані лише після дослідження у суді.

На сьогоднішній день в Україні приватна детективна діяльність існує де-факто без належного законодавчого закріплення. Протягом 2000-2016 років до Верховної Ради було внесено 8 проектів Закону про приватну детективну діяльність, але жоден не був прийнятий. Останньою була спроба прийняття закону «Про приватну детективну (розшукову) діяльність» №3726 в 2016р., [3] закон був прийнятий Верховною Радою у першому читанні, однак Президент України Петро Порошенко ветував даний закон, пропонуючи узгодити його положення з нормами законодавчих актів, які є базовими у відповідних сферах правового регулювання. Зокрема, Президентом було зазначено, що Законом фактично допускається можливість збирання приватними детективами доказів для розгляду справ у кримінальному судочинстві, однак це суперечить КПК України.

Верховна Рада України відхилила законопроект № 3726 про приватну детективну діяльність, розглянувши його повторно із пропозиціями президента. За ухвалення документу виступив лише 161 народний депутат, а для позитивного рішення потрібно принаймні 226 голосів.

«У Верховній Раді 8 лютого 2019 року було зареєстровано ще один проект Закону України № 10024 «Про приватну детективну (розшукову) діяльність», але проект теж був відкликаний» [4]. Хоча, питання узаконення приватної детективної діяльності у нашому суспільстві давно назріло.

Отже, як бачимо, чиняться спроби поступового формування та розвитку інституту приватної детективної діяльності у національному законодавстві.

Юридичні фірми, а по факту детективні агентства, зазвичай надають широкий спектр послуг, в числі яких знаходиться і збір доказів. Однак, не всі розуміють, навіщо це потрібно. У суді обвинуваченого захищає адвокат. Для захисту прав потерпілих є прокуратура і поліція. На перший погляд здається, що приватному детективу в цьому ланцюжку місця немає.

Але це не зовсім так. У адвокатів, особливо кваліфікованих, завжди багато роботи, нерідко у них не доходять руки самим організувати розшук свідків або перевірити алібі учасників справи. Якщо у адвоката з'являється потреба в таких відомостях, так як він вважає, що «слідчі органи не надто сумлінно поставилися до своєї роботи, він, як правило, вдається до допомоги приватних детективів. Проте інформація, яка зібрана приватними детективами, не завжди використовується під час розгляду судових справ, оскільки чинне законодавство України встановлює як одну із вимог до доказів у справах їх допустимість, тобто отримання доказу з дотриманням чинного законодавства» [4].

Дії, що здійснюються приватними детективами в рамках збору інформації у кримінальній справі, не є процесуальними і, в тому числі, оперативно-розшуковими, так як закон встановлює перелік державних органів, спеціально уповноважених на здійснення оперативно-розшукової діяльності (далі ОРД). Отримані приватним детективом матеріали формально не є доказами, так як КПК України чітко обмежує коло осіб, наділених повноваженнями по збору доказів, і приватних детективних організацій серед них немає. Звідси випливає логічне запитання – яким чином оцінювати матеріали, зібрані приватним детективом, чи можуть вони бути використані в рамках кримінального розслідування і як це має відбуватися з точки зору кримінального процесу?

З одного боку, «приватні детективи можуть бути представниками потерпілих в кримінальному провадженні і тоді вони мають право реалізувати право на збір письмових документів і предметів для залучення їх до кримінальної справи в якості доказів. З іншого боку, відомості, отримані приватним детективом в ході здійснення ним розшукових дій, можуть і не бути закріплені письмово. Але такі відомості можуть нести в собі істотну доказову інформацію, і якщо її не офор-

мити в процесуальному порядку, це може вплинути на результат справи, в тому числі на можливість захистити інтереси потерпілої особи» [2].

Крім того, навіть якщо приватній особі вдається зібрати письмові документи або предмети, які потенційно є доказами у кримінальній справі, слідчий зовсім необов'язково прийме їх для залучення до участі у справу. Тут мається на увазі чисто людський фактор: мало того, що багато представників правоохоронної системи негативно ставляться до того, що в їх «особистий простір» вторгається приватний суб'єкт зі своїм баченням ходу розслідування і своїми матеріалами і висновками, деякі з них принципово йдуть проти цілей призначення кримінального процесу, відкидаючи очевидні докази вчинення злочину і винуватості злочинців, представлені приватними фахівцями.

Очевидно, для того, щоб вирішити питання процесуального закріплення взаємодії приватних осіб з уповноваженими правоохоронними органами, необхідне послідовне законодавче реформування Кримінального процесуального кодексу, а саме доповнити його положеннями про приватну детективну діяльність, її статус, форми реалізації, повноваження, права та обов'язки, відповідальність, гарантії діяльності тощо.

Також, необхідно закріпити обов'язок осіб, які ведуть слідство (дізнання), приймати і розглядати матеріали, представлені приватними детективними та іншими організаціями. Для виключення зловживань тут повинні бути передбачені всі ті ж критерії відносності, достовірності і допустимості в тій мірі, в якій це може бути застосовано до діяльності по збору відомостей приватними особами. Крім того, закон повинен оберігати самих «приватників» та їх клієнтів від дій недбайливих служителів закону: якщо відомості приватної особи мають значення для кримінальної справи, вони повинні не тільки отримати оцінку, але і бути долучені до справи в обов'язковому порядку. Тільки в цьому разі потерпілі отримають гарантію на захист своїх прав. За нинішньої ситуації права потерпілих часто є всього лише декларацією.

З метою усунення проблем, пов'язаних з відмовою слідчого в ряді випадків долучити до справи матеріали, надані приватним детективом, потрібне закріплення на законодавчому рівні в обов'язки слідчого, що здійснює попереднє розслідування, приймати і розглядати

матеріали, представлені приватними детективами. Для виключення зловживань слід передбачити критерії відносності, допустимості і достовірності доказів в тій мірі, в якій це може бути застосовано до діяльності зі збору інформації приватними детективами. При цьому, якщо отримані приватним детективом відомості мають значення для кримінальної справи, вони повинні не тільки отримати оцінку, але і в обов'язковому порядку бути долучені до справи.

Відомості, які подаються приватним детективом можуть бути джерелами доказової інформації, а за певних умов – стати змістом того чи іншого виду доказів у справі. Наприклад, «приватний детектив може встановити очевидців злочину, місця знаходження документів і предметів, які в подальшому можуть бути долучені до кримінальної справи в якості доказів. Крім того, він у ході огляду або спостереження може безпосередньо встановити факти і обставини, що мають значення для справи, про які потім дати свідчення на допиті в якості свідка» [3].

Характер зібраних приватним детективом відомостей повинен визначатися інтересами учасника процесу, який уклав договір з приватним детективом, а також особливостями виконуваної ним процесуальної функції, його законними правами та інтересами.

Так, наприклад, підозрюваний, обвинувачений і захисник здійснюють у кримінальному процесі функцію захисту. Звідси цілком природно, що цією обставиною буде визначатися і характер відомостей, що збираються приватним детективом. За своїм змістом вони будуть спрямовані на виправдання підозрюваного і обвинуваченого або пом'якшення їх відповідальності.

Навпаки, процесуальна діяльність потерпілого тісно пов'язана з функцією кримінального переслідування, а зусилля цивільного позивача і цивільного відповідача спрямовані на задоволення їх цивільних вимог, пов'язаних з вчиненням злочину. Зазначеними обставинами буде обумовлено зміст відомостей, що збираються з ініціативи цих учасників процесу приватним детективом.

Таким чином, приватний детектив може збирати відомості в інтересах як кримінального переслідування, так і захисту.

В Законі «Про приватну (розшукову) детективну діяльність» законодавець повинен передбачити можливість пошуку, збирання та фіксації відомостей у кримінальному провадженні на договірній основі зі стороною кримінального провадження, але, як уже зазнача-

лось, доказ визнається допустимим у кримінальному процесі, якщо він отриманий у порядку, встановленому кримінальним процесуальним законодавством. Якщо детектив, «працюючи на підставі контракту, буде збирати факти по кримінальному провадженні, то вони можуть бути визнані недопустимими, оскільки він не є суб'єктом процесу і йому відповідно до статті 93 Кримінального процесуального кодексу України не надано права збирання доказів» [5, с. 262].

Викладене дозволяє зробити наступний висновок, збирання приватним детективом відомостей, що мають доказове значення, має бути врегульовано з особливою чіткістю, адже в іншому випадку докази будуть визнані недопустимими під час судового провадження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28.06.1996 - URL: http: //zakon0.-rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80/paran4175#n4175;http://zakon3.rada.gov. ua/laws/show/254к/96-вр (дата звернення: 16.07.2020).

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від13.04.2012 №4651-VI. Дата оновлення:16.01.2020. URL: https://-zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17(дата звернення: 16.07.2020).

3. Проект Закону України «Про приватну детективну (розшукову) діяльність» від 28.12.2015 р. № 3726. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. ЦКБ: http://wl.cl.rada.gov.ua/pls/zweb2/-webproc4_17pl3511=57580. (дата звернення: 04.08.2020).

4. Проект Закону України № 10024 «Про приватну детективну (розшукову) діяльність» від 08.02.2019 № 10024 http:// w1.c1.rada.gov.ua›pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511(дата звернення: 19.07.2020).

5. Рибалка О.В. Участь приватного детектива (детективного агентства) у збиранні доказів стороною захисту. Право і суспільство. № 1. 2017. С. 259-263.

Ющенко Дмитрій Анатолійович
студент групи ПМСП-19-2
Науковий керівник:
Мілевський Олександр Петрович
к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики

СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ОБГРУНТОВАНІСТЮ ПІДОЗРИ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) останнім часом регулярно зазнає змін та доповнень. Дані процеси пов'язані з реформуванням судової та правоохоронної систем України. КПК України є інноваційним, демократичним та ефективним засобом реалізації правових реформ у сфері вдосконалення порядку здійснення кримінального провадження.

Наразі, реформація кримінального процесуального законодавства пов'язана з Єврогінтеграційними процесами та підвищенням вимог у сфері дотримання прав та свобод людини під час здійснення кримінального провадження. Впродовж процедури оновлення КПК України законодавцем було враховано основоположні міжнародно-правові акти, такі як – Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, а також взято до відома та використано в роботі вимоги Європейського суду з прав людини.

Механізм кримінального процесуального регулювання неможливо уявити без застосування, у випадках передбачених законодавством, заходів примусу. Разом з тим, законодавцем було приділено особливу увагу розділу ІІ Кримінального процесуального кодексу України «Заходи забезпечення кримінального провадження», де регламентовано процедуру застосування того чи іншого заходу забезпечення кримінального провадження. Дані заходи примусу застосовуються з метою досягнення дієвості кримінального провадження. Судовий контроль за обгрунтованістю підозри під час застосування заходів

забезпечення кримінального провадження – діяльність суду, що потребує чіткої законодавчої регламентації та визначення жорстких критеріїв оцінки фактичних даних судами, а звернення до правових позицій ЄСПЛ разом із наявними доказами в матеріалах провадження в обґрунтування процесуальних рішень стане запорукою законності кримінального провадження та належного судового контролю.

Здійснення судового контролю за обгрунтованістю підозри при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження – це процес аналізу фактичних даних судом, метою якого є прийняття законного та обґрунтованого процесуального рішення.

Як зазначає Битяк Ю. П. «судовий контроль – це специфічний вид контролю в сфері державного управління. Особливість цього контролю полягає в тому, що його здійснюють не систематично, не повсякденно, як наприклад, контроль з боку спеціалізованих контролюючих органів або прокурорський нагляд за законністю в державному управлінні, а одноразово під час розв'язання юридичних конфліктів в судовому порядку» [4].

У свою чергу Перший Д.А. зазначає, що «судовий контроль як засіб забезпечення законності в досудовому кримінальному провадженні, на відміну від прокурорського нагляду (процесуального керівництва досудовим розслідуванням) та відомчого контролю, має іншу правову природу і контролем, у традиційному значенні не виступає. Контроль передбачає керівництво, спрямування, допомогу у виборі рішення чи дії з метою досягнення найкращого результату, запобігання допущенню помилок і порушень» [2].

Заходи забезпечення кримінального провадження застосовуються з метою досягнення дієвості кримінального провадження та полягають в обмеженні прав і свобод учасників провадження. До застосування даних заходів примусу в кримінальному процесуальному законодавстві прикуто багато уваги, що зумовлено застосуванням обмежень відносно людини. Кримінальним процесуальним кодексом України передбачено ІІ розділ (заходи забезпечення кримінального провадження).

Відповідно до статті 133 Кримінального процесуального кодексу України виділяють дев'ять основних видів заходів забезпечення кримінального провадження:

1) виклик слідчим, дізнавачем, прокурором, судовий виклик і привід;

2) накладення грошового стягнення;

3) тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом;

4) відсторонення від посади;

4.1) тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя;

5) тимчасовий доступ до речей і документів;

6) тимчасове вилучення майна;

7) арешт майна;

8) затримання особи;

9) запобіжні заходи [1].

На даний момент, в Україні, враховуючи останні тенденції, збільшилися показники рівня злочинності в країні в порівнянні з останніми роками. Таким чином, навантаження на діяльність правоохоронних, судових органів стала вищою. Незважаючи на великий об'єм роботи, до кожного учасника кримінального провадження повинна бути застосована належна правова процедура й дотримано механізм її застосування і проведено контроль за її здійсненням.

Упродовж 2019 року згідно з даними статистичних звітів Державної судової адміністрації України (далі – ДСА) та Верховного Суду на розгляд до загальних місцевих, апеляційних судів та Верховного Суду усього надійшло 1 мільйон 543 тисячі справ та матеріалів кримінального судочинства(у тому числі до місцевих загальних судів на розгляд надійшло усього 1 мільйон 293 тисячі справ та матеріалів) [2].

Протягом 2019 року в провадженні слідчих суддів під час досудового розслідування перебувало 1 млн 84 тис. клопотань, скарг, заяв, що на 8 % більше порівняно з 2018 р. Із них 1 млн 60 тис. надійшло на розгляд у звітному періоді, у тому числі клопотань слідчих, прокурорів щодо застосування заходів забезпечення кримінального провадження – 959 тис.

На 7,6 % більше розглянули слідчі судді під час досудового розслідування (без урахування повернутих) клопотань слідчих, прокурорів щодо застосування заходів забезпечення кримінального провадження – 929 тис. із яких задоволено 765 тис. клопотань, або 88,2 % від кількості розглянутих. У тому числі розглянуто усього 50 тис. клопотань про застосування запобіжних заходів, із яких задоволено 29 тис. або 58,1 % від кількості розглянутих.

Так, «слідчі судді у 2019 р. розглянули (без урахування повернутих) клопотання: про застосування запобіжного заходу у вигляді

тримання під вартою – 34,7 тис. (36,4 тис. в 2018), із них задоволено 15,8 тис. (18,8 тис. в 2018), або 45,5 % (51,6 % в 2018) від кількості розглянутих; про продовження строків тримання під вартою – 6,9 тис. (6,4 тис. в 2018), із них задоволено 6,4 тис. (6 тис. в 2018), або 93,1 % (94,9 % в 2018); про застосування особистого зобов'язання – 5,9 тис. (6,9 тис. в 2018), із них задоволено 5,4 тис. (6,4 тис. в 2018), або 91,2 % (92,5 % в 2018); про застосування домашнього арешту – 8,7 тис. (9,3 тис. в 2018), із них задоволено 7,5 тис. (8,4 тис. в 2018) , або 86,3 % (91 % в 2018); про застосування застави – 408 (417 в 2018), із них задоволено 229 (262 в 2018), або 56,1 % (62,8 % в 2018); про застосування особистої поруки – 48 (57 в 2018) , із них задоволено 29 (38 в 2018), або 60,4 % (66,7 % в 2018)» [2].

Аналізуючи міжнародну практику застосування заходів забезпечення кримінального провадження, в більшості випадків ми маємо змогу виділити факт ідентичності норм національного законодавства та міжнародних основоположних засад здійснення кримінального провадження. Таким прикладом може слугувати Рішення ЄСПЛ у справі "Яблонський проти Польщі" (Jabtoriski v. Poland), N 33492/96, п.80, від 21 грудня 2000 року подальше існування обґрунтованої підозри у вчиненні затриманою особою злочину є обов'язковою і неодмінною умовою (sine qua non) належності її продовжуваного тримання під вартою. Але зі спливом певного часу така підозра перестає сама по собі бути виправданням для позбавлення особи свободи і судові органи повинні вмотивовувати свої рішення про продовження тримання її під вартою іншими підставами [3].

Таким чином, визначення обгрунтованості підозри є приорітетним напрямом у роботі судових органів під час здіснення ними контролю при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження.

Враховуючи вищевикладене та міжнародний досвід застосування заходів забезпечення кримінального провадження, органам що здійснюють досудове розслідування та судам необхідно ретельно, та всебічно досліджувати кожен окремий випадок з метою дотримання прав і свобод як осіб чиї права були порушені, так і тих хто підозрюється або обвинувачується в здійсненні кримінального правопорушення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17;

2. Аналіз стану здійснення правосуддя у кримінальних провадженнях та опрацьовано статистичні дані Державної судової адміністрації України, Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства юстиції України, Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду

URL:https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Analiz_Krumin_sudu_pravopor_2019.pdf

3. Рішення у справі «Яблонський проти Польщі» (Jabtoriski v. Poland), N 33492/96, п.80, від 21 грудня 2000 року

4. Битяк Ю. П. Адміністративне право України/ Ю.П. Битяк – Юрінком Інтер, 2005, - 422 с.

Янюк Ліна Анатоліївна,
Студентка групи ПМСП-19-2
Науковий керівник:
Фрідман-Козаченко
Марія Михайлівна,
к.ю.н., доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики

ОСОБЛИВОСТІ ЗАЛУЧЕННЯ СПЕЦІАЛІСТА ТА ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Усім відомо, що злочинна діяльність супроводжує розвиток людства на всіх його історичних етапах, пристосовується до тих умов, що формуються на певному етапі його становлення. Варто зазначити, що для досягнення злочинної мети активно використовують досягнення науково-технічного прогресу, сучасні технічні засоби та інформаційні технології, недоліки та прогалини законодавства. Таким чином, злочинність з кожним роком удосконалюється, набирає все нових і нових обертів, з'являються нові й удосконалюються традиційні способи вчинення злочинів. Тому виявляти й розкривати такі злочини у сучасних умовах, не використовуючи допомоги спеціалістів, практично неможливо. Саме з цією метою для слідчого важливого значення набуває допомога обізнаних осіб. Їх участь під час кримінального провадження оптимізує роботу слідчого щодо виявлення, фіксації та вилучення доказів, у такий спосіб прискорюючи процес розкриття й розслідування кримінальних правопорушень.

Дослідженню поняття, природи та сутності спеціальних знань, форм і суб'єктів їх використання приділяли увагу багато вітчизняних та зарубіжних науковців, серед яких такі як: Р.С. Бєлкін, Г.І. Грамович, Б.В. Романюк, М.В. Салтевський, В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова, А.М. Лазебний, І.В. Пиріг та інші.

У криміналістичній літературі проблемам участі спеціаліста при плануванні слідчих (розшукових) дій нині приділено недостатньо уваги. Так, «під плануванням досудового розслідування розуміють визначення шляхів розкриття злочинів, окреслення обставин, що слід

з'ясувати, а також установлення найдоцільніших строків проведення необхідних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій і організаційно-технічних заходів» [1]. Завданнями планування розслідування постають: визначення оптимальних шляхів розслідування; об'єктивність, повнота, а також усебічність розслідування; своєчасність у застосуванні науково-технічних засобів і тактичних прийомів; поєднання слідчих (розшукових) дій, організаційно-технічних заходів при розслідуванні; сприяння економічному використанню процесуальних засобів [2]. Тому вагомого значення для успішного планування розслідування набуває участь у ньому спеціаліста.

О. О. Ейсманом вперше було сформульовано визначення поняття спеціальних знань. Згідно з його позицією спеціальні знання – це «…знання не загальнодоступні, не загальновідомі, що не мають масового поширення, якими володіє обмежене коло фахівців» [3, с. 91]. З наведеного визначення можна зробити висновок, що спеціальні знання не є загальнодоступними та загальновідомими. Особи, які володіють такими знаннями, отримали спеціальну освіту, професійну підготовку, набули досвіду роботи у відповідній сфері.

Участь спеціаліста в кримінальному провадженні регламентується статтями 71, 72, 79, 105, 228, 236, 237, 240, 245 Кримінального процесуального кодексу України. Відповідно до ст. 71 КПК України «спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування й судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок» [7]. Згідно з п. 2 ст. 71 КПК України «спеціаліст також може бути залучений для надання безпосередньої технічної допомоги (фотографування, складення схем, планів, креслень, відбір зразків для проведення експертизи тощо) сторонами кримінального провадження в ході досудового розслідування й судом під час судового розгляду» [4].

Слід зазначити, що спеціальні знання у кримінальному провадженні можуть застосовуватись лише за умови дотримання ряду принципів:

а) законності;

б) науковості;

в) забезпечення прав особи;

г) безпечності;

д) ефективності;

є) використання уповноваженою на те особою;

ж) збереження досліджуваного об’єкта.

Проаналізувавши положення Кримінального процесуального кодексу України на предмет установлення можливості залучення спеціаліста до проведення тих чи інших процесуальних дій можна дійти висновку, що законодавець обмежив кількість процесуальних дій, до участі в яких може бути залучений спеціаліст. Так, у статті 223 КПК України, в якій визначено загальні вимоги здійснення слідчих (розшукових) дій, відсутні положення щодо залучення спеціаліста до проведення зазначених процесуальних дій. Водночас згідно зі статтями 228, 236, 237 та 240 КПК України спеціалісти можуть залучатися до проведення таких слідчих (розшукових) дій, як пред’явлення до впізнання, обшук, огляд і слідчий експеримент.

Така слідча (розшукова) дія як освідування особи, яка передбачена статтею 241 КПК України, може здійснюватися за участю судово-медичного експерта або лікаря. Але в даному випадку законодавець не передбачив можливості для слідчого залучити до її проведення ще й спеціалістів з інших галузей (наприклад, з метою здійснення фотографування, звуко- чи відеозапису тощо). Також не передбачено можливості залучення спеціаліста при здійсненні такого заходу забезпечення кримінального провадження, як тимчасовий доступ до речей і документів (глава 15 КПК України). З урахуванням схожості цієї процесуальної дії з обшуком, така позиція законодавця також залишається незрозумілою.

У більшості випадків слідчому під час проведення слідчих (розшукових) дій неможливо обійтись без спеціальних знань «обізнаних» осіб. Тому слідчий повинен добре розуміти алгоритм залучення спеціаліста до проведення окремої слідчої (розшукової) дії.

Насамперед, «слідчий має продумати, які види спеціальних знань можуть знадобитися при проведенні певної слідчої (розшукової) дії, виходячи із особливостей її проведення. Згідно із окремими положеннями КПК України спеціаліст за клопотанням сторін кримінального провадження може брати участь у проведенні досудового розслідування, а отже, під час окремих слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій» [4]. У свою чергу І. В. Басиста зазначає, що «спеціаліст у розслідуванні є обов’язковим учасником слідчої групи, без якого слідчий не в змозі обійтись на початковому і подальшому етапах розслідування» [5, с. 203–212]. Вона наголошує на тому, що вміло проведений огляд за участю спеціаліста є запорукою

формування належного вихідного матеріалу для призначення судових експертиз. За даними А. М. Лазебного, «91% слідчих вказують, що навіть у випадках, коли вони самостійно володіють спеціальними знаннями, слідчі зобов'язані залучати спеціаліста у формі, що передбачена законодавством України» [6, с. 7].

Процедура залучення спеціаліста до участі в проведенні певних процесуальних дій має свої особливості. Зрозуміло, що до початку слідчої (розшукової) дії, в якій бере участь спеціаліст, слідчий повинен особисто пересвідчитися в його особі, з'ясувати його відношення до підозрюваного або потерпілого, роз'яснити йому права й обов'язки відповідно до ч. 3 ст. 223 КПК України. За необхідності у спеціаліста до початку проведення слідчої (розшукової) дії може бути відібрано підписку про нерозголошення відомостей, що становлять державну, банківську таємницю чи таємницю слідства, які стануть відомими спеціалісту у зв'язку з його участю в проведенні слідчої дії.

Статтею 71 КПК України встановлено, що консультації спеціаліста надаються у двох формах – письмово та усно. Під час досудового розслідування такі консультації, по-перше, дає тільки той спеціаліст, який брав участь у проведенні слідчої дії, по-друге, консультації надаються у формі письмових пояснень, які приєднуються до протоколу слідчої дії (ч. 2 ст. 105 КПК України).

Порядок залучення спеціаліста під час судового розгляду відрізняється від досудового провадження. По-перше, як спеціаліст може залучатися будь-яка обізнана особа, по-друге, крім письмових роз'яснень, спеціаліст надає усні консультації (ст. 360 КПК України). Проте ані письмові, ані усні пояснення (консультації, роз'яснення) спеціаліста не віднесені законом до джерел доказів (ч. 8 ст. 95 КПК України). Хоча норми ч. 6 ст. 95 КПК України передбачають, що «висновок або думка особи, яка дає показання, можуть визнаватися судом доказом, якщо такий висновок або думка корисні для ясного розуміння показань і ґрунтуються на спеціальних знаннях у розумінні ст. 101 «Висновок експерта» Кодексу» [4]. У такому разі сторона кримінального провадження має право допитати цю особу за правилами допиту експерта. Однак у застосуванні вказаного припису є певна неузгодженість, адже серед осіб, які можуть давати показання, спеціаліст у процесуальному законі не зазначений [7].

Отже, використання спеціальних знань під час здійснення слідчих (розшукових) дій є запорукою їх ефективного проведення. Але,

проаналізувавши окремі положення КПК України, що стосуються особливостей залучення спеціаліста у кримінальному провадженні, можна зробити висновок, що чинне процесуальне законодавство потребує удосконалення. Зокрема, потрібно розширити поняття «спеціаліст», яке викладене у ч. 1 ст. 71 КПК України, доповнивши його конкретними завданнями та конкретною метою з якою залучається дана особа у кримінальне провадження.

Водночас з урахуванням відсутності в КПК загальної норми щодо участі спеціаліста в кримінальному провадженні вважаємо за доцільне доповнити ст. 71 КПК України положенням про те, що за необхідності спеціаліст може бути запрошений слідчим або судом до участі в будь-якій процесуальній дії.

Крім того, потребує вдосконалення виклад прав і обов'язків спеціалістів у нормативно-правових актах. Усі ці проблемні питання потребують подальшого законодавчого врегулювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Криміналістика: підручник/за ред. В. Ю. Шепітька. 5-те вид., перероб. та допов. Київ: Ін Юре, 2016.

2. Шепітько В. Ю. Вступ до навчального курсу «Криміналістика»: лекція. Київ: Ін Юре, 2016.

3. Эйсман А. А. Заключение эксперта (структура и научное обоснование) / А. А. Эйсман. – М. : Юридическая литература, 1967. – 152 с.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. №4651-VI. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/-show/4651-17.

5. Басиста І. В., Оперук В. І. Окремі проблеми залучення спеціалістів під час досудового розслідування та призначення експертних досліджень. Криміналістика і судова експертиза: міжвідом. наук.-метод. зб. Міністерства юстиції України. Київ, 2015. Вип. 60. С. 203–212.

6. Лазебний А. М. Використання спеціальних знань при розслідуванні кримінальних правопорушень проти громадського порядку: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ірпінь, 2016. 19 с.

7. Використання спеціальних знань у кримінальному провадженні: проблемні питання [Електронний ресурс] // Всеукраїнська незалежна науково-дослідна експертна спілка. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: http://nndes.org.ua/news/item/68.html.

Група ПМСПз-19-1

Андрощук Богдана Вікторівна
студентка групи ПМСПз-19-1
Науковий керівник:
Мілевський Олександр Петрович
к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики

РОЛЬ ОРГАНУ ПРОБАЦІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Наша держава - демократична, соціальна, правова. В якої на першому місці стоять громадяни, їхні права та обв'язки які гарантуються та захищаються законами. Одним із ключових напрямків захисту прав та свобод є діяльність органу пробації як учасника розслідування кримінальних правопорушень.

В лютому 2015 року був прийнятий Закон України «Про пробацію», який став початком розвитку самого інституту пробації в Україні. «Використання у Великій Британії та США з кінця XIX ст. пробації як своєрідної санкції до правопорушника чітко показує поступову зміну форм і методів роботи служби пробації з релігійно-місіонерських до соціальних, психологічних та менеджерських, що призводить до поступового розширення комплексу завдань, що стоять перед пробацією, та її поширенню в інших держава» [1].

Зважаючи на позитивний досвід пробаційних форм і методів роботи з правопорушниками в країнах-сусідах, в Україні почала активно розгортатися діяльність зі створення служби пробації і одним із найважливіших завдань покладених на орган пробації стало складання досудової доповодді до правопорушників.

Однак, навіть попри запозичення європейського досвіду впровадження та становлення органу пробації для уникнення проблем не змогло вберегти українську пробацію від інших, які виникають під впливом менталітету.

Серед основних насамперед убачаються такі: «визначення норм завантаженості працівників служби пробації; встановлення періоду, необхідного для вжиття пробаційних заходів; навчання працівників кримінально-виконавчої інспекції формам і методам пробаційної діяльності (яка містить соціальні, психологічні, виховні заходи, не властиві та не звичні для їх сучасної роботи); а також визначення функцій служби пробації та відокремлення від схожих завдань, що виконуються працівниками інших підрозділів нині. І одним з важливих питань в цьому аспекті є з'ясування необхідності підготовки досудової доповіді як важливого напряму діяльності служби пробації, її сутності та функцій, що вона виконуватиме, а також визначення окремих проблемних аспектів її впровадження, як учасника розслідування кримінальних правопорушень» [4].

Початок роботи працівника органу пробації розпочинається на стадії досудового слідства або судового розгляду справи, а саме з підготовки та складання досудової доповіді. Досудова доповідь – це обличчя органу прбації. Видатний англійський вчений зазначає, що: «сприйняття служби тими, від кого залежить винесення вироку, на всіх рівнях формується на основі якості й відповідності цього документа» [1, с. 59].

Складання досудової доповіді присутня й широко використовується в більшості держав, у яких діють органи пробації, різняться назви доповіді: «досудовий звіт (Молдова, Данія, ФРН), звіт до винесення вироку (Іспанія, Естонія, Англія та Уельс, Ірландія, Латвія, Словачинна), оціночний звіт (Румунія), звіт з проведення соціального розслідування (Болгарія, Фінляндія, Франція, Угорщина, Швеція). В Італії, Іспанії, Литві Розділ І. Право 59 служба пробації залучається тільки після постановлення рішення у справі суддею, а тому в її обов'язки не входить підготовка досудової доповіді та будьякий контакт із правопорушником під час досудового слідства та судового розгляду справи» [2].

Згідно з положеннями Закону України «Про пробацію» «орган пробації за запитом суду подає досудову доповідь, що містить результати незалежного соціального дослідження обвинуваченого. Досудова доповідь – письмова інформація для суду, яка характеризує обвинуваченого. Це дослідження не має на меті довести його винуватість або невинуватість, містить висновок про ризик скоєння обвинуваченим повторного злочину та можливість його виправлення без позбавлення

або обмеження волі, забезпечує суд формалізованою інформацією, що характеризує обвинуваченого, з метою прийняття судом рішення про міру його відповідальності» [3].

Відповідно до ст. 314-1 КПК України «представник уповноваженого органу з питань пробації складає досудову доповідь за ухвалою суду. Досудова доповідь складається щодо особи, обвинуваченої у вчиненні злочину невеликої або середньої тяжкості або тяжкого злочину, нижня межа санкції якого не перевищує 5 років позбавлення волі, щодо неповнолітнього обвинуваченого віком від 14 до 18 років – складається незалежно від тяжкості вчиненого злочину. У випадках складення стороною обвинувачення клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності; відбування покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі; щодо неповнолітнього у разі застосування до нього примусових заходів виховного характеру; а також щодо особи, стосовно якої прокурором складено клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру, до якої застосовано умовнодострокове звільнення від відбування покарання, у разі затвердження угоди досудова доповідь не складається» [4].

Варто зазначити, що «досудова доповідь не може використовуватися у кримінальному провадженні як доказ винуватості обвинуваченого у вчиненні злочину, проте необхідне її долучення до матеріалів кримінального провадження. Суд під час підготовчого судового засідання постановляє ухвалу про складання досудової доповіді за власною ініціативою або за клопотанням обвинуваченого, його захисника чи законного представника, за клопотанням прокурора. Проте зазначено, що такі клопотання заявляються виключно в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. Таким чином, отримавши ухвалу суду, працівник органу пробації повинен негайно її зареєструвати у журналі обліку осіб органу пробації, викликати обвинуваченого для можливості взяти участь у складенні досудової доповіді. Працівник органу пробації також має право ознайомлюватися з матеріалами кримінального провадження, брати участь у судових засіданнях щодо розгляду цієї справи. У строки, зазначені в ухвалі, максимально ознайомитися з усіма сферами життя обвинуваченого та зібрати передбачену законом і наказом Міністерства юстиції інформацію» [4].

Очевидно, що під час підготовки досудової доповіді службою пробації планується виконання зовсім інших завдань, ніж це вбача-

ється у функції слідчого: «не просто —сухе збирання матеріалів про особу підозрюваного, а вивчення інформації про оточення, сім'ю, звички тощо, тобто все, що призвело до скоєння правопорушення та в подальшому може вплинути на поведінку (у бік протиправності або навпаки, утримання від протиправних учинків) правопорушника, для того щоб досудова доповідь була справді корисною, вона повинна оживити правопорушника – тобто зрозуміло для інших показати правопорушника у контексті всього його життя, а не тільки відобразити ті кілька хвилин його поведінки, які привели його на лаву підсудних» [1, с. 60].

Однак, для більш детального аналузу життя правопорушника а викладення його у формі досудової доповіді для працівника пробації потрібно доволі чимало часу. Саме тому Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ звернув увагу судів на необхідність надання представнику органу з питань пробації достатньо часу для її підготовки щодо неповнолітніх. Однак, саме це може стати проблемою і причиною для затягування строків розгляду справи, що вже суперечить нормам судочинства. Досудова доповідь, згідно із ч. 3 ст. 9 Закону України «Про пробацію», повинна містити соціально-психологічну характеристику обвинуваченого; оцінку ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення; висновок про можливість виправлення без обмеження волі або позбавлення волі на певний строк. Очевидно, «що збирання необхідної для цього інформації, яку персонал органу пробації має право отримувати від підприємств, установ, організацій або уповноважених ними органів та від громадян, а також від самого обвинуваченого, залучаючи його до участі у підготовці доповіді, потребує значного часу, на який, виходячи із логіки законодавця, відтерміновується початок судового розгляду. Із цим завданням найкраще можуть впоратися юридичні психологи та психологи практичного спрямування, яких спеціально навчали використанню методів збору та узагальнення інформації про підоблікових осіб, проте подібних спеціалістів у службі пробації на сьогодні бракує» [5, с. 224; 6, с. 37].

Саме тому, доцільно вирішити дану проблему підбором кваліфікованого персоналу органу пробації, які володіють достатніми знаннями в психології для швидкого виконання роботи а також проведення періодично навчання та підвищення кваліфікації працівника у сфе-

рі психології, педагогіки, психопаталогії та психіатрії та збільшити штат працівників пробації для розвантаження.

Щодо покладання на суд обовязку прийняття рішення про складання досудової доповіді погрожує порушенню принципу незалежності та неупередженості Більш прийнятним суб'єктом прийняття цього рішення вбачається прокурор, який як процесуальний керівник досудового розслідування і публічного обвинувача зобов'язаний вивчити особу злочинця і надати суду вичерпну інформацію про нього. Саме покдання даного обовязку на прокурора вирішить дану проблему.

Основною проблемою є: «ініціювання складання такої доповіді судом у підготовчому провадженні, адже на даному етапі кримінального провадження суд жодним чином не знайомиться з матеріалами, що мають сторони, не досліджує докази і взагалі не має ніякої інформації стосовного конкретного кримінального провадження за винятком обвинувального акта з додатками» [7, с. 28].

Досудова доповідь має складатися наприкінці досудового розслідування за ініціативою сторони обвинувачення або сторони захисту, що є логічним продовженням їх позиції і що має охоплюватися їх процесуальним інтересом. Складання досудової доповіді є доцільним або на стадії досудового розслідування (за рішенням прокурора, на підставі зібраних ним доказів винуватості особи та задля надання суду максимально повної інформації відносно особи правопорушника) або на стадії судового розгляду – після закінчення з'ясування обставин та перевірки їх доказами, коли в суду вже сформувалося самостійне внутрішнє переконання стосовно винуватості особи, на яке не може вплинути досудова доповідь

Отже, досудова доповідь на сьогодні може стати зручним рекомендаційним інструментом для формулювання виваженої позиції у судових дебатах стороною обвинувачення та для подальшого об'єктивного прийняття судом рішення про вид і міру покарання у разі ухвалення обвинувального вироку суду. При вирішенні питання про доручення складання досудової доповіді у кримінальному провадженні слід правильно визначати відповідну стадію та її частину, на якій може бути розглянуто це питання; доручати її складення в обґрунтовані строки; правильно визначати випадки, коли вона повинна або не повинна бути складена; не заміщувати докази щодо особи обвинуваченого, які підлягають доведенню у кримінальному провадженні, формалізованою інформацією досудової доповіді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вітфілд Д. Вступ до служби пробації : моногр. / Вітфілд Д. – К. : Атіка, 2014. – 236 с.

2. Probation in Europe. Summaries. Published by CEP. URL: http://www.cep-probation.org/default.asp?page_ id=157&map_id=152 (дата звернення: 10.10.2020).

3. Про пробацію: Закон України від 5 лютого 2015 року № 160-VIII. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/160-19 (дата звернення: 10.10.2020).

4. Кримінальний процесуальний кодекс України : закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: http://zakon.rada.gov.ua/-laws/show/4651-17. (дата звернення: 10.10.2020).

5. Шевчук С. Відбір фахівців служби пробації. Наукові записки. Серія: педагогічні науки. 2016. Вип. 147. С. 223–226.

6. Максимова Н. Ю. Соціально-психологічні аспекти діяльності служби пробації. Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2013. №32 (7). С. 137–143

7. Шило О. Г. Проблемні питання нормативного регулювання складання досудової доповіді в кримінальному провадженні. Актуальні проблеми удосконалення кримінального процесуального законодавства : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. до 70-річчя д. ю. н., проф. Ю. П. Аленіна (21 квіт. 2017 р., м. Одеса) / за ред. Г. О. Ульянової, І. В. Гловюк ; відп. за вип. І. В. Гловюк ; уклад. В. А. Завтур ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса : Юрид. л-ра, 2017. С. 27–29.

Бабакова Майя Сергіївна
студентка групи ПМСПз-19-1
Науковий керівник:
Завидняк Володимир Іванович
д.ю.н, доцент, доцент кафедри кримінального процесу і криміналістики

ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ЕТАПІВ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ В ПЕРШІЙ ІНСТАНЦІЇ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Справедливого говорити, що судовий розгляд є центральною стадією судового провадження, змістом якої, згідно КПК України, є якісно нове дослідження обставин кримінального провадження, встановлених під час досудового розслідування, що характеризується особливою процесуальною формою та методами дослідження. У судовому розгляді керівна роль належить судові, який, виконуючи функцію з відправлення правосуддя, досліджує обставини, які мають істотне значення для кримінального провадження, перевіряє надані сторонами докази та на підставі оцінки цих доказів постановляє мотивоване судове рішення.

Значний внесок у розробку теоретичних положень та практичних рекомендацій щодо удосконалення процедури судового розгляду у першій інстанції зробили як вітчизняні, так і зарубіжні вчені, серед яких Ю. П. Аленін, М. М. Гродзинський, Ю. М. Грошевий, О. В. Капліна, В. В. Колодчин, С. А. Крушинський, К. В. Легких, Л. М. Лобойко, Т. В. Лукашкіна,В. Т. Маляренко, Т. М. Карабанова, С. Л. Кисленко, В. М. Махов, І. Ю. Мірошников, В. О. Попелюшко, К. В. Рябцева та інші.

Відмітимо, що у КПК УРСР 1960 року, що діяв до 2012 року, досить послідовно виділялися частини судового розгляду: 1) підготовча частина (глава 25); 2) судове слідство (глава 26); 3) судові дебати; 4) останнє слово підсудного (глава 27); 5) постановлення та проголошення вироку (глава 28), що виглядало досить логічно та послідовно як з точки зору законодавчої техніки, так і практичної сторони [3].

У КПК України 2012 року законодавець у параграфі 3 Глави 28 визначив процедуру стадії судового розгляду, проте окремі етапи цієї стадії не виділяв, тому їх можливо виокремити за допомогою тлумачення норм вказаної глави [2].

В лексичних словниках слово «етап» означає «окремий момент, період, стадію в розвитку». Як вказує Мілевський О.П., «розуміння етапності, як «чергування, розриву у часі певних дій, етапом стадії кримінального провадження є певний просторово-часовий відрізок, період, під час якого здійснюються процесуальні дії і приймаються проміжні процесуальні рішення, що дозволяють поступово рухатись до виконання основного завдання стадії» [4, с. 225]. Враховуючи цю позицію, автор надалі пропонує виділяти наступні етапи загального судового провадження у першій інстанції: «1) у підготовчому судовому провадженні: прийняття матеріалів досудового розслідування і призначення підготовчого судового засідання; проведення підготовчого судового засідання і вирішення питань, пов’язаних з підготовкою до судового розгляду; прийняття рішення у підготовчому судовому засіданні; ознайомлення з матеріалами кримінального провадження – при призначенні справи до судового розгляду і заявленні про це клопотань учасниками судового провадження; 2) у судовому розгляді: відкриття судового засідання і з’ясування можливості розглядати справу по суті; дослідження доказів; судові дебати; останнє слово обвинуваченого; ухвалення і проголошення судових рішень; роз’яснення судового рішення – при заявленні про це клопотання; 3) у виконанні судових рішень: звернення судового рішення до виконання; вирішення питань, пов’язаних із виконанням вироків» [4, с. 225].

Науковцями зазначається, що судовий розгляд кримінальної справи «складається з частин, які взаємопов’язані й послідовно змінюють одна одну: підготовча частина судового засідання; судове слідство; дебати судові; останнє слово підсудного; постановлення і проголошення вироку, постанови чи ухвали» [8, с. 712]. Інші вказують, що «судовий розгляд кримінальних справ складається з п’яти взаємопов’язаних між собою частин (етапів): підготовчої частини судового засідання, судового слідства, судових дебатів, останнього слова підсудного та постановлення і проголошення вироку. Кожна із частин є послідовною системою процесуальних дій з чітко визначеним змістом та завданнями» [6, с. 114]

Аналіз наведених позицій звертає увагу на те, що в теорії кримінального процесу активно продовжує використовуватися категорія «судове слідство» для позначення чи не основного етапу стадії судового розгляду, на якому власне відбувається дослідження доказів та проведення судових дій, спрямованих на їх перевірку та оцінку, хоча діючий КПК України не містить такого визначення та його нормативного розуміння.

Тому погоджуємося із позицією Шепітько І.І., що «відмова законодавця від використання терміна «судове слідство» і заміна його на термін «судовий розгляд» є досить суперечливою, оскільки судовий розгляд у процесуальному значенні означає більш широку стадію кримінального процесу, що охоплює поряд з іншими етапами (підготовча частина судового засідання, судові дебати, останнє слово обвинуваченого та ін.) й такий етап, як судове слідство» [7, с. 221]. Таким чином, така ситуація викликає певні зауваження.

В наукових колах загалом вироблено послідовний підхід до розуміння поняття «судове слідство». Так, одні вважають, що судове слідство – «основна частина судового розгляду справи, сутність якої полягає у дослідженні судом за участю сторін усіх обставин справи» [5, с. 118], чи «надзвичайно важлива частина судового розгляду, в якій суд та учасники судового розгляду (сторони) досліджують докази, зібрані на досудовому слідстві, надані сторонами та витребувані за їхньою ініціативою та ініціативою суду для правильного вирішення кримінальної справи по суті» [6, с. 131]. Також судове слідство пропонують розуміти як «діяльність суду, спрямовану на дослідження (за участю сторін) фактичних обставин справи, що має місце в усіх судових стадіях, а також у тих провадженнях, головні питання яких вирішуються безпосередньо судом» [1, с. 29].

Вважаємо, що з метою усунення недоліків праворозуміння та покращення системності у структурі кримінального провадження, варто нормативно закріпити етап судового слідства, який розпочинається із процесуальних дій, що описані нині у ст. 347 КПК України під досить суперечливою назвою «Початок судового розгляду». За такого підходу назва ст. 347 КПК України могла б бути «Початок судового слідства» тощо. При цьому ті процесуальні дії, які на даний час описані у ст.ст. 342-346 КПК України, варто також об’єднати в окремий параград «Початок судового розгляду». Таким чином буде усунуто допущену неточність, за якої, без вказних нами

змін, може здаватися, що процесуальні дії, вказані у ст.ст. 342-346 КПК України знаходяться за межами судового розгляду як стадії кримінального провадження.

Підсумуємо, що судове слідство можна визначити як основний етап стадії судового розгляду, який є пізнавальною діяльністю суду, що здійснюється у визначеній процесуальній формі, щодо дослідження та оцінки доказів в умовах змагальності судового провадження, спрямованою на забезпечення можливостей реалізації прав і законних інтересів учасників судового провадження, вирішення правового конфлікту та досягнення завдань криміньного провадження.

Враховуючи наведені вище твердження, вважаємо за можливе запропонувати наступне бачення етапів судового розгляду в суді першої інстанції, враховуючи їх взаємообумовленість та спрямованість на виконання як власних специфічних завдань, так і завдань кримінального провадження загалом: 1) підготовча частина судового розгляду (може включати існуючі нині ст. 342-346 КПК України); судове слідство (власне, основний етап, що передбачає дослідження доказів у судовому засіданні; 3) судові дебати; 4) останнє слово обвинуваченого; 5) ухвалення і проголошення судових рішень; 6) роз'яснення судового рішення (факультативний етап).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гришин С. П. Судебное следствие в смешанном уголовном процессе (гносеологический, процессуальный и тактико-криминалистический аспекты). М. : Юрлитинформ, 2008. 472 с.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон від 13.04.2012 № 4651-VI // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17 (дата звернення 06.10.2020)

3. Кримінально-процесуальний кодекс України: Закон від 28.12.1960 № 1001-05 // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-05#Text (дата звернення 06.10.2020)

4. Мілевський О.П. Ознаки системності та структурованості судового провадження в кримінальному процесі України // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). 2014. Вип. 2(65). С. 221-227

5. Мірошников І. Ю. Судове слідство в апеляційній інстанції : монографія. Х.: Право, 2007. 192 с.

6. Попелюшко В. О. Судовий розгляд кримінальної справи : навч. посіб. К. : Кондор, 2006. 234 с.

7. Шепітько І.І. Сутність судового розгляду (судового слідства) та його місце в системі кримінального провадження // Питання боротьби зі злочинністю. 2016. Вип. 32. С. 218-234.

8. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. К. : Укр. енцикл., 2003. Т. 5. 736 с.

Баженова Анастасія Сергіївна,
студентка групи ПМСПз-19-1
Науковий керівник:
Омельчук Любов Василівна,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики

АДВОКАТСЬКА МОНОПОЛІЯ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ

Основним інститутом, що надає правову допомогу, є саме адвокатура. У роботах вітчизняних і зарубіжних правознавців, як правило, досліджуються правові системи зарубіжних країн у цілому, тому недостатньо вивчено власне інститут адвокатури у різних правових системах, а загальний аналіз адвокатської монополії та її моделей є практично відсутніми. У зв`язку з останніми реформуваннями української адвокатури назріла необхідність у дослідженні особливостей правових моделей адвокатської діяльності.

Вивченням даного питання займались такі вчені як: О.В. Синєокий, О.В. Скрипнюк, Л.В. Тацій, О.В. Тимощук, О.Д. Тихомиров, В.М. Шаповал, Ю.С. Шемшученко.

З 1 січня 2020 року набули чинності нововведення щодо виключного представництва в судах адвокатами, а загалом поступово монополія вводилась ще з 2017 року, при цьому розробку плану проекту було розпочато 2012 року. Цей тривалий процес підготовки зумовлений прагненням відповідати європейським стандартам та їх моделям адвокатури.

Миськевич Т. зазначала, що «наша держава знаходиться в руслі європейської цивілізації. Країни, які пішли цим шляхом, мають не лише адвокатську монополію, а й монополію консультацій, складання документів. Наприклад, Грузія, Молдова, Албанія, Росія, Конго, Азербайджан, Казахстан, Киргизія, Естонія – країни, які мають приблизний порядок здійснення адвокатської діяльності як і в нашій державі, а саме обов’язковість участі адвоката (захисника) у кримінальному провадженні. Тоді як Бельгія, Франція, Норвегія, Данія, Голлан-

дія, Португалія, Гонконг, Тайвань, Японія мають досвід успішно діючої адвокатської монополії. Вона стосується не тільки представництва фізичних та юридичних осіб у суді, а й їх консультування. Англія – країна з найбільш стабільною правовою системою, яка на певному етапі свого розвитку ввела адвокатську монополію та розділила адвокатів на баристерів (представництво в судах) та солісіторів (правова робота поза судами).» [1, с. 28-29].

Загалом можна говорити про існування декількох моделей адвокатської монополії. В європейській практиці виокремлюють такі її моделі: абсолютна – виключне право адвокатів на надання будь-яких правових послуг (Німеччина, Франція, Греція); обмежена – монополія адвокатів обмежується правом на захист і представництвом в судах (Молдова, Чехія, Грузія); демонополізована – відсутні будь-які обмеження щодо кола суб`єктів надання правових послуг (Фінляндія).

Абсолютна монополія вдало працює в найбільш розвинених країнах і рівень довіри до адвокатів та якість надання ними правових послуг являється прикладом для інших. Наприклад, адвокатура Німеччини суттєво відрізняється від її організації в України, починаючи з доступу до юридичної професії та отримання статусу адвоката. Волі-на Т. охарактеризувала особливості отримання статусу адвоката в Німеччині таким чином: «Один з аспектів, який багато років є гарантією якості послуг німецьких адвокатів, - доступ до професії. Так, охочі займатися адвокатською діяльністю мають скласти два державні іспити. Як правило, з першим можуть впоратися лише 30% претендентів. А з другим – 15% від тих, хто склав перший. Якщо особа не склала якогось з двох екзаменів, доступ до німецької юриспруденції для неї закритий. Перший екзамен проводиться по закінченні вишу. Він складається з двох частин – перевірки знань обов’язкових предметів та спеціалізації. Як показує практика, оцінку «відмінно» за результатами цього іспиту отримує не більш як 1% студентів. Другий іспит складається після дворічного практичного навчання при одному з вищих земельних судів Німеччини. Щасливчики, які спроможуться набрати прохідний бал, отримують доступ до професії не лише адвоката, а й судді, прокурора та нотаріуса. Складність другого екзамену підтверджує те, що, скажімо, у 2014 р. з майже 9000 осіб прохідний бал набрали 1200, а на «відмінно» його склали лише четверо» [2].

Таким чином, адвокати в Німеччині повинні мати високий рівень практичної підготовки та знань аби пройти іспити, відповідно і

рівень їх професійності під час надання правових послуг високий. На нашу думку, це саме те, чого ми маємо прагнути, той рівень, який є прикладом успішного впровадження монополії.

На даному етапі реформування, враховуючи зміни, якими було розширено коло осіб, які можуть представляти юридичних осіб, державні органи та органи місцевого самоврядування в порядку самопредставництва, ми можемо віднести Україну до моделі «частково обмеженої монополії», оскільки обмежена монополія не передбачає наявність такого широкого кола осіб, що здійснюють представництво в судах. «Відтак, із внесенням змін до Конституції України та введенням в дію нових процесуальних кодексів, виключне право на представництво в судах надано адвокатам (представникам) та керівникам або членам виконавчого органу юридичних осіб, державних органів та органів місцевого самоврядування в порядку самопредставництва.» - зазначає Анатолій Мельниченко в статті «Адвокатська монополія в судах: поточний стан, виклики та очікування» [3].

Відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» кожна особа у нашій державі має право на професійну правничу допомогу [4]. Крім того, особа вільна у виборі свого захисника. Проте у Конституції України передбачено, що з 1 січня 2020 р. здійснюється представництво органів державної влади та органів місцевого самоврядування в судах виключно прокурорами або адвокатами. Разом із тим згідно із Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» несумісною з діяльністю адвоката є робота на посадах державних службовців та на посадах органів місцевого самоврядування. Таким чином, на державній службі та в органах місцевого самоврядування не можуть працювати адвокати. Зараз органи державної влади та органи місцевого самоврядування позбавлені права на своє представництво у суді, оскільки не можуть укласти договори про надання правової допомоги з адвокатами чи адвокатським бюро/адвокатським об’єднанням через відсутність механізму фінансування органам державної влади та органам місцевого самоврядування видатків на адвокатські послуги з державного бюджету [5, с. 318-319].

Ми бачимо суперечності різних нормативно-правових актів між собою в одному і тому ж питанні, також проблемою являється фінансування органів державної влади та місцевого самоврядування, що суттєво ускладнює функціонування монополії зараз та унеможливлює її подальший розвиток.

Оскільки держава не може позбавити когось права на здійснення правосуддя, було внесено зміни, відповідно до яких право представляти юридичну особу, орган державної влади та орган місцевого самоврядування було надано також особам, яких було уповноважено діяти від імені юридичної особи, органу державної влади та органу місцевого самоврядування відповідно до закону, статуту, положення, трудового договору (контракту) [3].

Отже, основною метою створення та існування інституту адвокатури як професійного захисту і представництва, є надання правової допомоги всім, кому вона потрібна. Підвищення ефективності діяльності та професійності сучасної адвокатури, доступність адвокатської допомоги для всіх верств населення це саме ті головні завдання, які разом повинні вирішувати державна влада і юридичне співтовариство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Миськевич Т. Реформування ринку юридичних послуг в Україні // Громадська думка про правотворення. 2015. № 9. С. 27–31.

2. Воліна Т. «Досвід адвокатів зі Старого світу став би в пригоді українським колегам, якби не різниця в повазі до закону» // Закон і Бізнес. 2019. URL:

https://zib.com.ua/ua/138713dosvid_advokativ_nimechchini_ne_sumisniy_z_ukrainskim_mental.html (дата звернення 28.09.2020)

3. Мельниченко А. Адвокатська монополія в судах: поточний стан, виклики та очікування // Pavlenko Legal Group. 2020. URL: https://legalhub.online/blogy/advokatska-monopoliya-v-sudah-potochnyj-stan-vyklyky-ta-ochikuvannya (дата звернення 28.09.2020)

4. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02 червня 2016 р. № 1402-VIII // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19 (дата звернення 28.09.2020)

5. Алексєєва О. Представництво прав та інтересів органів державної влади та органів місцевого самоврядування у судових органах в умовах адвокатської монополії // Підприємництво, господарство і право. 2020. № 3. С. 318–322.

Браунагель Андрій Валерійович,
студент групи ПМСПз-19-1
Науковий керівник:
Фрідман-Козаченко
Марія Михайлівна,
к.ю.н., доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-МЕДИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Однією з передумов проведення ефективного розслідування є використання слідчими, прокурорами під час проведення розслідування спеціальних знань. «Питання використання спеціальних знань, зокрема медичних, під час розслідування умисних вбивств з певною періодичністю вивчаються та обговорюються науковцями як правових, так і медичних наук. Відомий австрійський криміналіст Ганс Грос (1847-1915 рр.) стверджував, що спеціальні знання відіграють визначну роль під час встановлення об'єктивної істини. Медичні знання під час розслідування, наприклад, умисних вбивств застосовуються під час проведення таких слідчих (розшукових) дій: огляд місця події, огляд трупа, ексгумація трупа. Вирішення проблеми застосування медичних знань під час розслідування полягає у взаємодії органів досудового розслідування з державними спеціалізованими судово-медичними установами під час огляду місця події, огляду трупа та проведення судово-медичної експертизи» [1, с. 138].

Слід зазначити, що судово-медична експертиза – це практична частина судової медицини, необхідна для вирішення медичних та біологічних питань, виникаючих у правоохоронних органів при розслідуванні злочинів.

Як зазначає О. О. Мавед, «до компетенції судово-медичної експертизи належить:

– експертиза живих осіб (потерпілих, обвинувачених, підозрюваних та інших осіб);

– експертиза трупів у випадках насильницької смерті;

– експертиза трупів при підозрі застосування насилля або з інших обставин, що обумовлюють необхідність такої експертизи;

– експертиза речових доказів;

– експертиза за матеріалами кримінальних проваджень та цивільних справ;

– експертиза у судовому засіданні;

– експертиза по справах медичних працівників» [2, с. 266-267].

На нашу думку, слід погодитись з думкою науковців, які вважають, що «судово-медична експертна система характеризується інтегрованістю, що передбачає вертикальну та горизонтальну узгодженість її структурних елементів. її життєдіяльність визначається тим, наскільки в ній переважає згода і співробітництво між окремими елементами і підсистемами.

Крім того, судово-медична експертиза самодостатня, саме тому, що в силу своєї внутрішньої організації та внутрішніх ресурсів, а також доступу до необхідних ресурсів в оточуючому світі вона володіє можливістю функціонувати автономно, реалізуючи свої цінності, норми і колективні цілі, які пристосовуються до умов середовища» [3, с. 246].

Крім того, Правилами проведення судово-медичних експертиз (досліджень) у відділеннях судово-медичної криміналістики бюро судово-медичної експертизи передбачено, що «за характером вирішуваних завдань експертизи, що виконуються у відділенні, розподіляються на такі групи: діагностичні, ідентифікаційні, ситуаційні та комбіновані (поєднання трьох попередніх груп в будь-якій послідовності). А кожна з перелічених груп включає в себе: трасологічні експертизи (дослідження ушкоджень, слідів, зброї, знарядь та предметів травми); експертизи вогнепальних ушкоджень (балістичні); експертизи з індентифікації особи (остеологічні та антропологічні); мікрологічні експертизи (дослідження мікронакладень та елементного складу об’єктів судово-медичної експертизи)» [4].

На даний час організація та проведення судово-медичної експертизи регулюється Кримінальним процесуальним кодексом (далі – КПК) України, Законом України «Про судову експертизу», Інструкцією про проведення судово-медичної експертизи та Правилами проведення комісійних судово-медичних експертиз в бюро судово-медичної експертизи.

Однак, сучасна слідчо-судова практика показує, що однією з головних проблем організації судово-медичної експертизи є застарілість нормативної бази і не відповідність її вимогам сьогодення. А тому ми цілком погоджуємося з думкою деяких науковців, що «згадані нормативні документи ухвалені ще в минулому столітті і потребують негайної адаптації до вимог сучасного законодавства» [5, с. 132].

Відповідно до ст. 243 КПК України «експерт залучається у разі наявності підстав для проведення експертизи за дорученням сторони кримінального провадження. Сторона захисту має право самостійно залучати експертів на договірних умовах для проведення експертизи, у тому числі обов'язкової. Експерт може бути залучений слідчим суддею за клопотанням сторони захисту у випадках та порядку, передбачених КПК України» [6].

Слід також зазначити, що, на думку М. І. Косовського, «такі можливості сторони захисту щодо призначення експертиз у кримінальному провадженні, як проведення експертизи без рішення слідчого, як постановку питання для дослідження експертом без втручання слідчого, а також самостійне формування бази для проведення експертизи. З означеним підходом доцільно погодитися, адже процесуальні можливості сторони захисту є дещо обмеженими у певних категоріях справ. Це стосується злочинів проти статевої свободи, обігу наркотичних речовин, де сторона обвинувачення має переважне процесуальне право на призначення і проведення експертизи. І це з тих причин, що зразки для експертиз у цих кримінальних провадженнях переважно є зібраними доказами під час виконання правоохоронними органами процесуальних дій» [7, с. 7].

Однак, на нашу думку, слід зазначити й позитивні аспекти діючого КПК України щодо призначення судово-медичної експертизи за ініціативою сторони захисту.

Так, «у випадку, якщо слідчий чи прокурор відмовив стороні захисту у задоволенні клопотання про залучення експерта та проведення експертизи, сторона захисту має право порушити клопотання про залучення експерта перед слідчим суддею у порядку, передбаченому ст. 244 КПК. Такий механізм, установлений законом, сприяє захисту прав та законних інтересів сторони захисту у кримінальному провадженні та забезпечує дотримання вимог такої загальної засади кримінального провадження, як змагальність, відповідно до якої сторони

кримінального провадження мають рівні права на збирання та подання до суду речей, документів, інших доказів, клопотань, скарг, а також на реалізацію інших процесуальних прав, передбачених КПК України» [8, с. 130].

Отже, можна зробити висновки, що за об'єктами дослідження можна виділити такі види судово-медичної експертизи: експертиза трупів, експертиза живих осіб; експертиза речових доказів із слідами біологічного походження; експертиза за матеріалами кримінального провадження чи цивільної справи та за медичною документацією.

Крім того, порядок призначення судово-медичної експертизи має низку недоліків. Хоча чинний КПК України і визначає порядок залучення експерта стороною захисту самостійно на договірних умовах, однак сама форма реалізації цього права законодавчо не врегульована. А тому вирішення окреслених проблем можливе лише на загальнодержавному рівні, з виробленням системних комплексних заходів, направлених на вдосконалення нормативної бази щодо регламентації судово-медичних експертиз, розроблення уніфікованої методики їх виконання та забезпечення належної обґрунтованості, об'єктивності і доказовості експертних висновків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гладіліна О. В. Становлення та напрями розвитку судово-медичної експертизи під час розслідування умисних вбивств. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція. 2018. Вип. 31. С. 138-140.

2. Мавед О. О. Використання судово-медичної експертизи у розслідуванні злочинів у сфері охорони здоров'я. Актуальні проблеми держави і права. 2011. Вип. 60. С. 266-272.

3. Гриндей Л. М. Структурні елементи механізму судово-медичної експертної діяльності. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2014. Вип. 25. С. 245-247.

4. Правила проведення судово-медичних експертиз (досліджень) у відділеннях судово-медичної криміналістики бюро судово-медичної експертизи: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 17.01.1995 № 6 // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0248-95#o38 (дата звернення: 26.09.2020).

5. Франчук В. В. Про проблемні питання організації і проведення судово-медичних експертиз у випадках «лікарських справ». Буковинський медичний вісник. 2019. Т. 23, № 2. С. 130-135.

6. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/conv#n2265 (дата звернення: 26.09.2020).

7. Косовський М. В. Новий підхід до проведення експертиз у кримінальному провадженні. Юридичний журнал. 2014. № 3. С. 5-8.

8. Тимошок І. М., Косякова О. В. Порядок проведення судових експертиз у кримінальному процесі за ініціативою сторони захисту (відповідно до чинного Кримінального процесуального кодексу України). Криминалистика и судебная экспертиза. 2015. Вып. 60. С. 125-134.

Бурлака Сергій Сергійович,
студент групи ПМСПз-19-1
Науковий керівник:
Кимлик Наталія Володимирівна,
к.ю.н., доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики

ПОНЯТТЯ АДВОКАТСЬКОЇ ТАЄМНИЦІ ЯК ОДНІЄЇ З ГАРАНТІЙ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Питання дотримання адвокатської таємниці завжди звучало актуально, оскільки належало до найбільш проблемних у зв'язку з різними підходами до його переосмислення і прогалинами щодо його правового регулювання у процесуальних галузях права, що викликало складнощі з дотриманням її на практиці. Динамічна зміна законодавства внесла свої корективи до тих чи інших положень, що безпосередньо стосуються поняття адвокатської таємниці. Особливого значення це питання набуло у зв'язку зі змінами, внесеними до Конституції України [1], ч. 3 ст. 131-2 якої передбачила, «що виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення» [1], що посилило роль адвокатури в суспільстві.

Дослідженням питання адвокатської таємниці, її поняття та змісту приділяли увагу такі вчені-юристи, як М. Барщевський, Т. Варфоломеева, В. Гончаренко, В. Медведчук, М. Михеєнко, І. Петрухін, О. Святоцький, М. Строгович тощо, але проблеми визначення та змісту адвокатської таємниці, багато аспектів реалізації її дотримання залишаються дискусійними, оскільки не отримали єдиного комплексного підходу в юридичній науці.

Відповідно до ч. 2 ст. 131-2 Конституції України гарантовано незалежність адвокатури. Згідно з ч. 2 ст. 5 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [2] (далі – Закон), «держава створює належні умови для діяльності адвокатури та забезпечує дотримання гарантій адвокатської діяльності» [2].

Перелік гарантій адвокатської діяльності наведено в ст. 23 Закону, яка, зокрема, забороняє: «будь-які втручання і перешкоди здійсненню адвокатської діяльності; вимагати від адвоката, його помічника, стажиста, особи, яка перебуває в трудових відносинах з адвокатом, адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням, а також від особи, стосовно якої припинено або зупинено право на заняття адвокатською діяльністю, надання відомостей, що є адвокатською таємницею. Із цих питань зазначені особи не можуть бути допитані, крім випадків, якщо особа, яка довірила відповідні відомості, звільнила цих осіб від обов'язку зберігати таємницю в порядку, передбаченому законом; проведення огляду, розголошення, витребування чи вилучення документів, пов'язаних із здійсненням адвокатської діяльності; залучати адвоката до конфіденційного співробітництва під час проведення оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій, якщо таке співробітництво буде пов'язане або може призвести до розкриття адвокатської таємниці; втручання у приватне спілкування адвоката з клієнтом тощо» [2].

Отже, законодавець приділяє значну увагу конфіденційності адвокатської діяльності як одній з гарантій її незалежності.

Адвокатська таємниця є абсолютним поняттям, формування і становлення якого склалося в досить чіткі межі, вихід за які неприпустимий із точки зору етики юриста, адвоката, захисника, представника.

Нормативне визначення адвокатської таємниці міститься в ч. ст. 1 ст. 22 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [2], відповідно до якої, адвокатською таємницею є будь-яка інформація, що стала відома адвокату, помічнику адвоката, стажисту адвоката, особі, яка перебуває в трудових відносинах з адвокатом, про клієнта, а також питання, з яких клієнт (особа, якій відмовлено в укладенні договору про надання правової допомоги з передбачених цим Законом підстав) звертався до адвоката, адвокатського бюро, адвокатського об'єднання, зміст порад, консультацій, роз'яснень адвоката, складені ним документи, інформація, що зберігається на електронних носіях, та інші документи й відомості, одержані адвокатом під час здійснення адвокатської діяльності [2].

На думку С. Логінової, «таємниця розглядається як інформація в її кількісному і якісному підходах, звідси і відповідні класифікаційні схеми. Наприклад, кількісний аналіз задає таємницю як інтереси конкретної людини, інтереси певних груп (об'єднань) та інтереси

держави, що розглядається, відповідно, як особиста, корпоративна та державна таємниці. За якісними ознаками виокремлюють службову таємницю (військову, економічну, політичну, досудового слідства, нарадчої кімнати тощо); професійну (адвокатську, банківську, лікарську, комерційну, таємницю сповіді тощо)» [3, с. 3].

Систематизуючи наявні в науковій літературі підходи до визначення поняття адвокатської таємниці, Р. Теліженко визначив її таким чином, що адвокатська таємниця визначається «як відомості, що отримані адвокатом у зв'язку з наданням юридичної допомоги, які можуть бути як сприятливими, так і несприятливими для клієнта, факт звернення та умови, що спонукали до цього, відомості про злочин, його учасників, дані про особисте життя клієнта, відомості з матеріалів справи, листування, матеріали адвокатського досьє, умови договору про надання юридичної допомоги, суть консультацій, порад та роз'яснень, відомості, що можуть завдати шкоди клієнту тощо» [4, с. 402].

Проте визначення терміну «адвокатська таємниця», як і раніше, неоднозначне і викликає полеміку, через що вдалою варто визнати позицію українського законодавця, який поширює обов'язок дотримання адвокатської таємниці не лише на клієнта, але й на особу, якій відмовлено в укладенні договору про надання правової допомоги з передбачених Законом підстав, зокрема йдеться про випадки, передбачені ч. 1 ст. 28 Закону [2] «у разі конфлікту інтересів, а також внаслідок заборони укладати договір про надання правової допомоги, зокрема в разі, якщо виконання договору про надання правової допомоги може призвести до розголошення адвокатської таємниці» [2].

Відповідно до ч. 2 ст. 28 Закону [2], «у разі відмови від укладення договору про надання правової допомоги адвокат зобов'язаний зберігати адвокатську таємницю про відомості, що стали йому відомі від особи, яка звернулася з пропозицією укладення такого договору» [2].

Відповідно до п. 2 ч.2 ст. 21 Закону [2], «адвокату забороняється без згоди клієнта розголошувати відомості, що становлять адвокатську таємницю, використовувати їх у своїх інтересах або інтересах третіх осіб» [2].

Важливим аспектом гарантування незалежності адвокатської діяльності в сфері конфіденційності інформації є визначення кола осіб, які повинні дотримуватися адвокатської таємниці, а відповідно, захи-

щені від зовнішнього впливу на них сторонніх осіб у зв'язку з бажанням її розкрити.

Так, ч. 3 ст. 22 Закону [2] поширює обов'язок зберігати адвокатську таємницю, крім самого адвоката, на його помічника, стажиста та осіб, які перебувають у трудових відносинах з адвокатом, адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням, а також на особу, стосовно якої припинено або зупинено право на заняття адвокатською діяльністю. Адвокат, адвокатське бюро, адвокатське об'єднання зобов'язані забезпечити умови, що унеможливлюють доступ сторонніх осіб до адвокатської таємниці або її розголошення [2].

Таким чином, можна дійти висновку про те, що предметом адвокатської таємниці є будь-які форми обміну інформацією між адвокатом, його помічником, стажистом та особами, які перебувають у трудових відносинах з адвокатом, адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням, а також особою, стосовно якої припинено або зупинено право на заняття адвокатською діяльністю, з однієї сторони, та клієнтом або будь-якою особою, яка представляє його клієнта, з іншої сторони, у зв'язку з наданням правової допомоги.

З метою забезпечення реалізації на практиці положень законодавства про адвокатську таємницю адвокатам, адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням, доцільно зберігати всі документи, справи, досьє, що містять адвокатську таємницю, під грифом «конфіденційно» або «адвокатська таємниця» як неодмінним реквізитом, що свідчить про закритість відомостей, які містяться на будь-яких носіях інформації.

Розголошення адвокатської таємниці не має звільнятися від відповідальності за будь-яких підстав, навіть коли воно відбувається з метою попередження злочину чи його розкриття, або для захисту національної безпеки країни, адже у випадку витребування відомостей про ту чи іншу особу, втрачається першочергове завдання адвокатської таємниці та її сутність, а значить, ставиться під сумнів та загрозу її існування взагалі.

Адвокатська таємниця не може бути обмежена в часі, оскільки визначення часових меж, зі спливом яких адвокат може розголошувати адвокатську таємницю є неприпустимим з точки зору гуманізму й справедливості. Навіть коли на те є дозвіл клієнта, сам адвокат не має жодного морального права розголошувати адвокатську таємницю.

Дотримання адвокатської таємниці самим адвокатом та забезпечення її недоторканості від будь-якого стороннього впливу є запорукою розвитку правової держави, формування демократичного громадянського суспільства, в якому пануватимуть законність і правопорядок, а правосуддя здійснюватиметься на засадах рівності та змагальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 №254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 12.10.2020)

2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text (дата звернення: 12.10.2020)

3. Логінова С. Адвокатська таємниця: теорія і практика: автореферат дис....канд. юрид. наук: спец. 12.00.10 «Судоустрій; прокуратура та адвокатура» С. Логінова; Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. К., 2002. 14 с.

4. Теліженко Р. Інформація, що становить адвокатську таємницю. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. Львів: ДУВС, 2011. Вип. 4. 556 с.

Галкіна Карина Віталіївна
студентка групи ПМСПз-19-1
Науковий керівник:
Лазебний Анатолій Миколайович
к.ю.н., доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики

НОТАРІУС ЯК СВІДОК У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Кожен з нас не застрахований від можливої процесуальної участі в якості учасника кримінальних процесуальних правовідносин. Окрему увагу хочеться приділити нотаріусам, як учасникам таких правовідносин, в якості свідка.

Не дивлячись на те, що давання показань для свідка є обов'язком, який визначено в нормативно-правовому акті, законодавство передбачає гарантії для окремих осіб шляхом неможливості їх допиту. Так, «відповідно до п. 3 ч. 2 ст. 65 Кримінального процесуального Кодексу (далі – КПК) не можуть бути допитані як свідки, зокрема, нотаріуси щодо відомостей, які становлять нотаріальну таємницю» [1]. В свою чергу, ЗУ «Про нотаріат» в якійсь мірі тільки підтверджує норму Кодексу, вказуючи на те, що нотаріус зобов'язаний зберігати в таємниці відомості, одержані ним у зв'язку з вчиненням нотаріальних дій. Не правильно трактувати цю норму як таку, що зовсім забороняє нотаріусам бути свідками. Нотаріус може бути свідком , лише у випадках, не пов'язаних з виконанням професійних функцій. Як трактує юридична наука, до професійних функцій нотаріуса входить обов'язок збреження нотаріальної таємниці.

Слід звернути увагу, що законодавцем в КПК України використано поняття «відомості, які становлять нотаріальну таємницю». Вважаємо, що це визначення не в повній мірі охоплює поняття нотаріальної таємниці, до якої входять не просто відомості про вчинення нотаріальних дій, а і відповідно сукупність відомостей, отриманих під час вчинення нотаріальної дії або звернення до нотаріуса заінтересованої особи, в тому числі про особу, її майно, особисті майнові та

немайнові права і обов'язки тощо, що може позначитись на участі нотаріуса в кримінально процесуальних правовідносинах.

Повертаючись до гарантій збереження нотаріусом нотаріальної таємниці, варто відмітити, що стаття 8 Закон України «Про нотаріат» (далі – ЗУ «Про нотаріат») зазначає, що «нотаріус, а також помічник нотаріуса зобов'язані зберігати нотаріальну таємницю, навіть якщо їх діяльність обмежується наданням правової допомоги чи ознайомленням з документами і нотаріальна дія або дія, яка прирівнюється до нотаріальної, не вчинялась» [2].

Але, відповідна стаття робить одне з небагатьох виключень, яке стосується нашої теми, а саме: нотаріус має право давати свідчення в якості свідка щодо відомостей, які становлять нотаріальну таємницю, коли цього вимагають особи, за дорученням яких або щодо яких вчинялися нотаріальні дії.

Більш ширше регулює це питання КПК України, який визначає, що нотаріус, з приводу зазначених довірених відомостей може бути звільнений від обов'язку зберігати професійну таємницю особою, що довірила їм ці відомості, у визначеному нею обсязі.

Таке звільнення здійснюється у письмовій формі за підписом особи, що довірила зазначені відомості. Це пов'язано з тим, що нотаріус є лише утримувачем відомостей, що становлять нотаріальну таємницю, повноважним власником є особа, яка звернулась до нотаріуса для вчинення відповідних нотаріальних дій.

Дуже важливим є те, що саме в інтересах нотаріуса державою запроваджений правовий режим охорони, захисту і розкриття нотаріальної таємниці. Тому, нотаріус не вправі «добровільно», за своєю ініціативою розкривати нотаріальну таємницю.

Тобто, аналізуючи вище зазначене, можна сказати, що заборона на допит нотаріуса як свідка не є абсолютною, і це підверджує норми як КПК, так і ЗУ «Про нотаріат». Таким чином, особа, яка планує допитати нотаріуса в якості свідка (слідчий, суддя, прокурор чи працівник оперативного підрозділу за дорученням слідчого) зобов'язана роз'яснити йому положення статті 65 КПК України. Варто звернути увагу, що у разі допиту нотаріуса як свідка у зв'язку з посвідченням багатостороннього правочину положення ч. 3 ст. 65 КПК України поширюється на кожну сторону. Тобто, «якщо хоча б одна зі сторін правочину (навіть, з об'єктивних причин, не звільнила письмово нотаріуса від обов'язку зберігати нотаріальну таємницю із

зазначенням обсягу інформації, яку нотаріус має право повідомити та власноручно не підписала згаданий документ, то нотаріус не може надавати показання в якості свідка» ***[3].***

Слід приділити увагу і процедурі звільнення нотаріусу від нотаріальної таємниці. Нажаль, законодавство не регулює таку процедуру в повній мірі, а отже на практиці звільнення нотаріусу від такої таємниці, з'являються питання, які можливо вирішити тільки регулюючись загальними нормами права, нормами ЗУ «Про нотаріат», іншими нормами українського законодавства, та здоровим глуздом.

В ідеальному варіанті, кожному нотаріусу, який допитується як свідок, потрібно пересвідчитись, що особа, яка звільнила його від обов'язку по збереженню нотаріальної таємниці, здійснила подібне звільнення у присутності нотаріуса та залишити копію відповідного «звільнення». Це було б правильним та логічним, виходячи з положень ч. 3 ст. 65 КПК, проте на практиці дану норму можуть тлумачити неоднозначно. Тому, на сьогодняшній день, часто трапляється так, що слідчий, роз'яснивши в усній формі під підпис відповідно до ст. 65 КПК, не демонструє нотаріусу документ, яким його звільнили від обов'язку зберігати нотаріальну таємницю.

Тому, найкращим варіантом вирішення таких ситуацій надалі, було б внесення змін до КПК та встановлення положення щодо обов'язку залишення нотаріально-завіреної копії згоди нотаріусу. Приводом для цього є хоча б те, що відповідна згода, яка була видана нотаріусу (щодо дозволу на розголошення нотаріальної таємниці) могла бути викладена не добровільно***, а під примусом іншої особи, чи органів влади, або,*** написана іншою особою взагалі.

В даному випадку, науковцями вважається, що незважаючи на певні сумніви, у зв'язку з формальним дотриманням ч. 3 ст. 65 КПК України нотаріус повинен давати показання [3].

Але свідчення у суді потрібно починати з оголошення, про те, що слідчим було продемонстровано заяву від імені громадянина, який надає дозвіл на розголошення нотаріальної таємниці, та звільняє нотаріус від обов'язку зберігати нотаріальну таємницю із зазначенням обсягу інформації.

Якщо, ознайомившись з протоколом допиту перед його підписанням, нотаріус не побачив вище зазначеної фрази, яка містить в собі підтвердження продемонстрованої заяви, то необхідно власноручно зазначити, що свідчення давалися у зв'язку з тим, що перед початком

допиту слідчий особисто ознайомив із заявою громадянина, яка містила у собі інформацію про звільнення нотаріуса від обов'язку зберігати нотаріальну таємницю з зазначенням обсягу інформації, а також містила власноручний підпис згаданого громадянина.

Отже, переходячи до висновків, варто виділити, що нотаріус наділений спеціальним імунітетом, який передбачає обов'язок зберігати нотаріальну таємницю під час допиту. Проте, сторони можуть звільнити нотаріуса від обов'язку зберігати нотаріальну таємницю із зазначенням обсягу розголошення.

Свідком, згідно з КПК, є «фізична особа, якій відомі або можуть бути відомі обставини, що підлягають доказуванню під час кримінального провадження, і яка викликана для давання показань» [1].

Отже, у випадках надання свідчень, які не містять нотаріальної таємниці нотаріус може виступати як фізична особа-очевидець певних подій і в цьому випадку режим спеціального імунітету на нього не поширюється, адже такі показання не пов'язані із здійсненням професійних функцій. Більш того, в цьому випадку особа-нотаріус має обов'язок свідчити у суді, адже згідно зі ст.67 КПК, за завідомо неправдиві показання слідчому, прокурору, слідчому судді чи суду або за відмову від давання показань слідчому, прокурору, слідчому судді чи суду, свідок несе кримінальну відповідальність.

Основною проблемою, щодо застосування нотаріуса як свідка, є проведення оформлення процедури розкриття нотаріальної таємниці. Ми маємо на увазі процес оформлення підтвердження згоди осіб, які надають згоду на розголошення нотаріальної таємниці. Наразі, цей процес не урегульований законодавчими актами, тому це стає прогалиною, якою можуть скористатися зацікавленні особи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1.Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17

2. Закон України «Про нотаріат» // Офіційний веб-портал Верховної Ради України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3425-12/page2

3. Когут Н. М. Імунітет свідка у кримінальному процесі України / Н. М. Когут [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=44199

Герасименко Павла Петровича,
студент групи ПМСПз-19-1
Науковий керівник:
Лисенко Володимир Васильович
д.ю.н., професор, професор кафедри кримінального процесу та криміналістики

ДОКУМЕНТАЛЬНІ ПЕРЕВІРКИ ТА ДОКУМЕНТАЛЬНІ РЕВІЗІЇ У ДОКАЗОВОМУ ПРОЦЕСІ УХИЛЕНЬ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ

Під час досудового розслідування кримінальних проваджень - висновки ревізій і акти перевірок, за якими законодавчо уповноваженими органами встановлюються факти порушень законодавства під час економічної дій суб'єктів господарювання, є процесуальним джерелом доказів та сприяють виконанню завдань кримінального провадження. Такий повноцінний статус у кримінальному процесі зазначені документи отримали не одразу, а внаслідок складного історико-правового процесу.

У редакції 28.12.1960 р. (далі - КПК 1960 р.), яка діяла до 2012 року ст. 66 КПК України особа, яка провадить дізнання, прокурор, слідчий і суд у справах, які перебувають в їх владних повноваженнях, вправі також вимагати проведення ревізій [5].

Результати ревізії під час розслідування правопорушень у господарській, фінансовій сфері мають визначальну роль у забезпеченні швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду. З'ясовано, що якщо за результатами ревізії не встановлено будь яких порушень законодавства, матеріальної шкоди (збитків), або не підтверджуються обставини, які є предметом вивчення під час досудового розслідування, то як правило, у таких ситуаціях подальші слідчі (розшукові), процесуальні дії не призводять до отримання потрібних доказів винуватості конкретної особи у вчиненні кримінального правопорушення. Матеріали ревізії можуть бути як власне предметом перевірки судово-економічної експертизи (з метою спростування, або підтвердження, закріплення висновків ревізії), так і документами, які

разом з іншими матеріалами кримінального провадження сприяють у вирішенні питань, що були поставлені експертові учасником кримінального провадження, судом.

Визначено типові законні підстави відмови органів ДАСУ у проведенні позапланових ревізій: «не надавалася ухвала суду щодо надання дозволу у проведенні позапланової виїзної ревізії; відсутність дати початку або дати закінчення ревізії в ухвалі суду; ухвала суду надійшла до органів ДАСУ після визначеної судом дати початку ревізії; строки проведення ревізії не відповідають строкам, визначеним ст. 11 Закону; окремі питання ревізії не належать до компетенції органу державного фінансового контролю; для ревізії не підконтрольної установи в ухвалі суду відсутня дата та підстави повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення; у поточному кварталі вже проводилася позапланова ревізія підконтрольної установи. Натомість, незаконною слід визнати відмову органами ДАСУ у проведенні позапланових ревізій за такими підставами, як: відсутність попереднього узгодження правоохоронним органом орієнтовної дати початку позапланової ревізії; завантаженість працівників ДФІ (ДАСУ); відсутність відкритих асигнувань на оплату відряджень; скорочення чисельності працівників ДФІ (ДАСУ); задіяність працівників у проведенні планових контрольних заходах, централізованих доручень ДАСУ. Встановлено, що наслідками таких відмов у проведенні ревізій від органів ДАСУ у кримінальних провадженнях є не направлення обвинувальних актів щодо певних осіб до суду. У зв'язку з цим, внесено пропозиції змін до КПК України в частині надання повноважень слідчому судді з прийняття рішення про призначення/відмову у призначенні позапланової виїзної ревізії (перевірки), а не питання надання дозволу у її проведенні» [6].

Досліджені також проблемні питання ухвалення відповідних судових рішень у строки, які не забезпечують вчасний вихід ревізорів на дату початку ревізії, а також дотримання строків виходу на початок ревізії самими ревізорами. Статтею 213-3 КПК України зокрема пропонується, що клопотання про призначення ревізії (перевірки) має розглядатися слідчим суддею не пізніше трьох днів з дня його надходження до суду за участю слідчого, прокурора. Встановлено, що під час досудового розслідування орієнтовна дата проведення позапланової ревізії може визначатися органом ДАСУ у строки, які можуть перевищувати 6 місяців з моменту відповідного звернення правоохо-

ронного органу, що негативно відбивається на ефективності і своєчасності здійснення інших слідчих і процесуальних дій під час досудового розслідування. Змінами до ст. 11 Закону України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» [7], а також до п. 2.7. проекту Порядку взаємодії, автором запропоновано, що дата початку ревізії не може бути пізнішою за 30-й день з моменту направлення письмового узгодження від ініціатора.З метою вдосконалення порядку визначення способу перевірки під час ревізії, сформовано відповідні пропозиції до Методичних рекомендацій щодо здійснення інспектування, затверджених Наказом ДФС No90, які мають сприяти встановленню більш точної кваліфікації злочинів: додати до переліку обов'язкового застосування суцільного способу перевірки під час ревізії до окремих операцій установи; виключити диспозитивне право керівника/заступника керівника органу ДАСУ на власний розсуд під час ревізії приймати рішення про застосування вибіркового способу перевірки питань видатків на капітальне будівництво, тощо.

За результатами дослідження представленого ДАСУ проекту нового Порядку взаємодії ДАСУ з правоохоронними органами виявлені певні недоліки, що суперечать вимогам законодавства. Сформована порівняльна таблиця авторських пропозицій, які мають на меті підвищити ступінь нормативної визначеності алгоритму проведення позапланової ревізії у кримінальному провадженні, залучення в якості спеціалістів у кримінальному провадженні працівників ДАСУ, поліпшити міжвідомчий баланс прав та обов'язків між органами досудового розслідування та органами ДАСУ, забезпечити виконання вимог КПК України щодо забезпечення розумних строків щодо вирішення питань про проведення ревізії. Окремі з цих пропозицій було враховано ДАСУ, зокрема, щодо: усунення протиріч визначення «звернення правоохоронного органу» із положеннями КПК України; необов'язковості наявності у зверненні правоохоронного органу даних суб'єкта зустрічної звірки; повернення визначення розміру матеріальної шкоди (збитків) завданих внаслідок порушення законодавства тощо.

За оцінками дослідження запропонованих у 2017 р. ДАСУ змін до Порядку проведення інспектування, сформовано ряд авторських зауважень щодо неможливості виключення із констатуючої частини акту ревізії висновку про наявність визначеного в установленому законодавством порядку розміру збитків, завданих державі чи об'єкту

контролю внаслідок порушень законодавства, оскільки це не узгоджуються із положеннями ст. 10 Закону України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні», згідно яких органу ДАСУ надається таке право. Наголошено на неможливості прийняття змін до Порядку проведення інспектування і існування, за наслідками впровадження запропонованих ДАСУ змін до Порядку проведення інспектування, потенційної небезпеки зменшення доказового значення у кримінальному провадженні результатів ревізій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гора І. В. Проблеми використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ України.* 2013. № 1. С. 209-214.

2. Лісовий В. В. Форми і значення використання спеціальних економічних знань в цивільному і господарському процесі. *Вісник ЖДТУ.* 2012. № 1 (59). С. 256-261. (Серія «Економічні науки»).

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-УІ. ШЬ: http://zakon.rada.gov.-ua/laws/show/4651-17.

4. Волобуєв А. Ф. Проблеми методики розслідування розкрадань майна у сфері підприємництва. Харків, 2000. URL: http://www.pravo.vuzlib.su/ book_z1295_page_22 .html.

5. Вознюк А. А., Брисковська О. М., Запотоцький А. П., Неганов В. В. та ін. Взаємодія органів досудового розслідування з підрозділами Державної аудиторської служби України під час призначення та проведення ревізій у кримінальному провадженні : метод. рек. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2018. 39 с.

6. Глібко В. М., Бущан О. П. Судова бухгалтерія. Харків : Право, 2011. URL: http://www.twirpx.com/file/1276867/.

7. Рогозян Л. Є., Вахлакова В. В. Ревізія і контроль : навч. посіб. Алчевськ : ДонДТУ, 2008. 240 с.

8. Топчій В. В. Процесуальні проблеми взаємодії слідчих підрозділів національної поліції та органів фінансового контролю під час проведення ревізій у кримінальному судочинстві. *Актуальні питання використання можливостей позапланових документальних ревізій та інших перевірок у кримінальному судочинстві:* матеріали міжвідом. наук.-практ. семінару (Київ, 30 черв. 2016 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 48-51.

9. Фещук В. В., Буличева Н. А. Акт ревізії як джерело доказів у кримінальному провадженні. *Актуальні питання використання можливостей позапланових документальних ревізій та інших перевірок у кримінальному судочинстві:* матеріали міжвідом. наук.-практ. семінару (Київ, 30 черв. 2016 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 119-122.

10. Хахуцяк О. Ю. Місце актів ревізій та перевірок у кримінальному провадженні. *Юридична наука.* 2015. № 5. ЦКК http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi- bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?

11. Чернявський С. С., Цуцкірідзе М. С. Актуальні проблеми призначення судово-економічних експертиз та документальних ревізій у кримінальному провадженні. *Актуальні питання використання можливостей позапланових документальних ревізій та інших перевірок у кримінальному судочинстві:* матеріали міжвідом. наук.-практ. семінару (Київ, 30 черв. 2016 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 123-126.

12. Призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 8 жовт. 1998 р. № 53/5. URL: http: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98.

13. Ткаченко Н. М. Використання спеціальних знань відповідно до нового Кримінального процесуального кодексу України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0003323-13.

Герус Наталія Валеріївна
студентка групи ПМСПз-19-1
Науковий керівник:
Гарбовський Леонід Антонович
к.ю.н, доцент, доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики

ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН У СФЕРІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ

На сьогодні в Україні система забезпечення прав та інтересів неповнолітніх осіб, які мають конфлікт із законом, залишається нерозвинутою і такою, що не працює на ефективному рівні. Кримінальне провадження щодо неповнолітніх осіб в Україні має базуватися на засадах верховенства права відповідно до міжнародних стандартів та гарантувати неповнолітнім право на справедливий суд. Для реалізації даних стандартів в Україні необхідно вивчити та, за можливості, запозичити кращі практики правових зарубіжних країн щодо процедур кримінального судочинства щодо неповнолітніх.

Мета статті полягає у висвітленні і узагальненні досвіду деяких зарубіжних країн у сфері кримінального провадження щодо неповнолітніх та на основі дослідження окресленні перспектив впровадження зарубіжного досвіду в кримінальне процесуальне законодавство України.

Питання правосуддя щодо неповнолітніх осіб у світі привертало увагу практиків, науковців, а також громадськості, що дало спонукало державні інституції зарубіжних країн створювати власні системи кримінального судочинства щодо неповнолітніх осіб.

Так, «у Бельгії з 1912 року було започатковано процедуру кримінального провадження в справах неповнолітніх як самостійної гілки правового регулювання» [1, с. 18]. У країні для розгляду кримінальних справ щодо неповнолітніх осіб почали засновуватися спеціальні суди, які з'ясовували умови виховання неповнолітнього правопорушника, вивчаючи його особу, а також досліджували можливість його перевиховання [1, с. 19]. У таких судах практикували застосування більш м'якого покарання, а також віддавали перевагу альтернативному по-

каранню. Нині у Бельгії основним органом, який розглядає справи щодо неповнолітніх осіб, є сімейний суд, що являє собою «суд змішаної, причому комплексної – кримінальної, цивільної, сімейної юрисдикції» [2, с. 340]. Особливістю розгляду кримінальних справ щодо неповнолітніх у Бельгії є те, що «існує альтернатива судовому органу, адже в певних категоріях справ можлива заміна судового органу на адміністративний, так звані комітети із захистку прав молоді, які засновані у 1965 році, та які спрямовані на перевиховання неповнолітнього правопорушника» [2, с. 341].

Наступною країною, досвід якої у сфері здійснення кримінальних проваджень щодо неповнолітніх варто розглянути, є Польща, де «в 1982 року було створено закон про процедуру розгляду справ неповнолітніх, що разом із додатковими нормативними актами з урахуванням міжнародних стандартів щодо прав неповнолітніх осіб, що і було початком виникнення системи судочинства щодо неповнолітніх осіб» [3, с. 169]. Відповідно даний закон створив систему органів, які розглядали кримінальні справи щодо неповнолітніх осіб, до якої включалися «загальний кримінальний суд (у разі вчинення тяжкого злочину неповнолітнім віком від 15-ти років); сімейні суди; служба кураторів (помічники суддів); установи для виконання покарань; неурядові організації» [3 , с. 170].

Як зазначає Романюк В.В, «особлива увага під час кримінального судочинства щодо неповнолітніх приділяється збиранню звіту про підлітка, його оточення тощо. Цей звіт, як указується в літературі, у 90 % випадків обумовлює характер прийнятого судом рішення. Сама процедура провадження не обтяжена зайвими формальностями та має охоронну щодо прав та інтересів неповнолітнього, а також відновлювальну щодо його статусу спрямованість. Широко використовуються альтернативні заходи із розв’язання конфлікту, що виник між підлітком, потерпілим або громадою та державою, зокрема, медіація» [4, с. 90].

У Німеччині у 1953 році було прийнято Закон «Про суд у справах неповнолітніх», в якому визначено основні положення кримінального судочинства для розгляду справ за участю неповнолітніх осіб. Даний закон став базовим підґрунтям для подальшого вдосконалення кримінального провадження щодо неповнолітніх осіб [5, с. 111]. Відповідно до вище вказаного закону неповнолітні правопорушники по-

ділені на три вікові категорії відповідно до суб'єктного фактору, що є визначальним чинником під час розгляду справ про злочини неповнолітніх осіб та вирішення питання про притягнення особи до кримінальної відповідальності. У законодавстві Німеччини передбачено застосування до неповнолітнього правопорушника за вчинення кримінального правопорушення трьох видів санкцій: покарання, виправні дії, а також примусові заходи виховної дії [5, с. 112].

Цікавим фактом є те, що у Німеччині участь захисника у кримінальному провадженні щодо неповнолітньої особи не є обов'язковою. Неповнолітньому надається право «вільного вибору», але законний представник чи батьки мають право самостійно обрати адвоката [6, с. 135]. Інколи ж суд може призначити захисника неповнолітньому у загальному порядку, тобто адвоката оберуть так як і повнолітнім правопорушникам. Потрібно зазначити, що законодавство Німеччини встановило перелік справ, участь у яких адвоката є обов'язковою, у інших випадках питання про участь захисника у справі вирішує суд [6, с. 136].

У Франції ж система кримінального судочинства щодо неповнолітніх має чітко виражений реінтегроване спрямування, а її суб'єктами є неповнолітні особи, які потрапили у соціально-проблемне становище, ще до вчинення ними кримінального правопорушення [7, с. 204]. За законодавством Франції поняття «неповнолітні особи» розглядаються у трьох вікових групах: до 13 років, від 13 до 16 років та від 16 до 18 років.

Особливостями розгляду кримінальних проваджень щодо неповнолітніх осіб у Франції є, те що Кримінальний процесуальний кодекс не регулює кримінальне судочинство щодо неповнолітніх, а є встановлений перелік законів, які спрямовані на розгляд кримінальних проваджень за участю неповнолітніх [7, с. 205]. Спеціальні закони спрямовані на визначення особливості такого судочинства, а процесуальні та матеріально-правові аспекти категорії кримінальних проваджень щодо неповнолітніх в остаточному формують судову систему кримінальних проваджень щодо неповнолітніх.

Варто виокремити окрему групу скандинавських країн (Данія, Швеція, Фінляндія, Норвегія), враховуючи їх певну схожість у правовому та організаційному забезпеченні кримінального провадження щодо неповнолітніх осіб [2, с. 343].

Як зазначають провідні науковці, в даних країнах відсутні окремі судові інстанції для розгляду кримінальних справ неповнолітніх осіб. Це пояснюється ти, що ці країні спрямували увагу на профілактичне та соціально-реінтеграційне перевиховання неповнолітньої особи. Хоч і відсутні спеціалізовані суди, які є основним ланцюгом судочинства щодо неповнолітніх, але сформовані позасудові (адміністративні органи) та громадські організації, які відіграють ключову роль у перевихованні неповнолітнього злочинця [3, с. 172].

У даних країнах адміністративні органи і громадські організації мають особливо велику ефективність, оскільки «вони тісно взаємодіють між усіма учасниками кримінального правопорушення (поліцією у справах неповнолітніх, соціальними службами, громадами та недержавними організаціями, прокуратурою та загальним судом), що допомагає їм вирішити питання щодо кримінального правопорушення альтернативним способом» [4, с. 91].

Потрібно зазначити, що особливостями кримінального провадження щодо неповнолітніх осіб у скандинавських країнах є те, що вони мають неформальний характер, велика роль відведена соціальним службам, а також вони спрямовані на профілактику і перевиховання неповнолітнього правопорушника.

Отже, проаналізувавши і узагальнивши досвід зарубіжних країн у сфері кримінального провадження щодо неповнолітніх осіб, варто виокремити декілька спільних головних рис, адже вони відображають сутність та певну специфіку правового регулювання кримінального судочинства і відповідно зможуть виступати концептуальними засадами для запровадження їх у кримінальне провадження щодо неповнолітніх в Україні.

До числа характерних рис можна віднести наступні: «відповідно до вимог міжнародного законодавства про права людини кримінальне провадження щодо неповнолітніх спрямоване на соціальну реінтеграцію та соціальну реабілітацію неповнолітнього, включаючи виховання поваги до чинного законодавства країн; кримінальне провадження щодо неповнолітніх осіб у зарубіжних країнах розглядається як самостійний інститут правового регулювання, де процедура провадження, як правило, не обтяжена зайвими формальностями; це особливий вид правозастосовної діяльності, оснований на міжнародних стандартах прав дитини, що спрямо-

ваний на охорону, захист, та забезпечення прав та інтересів неповнолітнього правопорушника, відновлення його статусу, де засобами виступають виховний, реінтеграційний вплив, що дещо відрізняється від звичайного кримінального судочинства, яке діє сьогодні в Україні; існує чітко виражена спеціалізація інших суб'єктів провадження (це позасудові (адміністративні) органи, громадські організації, соціальні служби, комітети із захистку прав молоді), які наділені спеціальними повноваженнями; наявний широкий спектр альтернативних кримінальному покаранню заходів впливу на неповнолітнього» [2, с. 341].

Базуючись на дослідженні досвіду зарубіжних країн у сфері кримінального провадження щодо неповнолітніх, можна дійти висновку про необхідність внесення наступних змін в законодавство України: заснувати спеціальні суди, що кваліфікувалися б на розгляді справ пов'язаних з неповнолітніми особами, створити адміністративні органи, що мали б на меті врегулювати питання кримінального правопорушення вчиненого неповнолітньою особою альтернативними способами та перевиховати неповнолітнього правопорушника, змінити пріоритети діяльності захисника під час кримінального провадження щодо неповнолітньої особи, деталізувати та розширити список примусових заходів виховного характеру, а також, запровадити нові альтернативні покарання щодо неповнолітніх осіб, які б відповідали вимогам міжнародного законодавства.

Тож для ефективного розгляду кримінальних проваджень щодо неповнолітніх осіб необхідно інтегрувати вище вказані зміни у чинне законодавство України, що допоможе у реалізації прав та інтересів неповнолітніх осіб, які мають проблеми із законом та створити ідеальну модель кримінального судочинства щодо неповнолітніх осіб.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Романюк В. В. Досвід країн Західної Європи у сфері кримінального судочинства стосовно дітей. Право і Безпека. 2009. № 3. С. 18-23.

2. Томіленко В.П. Зарубіжне законодавство про ювенальну юстицію: порівняльно-правовий аспект. Порівняльно-аналітичне право. Ужгород, 2013. №2. С. 340-352.

3. Ліхолєтова Ю. А. Актуальні проблеми судового захисту прав неповнолітніх: міжнародний досвід. Вісник Академії адвокатури України. 2011. №2. С. 169-174.

4. Романюк В.В. Європейський вплив на становлення ювенальної юстиції в Україні.Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2017. № 3 (78). С. 88-96.

5. Погранична С. Участь адвоката у розгляді кримінальних справ щодо неповнолітніх за законодавством України та Німеччини: порівняльна характеристика. Право: історія, практика. 2015. № 12. С. 111-114

6. Градецька І. Ідея виховання як основний принцип діяльності судочинства у справах неповнолітніх в Німеччині. Держава та регіони. 2012. №4. С. 135-138.

7. Васильківська І. До питання про кримінальну відповідальність неповнолітніх: вітчизняний та зарубіжний досвід. Правове регулювання економіки. 2014. №14. С. 204-215.

Годюк Анна Юріївна
студентка групи ПМСПз-19-1
Науковий керівник:
Гарбовський Леонід Антонович,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ВТРУЧАННЯ У ПРИВАТНЕ СПІЛКУВАННЯ ПРИ ПРОВЕДЕННІ НЕГЛАСНИХ (СЛІДЧИХ) РОЗШУКОВИХ ДІЙ

Конституція України вказує, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а дотримання і забезпечення прав і свобод людини є основним обов'язком держави.

Конституційні гарантії дотримання прав людини під час проведення негласних слідчих дій закріплені нормами кримінального процесуального закону, які встановлюють порядок їх організації, захисту отриманої інформації, та визначеними законом процедурами, що забезпечують можливість оскарження дій суб'єктів досудового розслідування.

КПК закріплено систему правових норм, які встановлюють чіткий порядок проведення слідчих дій, в ході яких відбувається обмеження прав людини. Водночас деякі положення закону у частині проведення негласних слідчих (розшукових) дій потребують поглибленого дослідження.

Питання про поняття, систему та порядок проведення негласних слідчих (розшукових) дій досліджували такі вчені як Л. І. Аркуша, М. В. Багрій, В. Д. Берназ, В. І. Василинчук, В. І. Галаган, О. І. Галаган, А. П. Глушко, В. Г. Гончаренко, М. Л. Грібов, Ю. М. Грошевий, А. Я. Дубинський, М. М. Єфімов, В. В. Зарубєй, В. А. Колесник, М. І. Костін, О. М. Ларін, В. В. Луцик, В. Т. Маляренко, Л. М. Лобойко, Д. Й. Никифорчук, В. Т. Нор, В. Л. Ортинський, М. А. Погорецький, В. Д. Пчолкін, І. В. Рогатюк, М. О. Сергатий, Д. Б. Сергєєва, О. В. Сачко, Є. Д. Скулиш, О. Ю. Татаров.

Право на приватне (особисте) життя особи є одним із фундаментальних прав, які захищаються та гарантуються Конституцією України та міжнародно-правовими договорами. Право на особисте життя особи (приватність) є багатогранним, його зміст містить, зокрема, «недоторканність житла (територіальна приватність) (ст. 30 Конституції України), таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (комунікаційна приватність) (ст. 31 Конституції України), заборона збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди (інформаційна приватність) (ст. 32 Конституції України), заборона піддавати особу без її вільної згоди медичним, науковим чи іншим дослідам (фізична приватність) (ст. 28 Конституції України)» [1].

Загальна декларація прав людини в ст. 12 визначає, що «ніхто не може зазнавати безпідставного втручання у його особисте та сімейне життя, безпідставного пося-гання на недоторканність його житла, таємницю його кореспонденції або на його честь і репутацію. Кожна людина має право на захист законом від подібних втручань чи посягань» [2].

Вагомою гарантією законності організації та проведення негласних слідчих (розшукових) дій, виступає встановлений процесуальним законом порядок їх проведення. КПК України вказує, що ніхто не може зазнавати втручання у приватне спілкування без ухвали слідчого судді.

Слід зазначити що негласні слідчі (розшукові) дії - це дії, які спрямовані на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні, відомості і факти які не підлягають розголошенню, за винятком визначених у законі випадків.

Чорноус Ю.М. виділила характерні ознаки слідчих (розшукових) дій, що «не втратили своєї актуальності й донині:

- визначені кримінальним процесуальним законодавством з регламентованою процедурою провадження;

- завдання слідчих дій випливає із загальних завдань кримінального судочинства і полягає в забезпеченні процесу доказування в кримінальній справі через виконання функцій збирання, дослідження, оцінки і використання доказів;

- застосовуються в процесі розслідування злочину в межах порушеної кримінальної справи, крім винятків, що зазначені у КПК України;

- проводяться уповноваженими службовими особами за наявності правових і фактичних підстав;

- перебіг підлягає фіксації за єдиними правилами та вимогами, що відображається в протоколі слідчої дії, за умови застосування технічних засобів – на відповідних носіях інформації» [3].

Слід зазначити що жодна негласна слідча (розшукова) дія не може бути проведена якщо відсутні передбачені законом підстави, від наявності яких залежить законність та обгрунтованість рішення щодо проведення негласної слідчої (розшукової) дії, і як наслідок, допустимість одержаних при цьому доказів.

Відповідно до КПК України, негласні слідчі (розшукові) дії , які пов’язані із втручанням у приватне життя це:

- аудіо-, відеоконтроль особи;

-накладення арешту на кореспонденцію;

-огляд і виїмка кореспонденції;

- зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж;

- зняття інформації з електронних інформаційних систем.

Відповідно до ч. 2 ст. 32 Конституції України, не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини [1]. З огляду на дану конституційну норму, можемо констатувати, що приватне (особисте) життя фізичної особи може бути обмежене, але за умови законності та обґрунтованості такого обмеження.

Так, «чинний Кримінальний процесуальний кодекс України передбачає низку слідчих дій, які спрямовані на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні, зокрема, визначає негласні слідчі (розшукові) дії серед яких є і втручання у приватне спілкування особи. Як випливає зі змісту ст. 258 КПК України, ніхто не може зазнавати втручання у приватне спілкування без ухвали слідчого судді. Частина 2 цієї ж статті передбачає, що прокурор, слідчий, за погодженням з прокурором, зобов’язаний звернутися до слідчого судді з клопотанням про дозвіл на втручання в приватне спілкування в

порядку, передбаченому статтями 246, 248, 249 цього Кодексу, якщо будь-яка слідча (розшукова) дія включатиме таке втручання» [4].

Необхідно зазначити, що, будучи ефективним засобом збирання доказів у кримінальному провадженні, НСРД істотно обмежують конституційні права особи, що обумовлює необхідність існування механізмів контролю за дотриманням прав та свобод людини під час їх проведення [5, с. 3].

Саме тому контроль за законністю здійснення НСРД уповноваженими суб'єктами є обумовленою необхідністю в демократичному суспільстві. Зокрема, одним із ефективних механізмів є судовий контроль, який являє собою окремий напрямок діяльності суду, яка здійснюється під час досудового розслідування слідчим суддею. Його сутність полягає в здійсненні слідчим суддею контролю за законністю та обґрунтованістю рішень та дій (безді-яльності) слідчого і прокурора; обмеження при проведенні досудового розслідування конституційних прав людини шляхом застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення окремих слідчих (розшукових) та неглас-них слідчих (розшукових) дій і рішень органів досудового розслідування [6, с. 3].

Втручання не є виправданим, якщо порушено один із трьох критеріїв: законність обмеження, його законну мету та необхідність у демократичному суспільстві. Законна мета є найменш дієвим із цих критеріїв. Втручання є законним за таких умов: закріплення підстави правообмеження в законі; здійснення правообмеження згідно з процедурою, що встановив закон; зрозумілість і доступність закону; передбачуваність наслідків застосування закону; закон, який встановлює підставу обмеження права, повинен захищати від свавілля; чітке обмеження дискреційних повноважень уряду щодо правообмеження. ЄСПЛ тлумачить вираз «необхідне в демократичному суспільстві» як відповідність між метою та засобами її досягнення. Крім того, «засоби будуть вважатися непропорційними за таких умов: під час прийняття рішення не заслухано думку особи, чиї права обмежуються; під час прийняття рішення обов'язок щодо доказування перекладено на особу, чиї права обмежуються; не встановлено всі важливі обставини, за яких відбувається правообмеження; відсутність дискреційних повноважень, що робить закон автоматичним там, де він повинен бути гнучким; надмірна тривалість процедури захисту. Розгалуженість і послідовність цього

тесту необхідна ЄСПЛ для досягнення одноманітності в розгляді справ на виконання принципу stare decisis» [7, с. 119–120].

Стосовно фактичних підстав НСРД, то до них закон відносить наявність інформації про кримінальні правопорушення, що готуються або вчинені невстановленими особами. Інформацію про кримінальні правопорушення, що готуються, суб'єкти кримінального судочинства отримують із різних джерел. Це можуть бути заяви і повідомлення громадян, підприємств, установ та організацій, службових осіб, представників влади про підготовку злочину, що є приводом для проведення НСРД. Однак здебільшого отримана з таких джерел інформація потребує перевірки, підтвердження достовірності викладених фактів чи встановлення інших даних, що вказують на наявність ознак злочину. У цих випадках і виникає необхідність залучення оперативних підрозділів для перевірки й оцінки отриманої інформації [8].

У контексті розглядуваної проблематики заслуговує на увагу питання щодо визнання результатів проведених НСРД як допустимих доказів у кримінальному провадженні. Як випливає зі змісту ч. 1 ст. 86 КПК, доказ визнається допустимим, якщо він отриманий у порядку, встановленому цим Кодексом. Частина 2 ст. 86 КПК передбачає, що недопустимий доказ не може бути використаний при прийнятті процесуальних рішень, на нього не може посилатися суд при ухваленні судового рішення. Досліджуючи дане питання, КСУ у рішенні № 12-рп/2011 від 20.10.2011р. у справі за конституційним поданням Служби безпеки України щодо офіційного тлумачення положення частини третьої статті 62 Конституції України зазначив: «Визнаватися допустимими і використовуватися як докази в кримінальній справі можуть тільки фактичні дані, одержані відповідно до вимог кримінального процесуального законодавства. Перевірка доказів на їх допустимість є найважливішою гарантією забезпечення прав і свобод людини і громадянина в кримінальному процесі та ухвалення законного і справедливого рішення в справі» [9].

Підводячи підсумки можемо стверджувати що особисте життя особи є невід'ємним правом кожного і повинно захищатися державою. Втручання у приватне життя людини під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій повинне чітко відповідати нормам встановленим у кримінальному процесуальному законі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України. Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Редакція від 01.01.2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/

2. Загальна декларація з прав людини від 10.12.1948. URL: https:// zakon.rada.gov. ua/laws/show/995_015

3. Чорноус Ю. М. Слідчі дії: поняття, сутність, напрями розвитку та удосконалення: дис... канд. юрид. наук: 12.00.09; Національна академія внутрішніх справ України. Київ, 2005. 245 с.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України від 13.04.2012 № 4651- VI. Дата оновлення 17.03.2020. URL: https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17

5. Полюхович О. І. Судовий контроль при проведенні негласних слідчих (розшу-ков их) дій : автореф. дис. .. канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2017. 20 с.

6.Капліна О. В., Карпенко М. О., Маринів В. І. та ін. Судовий контроль у кримі-нальному провадженні: навч. посіб. для підготовки до заліку. Право. 2015. 88 с.

7. Ємчук Л. В. Право на повагу до приватного та сімейного життя в практиці Європейського суду з прав людини. Альманах міжнародного права. 2015. Вип. 8. С. 117–122.

8.Кримінальний процес: підручник / за заг. ред. В. В. Коваленка, Л. Д. Удалової, Д. П. Письменного та ін. Київ: Центр учбової літератури, 2013. 544 с.

9. Рішення Конституційного Суду України від 20.10.2011 № 12-рп/2011 у справі за конституційним поданням Служби безпеки України щодо офіційного тлумачення по-ложення частини третьої статті 62 Конституції України. URL: https:// zakon. rada. gov.ua/laws/show/v012p710-11

Горобченко Катерина Вікторівна,
студентка групи ПМСПз-19-1
Науковий керівник:
Гарбовський Леонід Антонович,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики

ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЩОДО ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ОПОДАТКУВАННЯ

При доказуванні у кримінальних провадженнях щодо злочинів у сфері оподаткування, звичайно, завданням стоїть встановлення обставин, передбачених ст. 91 КПК України [2], проте варто пам'ятати про їх особливості в контексті об'єкта посягання досліджуваної групи кримінальних правопорушень. Так, до числа особливостей таких обставин, виходячи із вивчених матеріалів слідчої практики, аналізу рішень судів щодо злочинів у сфері оподаткування податкові злочини, в першу чергу, відносяться:

- встановлення події злочину і вчинення його конкретним підозрюваним/обвинуваченим, тобто або фізичною особою-платником податків або керівником організації, які ухилились від сплати податків;

- доведення умислу на ухилення від сплати податків та інших обов'язкових платежів;

- доведення наявності значного, великого та особливо великого розміру сум несплачених податків та інших платежів;

- встановлення у особи, яка притягається до відповідальності, ознак спеціального суб'єкта вчинення злочину, тобто керівника організації –платника податків, що відповідає за подання податкової звітності та перерахування податків в бюджет, або ж іншої відповідальної посадової особи.

Щодо наявності умислу на ухилення від сплати, то в більшості випадків його можна довести лише за допомогою встановлення вчинених або невчинених навпаки суб'єктом спеціальних дій. У зв'язку з

цим доказуванню підлягають всі обставини, пов'язані з оформленням податкових, бухгалтерських і господарських документів. Зокрема, йдеться про такі документи, де спотворені відомості про доходи та витрати, з використанням яких було вчинено злочини, необґрунтовано знижувалася база оподаткування, не відбивалися в бухгалтерському та податковому обліку значущі операції. Тому при аналізі матеріалів податкових перевірок та документів слід визначити, які порушення є навмисними, і цілеспрямовано це довести, бо інакше говорити про склад відповідних злочинів не доводиться і провадження не матимуть судових перспектив.

Варто зауважити, що в розслідуванні податкових злочинів основу доказової бази становлять матеріали перевірок, яка проводиться працівниками органів Державної податкової служби України згідно вимог, передбачених Податковим кодексом України.

При цьому звертаємо увагу, що згідно п. 78.3. ст. 78 Податкового кодексу України «працівникам податкової міліції забороняється брати участь у проведенні планових та позапланових виїзних перевірок платників податків, що проводяться контролюючими органами, якщо такі перевірки не пов'язані з веденням оперативно-розшукових справ або здійсненням кримінального провадження стосовно таких платників податків (посадових осіб платників податків), що знаходяться в їх провадженні. Перевірки платників податків податковою міліцією проводяться у межах повноважень, визначених законом, та в порядку, передбаченому ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність», Кримінальним процесуальним кодексом України та іншими законами України» [3].

Таким чином, «відправну точку» розслідування, що визначає його процес, складають згадані вище матеріали перевірок. Тому в процесі доказування, зокрема, на стадії досудового розслідування, вельми значущим вважається якісне дослідження і оцінка цих використаних матеріалів слідчим, оскільки якісними, на жаль, такі матеріали виявляються не у 100 % випадків. Тому можливі випадки, коли кримінальні провадження розпочинаються на підставі неякісних матеріалів податкових перевірок, що, поряд з іншими неінтенсивно проведеними слідчими (розшуковими) діями, зумовлює невиправдану тривалість і нерідко безперспективність досудового розслідування таких кримінальних проваджень.

Проте варто зауважити, що одержані податковими органами в ході заходів податкового контролю відомості, предмети і документи ще не є кримінальними процесуальними доказами. В рамках заходів податкового контролю, передбачених Податковим кодексом України, посадові особи податкових органів в межах своєї компетенції, згідно ст. 20 Кодексу, проводять податкові перевірки, отримують пояснення платників податків та інших осіб, перевіряють дані обліку і звітності, оглядають приміщення і території, використовувані для отримання доходу (прибутку), здійснюють виїмку документів і предметів, призначають експертизу тощо [3].

Проте отримані податковим органом пояснення, предмети і документи можуть бути доказами вчиненого злочину су сфері оподаткування в тому випадку, якщо слідчий, який здійснює кримінальне провадження, в порядку, передбаченому КПК України [2], допитає особа, чиї пояснення раніше були отримані співробітником податкового органу, огляне і долучить в якості речових доказів податкові декларації, прийме рішення про залучення інших документів, призначить судово-податкову або судово-бухгалтерську (економічну) експертизу, а також виконає інші слідчі (розшукові) та процесуальні дії по наданню статусу допустимих доказів матеріалами, переданими з податкового органу

Також в ході доказування слідчому потрібно досліджувати, в тому числі із залученням відповідних спеціалістів, нормативні акти, що регулюють правовий статус платника податків, порядок, умови та режим сплати ним податків, ухилення від яких розслідується. Крім цього, не слід забувати про правові акти, які регламентують фінансові, економічні та господарські питання, якщо їх недотримання спричинило ухилення від сплати податків або було пов’язане з даним злочином, оскільки вони також мають бути вивчені та долучені до матеріалів кримінального провадження. У зв’язку із наведеним, зауважимо, що відмітна риса розслідування злочинів у сфері оподаткування полягає в тому, що слід орієнтуватися і застосовувати в розслідуванні делікти, що належать до податкового законодавства.

Щодо засобів доказування у кримінальних провадженнях досліджуваної категорії, то у переважній кількості випадків при розслідуванні злочинів у сфері оподаткування пріоритетними доказами є документи, що несуть інформацію про грошові кошти, фінансово-господарську діяльність і матеріальні цінності. При цьому у разі опе-

ративного вжиття платником податків заходів щодо протидії розслідуванню з метою приховування слідів злочину значно зменшують шанси слідчого на високу результативність слідчої (розшукової) дії, оскільки за таких умов фактор раптовості, наприклад, обшуку мінімальний, відповідно, підсумки далеко не завжди очікувані. Разом з тим за допомогою обшуків до матеріалів досудового розслідування долучаються істотні докази.

Також слідчому варто пам'ятати, що «обов'язковому вилученню підлягають чернетки і документи неофіційного обліку, документи, що мають сліди підчисток і нелегальних виправлень. У деяких випадках тільки по перерахованих документах можливо виявити обставини проведення будь-якої господарської операції. Така інформація дозволить порівняти відомості нелегального обліку з даними звітності, що міститься в бухгалтерії. Невідповідність таких показників свідчить про ухилення від сплати податків» [1, с. 23].

Таким чином, документи, що не володіють офіційним статусом, що зберігалися певний відрізок часу, дозволяють в повному обсязі вивчити фінансово-господарську діяльність організації, навіть якщо в цей час бухгалтерський звіт не вели або було загублено бухгалтерські документи. Завдяки так званим «неврахованим» документам стає можливим викрити факти завищення цін продажу, продажу незафіксованих товарів, фальсифікації документів, що містять офіційний звіт.

Підсумовую, вважаємо, що враховуючи складність об'єктів досліджуваних злочинних посягань, що зумовлює значну специфіку доказування у кримінальних провадженнях вказаної категорії, слідчим підрозділам органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, спільно із органами прокуратури, які здійснюють процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, а також із залученням фахівців Державної податкової служби України, варто розробити Методичні рекомендації розслідування злочинів у сфері оподаткування, які б містили у собі вказівки щодо організації доказування на початковому та наступному етапах розслідування вказаних злочинів, що лише підвищило б результативність кримінальних проваджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Козлов А.В. К вопросу об особенностях криминологической характеристики преступлений в сфере налогообложения // Вестник Академии экономической безопасности МВД России. 2005. № 4. С. 20-27

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон від 13.04.2012 № 4651-VI // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4651-17 (дата звернення 29.09.2020)

3 . Податковий кодекс України: від 02.10.2010 р. № 2755-VI// База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#n872 (дата звернення 29.09.2020)

Гурська Юлія Вікторівна,
студентка групи ПМСПз-19-1
Науковий керівник:
Завидняк Володимир Іванович
д.ю.н, доцент, професор кафедри кримінального процесу і криміналістики

ВИЩИЙ АНТИКОРУПЦІЙНИЙ СУД ЯК СУБ'ЄКТ ЗДІЙСНЕННЯ СУДОВОГО КОНРОЛЮ ЗА ДОТРИМАННЯМ ПРАВ, СВОБОД ТА ІНТЕРЕСІВ ОСІБ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ УКРАЇНИ

На сьогодні діяльність системи антикорупційних органів України не достатньо продемонструвала свою ефективність та виправдала зусилля та витрати на їх створення та забезпечення діяльності, про що все частіше лунають твердження в професійних колах. Так, Спеціалізована антикорупційна прокуратура, Національне агентство з питань запобігання корупції, Національне антикорупційне бюро України (далі – НАБУ) нині не продемонстрували очікуваних результатів, оскільки корупція і надалі залишається найбільш актуальною проблемою українського суспільства.

Щодо ефективності діяльності Вищого антикорупційного суду (далі - ВАКС), то про неї можуть свідчити дані судової статистики. Так, в період з 05 вересня 2019 року по 31 грудня 2019 року до ВАКС надійшло 205 кримінальних проваджень (справ), з яких одна справа – з обвинувальним висновком (за нормами КПК України 1960 року), з яких 47 проваджень про вчинення злочинів проти власності, або 23 % від загальної кількості кримінальних справ, що перебували в провадженні ВАКС у 2019 році; - 15 – про злочини у сфері господарської діяльності (7 %); - 1 – про злочини проти авторитету державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та злочини проти журналістів (0,5 %); - 141 – про злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язані з наданням публічних послуг (69 %); - 1 – про злочини проти правосуддя (0,5 %). При цьому Найбільша частина проваджень за кримінальними справами закінчено передачею справ за підсудністю – у 50 ви-

падках. У 3 випадках – суд повернув обвинувальні акти прокурору як такі, що не відповідають положенням КПК України. Ухваленням судового рішення про відмову в затвердженні угоди і повернення прокурору для продовження досудового розслідування закінчено провадження за 1 кримінальною справою. Постановленням вироку завершено 2 кримінальних провадження, одне з яких – на підставі угоди між прокурором та обвинуваченим про визнання винуватості. Станом на 31 грудня 2019 року у провадженні ВАКС не розглянутими залишаються 149 кримінальних проваджень щодо 323 осіб. [1]

У першому півріччі 2020 року в провадженні ВАКС перебувало 203 кримінальних провадження стосовно 409 осіб, 201 з яких є провадженнями за обвинувальним актом, 2 – за клопотанням прокурора про закриття кримінального провадження. 54 з цих проваджень стосовно 84 осіб надійшли до суду у звітному періоді. Станом на 01 липня 2020 року в провадженні ВАКС нерозглянутими залишаються 174 кримінальних провадження стосовно 374 осіб. [2]

Згідно з положеннями частини другої статті 33-1 КПК України слідчі судді ВАКС здійснюють також судовий контроль за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальних провадженнях щодо злочинів, віднесених до підсудності ВАКС. Так, у період з 05 вересня 2019 року по 31 грудня 2019 року до ВАКС надійшло 3628 клопотань, скарг, та заяв в порядку частини 2 статті 33-1 КПК України. у першому півріччі 2020 року в провадженні ВАКС перебувало 5792 клопотань, скарг, та заяв, поданих на стадії досудового розслідування у кримінальному провадженні. Безпосередньо у звітному періоді до суду надійшло 5474 таких клопотань, скарг, та заяв. [1; 2]

Говорячи про регламентацію статусу ВАКС як суб'єкта судового контролю, варто зауважити, що він регламентується кількома законами. Згідно ст. 5 ЗУ «Про Вищий антикорупційний суд» «для здійснення судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальних провадженнях, віднесених до підсудності ВАКС, з числа суддів цього суду обираються слідчі судді на строк не більше двох років і можуть бути переобрані повторно з особистої добровільної згоди судді. Не може бути обраний слідчим суддею суддя Апеляційної палати ВАКС.

Визначення кількості слідчих суддів у Вищому антикорупційному суді, їх обрання, виконання обов'язків судді першої інстанції у Вищому антикорупційному суді здійснюються в порядку, передбаченому Законом України «Про судоустрій і статус суддів» [6] для ви-

значення кількості слідчих суддів, їх обрання та виконання обов'язків судді у місцевих судах.» [5]

Відповідно до ст. 33-1 КПК України слідчі судді ВАКС здійснюють «судовий контроль за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності ВАКС відповідно до ч.1 цієї статті» [3]. При цьому згідно ст. 247 КПК України «розгляд клопотань щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій, який віднесений до повноважень слідчого судді, здійснюється …… в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності ВАКС, - слідчим суддею ВАКС» [3].

Попелюшко В.О. надає досить детальну класифікацію повноважень слідчого судді за критерієм предмета правового регулювання, яка може бути застосовна і до слідчих суддів ВАКС, а саме: «1) повноваження у сфері процесуальних відносин, пов'язаних із застосуванням заходів забезпечення кримінального провадження; 2) повноваження, пов'язані з розглядом і вирішенням питань щодо дачі дозволу на проведення визначених у законі слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, спрямованих на збирання доказів; 3) повноваження щодо розгляду та вирішення скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора; 4) повноваження щодо збирання доказів у разі відмови слідчим, прокурором стороні захисту в задоволенні клопотання; 5) повноваження, пов'язані з встановленням процесуальних строків; 6) повноваження з розгляду та вирішення питань про відводи під час досудового розслідування прокурора, слідчого, захисника, представника, спеціаліста, перекладача, експерта, секретаря судового засідання; 7) повноваження щодо вирішення на стадії досудового розслідування долі речових доказів; 8) повноваження щодо вирішення питання про використання інформації, отриманої в результаті проведення негласної слідчої (розшукової) дії, про ознаки кримінального правопорушення, яке не розслідується в цьому кримінальному провадженні; 9) повноваження щодо захисту прав людини, закріплених у ст. 206 Кримінального процесуального кодексу України [4, с. 10–16].

Варто відмітити, що однією із проблем, яка виникає в діяльності ВАКС в контексті забезпечення оперативного та ефективного судового контролю під час досудового розслідування з дотриманням галузевої засади розумності строків, є питання територіальної підсудності ВАКС, тобто територіальності розгляду клопотань слідчими суддями ВАКС.

Оскільки юрисдикція ВАКС поширюється на всю територію України, а при цьому територіальні управління Національного антикорупційного бюро, що виконують функцію досудового розслідування у регіонах, створені у різних, територіально віддалених від ВАКС, у областях. При цьому обмежені строки подання та розгляду таких клопотань і віддаленість територіальних управлінь Національного антикорупційного бюро ускладнюють процедуру розслідування корупційних злочинів, оскільки окремі процесуальні питання під час розслідування згідно КПК України мають бути вирішені суддею негайно після надходження клопотання або ж не пізніше 24 годин з такого моменту. Вважаємо, що дана проблема може бути вирішена частково за допомогою використання відеоконференцій у відповідних судових засіданнях, проте, звичайно, можуть виникати певні труднощі, коли підозрювана особа наполягає на особистій участі у судовому засіданні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналіз здійснення правосуддя Вищим антикорупційним судом у 2019 році (як судом першої інстанції) // Судова влада України. URL: https://hcac.court.gov.ua/userfiles/media/VAKS/statistics/analysis_-justice_2019.pdf (дата звернення 10.10.2020)

2. Аналіз здійснення судочинства Вищим антикорупційним судом у І півріччі 2020 року (як судом першої інстанції) // Судова влада України. URL: https://hcac.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/-hcac/statistics/analyses/justice_07.2020.pdf (дата звернення 10.10.2020)

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/4651-17#n2877 (дата звернення 10.10.2020)

4. Попелюшко В.О. Слідчий суддя у кримінальному провадженні. Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2017. № 1(9). URL: http:// Ij.oa.edu.ua/articles/2014/n1/-14pvoukp.pdf (дата звернення 10.10.2020)

5. Про Вищий антикорупційний суд : Закон України від 7 червня 2018 р. № 2447-VIII / Верховна Рада України. URL: https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19 (дата звернення 10.10.2020)

6. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII / Верховна Рада України. URL: https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19 (дата звернення 10.10.2020)

Зайко Анжеліка Павлівна,
студентка групи ПМСПз-19-1
Науковий керівник:
Гарбовський Леонід Антонович,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики

МЕТОДОЛОГІЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КІБЕРТЕРОРИЗМУ

На сьогодні інтернет простір поєднує безліч пристроїв у цілісну веб мережу, надає змогу комунікувати та поширювати різнобічні дані. Цей процес спричинив появу до цього невідомого виду взаємин між особами. Що в свою чергу викликало різкий розвиток в усіх галузях людського життя (починаючи від економічної сфери та закінчуючи державним адмініструванням). Проте, поруч із плюсами, діджиталізації притаманні негативні риси злочинного напряму, такі як крадіжка особистих даних, поширення порнографії та інших заборонених матеріалів, введення в оману через мережу Інтернет , а також кібертероризм. Розслідування кіберзлочинів набагато складніше за розслідування будь-якого іншого виду злочинності через притаманні їм шляхи скоєння та використання інформаційних технологій. Цим пояснюється неминучість дослідження методології розслідування кіберзлочинів. Відповідно до Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України»: «основними суб'єктами захисту національної системи кібербезпеки, а відповідно і розслідування кіберзлочинів (зокрема кібертероризму) є Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, Національна поліція України, Служба безпеки України, Міністерство оборони України та Генеральний штаб Збройних Сил України, розвідувальні органи, Національний банк України» [1].

Щоб досягти цієї цілі важливо володіти навичками орієнтування у теорії різних юридичних наук, таких як: цивільне, господарське, міжнародне-кримінальне право), а також у актуальних здобутках та

можливостях наукового прогресу, вміти аналізувати та підсумовувати слідчу і судову практику.

Під час написання статті були використані норми діючого українського та міжнародного законодавства, що регулюють процедуру проведення досудового розслідування, оперативно-розшукової діяльності, дані Генеральної Прокуратури та слідчої практики, та здобутки науковців, що досліджували проблеми боротьби із кібертероризмом. Серед зарубіжних вчених проблему досліджували: Ф. Крамер, Л. Вентц, Дж. Ліпман, Д. Фахренкург, серед вітчизняних - А. Марченко, Б. Романюк, Ю. Федорова, Д. Цехан, В. Цимбалюк, М. Погорецький, В. Шеломенцев Д. Іллюшин, В. Козлов , О. Манжай, В. Голубєв С. В. Самойлов В. Г. Хахановський та інші.

Пріоритетною метою дослідження є формування можливості здійснення аналізу і синтезу здобутків криміналістики з подальшою ціллю розроблення методики розслідування і запобігання кібертероризму, задля використання в професійній діяльності юристами, працівниками правоохоронних органів засад криміналістичної науки. «Суб'єкти розслідування кібертероризму у процесі своєї діяльності мають включати основні теоретичні положення науки криміналістики, вживати техніко-криміналістичні прийоми засоби, прийоми і методи, вірно формувати слідчі версії, планувати розслідування, здійснювати слідчі дії, тактичні операції, застосовувати спеціальні знання, взаємодіяти з державними структурами та іншими оперативними підрозділами, зважаючи на криміналістичну характеристику кіберзлочинів, здійснювати їх розслідування на початковому та подальшому етапах» [2].

Дефініцію інформаційного злочину тлумачать досить розширено. Даним визначенням вважається діяння, в яких електронно-обчислювальна техніка виступає предметом, знаряддям або засобом вчинення злочину. Окрім основних видів тероризму (міжнародний, національний, релігійний, ідеологічний, кримінальний та інші) виділяють і такий вид як технологічний тероризм. Даний вид має досить складну структуру. Відповідно до Закону України «Про боротьбу з тероризмом» до нього належать ядерний, хімічний та кібернетичний тероризм [2].

Інформаційний або кібертероризм є відносно новим видом терористичної діяльності, націлений на запровадження різноманітних способів і методів обмеженого в часі або неминучого нападу на інформа-

ційну інфраструктуру України або її складові, та шляхом незаконного залучення інформаційного простору для формування умов, що можуть призвести до небажаних наслідків для усіх сфер людської життєдіяльності особи, соціума і держави (узагальнений термін). Підвидом інформаційного тероризму вважають кібернетичний тероризм, зосереджений на залученні інформаційних технологій сьогодення, першочергово мережі Інтернет. В той же час даний вид використовують для несанкціонованих нападів на пріоритетні державні сектори (такі як урядовий, транспортний, енергетичний).

Способом реалізації вчинення кібертероризму є кібератаки, спроможні завдавати вагомих збитків інформаційним вузлам та телекомунікаційним мережам.

«Кібернетичною атакою вважають комплекс урегульваних за метою, змістом та часом дій, ціллю яких є порушення авторських прав на інформацію, а також посягання на конфіденційність, доступність, і цілісність даних, і як результат, розлад функціонування кібернетичних систем і інформаційних вузлів» [3].

Основною ознакою, притаманною кібератакам є їх неочікуваність та раптовість.

Особливістю організації досудового розслідування даної групи кримінальних правопорушень є залучення спеціальних знань (наукових, технічних і т.д.) та характерних програмно-технічних засобів і пристроїв заради позитивної реалізації поставлених завдань.

Головними принципами, якими має керуватися слідчий, обираючи програму дій при розслідуванні кібернетичного тероризму є доцільність і економія часу. Використання даних принципів дає змогу максимально відобразити подію злочину.

При розслідуванні кібертероризму, зважаючи на рівень відповідності первинної обстановки місця події виділяють такі типові слідчі ситуації:

- Обстановка місця події частково або повністю збереглася (терористичного акту вдалося уникнути за допомогою технічних засобів захисту або розмір шкоди, спричиненої терористичним актом виявився незначним). Даний вид дозволяє найефективніше встановити цілісну подію злочину, особу виконавця і коло підозрюваних в організації злочину, організувати їх пошук і затримання.
- Обстановку місця події зберегти не вдалось. Дана ситуація виникає в той час, коли наслідки кібернетичного нападу відтворю-

ються у вигляді остаточного руйнування об'єкта тероризму – знищення інформаційної системи [4].

Через те, що «місце вчинення злочину (проникнення в систему) доволі складно виявити, особа злочинця встановлюється шляхом міжнародного співробітництва. Слідчому на початковому етапі розслідування необхідно оглянути місце події, встановити і допитати потерпілих і свідків, призначити технічні, технологічні та типові для кіберзлочинів експертизи. Водночас із цим проводиться комплекс негласних (слідчих) розшукових дій» [5].

Особливу увагу сліж звернути на оцінку масштабів результату кібернетичного нападу, усунення його наслідків, покращення міжвідомчих зв'язків, ціллю яких є забезпечення розслідування в контексті транснаціональної складової кібертероризма, організація взаємодії з міжнародними та національними поліцейськими установами [5].

Підсумовуючи вище викладене, можна зазначити, що «однією з головних рис, притаманних тероризму є його соціальний характер. Актуальною проблемою на сьогодні є те, що сучасне інформаційне суспільство створило принципово нові складнощі для системи національної безпеки України, через що держава потребує пошуку нових можливостей гарантування її безпеки. Кібернетичний тероризм, як відносно новий різновид тероризму потребує детального та поглибленого дослідження, аналізу дискусій в наукових колах з приводу тлумачення його визначення, що надасть можливість розглянути кібертероризм не тільки як спосіб здійснення терористичних дій і різновид тероризму, а також як діяльність з дезорганізації інформаційних та телекомунікаційних систем, як вчинення кібератак, як різновид несанкціонованого доступу до комп'ютерної інформації, тощо [3]. Зважаючи на те, що наведене в українському законодавстві визначення поняття «кібертероризм» не є достатнім, було запропоновано використовувати наступне визначення: кібертероризм - це навмисна, політично вмотивована атака на об'єкти інформаційного простору (інформаційні дані, що оброблюються, комп'ютерну систему, мережу, інформаційні вузли), що створює небезпеку для життя та/або здоров'я людей або настання інших тяжких наслідків, якщо такі дії були здійсненні з метою порушення державної або суспільної безпеки, залякування населення, провокацій військового конфлікту, чи загрози вчинення таких дій. Поруч із тим, кібертероризм потребує детального дослідження також в контексті шляхів його протидії та запобігання [6].

Аналізуючи чинне законодавство, прогалиною з цього питання є відсутність закріплення основних положень кібертероризму та способів його протидії на законодавчому рівні. Найдієвішим напрямом у вирішенні комплексної проблеми протидії кіберзлочинності у наш час є міжнародне співробітництво правоохоронних органів у сфері інформаційної безпеки на основі узгодження національного та міжнародного законодавства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИ Х ДЖЕРЕЛ

1. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України ред. від 05.10.2017 №2163-VIII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2017. – № 45. – Ст. 403.

2. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від від від 20.03.2003 № 638-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – № 25– Ст. 180.

3. Виявлення та розслідування кіберзлочинів: навчально-методичний посібник / О. А. Самойленко. Одеса : , 2020. 112 с.

4. Довгань О.Д. Кібертероризм як загроза інформаційному суверенітету держави / О.Д. Довгань, В.Г. Хлань // 1нформаційна безпека людини, суспільства, держави – №3 (7) 2011. – С. 49-53.

5. Протидія кіберзлочинам в Україні: правові та організаційні засади: навч. посіб. / [О.Є. Користін, В.М. Бутузов, В.В. Василевич та ін.]. – К.: Видавничий дім «Скіф», 2012. – 728 с.

6. Базові дефініції у галузі кібернетичної безпеки держави / С. О. Гнатюк // Вісник Інженерної академії України. - 2013. - Вип. 3-4. - С. 44-49

Іванченко Олександр Федорович,
студент групи ПМСПз 19-1
Науковий керівник:
Никитченко Наталія Валеріївна,
д.ю.н., професор, професор кафедри господарського права та процесу

ҐРІНМЕЙЛ ЯК СУЧАСНИЙ ІНСТРУМЕНТ РЕЙДЕРСТВА

Динамічний розвиток суспільних відносин та поширення глобалізаційних процесів призвели до появи нових факторів, які призводить до нестійкого становища у політико-економічній сфері, відсутністю умов для захисту бізнесу. Новий етап перерозподілу власності, нестабільність політичної ситуації, корумпованість органів державної влади в Україні сприяв поширенню протиправних схем відчуження та перерозподілу власності на ринку злиття та поглинання суб'єктів господарювання. Ці процеси сприяють реструктуризації суб'єкта господарювання з подальшим покращенням стану справ, часто зі зміною власника. У країнах з розвиненою ринковою економікою поглинання як вид перетворення власності є інструментом «оздоровлення» неефективних підприємств, в Україні ж залишається засобом реалізації особистих інтересів через поділ майна, оскільки власником є той, хто відібрав застосовуючи різні методи, в тому числі й силові.

Цей факт становить загрозу для розвитку корпоративного сектору української економіки, збереження його конкурентоздатності. Саме тому актуальність статті зумовлена дослідженням нового явища як корпоративний шантаж або ґрінмейл, який вже почав з'являтися в українській практиці, але досі не закріплений на законодавчому рівні і здійснюється більшою мірою у правовому полі.

Дослідження питання виявлення ознак об'єктивної сторони протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації, особливості кваліфікації цього злочину були предметом аналізу таких науковців, як: В. Бровко, О. Бурбело, Б. Грек, О. Дудоров, Т. Дученко, Є. Калмикова, Р.О. Мовчан, Р. Панасенко, Ю. Погорєлов, М. Погорецький та ін. Зокрема роблематику рейдерства та грінмейлу в Україні досліджували

такі вітчизняні науковці, як: О.Власов, Д.Зеркалов, О.Коваль, І.Костін, А.Марущак, Д.Нікульников, О.Пащенко та інші.

Протягом кількох останніх років в українську практику корпоративних конфліктів увійшов новий термін ґрінмейл - діяльність, яка «спрямована на одержання надприбутку за допомогою маніпуляцій або зловживань акціонера своїми правами щодо суб'єкта господарювання. Мета досягається через придбання такої кількості акцій підприємства, щоб створити загрозу її поглинанню з метою подальшого перепродажу цих акцій за завищеною ціною (вище ринкової) тому ж підприємству» [1].

Більшість дослідники вважають, що ґрінмейл доцільно розглядати як один з інструментів «білого» рейдерства. Оскільки він здійснюється в межах закону і може розцінюватися як послідовне відстоювання акціонером своїх законних прав. «Практика корпоративного шантажу вперше була застосована в США у 80-х роках XX століття. Тоді фінансисти Т. Пікенс та Дж. Голдсміт отримали надприбутки в операціях з компаніями Goodyear Tire та Occidental Petroleum, використовуючи елементи корпоративного шантажу» [3]. Найбільш успішним грінмейлером вважається Кеннет Дарт. Саме він у 1992 році викупив 4% зовнішнього боргу Бразилії, а в 1994 році вимагав для себе особливих умов (серед інших 700 кредиторів) у процесі переговорів щодо реструктуризації заборгованості. Однак бразильська влада провела реструктуризацію без участі К. Дарта, який пізніше відсудив у Бразилії 800 млн дол. США компенсації [3].

За словами Д. Зеркалова: «сьогодні існують два основні завдання використання «грінмейлу»:

- спонукати підприємство викупити власні акції (частки) за значно завищеною ціною;
- та захопити підприємство через перехоплення управління» [4, с. 74].

Деякі науковці зазначають, що часто «грінмейл» є лише складовою частиною рейдерства, його методом, а рідше окремим явищем. Зокрема,

О. Коваль зазначає: «методи так званого «грінмейлу» застосовуються у разі так званих «жорстких поглинань» [6, с. 50]. Водночас, якщо йдеться про так званий «грінмейл» – придбання достатньої кількості акцій в компанії, що «загрожує захопленням останньої, що змушує власників викупити їх за більш високою ціною, щоб зберегти

контроль над компанією, якщо такі дії не поєднані із погрозою насильством, пошкодженням чи знищенням майна, насильством, пошкодженням чи знищенням майна, використанням підроблених документів, захопленням цілісних майнових комплексів, їх частин, будівель, споруд, земельних ділянок, об'єктів будівництва, інших об'єктів, незаконним припиненням або обмеженням діяльності на цих об'єктах, обмеження доступу до них, – такі дії не є кримінально протиправними, відповідно, не становлять складу злочину» [6, с. 50].

У разі ж якщо так званий грінмейл поєднаний із наведеними способами, такі діяння слід кваліфікувати за статтями відповідно 189, 206 або 206-2 КК України. Крім цього діяння, у яких виявляється рейдерство, може містити ознаки низки складів злочинів проти власності (ст. ст. 187, 189, 190 КК України), злочинів проти правосуддя (ст. ст. 375, 382 КК України).

Також слід підкреслити, що «в полі зору ґрінмейлерів знаходяться переважно сучасні компанії, які характеризуються швидким розвитком, стабільністю та інноваційністю. В Україні, як і в більшості країн, ґрінмейл заборонений законом. Зокрема, у США на доходи, отримані від продажу акцій за ціною вище ринкової, накладений податок у розмірі 80 %, що робить діяльність такого характеру неприбутковою та непривабливою» [3].

Класична схема корпоративного шантажу завжди здійснюється в рамках законодавства, не дивлячись на те, що є лише складовою цілеспрямованого недружнього поглинання. У переважній більшості випадків, з правової точки зору, такі дії акціонерів мають формально легітимний характер, оскільки вони лише захищають свої корпоративні права. Ґрінмейл починається з того, що міноритарний акціонер подає позов до суду про нанесення йому збитків діями мажоритарних акціонерів. Разом з цим він вимагає застосувати не лише арешт акцій мажоритарного акціонера, а й і заборону брати участь у загальних зборах акціонерів. Привід для такого позову не є суттєвим. Пізніше проводяться загальні збори акціонерів, де у «ворожої» сторони вже є більшість голосів, обирається новий склад ради директорів і новий генеральний директор. Нове керівництво швидко продає активи підприємства.

І. Шевчук зазначає: «на практиці існують й інші методи корпоративного шантажу (грінмейлінгу):

- міноритарний акціонер постійно вимагає від підприємства провести позачергові загальні збори акціонерів, сподіваючись на виникнення процедурних помилок про проведенні зборів, на основі яких він зможе оскаржити легітимність їх. Також можливі вимоги щодо проведення позачергових аудиторських перевірок, надання різноманітної інформації з питань діяльності підприємства, складу акціонерів тощо» [1].

- подання різних судових позовів з приводу оскарження рішень про емісію цінних паперів.

- адміністративний тиск на менеджмент підприємства, силові захоплення, блокування судом виробничої діяльності компанії на вимогу акціонерів, звернення зі скаргами до правоохоронних органів тощо.

- публікації в ЗМІ несприятливої для керівництва і підприємства компрометуючої інформації, в тому числі «поширення чуток про банкрутство, порушення кримінальних справ щодо керівництва фірми, дискредитація в очах партнерів по бізнесу тощо» [1].

Таким чином, ґрінмейл застосовується для змушення підприємства викупити власні акції за завищеною ціною (вище ринкової) та/або застосування схеми недружнього поглинання.

Особливість ґрінмейлу в Україні полягає в тому, що дуже часто корпоративний конфлікт не ідентифікується у формі шантажу. Так, ззовні це виглядає як послідовне відстоювання акціонером своїх корпоративних прав. Ґрінмейл використовується не тільки для того, щоб змусити підприємство викупити акції, що належать ґрінмейлеру. Найчастіше він застосовується в схемах недружнього поглинання. Хоча в деяких випадках корпоративний шантаж дійсно може бути засобом захисту своїх прав мінотарним акціонером.

Корпоративний шантаж, або грінмейл, є сучасним інструментом рейдерства і, безперечно, виступає загрозою розвитку корпоративних, зокрема акціонерних відносин в України. Методи, що застосовуються для боротьби з ґрінмейлом, не завжди є ефективними і до того ж можуть обмежувати права добросовісних міноритарних акціонерів. Так само на законодавчому рівні дане явище не закріплено і вжити будяких правових заходів стає майже неможливо. Таким чином, для запобігання ґрінмейлу або корпоративного шантажу було б доцільно використати позитивний досвід економічно розвинених країн та компаній в боротьбі з цим явищем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шевчук І. В. Рейдерство та корпоративний шантаж (грінмейл) як загроза економічній безпеці України. Університетські наукові записки. 2017, Хмельницький. № 62. С. 231-240

2. Гордійчук І. В. Корпоративні пірати XXI століття, або як впізнати рейдера. URL: http://vybory.org/articles/337.html (дата звернення: 02.10.20).

3. Зеркалов Д.В. Рейдеры. Монография. Киев, 2011. 372 с.

4. Литвак О., Кучеренко І. Проблема рейдерства очима криміналіста та цивіліста. Вісник Національної академії прокуратури України. 2010. № 4. С. 40–44.

5. Алєєксєв І. Ґрінмейл (корпоративний шантаж) - реальність сучасних корпоративних відносин. URL: https://flexp.com.ua/library/-article/103 (дата звернення: 02.10.20).

6. Болденко В. Гринмейл - корпоративный шантаж или защита миноритарием своих интересов URL: http://www.fargo.com.ua/articles/-2009/3/?SID=c741f7a73535e5620df0dd409eb7143a (дата звернення: 02.10.20).

7. Кахович О. О. Рейдерство в Україні: типи, суб'єкти, чинники та особливості. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2013. Вип. 3, Т. 2. С. 91–93.

8. Коваль А. Способы жестких поглощений. Юридическая практика. 2004. №29 (343). С. 1, 7.

9. Федоров Ю. А. Рейдерство и корпоративный шантаж (организационноправовые меры противодействия). Монография. Москва, 2010. 480 с.

10. Федчак І. А., Ільницький В. Я. Рейдерство: поняття та заходи протидії. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Львів, 2011. № 4. С. 408–416.

Качалаба Олексій Олександрович,
студент групи ПМСПз 19-1
Науковий керівник:
Грицюк Ігор Васильович,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики

ДОКАЗУВАННЯ У СУДОВОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЩОДО ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЯ) ДОХОДІВ ОТРИМАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

Актуальність дослідження зумовлена тим фактом, що поступальний рух суспільства і держави багато в чому визначається стабільним розвитком економіки. Тільки держава, в якій ефективно діє виробництво, збалансовані товарні та фінансові потоки, може забезпечити захист кожної конкретної особистості і суспільства в цілому.

Безсумнівно, одним з найбільш дестабілізуючих чинників розвитку громадянського суспільства є злочинність. В останні роки динаміка злочинності є позитивною, а загальна кількість скоєних злочинів постійно наростає. Досить тривожним моментом є те, що в структурі злочинності все більше місце займають корисливі злочини. Боротьба з корисливою злочинністю, крім інших методів, ведеться і шляхом відстеження фінансових потоків, які виникають в результаті спроб введення отриманих злочинним шляхом коштів в легальний обіг.

Протидія розвитку тіньової економіки – багатогранна проблема, яка потребує комплексного підходу. Важлива роль в цьому відводиться правоохоронним органам, в завдання діяльності яких входить виявлення та розслідування злочинів, пов’язаних з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом.

Актуальність теми дослідження також підвищується в зв’язку з тим, що можливість легалізації (відмивання) доходів провокує вчинення нових злочинів, залучає в злочинну діяльність все більшу кількість осіб, корумпує державних чиновників, в тому числі, і тих, які покликані боротися зі злочинністю.

Висока латентність цього виду злочину, приховані механізми легалізації з відповідними фінансовими операціями, складний склад злочинних груп з диференційованим розподілом ролей, що спеціалізуються на цьому злочині, відсутність дієвих механізмів відстеження «брудних» фінансових потоків за кордон, найгостріший дефіцит кваліфікованого кадрового апарату правоохоронних органів для боротьби з цими злочинами, гостра нестача відповідного методичного забезпечення процесів виявлення та розслідування цих злочинів – ось лише частина проблем, які істотно гальмують прогрес виявлення і розкриття фактів легалізації злочинних доходів.

Усе зазначене свідчить про те, що тема цієї статті є досить актуальною і буде затребувана як криміналістичної наукою, так і практикою.

Відповідно до ст. 4 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму» [4] під легалізацією доходів розуміють будь-які дії, пов’язані з коштами (власністю), одержаними (здобутими) внаслідок вчинення злочину, спрямовані на приховування джерел походження зазначених коштів (власності) чи сприяння особі, яка є співучасником у вчиненні злочину, що є джерелом походження зазначених коштів (власності) [4].

Саме наявність спеціальної мети вчинення зазначених дій, зокрема, бажання приховати злочинне походження майна (коштів), зумовлює їх підвищену суспільну небезпеку і необхідність встановлення окремої кримінально-правової заборони в ст. 209 Кримінального кодексу України [2].

Стаття 209 КК України розкриває поняття суспільно небезпечного протиправного діяння, яке складає сутність легалізації (відмивання) доходів [2].

Аналіз судово-слідчої практики свідчить про наявність певних проблем при встановленні обставин, що підлягають доказуванню у кримінальних справах, пов’язаних з легалізацією грошових коштів або іншого майна, придбаних злочинним шляхом.

У ст. 6 Конвенції про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинної діяльністю перераховані способи легалізації доходів,одержаних злочинним шляхом (конверсія, або передача майна, якщо відомо, що це майно є доходом, одержаним злочинним шляхом; приховування або маскування дійсної природи, похо-

дження, місцезнаходження, розміщення або руху майна або прав на нього, якщо відомо, що це майно є доходом, отриманим злочинним шляхом; придбання, володіння або використання майна, якщо в момент його отримання було відомо, що воно є доходом, здобутим злочинним шляхом та ін.) [1].

Не всі з перерахованих в Конвенції скоєння злочину складають об'єктивну сторону складу злочину відповідно до чинного кримінального законодавством, в зв'язку з чим спостерігаються певні труднощі в правозастосуванні.

Під фінансовими операціями та іншими угодами, зазначеними в ст. 209 КК України, слід розуміти дії з грошовими коштами, цінними паперами та іншим майном, спрямовані на встановлення, зміну або припинення пов'язаних з ними цивільних прав або обов'язків (наприклад, дарування або успадкування) [2].

Крім того, при провадженні досудового розслідування та під час судового розгляду повинен бути встановлений факт отримання особою грошових коштів або іншого майна, завідомо здобутих злочинним шляхом або в результаті скоєння злочину. Тому крім обставин вчинення способу легалізації необхідно встановити, в результаті вчинення будь злочину ці кошти або майно були отримані.

Треба відзначити, що інститут захисту прав людини в КПК України знайшов своє відображення при вирішенні судом питання про належність та допустимість доказів у кримінальному виробництві.

Так, положеннями КПК України передбачено, що докази, отримані в результаті істотного порушення прав і свобод людини (шляхом здійснення процесуальних дій, які вимагають попереднього дозволу суду, без такого дозволу або з порушенням його істотних умов, отримання доказів у результаті тортур, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, особистості звернення або загрози застосування такого поводження, порушення права особи на захист, отримання показань або пояснень від особи, яка не була повідомлена про своє право відмовитися від дачі показань і не відповідати на питання, чи їх отримання з порушенням цього права, порушення права на перехресний допит, отримання показань від свідка, який надалі буде визнаний підозрюваним чи обвинуваченим у цій кримінальній виробництві), гарантованих Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також будь-які інші докази, отримані внаслідок істот-

ного порушення прав і свобод людини повинні визнаватися судом неприпустимими під час будь-якого судового розгляду.

Неприпустимо притягнення до кримінальної відповідальності осіб за дії, пов'язані з придбанням майна, які передували факту вчинення злочину (наприклад, збуту наркотичного засобу або отримання хабара), в зв'язку з чим в ході попереднього розслідування необхідно встановити не тільки рік і місяць скоєння злочину, але і день, коли всі ознаки об'єктивної сторони складу злочину були виконані. Але це не означає, що необхідно підтверджувати факт здійснення основного злочину конкретною особою у вироку суду.

За змістом закону відповідальність за ст. 209 КК України настає і в тих випадках, коли винною особою здійснена лише одна фінансова операція або одна угода з набутими злочинним шляхом грошовими коштами або майном, при цьому фінансова операція або угода повинні бути здійснені у розмірі, визначеному в законі (мінімум 6000 неоподаткованих мінімумів доходів громадян) [2].

Найбільш же актуальним питанням в практичній діяльності правоохоронних органів є вимога ст. 91 КПК України, відповідно до якої необхідно встановити винність особи у вчиненні злочину, форму його провини і мотиви [3].

Можна погодитися з висловом О.О. Бондаренко про те, що суб'єктивна сторона легалізації на сучасному етапі однозначно визначається в літературі виключно як прямий умисел з урахуванням вказівки в диспозиції ст. 209 КК України на наявність спеціальної мети [5].

Для вирішення питання про наявність складу злочину, передбаченого ст. 209 КК України, необхідно встановити, що «особа вчинила зазначені фінансові операції та інші операції з грошовими коштами або іншим майном з метою надання правомірного вигляду володінню, користуванню і розпорядженню зазначеними грошовими коштами або іншим майном» [2]. У тих же випадках, коли особа грошові кошти, здобуті злочинним шляхом, витрачає на придбання продуктів харчування, ювелірних прикрас, стільникового телефону та інших предметів без мети відмивання грошових коштів, за відсутності умислу на їх легалізацію, притягнення до кримінальної відповідальності недопустимо.

Крім того, «для вирішення питання про наявності в діях особи ознак складу злочину, передбаченого ст. 209 КК України, слід встановити в процесі доказування той факт, що особі, яка вчинила фінансові

операції та інші угоди, було достовірно відомо, що грошові кошти або інше майно придбані іншими особами злочинним шляхом» [2].

Зазначені аспекти необхідно враховувати при розслідування кримінальних справ, пов'язаних з вчиненням фінансових операцій та інших угод з грошовими коштами або іншим майном, завідомо придбаними іншими особами злочинним шляхом.

Таким чином, кримінально-процесуальне доказування здійснюються на основі трьохоб'єктної системи процесуального дослідження: злочинної події минулого, обставин сьогодення і доказів.

Таким чином, в якості інформації, якою володіють правозастосовні органи, яка дає підстави до порушення кримінальної справи за ознаками ст. 209 КК України, повинні виступати:

- наявність угоди або фінансової операції, інших дій, що вказують на використання майна або грошових коштів у підприємницькій чи іншій економічній діяльності;
- обґрунтовані сумніви в законності дій і законності походження майна або грошових коштів;
- сума грошових коштів або вартості майна повинна перевищувати 6000 неоподаткованих мінімумів доходів громадян.

Відповідно до ст. 61 КПК України доказуванню при провадженні досудового слідства підлягає подія злочину, яка включає в себе: час, місце, спосіб та інші обставини вчиненого злочину [3].

В постанові про притягнення в якості обвинуваченого повинно бути зазначено час, місце та інші обставини вчинення злочину, в т. ч. мотив, а також інші необхідні ознаки складу злочину, що включає в себе кваліфікуючі ознаки, передбачені диспозицією відповідної статті Кримінального Закону.

Пропонуємо визнати за необхідне розробку типових алгоритмів легалізації (відмивання) грошових коштів та іншого майна, отриманого іншими особами злочинним шляхом або придбаних особою в результаті скоєння нею злочину. Це дозволить вводити в комп'ютер вихідну інформацію і отримувати відомості про варіанти, за якими можливе протікання процесу легалізації (відмивання). Також комп'ютерна техніка може використовуватися при виявленні слідів злочинів, передбачених ст. 209 КК України, на електронних носіях інформації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму (Конвенцію ратифіковано з заявами і застереженнями Законом № 2698-VI (2698-17) від 17.11.2010). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_948#Text

2. Кримінальний Кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131). Редакція від 16.10.2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text

3. Кримінальний Процесуальний Кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88). Редакція від 11.09.2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text

4. Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2020, № 25, ст.171). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text

5. Доказування у кримінальному провадженні : курс лекцій / О. О. Бондаренко, Г. І. Глобенко, В. В. Романюк та ін. ; за заг. ред. О. О. Юхна ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Ф-т №1, Каф. кримінал. процесу та організації досуд. слідства. Харків : ХНУВС, 2018. 156 с.

Косінога Леонтій Ігорович
студент групи ПМСПз 19-1
Науковий керівник:
Кимлик Наталія Володимирівна,
к.ю.н., доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики

СТАТУС СЛІДЧОГО У СУЧАСНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Вітчизняна правова система поступово наповнюється гуманістичними засадами та потребує наукової інтерпретації. В сфері кримінального процесу це пов'язане з удосконаленням методу правового регулювання спрямованого, зокрема, на забезпечення прав людини та визначення правових можливостей держави щодо їх обмеження.

Процес адаптації кримінального процесуального законодавства до міжнародно-правових стандартів й взаємопроникнення процесуальних інститутів з розвитих національних правових систем носить об'єктивний характер і може здійснюватися за двома способами. По-перше, запозичення окремих процесуальних інститутів з іншої правової системи - флагментарна юридична рецепція. По-друге, системна зміна кримінального процесу – докорінна процесуальна декультурізація.

Сьогодні система органів досудового розслідування визначається статтею 38 КПК України: «Органами досудового розслідування є органи, що здійснюють досудове слідство і дізнання. Досудове слідство здійснюють:

1) слідчі підрозділи

а) органів Національної поліції; б) органів безпеки;

в) органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства;

г) органів Державного бюро розслідувань;

2) підрозділ детективів, підрозділ внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України» [1].

В контексті аналізу процесуального статусу слідчого для початку слід визначити змістове наповнення даної категорії.

Серед дослідників немає єдиної думки про змістове наповнення категорії «правовий статус». Так, одні теоретики говорять про доцільність включення сюди лише юридичних прав та обов'язків, тоді як інші пропонують додаткові елементи Наприклад, «О. І. Литвинчук в структуру процесуального статусу включає функції, права й обов'язки, процесуальні гарантії діяльності та відповідальність за порушення норм закону» [2].

Специфіка правових статусів різних категорій осіб зумовлена специфікою обов'язків, що на них покладаються, характеру служби тощо. Відтак, в найбільш повному визначенні під поняттям правового статусу слід розуміти місце суб'єкта у просторі правотворчості та право реалізації, яке складається з певного обсягу прав, завдань та відповідальності.

При аналізі правового статусу слідчого в першу чергу слід звернутися до п.17 ч. 1 ст. 3 КПК України, який зазначає, що «слідчий - службова особа органу Національної поліції, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу Державного бюро розслідувань, Головного підрозділу детективів, підрозділу детективів, відділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України, уповноважена в межах компетенції, передбаченої КПК, здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень» [3].

Будучи по своїй суті суб'єктом доказування слідчий досліджує обставини справи. Однак способи дослідження, його предмет, ціль і мета, та специфічні повноваження дозволяють розмежовувати суб'єкти процесу та поділяти їх на певні типи. На основі цього можемо зробити висновок, що дослідження, яке проводиться слідчим за якістю буде відмінним від того, що здійснюється іншими учасниками провадження (наприклад, захисником чи прокурором).

Отже, слідчий – це посадовець, який має на меті встановити події правопорушення, виявити особу, яка його вчинила та з'ясувати усі обставини, що можуть мати значення, дотримуючись при цьому передбаченої законом процесуальної форми. Для досягнення поставленої мети слідчий наділений законом спеціальними повноваженнями.

Категорія «повноваження» вирізняється не класичною сукупністю прав та обов'язків, а їх одночасністю. Маємо на увазі, що можливість реалізації дії чи прийняття рішення є правом слідчого. Відтак, він може до цього права не звернутися і прописана в законі можли-

вість не виступає в даному випадку імперативом. На противагу цьому, закон містить вказівку на те, що у разі наявності певних відомостей та утворенні певних ситуацій, слідчий зобов'язаний звернутися до наявної в нього можливість. Так, можливість перестає бути правом, а виступає в таких ситуаціях обов'язком.

Повноваження слідчого визначаються текстом статті 40 КПК України, яка в частині 2 містить наступний перелік:

«1) починати досудове розслідування за наявності підстав, передбачених цим Кодексом;

2) проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії у випадках, встановлених КПК;

3) доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам;

5) звертатися за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій;

6) повідомляти за погодженням із прокурором особі про підозру;

7) за результатами розслідування складати обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру та подавати їх прокурору на затвердження;

8) приймати процесуальні рішення у випадках, передбачених КПК, у тому числі щодо закриття кримінального провадження за наявності підстав, передбачених статтею 284 цього КПК;

9) здійснювати інші повноваження, передбачені КПК» [5].

Окрім наведеного переліку слідчий має також обов'язок виконувати всі доручення та вказівки прокурора, що надаються в письмовій формі. Варто зазначити, що невиконання таких вказівок має наслідком застосування санкції – вказівка ч.4 ст. 40 КПК України.

Будучи посадовою особою правоохоронного органу, слідчий наділяється законом самостійністю виконання всіх, доступних йому, процесуальних рішень, прийняття процесуальних рішень в справі спираючись при цьому на власне внутрішнє переконання. Відтак, всі суб'єкти досудового розслідування повинні з повагою ставитись до процесуальної самостійності і незалежність слідчого.

Крім поваги до самостійності та незалежності слідчого, КПК у ч. 5 ст. 40 КПК України містить також норму, яка визначає обов'язок

органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, службових осіб, інших фізичних осіб виконувати законні вимоги та процесуальні рішення слідчого.

Відповідно до розділу VI Наказу Міністерства внутрішніх справ Про організацію діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України «під час виконання своїх службових обов'язків слідчий зобов'язаний:

1) дотримуватися в межах досудового розслідування вимог Конституції України, КПК України та інших законів України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;

2) забезпечувати повне, усебічне та неупереджене розслідування кримінальних правопорушень у межах строків, установлених КПК України;

3) виконувати доручення та вказівки прокурора, надані в письмовій формі;

4) забезпечувати реалізацію в повному обсязі прав і законних інтересів усіх учасників кримінального провадження;

5) не розголошувати відомості, що становлять державну чи іншу таємницю, інформацію про приватне (особисте й сімейне) життя особи, а також інші відомості, здобуті під час розслідування кримінальних правопорушень;

6) не вчиняти будь-яких дій, що ганьблять звання слідчого та можуть викликати сумнів у його об'єктивності й неупередженості;

7) за наявності підстав, передбачених ст. 77 КПК України, заявляти самовідвід від участі в кримінальному провадженні в порядку, визначеному ст. 80 КПК України» [4].

Окрім розглянутих елементів, до складу процесуального статусу слідчого слід також віднести поняття гарантій. Найчастіше під гарантіями розуміють умови, засоби і способи, що сприяють процесу чи явищу, гарантують його існування. Відповідно гарантіями діяльності слідчого можна назвати встановлені законом засоби, що сприяють можливості реалізації покладених на нього завдань, функцій та повноважень.

Виходячи з наведеного розуміння процесуальних гарантій, в контексті діяльності слідчого, такими гарантіями можуть бути особиста відповідальність, свобода оцінки доказів, право давати доручення; право звернутися до керівника; обов'язковість виконання законних

вимог та процесуальних рішень слідчого органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, службовими особами, іншими фізичними особами.

Крім того, слід також додати, що завжди, людина, яка займає пост слідчого є не лише посадовою особою, а й громадянином України, а тому на неї поширюються також громадянські права, обов'язки та гарантії. Наприклад, така особа несе дисциплінарну відповідальність у випадку порушення правил служби. До того ж, за вчинення злочину її за загальним правилом можуть притягнути до кримінальної відповідальності чи цивільної відповідальності.

Отже, статус слідчого в кримінальному процесі правова категорія, яка означає сукупність прав, обов'язків та гарантій діяльності слідчого. Такий статус не є абсолютним і існує в сукупності з загальним правовим статусом громадянина.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волеводз А.Г. Правовое регулирование новых направлений международного сотрудничества в сфере уголовного процесса / А.Г. Волеводз. – М.: Юрлитинформ, 2002. – 528.

2. Деришев Ю. Уголовное досудебное производство: проблемы и пути реформирования. Уголовное право. 2005. №1. С. 81–89.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. №4651-17. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/-laws/show/4651-17.

4. Лобойко Л. М. Кримінально-процесуальна компетенція: монографія. Дніпропетровськ: Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2006. 437 с

5. Про організацію діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України: Наказ МВС України від 6 липня 2017 р. №570. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17

Леган Ірина Миколаївна,
студентка групи ПСМПз-19-1
Науковий керівник:
Гарбовський Леонід Антонович
к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ПРАВА НА ПРАВОВУ ДОПОМОГУ АДВОКАТА

Одним із основних орієнтирів розвитку вітчизняної правової системи, який знайшов своє відображення у ст. 3 Конституції України, проголошує пріоритет людської особистості, її прав та свобод. Ключову роль у забезпеченні прав та свобод людини і громадянина Конституція України відводить саме праву особи на правову допомогу.

У сучасних умовах проблеми прав людини вийшли далеко за межі окремої держави, тому й «виникла необхідність у створенні універсальних міжнародно-правових норм та/або стандартів, які також визнаються як основні права людини. Як правильно відмічено теоретиками права, ці приписи, відображені в низці важливих міжнародно-правових актів, які встановили загальнолюдські стандарти прав та інтересів особи, визначивши ту межу, за яку держава із суб'єктивних причин не може виходити» [3, с. 317].

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що питанням вивчення стандартів захисту прав людини та права на правову допомогу адвоката в Україні (включаючи міжнародно-правові стандарти) здійснювалося такими дослідниками як О.В. Бігняк, А.С. Васильєв, В.М. Гайворонський, В.П. Жусман, А.Ю. Олійник, В.Ф. Погорілко, П.М. Рабінович, О.Ф. Скакун, Н.І. Склярук, В.Л. Федоренко та іншими.

Систему права Європейського Союзу складають міжнародні договори, а отже, вона є результатом узгодження суверенних воль окремих держав, що стали складовими Європейського Союзу як інтеграційного об'єднання. Україна є членом Ради Європи з 09.11.1995 р. На сьогодні вона приєдналася до численних договорів Ради Європи, а саме: Європейської угоди про екстрадицію злочинців, Європейської

угоди про співробітництво в галузі культури, Європейської угоди про боротьбу з тероризмом, Рамкової угоди про захист національних меншин, Європейської конвенції про права дітей, Конвенції про цивільну відповідальність за корупцію тощо. Верховна Рада України 16.09.2014 р. схвалила законопроект про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, який був підписаний Президентом.

Однак на вимогу Росії 12.09.2014 р. в Брюсселі на переговорах «Україна – Росія – ЄС» була досягнута домовленість про відстрочення імплементації Угоди про створення зони вільної торгівлі Україна – ЄС до 31.12.2015 р.

Розгляд питання міжнародно-правових стандартів захисту прав людини та права на правову допомогу ускладнюється ще й тим, що в науковій літературі застосовується неоднозначна термінологія при дослідженні питань правового регулювання захисту прав людини у праві Європейського Союзу. Так, наприклад, під «загальноєвропейською системою захисту прав людини» розуміється сукупність норм у сфері захисту прав людини, ухвалених у рамках європейських міжнародних організацій (Ради Європи, Європейського Союзу та Організації з безпеки і співробітництва у Європі), а також діяльність цих організацій щодо забезпечення виконання європейських норм у сфері захисту прав людини. Використовується також термін «європейські стандарти прав людини», який є досить умовним, оскільки підходи до регулювання правосуддя часто відрізняються і в державах, що є «традиційними» членами Ради Європи та Європейського Союзу. «Необхідно враховувати також вихідні суттєві відмінності судоустрою і судочинства в системах загального і континентального права. Крім того, ЄСПЛ неодноразово підкреслював автономію і широкий ступінь розсуду держав-учасниць в організації судів та регулюванні судових процедур» [2, с. 27].

Усю низку міжнародно-правових актів, які так чи інакше беруть участь у регулюванні діяльності адвокатури, можна поділити на три категорії: «міжнародні нормативно-правові акти, що забезпечують реалізацію прав і свобод людини і громадянина, загального характеру (наприклад, Статут ООН 1945 р.); міжнародні нормативно-правові акти, що гарантують реалізацію прав і свобод людини і громадянина, спеціального характеру; міжнародні нормативно-правові акти, що

встановлюють загальні принципи надання правової допомоги та діяльності адвокатів» [2, с. 27].

Норми Конституції України визначають місце міжнародно-правових актів

у системі права держави, регламентують можливість та право кожного звертатися до міжнародних організацій для захисту своїх прав, установлюють межі дії міжнародно-правових гарантій. Відповідно до ст. 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надається Верховною Радою України, є частиною національного законодавства нашої держави. Укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України. Прийняті світовою спільнотою норми міжнародного права, що регулюють права людини, у тому числі й у сфері надання правової допомоги, відповідно є частиною національного законодавства, що регламентує питання надання правової допомоги в Україні.

Аналіз наукових праць із правозастосовної практики показує, що «положення міжнародно-правових норм, пов'язаних із регламентацією діяльності адвоката, досі не повною мірою імплементовані в правову систему України, а деякі положення чинного законодавства не відповідають сучасним міжнародно-правовим стандартам. Євроінтеграційні прагнення України потребують узгодження системи правових норм нашої держави та ЄС, зокрема, у сфері прав людини. Вважаємо, що перш за все необхідна ратифікація Загального кодексу правил для адвокатів країн Європейського співтовариства (ухваленого у Страсбурзі у 1988 р.), гармонізацію з ним положень Правил адвокатської етики адвокатів України та Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Крім того, при розробці нових нормативно-правових актів та внесенні змін до вже існуючих, правотворчим органам слід враховувати не тільки європейські стандарти, що містяться в конвенціях, учасником яких є Україна, а й відповідні європейські стандарти, що містяться в резолюціях та рекомендаціях органів Ради Європи» [3].

Крім того варто відзначити, що основними критеріями за змістом міжнародно-правових норм, яким має відповідати внутрішньодержавне законодавство у сфері юридичного закріплення реалізації права на правову допомогу адвоката, зокрема, є: забезпечення своєчасного доступу адвоката до підзахисного; конфіденційність контактів ад-

воката із підзахисним; закріплення в законодавстві такого обсягу професійних прав адвоката, який у сучасних умовах розвитку держави і суспільства є достатнім для ефективного виконання відповідної функції правової допомоги; забезпечення неможливості відповідальності адвоката за здійснення законної професійної діяльності; невтручання в законну професійну діяльність адвоката; охорона від незаконних посягань на особу, власність і професійну діяльність адвоката з боку держави. Тільки при відповідності внутрішньодержавного законодавства і практики його застосування наведеним вище критеріям можна стверджувати, що професійні права адвоката в нашій державі є ретельно регламентованими, реалізованими і надійно захищеними.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бова Є. Організація безоплатної правової допомоги в Україні: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.10 . Київ, 2009. 21 с.

2. Грудцына Л. Ю. Государство, адвокатура, гражданское общество / Л. Ю. Грудцына // Евразийская адвокатура. – 2013. – № 3. – С. 23–30.

3. Зайчук О. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник / О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко. – Київ : Юрінком Інтер, 2006. – 688 с.

4. Закон України «Про безоплатну правову допомогу» // Відомості Верховної Ради України від 08.07.2011 року – № 3671-VI.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI / Офіційний сайт ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/print1433742953674692.

6. Луць Л. А. Європейські міждержавні правові системи: загальнотеоретична характеристика : дис. … д-ра юрид. наук : 12.00.01 / Луць Людмила Андріївна ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – Київ, 2005. – 304 с.

7. Шрамко Ю. Т. Конституційне право на правову допомогу в Україні: актуальні питання законодавчого регулювання : автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.02. Київ, 2016. 18 с.

Манзюк Олена Ігорівна,
студентка групи ПМСПз-19-1
Науковий керівник:
Цимбал Петро Васильович
д.ю.н., професор, професор кафедри кримінального процесу та криміналістики

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

В останні роки в Україні проведено чимало реформ, пов'язаних зі змінами в організації та діяльності органів державної влади, судової та правоохоронної системи країни. Подальше впровадження міжнародних стандартів у сфері захисту прав та інтересів громадян обумовлює не лише оновлення нормативно-правової бази, а й створення нових органів державної влади.

Суттєвих трансформацій зазнала й нормативно-правова система країни, закрема внесено чимало змін до процесуального законодавства. «Трансформація соціально-політичного та економічного життя України в цілому супроводжується кардинальним перетворенням національного законодавства, та реформуванням інститутів влади, закрема, системи органів досудового розслідування, правове положення яких зазнає істотних змін.

Важливою подією в реформуванні системи правоохоронних органів стало створення Державного бюро розслідувань, який є центральним органом виконавчої влади та здійснює правоохоронну діяльність з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції» [1].

Державне бюро розслідувань є принципово новим органом, правове регулювання організації діяльності якого визначено Законом України «Про Державне бюро розслідувань» від 12 листопада 2015 року № 794-VIII 9.Прийняття Закону України «Про Державне бюро розслідувань» та створення Державного бюро розслідувань України вважають одним із важливих кроків на шляху інституційного забезпечення протидії організованій злочинності в Україні [1].

Варто зазначити, що питанням суб'єктного розуміння протидії злочинності присвячені роботи таких вчених, як П. П. Андрушко, В. І. Борисов, Л. П. Брич, Б. В. Волженкін, В. В. Голіна, Д. І. Голосніченко, Н. О. Гуторова, І. М. Даньшин, О. О. Дудоров, О. С. Задорожний, В. О. Навроцький, І. В. Пальцева, О. І. Перепелиця, В. В. Пивоваров, В. М. Попович, В. В. Сташис, Є. Л. Стрельцов, В. Я. Тацій, М. І. Хавронюк, та інших фахівців. Проте дотепер залишається несформованою його кримінологічна характеристика та кримінологічний статус органу.

Найбільшого розвитку концепція протидії злочинності знайшла своє відображення у працях професорів О. М. Бандурки, О. М. Литвинова. «Під протидією злочинності вони пропонують розуміти особливий інтегрований, багаторівневий об'єкт соціального управління, який становить різноманіття за формами діяльність відповідних суб'єктів, які взаємодіють між собою у вигляді системи різнорідних заходів, спрямованих на пошук шляхів, засобів та інших можливостей ефективного впливу на злочинність з метою зниження інтенсивності процесів детермінації злочинності на усіх рівнях, нейтралізації дії її причин та умов для обмеження кількості злочинних проявів до соціально толерантного рівня» [1, с. 44-45].

Виходячи з положень ст. 1 Закону України «Про Державне бюро розслідувань», відповідно до якої Бюро протидіє злочинності шляхом «запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів», маємо зазначити, що структурно зазначена діяльність складається із запобігання злочинам (профілактика та попередження) та реагування на їх вчинення (виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів).

За справедливим твердженням О. М. Литвинова, «суб'єкти протидії злочинності утворюють цілісну у функціональному й організаційному відношенні систему, з'єднану спільністю мети та управління у сфері протидії злочинності. Складність цієї системи зумовлена, з одного боку, різноманітністю виконуваних завдань із забезпечення безпеки, запобігання, профілактики, припинення, розкриття і розслідування злочинів, а з іншого – розподілом завдань між суб'єктами різних рівнів, що зумовлено ієрархічною побудовою системи. Дана система є складною соціальною організацією, адже групи однорідних органів, що входять до системи, утворюють відносно самостійні організаційні формування, котрі функціо-

нують на основі тотожних закономірностей. Кожне з таких формувань є підсистемою більш великої системи та водночас має свою ієрархічну побудову з підсистем» [2, с. 996].

У зв'язку із зазначеним найбільш точною видається класифікація суб'єктів запобігання злочинності, надана В. В. Голіною. За його твердженням, за специфікою запобіжної діяльності слід розрізняти суб'єкти, які:

1) визначають її основні напрями, завдання, форми (політику боротьби зі злочинністю), планують, спрямовують та контролюють її, забезпечують її правове регулювання;

2) здійснюють безпосереднє управління окремими напрямами і учасниками запобігання злочинності і їх координацію;

3) виявляють та пізнають об'єкт запобіжного впливу, інформують про них інших суб'єктів;

4) виконують запобіжні заходи щодо випередження, обмеження, усунення криміногенних явищ та процесів, захисту соціальних благ і особи;

5) реалізують заходи щодо відвернення і припинення злочинів і злочинності [3, с. 326].

Відповідно до ч.4 ст.216 Кримінального процесуального кодексу України слідчі органи ДБР здійснюють розслідування злочинів, вчинених Президентом України, повноваження якого припинені. Саме припинені, а не завершились. Водночас слідчі органів ДБР можуть здійснювати досудове розслідування стосовно Генерального прокурора та його першого заступника (п.1), керівника та інших прокурорів Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, зазначених у п. 1-4, 5-11 ч.1 ст.15 Закону України «Про прокуратуру» [4].

До компетенції ДБР також віднесено розслідування злочинів, вчинених суддею Конституційного Суду України, присяжним під час виконання ним обов'язків в суді, головою, заступником голови, членом, інспектором Вищої кваліфікаційної комісії суддів України (ч.4 п.1 ст.5 Закону про ДБР).

На запобігання злочинним правопорушенням спрямована вся юрисдикційна діяльність ДБР, зокрема, тлумачення та роз'яснення чинного законодавства, популяризація вжитих заходів реагування. З точки зору В. В. Голіни, «запобігання злочинності – це сукупність різноманітних видів діяльності і заходів у державі, спрямованих на вдосконалення суспільних відносин з метою усунення негативних явищ і

процесів, що породжують злочинність або сприяють їй, а також недопущення вчиненню злочинів на різних стадіях злочинної поведінки» [3, с. 53].

Виявлення злочинних правопорушень, їх розкриття та припинення є заключними етапами юрисдикційної діяльності ДБР. Розслідування злочинів її органами містить у собі комплекс оперативно-розшукових і слідчих дій та винесення за їх результатами процесуальних рішень.

Реагування на вчинення злочину являє собою комплекс форм, заходів та методів виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів [11, с. 108].

Виявлення дає початок роботі механізму реагування ДБР на вчинення злочину. Вчені зазначають, що «виявлення злочинів є цілеспрямованою діяльністю оперативних і слідчих підрозділів для встановлення, фіксації фактів, обставин учинення злочинів та осіб, причетних до їх учинення й отримання інформації, яку можна використати як докази під час досудового слідства» [5, с. 117; 6, с. 103].

Лише після виявлення ознак злочину починається його припинення, розкриття та розслідування. Припинення злочинів – це засіб реагування на злочин, що полягає у нейтралізації умов для вчинення вже розпочатого злочину.

Наступною стадією реагування на злочин є його розкриття, що являє собою визначену законодавством комплексну діяльність уповноважених державних органів, спрямовану на встановлення наявності або відсутності суспільно небезпечного винного діяння, збирання доказів вини особи, яка його вчинила, з метою притягнення її до кримінальної відповідальності та відшкодування збитків, завданих злочинною діяльністю, а також установлення та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів.

Під розслідуванням злочинів слід розуміти визначену законодавством комплексну діяльність уповноважених державних органів, спрямовану на швидке та повне розкриття злочину, викриття винних та забезпечення правильного застосування законодавства з метою захисту прав і свобод людини і громадянина та держави.

Умовно можна стверджувати, що розслідування злочину є процесуальним оформленням розкриття злочину. І саме таким чином, механізм запобіжної діяльності ДБР полягає у своєрідному поєнанні форм, методів і засобів щодо запобігання злочинам (профілактика та

попередження) та реагування на злочини (виявлення, припинення, розкриття та розслідування). Саме такий механізм має свою функціональну побудову: ДБР спочатку належним чином реагує на факт вчинення злочину, а під час кримінального провадження здійснює запобігання новим злочинам відповідними методами, і такий процес триває постійно [7, с. 110]. Двокомпонентний комплекс зусиль Бюро з протидії злочинності – «це своєрідне постійно діюче знаряддя в розпорядженні органів кримінальної юстиції, яке потрібно професійно застосовувати та вдосконалювати» [7, с. 110].

Найважливішим є те, щоб у процесі подальшого функціонування Бюро акцент не зміщувався у бік виконання суто процесуальних функцій, що матиме потенційний негативний вплив, оскільки не дозволить на системному рівні розробити стратегію та відповідні тактики протидії злочинності у сфері повноважень Бюро.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12 листоп. 2015 р. № 794–VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 6. – Ст. 55. – С. 5.

2. Кримінологія: питання та відповіді / за заг. ред. О. М. Литвинова. Харків : Золота миля, 2015. 324 с.

3. Голіна В. В., Головкін Б. М. Кримінологія: Загальна та Особлива частини : навчальний посібник. Харків: Право, 2014. 513 с.

4. Про прокуратуру : Закон України від 02 липня 2015 р. № 578 VIII // Відомості Верховної Ради України, 2015 р., № 2-3, ст.12.

5. Петросян В. Г. Криміналістичне та оперативно-розшукове забезпечення виявлення злочинів, вчинених суб’єктами господарювання з ознаками фіктивності : дис. … к .ю. н. Ірпінь, 2012. 221 с.

6. Шаповалов О. О. Виявлення ознак злочинів у процесі досудового розслідування. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2017. № 1. С. 99-107.

7. Куц В. Протидія злочинності: сутність і зміст. Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2016. № 4. С. 103-112.

Михайлюк Діана Миколаївна,
студентка групи ПМСПз-19-1
Науковий керівник:
Грицюк Ігор Васильович
доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики, к.ю.н., доцент

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН АДВОКАТУРИ З ДЕРЖАВНИМИ ОРГАНАМИ УКРАЇНИ

Після внесення змін до положень Конституції України, закріплено виключне право адвоката здійснювати представництво інтересів фізичних або юридичних осіб у судах, а також захист обвинувачених під час кримінального процесу. При цьому, слід звернути увагу на те, що діяльність інституту адвокатури не обмежується лише представницькими повноваженнями та функціями захисту у кримінальному провадженні. У процесі функціонування інституту адвокатури, остання взаємодіє з усіма державними інституціями, що зумовлює можливість виникнення проблемних питань та необхідність розробки шляхів їх вирішення.

Питання та особливості діяльності адвокатури в Україні висвітлено у роботах багатьох вітчизняних науковців, серед яких можливо виділити праці таких учених як: Є.Ю. Бова, Р.С. Тикало, А.В. Козьминих, Л.В. Таційй, М.М. Антонович, А.В. Богма та інших. Проте, у науковій літературі відсутні комплексні дослідження нормативно-правового регулювання взаємовідносин між адвокатурою та державними органами, а також стосовно шляхів вирішення можливих проблем.

Мета дослідження полягає у проведенні аналізу особливостей правового регулювання взаємодії адвокатури з органами державної влади та місцевого самоврядування, визначення можливих проблем та пошуку шляхів їх вирішення.

Положеннями Конституції України визначено право кожної особи на юридичний захист і допомогу, яке належить до конституційно закріплених гарантій реалізації прав і свобод людини, а також

доступу до правосуддя. До того ж, не є випадковим, що серед усіх видів юридичної допомоги саме інститут адвокатури закріплено у конституційних положеннях. З цього приводу достатньо влучно зазначає Т.Б. Вільчик, якою висловлена позиція стосовно того, що «місце адвокатури в сучасній правовій системі можна охарактеризувати як один із способів самообмеження державної влади за допомогою створення і функціонування незалежного правозахисного інституту, що сприяє своєю діяльністю у виконанні конституційної функції держави – реалізації та захисту прав і свобод людини» [1].

Вищезазначене у повному обсязі узгоджується із законодавчим закріпленням поняття «адвокатура» у положеннях Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Так, у відповідності до зазначеного законодавчого акта, адвокатуру потрібно розглядати в якості недержавного самоврядного інституту, на який покладається забезпечення здійснення захисту і представництва, надання інших видів правової допомоги на професійній основі, а також щодо самостійного вирішення питань організації та діяльності адвокатури [4].

Аналіз положень Закону України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність» надає змогу зробити висновок, що адвокатська діяльність полягає у провадженні незалежної професійної діяльності, зокрема, у напрямку представництва інтересів фізичних і юридичних осіб у порядку цивільного, адміністративного, господарського та конституційного судочинства. У процесі реалізації представницьких функції адвокат наділяється особливим статусом представника, який тісно пов’язаний з певним обсягом прав та обов’язків, який він отримує з метою належного надання професійної правничої допомоги [4].

Положеннями ст. 20 Закону визначено, що адвокат має право на звернення із адвокатським запитом до органів державної влади, місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб з метою отримання копій документів або інформації, які є необхідними для захисту прав та інтересів клієнта та мають безпосереднє відношення до предмету спору.

У разі представництва інтересів клієнта в органах судової влади формується нерозривний зв’язок, який полягає у наданні останньому певних процесуальних прав та обов’язків. У процесі здійснення представництва адвокатом інтересів клієнтів, у нього виникає обов’язок перед судом стосовно сприяння у повному і об’єктивному дослідженні обставин справи та ухваленні справедливого і законного рі-

шення. Таким чином, процесуальне представництво інтересів адвокатом містить у собі два специфічних види правовідносин, а саме: між ним та клієнтом, а також між адвокатом з судом [2].

Адвокат перебуває у тісному взаємозв'язку з органами державної влади не лише у випадку здійснення представництва фізичних чи юридичних осіб у цивільному, адміністративному, господарському чи конституційному процесі, але й при здійсненні захисту осіб у рамках кримінального провадження. Кримінальний процесуальний кодекс України (далі - КПК України) не містить вказівки стосовно того, які самі права та повноваження потрібно віднести до виключних прав підозрюваного чи обвинуваченого, а які можна доручити захиснику. Натомість, якщо проаналізувати положення діючого КПК України, то до основних прав адвоката можливо віднести певну категорію процесуальних прав, які закріплені у положеннях ст. 42 [3].

Потрібно звернути увагу на те, що перелік таких прав, які є можливим делегувати адвокату є достатньо специфічним, оскільки він охоплює більше процедурні моменти, у процесі реалізації яких адвокат співпрацює з органами досудового розслідування, зокрема, слідчим та процесуальним керівником, а також слідчим суддею та судом. До того ж, якщо підзахисний перебуває під вартою, то мова може йти й про співпрацю з органами, які відносяться до пенітенціарної системи.

До того ж, адвокати мають можливість, в деякому сенсі "приховано", займати ту чи іншу позицію у процесі кримінального провадження. Як правило, це є можливим у процесі здійснення захисту інтересів свідків, цивільних позивачів та відповідачів, що закріплено у положеннях ст.ст. 63 та 66 КПК України. Кожен із них, побудувавши правильно свою позицію та поведінку в судовому провадженні, узгодивши її із відповідною стороною у кримінальному провадженні на боці якої вони виступають, може забезпечити їй існування суттєвої підтримки та зробити власний вагомий внесок у кінцевий результат. Потрібно звернути увагу на те, що в даному випадку допомога адвоката стане не лише потрібною, але й вкрай необхідною.

З метою здійснення представництва адвокатури у відносинах з органами державної влади, місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями та міжнародними організаціями в Україні здійснює діяльність НААУ. Саме на цей орган самоврядування адвокатури покладаються функції стосовно здійснення діяльності від імені адвокатури

України, у тому числі й шляхом прийняття участі у законотворчих процесах, які пов'язані із розвитком інституту адвокатури та проведення необхідних реформ.

Діяльність НААУ спрямована на забезпечення належного функціонування адвокатури в Україні, у тому числі й шляхом створення для цього належних умов. У процесі виконання таких функцій НААУ співпрацює з органами державної влади та місцевого самоврядування, зокрема, й шляхом підписання меморандумів про співпрацю та організації спільних заходів, у процесі яких вирішуються існуючі проблеми та здійснюється пошук шляхів для їх вирішення [5].

Не дивлячись на визначені у положеннях Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» гарантій та активну позицію НААУ у напрямку створення належних умов для провадження адвокатами діяльності, існує ціла низка проблем, що негативно впливає на здійснення правосуддя в державі. Потрібно зазначити, що це тісно пов'язано із сферою відносин, що складаються між адвокатами та органами державної влади.

Потрібно звернути увагу на те, що виникають ситуації, у яких адвокати не отримують відповіді на свої звернення, що можна трактувати як створення штучних перешкод, внаслідок зловживання посадовим становищем відповідальною особою, що перебуває у взаємодії із неточним трактуванням законодавчих норм. З метою подолання такого недоліку існує потреба у внесенні змін до ст. 212-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення, зокрема, шляхом встановлення адміністративного стягнення, у випадку повторного ненадання інформації на адвокатський запит, у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

Окрім цього, в чинному законодавстві України бракує норми, яка б встановлювала відповідальність органів, що займаються питаннями порушення прав адвокатів, у разі неналежного виконання або невиконання своїх прямих обов'язків, що було б гарантією не теоретичного, а фактичного виконання останніми своїх обов'язків.

Саме такі кардинальні заходи сприятимуть підвищенню поваги до інституту адвокатури, а також забезпечать можливість надання ефективної професійної правничої допомоги фізичним та юридичним особам.

Таким чином, можливо зробити висновок, що на сьогоднішній день існує нагальна потреба у вдосконаленні інституту адвокатури,

зокрема, й шляхом запровадження нових інструментів здійснення професійної діяльності. Українська адвокатура є достатньо відкритою для змін, які спрямовані за запровадження та адаптацію європейських принципів здійснення правосуддя та співпраці з державними інституціями. Отже, пріоритетним напрямком реформування інституту адвокатури є забезпечення його незалежності та підвищення професійних стандартів. При цьому, одними із ключових механізмів позитивних результатів діяльності адвокатури є забезпечення гарантій адвокатської діяльності та відсутність «палок в колесах» від інших державних інститутів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вільчик Т.Б. Інститут адвокатури України: нові підходи та тенденції розвитку. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.* 2015. № 16. Т. 1. С. 25-28.

2. Єфанова Н. Адвокат у цивільному процесі - основні принципи та завдання. *Юридична газета.* 2016. № 24-25. URL: https://yur-gazeta.com/publications/practice/civilne-pravo/advokat-u-civilnomu-procesi--osnovni-principi-ta-zavdannya-8165.html.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України № 4651-17 від 13.04.2012 року. *Відомості Верховної Ради,* 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст. 88.

4. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України № 5076-VI від 05.07.2012. *Відомості Верховної Ради,* 2013, № 27, с. 282.

5. Статут недержавної некомерційної професійної організації «Національна асоціація адвокатів України»: Рішення установчого з'їзду адвокатів України від 17.11.2012 року. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/inshi-dokumenty/statut_naau.pdf.

Мільченко Наталія Сергіївна,
студентка групи ПМСПз-19-1
Науковий керівник:
Омельчук Любов Василівна,
к.ю.н., доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики

АНАЛІЗ СТАНУ ТА ТЕНДЕНЦІЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ ЗАОЧНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В КРАЇНАХ ЄВРОПИ

Колосальні зміни в правовому полі життя суспільства та держав на сучасному етапі розвитку країн Європи, значна увага з боку органів державної влади до проблематики реформування судової системи, прийняття відповідних нормативно-правових актів у сфері правосуддя створили усі умови для реформування системи кримінальної юстиції, забезпечення захисту прав і свобод людини, тощо.

На сьогоднішній день в кримінально-процесуальному законодавстві країн Європи відбулось багато вагомих змін, котрі були направлені на реалізацію положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Насамперед це проявляється в забезпеченні прав учасників кримінального судочинства, розширенні змагальності сторін. На теперішній час є велика кількість кримінальних проваджень, в яких підозрювані, обвинувачені перебувають за кордоном, з метою переховування від правосуддя. В наслідок цього перспективи притягнення винної особи до відповідальності стають примарними, натомість суд не може захистити права потерпілої особи, а обвинувачений має всі шанси уникнути відповідальності за свої протиправні дії відповідно до законодавства своєї держави. У разі, якщо до особи, яка переховується на території іноземної держави, не має можливості із певних причин застосувати міжнародне співробітництво з метою кримінального переслідування такої особи, питання, які вирішує заочне кримінальне провадження стають концептуально важливими.

Оцінка та дослідження змін, внесених в процесуальне законодавство, щодо здійснення заочного кримінального провадження має велике значення. Проблематиці здійснення заочного кримінального провадження, його реформування та подальшого функціонування присвятили свої роботи видатні науковці, серед яких Ільютченко Н.В., Арабулі Д. Т. , Татаров О.Ю., Нагорнюк-Данилюк О.О., Бендерська Є. Г., Власова Г. П., Гловюк І. В., Ільютченко Н. В., Казаков О. О., Кучинська О. П., Маляренко В. Т., Матвієвська Г. В., Тімко Т.Б., Шишман Д. М. та інші.

На думку Н. В. Ільютченко: «заочне провадження – це лише один із варіантів розгляду кримінального провадження за відсутності обвинуваченого, а відповідні категорії співвідносяться як часина та ціле» [1, с.235]. На думку науковця причини відсутності обвинуваченого в кримінальному провадженні можна поділити за наступною класифікацією:

1) «ті, які не залежать від волевиявлення сторін кримінального провадження та розсуду суду (смерть обвинуваченого, неналежне повідомлення обвинуваченого про час та місце судового розгляду кримінального провадження);

2) ті, які залежать від волевиявлення сторін кримінального провадження та розсуду суду (допит обвинуваченого за відсутності іншого обвинуваченого, допит неповнолітніх потерпілого та свідка, видалення неповнолітнього обвинуваченого із зали судового засідання на час дослідження обставин, які можуть негативно вплинути на нього, що реалізується або за клопотанням сторони кримінального провадження, або за ініціативою суду);

3) ті, які залежать від розсуду суду (видалення обвинуваченого із зали судового засідання у зв’язку з порушенням ним порядку ведення судового засідання);

4) ті, які залежать від волевиявлення обвинуваченого (проведення судового розгляду кримінального провадження за відсутності обвинуваченого за його клопотанням щодо кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості, проведення судового розгляду в кримінальних провадженнях щодо тяжких та особливо тяжких кримінальних правопорушень у зв’язку з умисним ігноруванням обвинуваченим судового розгляду» [1, с.235].

Д.Т. Арабулі вважає, що «заочний розгляд кримінального провадження являє собою судовий розгляд, що здійснюється за за-

гальними правилами судочинства, але під час відсутності обвинуваченого, який злісно протидіє здійсненню правосуддя, або у кримінальних провадженнях пов'язаних із незначними правопорушеннями, коли обвинувачений клопочеться про розгляд кримінального провадження без його участі» [2, с.235]. Із вище зазначено можна прийти до висновку, що науковець притримується позиції, що заочне кримінальне провадження використовується з приводу вчинення правопорушень невеликої тяжкості за ініціативою обвинуваченої особи. Ми вважаємо, що негативним наслідком здійснення заочного провадження за ініціативи обвинуваченого є випадки злісного протидіяння здійсненню правосуддя обвинуваченим у конкретних випадках.

На сьогоднішній день заочне кримінальне провадження здійснюється в багатьох країнах Європи, серед яких Франція, Швейцарія, Данія, Італія, Естонія, Болгарія, Велика Британія та багато інших. При цьому досвід європейських країн у кримінальному провадженні у разі відсутності підозрюваного чи звинувачуваного при загальності вихідних принципів верховенства права, дещо різниться в деталях.

Відповідно до положень Кримінального процесуального кодексу (далі за текстом - КПК) Франції: «здійснення заочного провадження можливе щодо будь-якої особи, яка належним чином викликана до суду, але на засідання у встановлений час, у малозначущих справах, у справах про злочини та правопорушення» [3].

КПК Федеративної Республіки Німеччина передбачає: «можливість проведення розгляду без підсудного (§ 232), у тому числі за клопотанням самого підсудного (§ 233), при цьому визначає категорію справ (згідно з тяжкістю злочину), у яких такий порядок може бути застосований» [4, с. 291].

Під час здійснення заочного провадження у Данії обвинувачений має право не з'являтися до суду, не допомагати суду під час судового процесу. Натомість захиснику надається право представляти інтереси обвинуваченого у разі, якщо причина його неявки у судове засідання є поважною.

КПК Болгарії передбачає, що «заочний розгляд не поширюється на справи про обвинувачення в тяжких злочинах, коли присутність підсудного в судовому засіданні є обов'язковою» [5].

Здійснення судового розгляду кримінальної справи, відповідно до ч.2 ст.269 КПК Естонії, може відбуватись без участі обвинуваченого у разі, якщо він: «видалений із зали суду за порушення порядку; перебуває за межами країни й не з'являється в суді, але судове засідання може бути проведене за його відсутності; обвинувачуваний під час судового засідання довів себе до стану, який виключає можливість його участі в судовому засіданні, але судове засідання може бути проведене без нього; обвинувачуваний з об'єктивних причин не може з'явитися в суді, але він погоджується на участь у судовому процесі в аудіовізуальній формі» [6].

У КПК Італії закріплено, що «судовий розгляд кримінальної справи буде вважатися таким, що відбувається за відсутності обвинуваченого, якщо обвинуваченого було належним чином викликано судом, водночас той не з'явився до суду без поважної причини, а суд після висловлення сторонами процесу (захисту й обвинувачення) думки з цього питання визнає підсудного таким, що не з'явився, проголошуючи про це відповідне процесуальне рішення. Для визнання підсудного таким, що не з'явився, необхідна наявність трьох умов: факту відсутності обвинуваченого в судовому засіданні; наявність належним чином здійсненого виклику підсудного; відсутність інформації про поважність причин його відсутності» [4, с. 299]. Виходячи із вище наведеного, можна відзначити, що судовий розгляд кримінального провадження у разі відсутності обвинуваченого, в порівнянні з практикою інших країн, не пов'язується зі знаходженням обвинуваченого за кордоном та/або в міжнародному розшуку.

Згідно до положень КПК Республіки Албанія: «здійснення судового розгляду кримінального провадження за відсутності підсудного можливе, якщо буде доведено, що підсудний ухилився від явки до суду за його викликом. У разі явки підсудного до суду перед судовими дебатами, він може просити про проведення його допиту. Водночас процесуальні дії, учинені за його відсутності, уважаються чинними. Якщо підсудний доведе, що він не отримав виклику до суду не з його вини, то суд приймає рішення про надання підсудному матеріалів, що стосуються кримінального провадження» [7].

Отже, виходячи із вище наведеного, можна прийти до висновку, що процесуальним законодавством багатьох країн Європи передбачена процедура здійснення заочного кримінального провадження без участі підозрюваного чи обвинуваченого. Процесуальне законодавст-

во європейських країн у сфері закріплення процедури проведення заочного кримінального провадження має багато відмінностей, але невід'ємною умовою кожної з них є забезпечення процесуальних гарантій щодо захисту та оскарження як судового рішення, так і рішення органів досудового розслідування. Це свідчить про гуманізацію кримінального судочинства та невідворотність понесення відповідальності винною особою за свої протиправні дії.

На нашу думку, на сьогоднішній день шлях української держави до впровадження норм міжнародного права, зокрема європейського, є доволі тернистим. Це пов'язано не зі складністю європейських правових стандартів, а з постійним намаганням вітчизняних законотворців забезпечувати свої особисті майнові інтереси, отримуючи політичні дивіденди, шляхом прийняття відповідних законів. Одним із досягнень української держави на законодавчому рівні є імплементація заочного кримінального провадження. Даний інститут є досить новим для нашої держави, але його впровадження та подальше функціонування дає можливість притягувати винних осіб (обвинувачених), які перебувають на території іншої держави (переховуються) до відповідальності.

Подальше реформування у сфері заочного кримінального провадження, запозичення досвіду країн Європи, зокрема узагальнення ролі захисника обвинуваченого на прикладі норм кримінального процесуального права Федеративної Республіки Німеччина, Франції, дасть можливість на практиці реалізувати принцип невідворотності кримінальної відповідальності та правового механізму захисту прав потерпілого.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ільютченко Н.В. Судовий розгляд за відсутності підсудного і заочний розгляд кримінальних справ: співвідношення понять. Актуальні проблеми кримінального процесу та криміналістики Росії і країн СНД : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 80-річчю від дня народження Ю.Д. Лівшиця. м. Челябінськ, 2009. С. 233-236.

2. Арабулі Д. Т. Вимоги, що пред'являються до скарги захисника в кримінальному судочинстві. Адвокатська практика. 2008. № 5. С. 22-23.

3. Кримінально-процесуальний кодекс Франції (переклад, передмова та примітки). URL: https://istina.msu.ru/publications/book/-3647151/ (дата звернення 15.10.2020).

4. Татаров О.Ю., Нагорнюк-Данилюк О.О. Зарубіжний досвід спеціального кримінального провадження. Юридичний часопис. Національної академії внутрішніх справ. 2016. № 1 (11). С. 288-302.

5. Татаров О.Ю. Заочний розгляд очима Європи. Закон і Бізнес. 2015. № 8 (1202). URL: https://zib.com.ua/ua/print/114635-7_vimog_-espl_do_zaochnogo _provadzhennya.html (дата звернення 15.10.2020).

6. Кримінально-процесуальний кодекс Естонії (2003, зі змінами від 2019). URL: https://www.legislationline.org/ru/documents/-section/criminal-codes/ country (дата звернення 15.10.2020).

7. Criminal Procedure Code of the Republic Of Albania. URL: https://www.unodc.org/cld/document/alb/1995/criminal_procedure_code_of_the_republic_of_albania_as_of_201 3.html?. (дата звернення 15.10.2020).

Моїсеєнко Катерина Дмитрівна,
студентка групи ПМСПз-19-1
Науковий керівник:
Кимлик Наталія Володимирівна,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики

НЕГЛАСНІ СЛІДЧІ (РОЗШУКОВІ) ДІЇ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Негласність слідчих (розшукових) дій означає особливий порядок їх підготовки, проведення та зберігання і використання отриманих результатів у режимі прихованості до певного часу від інших осіб, які не причетні до їх проведення.

Розгляду окремих питань удосконалення, реформування, реорганізації, модернізації, розвитку, тощо системи негласного розслідування в кримінальному процесуальному законодавстві присвячені роботи К.В. Антонова, О.М. Бандурки, В.О. Глушкова, В.Г. В.В. Гончаренка, , Ю.М. Грошевого, Е.О. Дідоренка, Є.Д. Лук'янчикова, В.Т. Маляренка, В.Т. Нора, М.А. Погорецького, В.М. Тертишника, Л.Д. Удалової, В.П. Шибіко та інших.

Як зазначають науковці, «саме негласність виступає тим чинником, який істотно впливає на визначення видів негласних слідчих (розшукових) дій, отримання відповідних дозволів та встановлення порядку їх проведення, визначення основних виконавців і кола учасників, обрання способу фіксування перебігу й результатів проведення. Особливі процесуальні вимоги впливають і на розроблення специфічних тактичних прийомів і тактико-криміналістичних рекомендацій з проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у доказуванні» [1].

Відповідно до кримінального процесуального кодексу, «проводити негласні слідчі (розшукові) дії має право слідчий органу досудового розслідування, який здійснює досудове слідство для розслідування злочину, чи за його дорученням уповноважені оперативні підрозділи органів внутрішніх справ, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, органів

Державної пенітенціарної служби, органів Державної прикордонної служби, органів державної митної служби, співробітники яких при проведенні цих негласних слідчих (розшукових) дій користуються повноваженнями слідчого» [4].

В оперативних підрозділах право на проведення негласної слідчої (розшукової) дії має не будь-хто, а лише співробітник (працівник) уповноваженого оперативного підрозділу, залучений за рішенням керівника до проведення негласної слідчої (розшукової) дії. За рішенням слідчого чи прокурора до проведення негласних (слідчих) розшукових дій, що проводяться слідчим, можуть залучатися також інші особи, якими можуть бути працівники оперативних чи оперативно-технічних підрозділів правоохоронних органів, спеціалісти, перекладачі, окремі громадяни, особи, які співробітничають з оперативними підрозділами на конфіденційній основі тощо.

Інструкція «Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні», затверджена спільним Наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України, має на меті врегулювання загальних процедур організації проведення негласних слідчих (розшукових) дій і використання їх результатів у кримінальному провадженні, що забезпечують додержання конституційних прав та законних інтересів учасників досудового розслідування, інших осіб, швидке, повне та неупереджене розслідування злочинів, захисту особи, суспільства і держави та встановлює «єдиний порядок організації проведення негласних слідчих (розшукових) дій слідчими та уповноваженими оперативними підрозділами правоохоронних органів, а також прокурорами, які здійснюють нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням» [6].

Законодавець у загальному вигляді визначає випадки й умови, за яких можуть проводитися негласні слідчі (розшукові) дії, а саме: «а) відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб; б) злочин належить до категорії тяжких або особливо тяжких; в) проводяться винятково в кримінальному прова-

дженні; г) проводяться на підставі ухвали слідчого судді, а контроль за вчиненням злочину – винятково за рішенням прокурора» [4].

Питання про проведення негласних слідчих (розшукових) дій вирішується на основі вже отриманої гласної чи негласної інформації, письмових доручень правоохоронних органів, слідчих і посадових осіб, які ведуть кримінальний процес, запитів міжнародних правоохоронних органів та організацій інших держав. Закон дозволяє проведення негласних слідчих (розшукових) дій за наявності необхідних підстав для їх проведення й використання відповідних засобів, тобто для початку цих дій суб'єкти їх проведення повинні мати законні підстави. Законні підстави негласних слідчих (розшукових) дій є гарантією дотримання законності під час їх проведення [2, с. 7; 3, с. 34].

У КПК України декларується, що контроль за вчиненням злочину може здійснюватися за наявності достатніх підстав вважати, що готується вчинення або вчиняється тяжкий чи особливо тяжкий злочин. Однак, проведення негласних слідчих (розшукових) дій може здійснюватися винятково після реєстрації в Єдиному реєстрі досудових розслідувань інформації про факт вчиненого злочину.

Тобто за відсутності реєстрації факту вчиненого злочину, як зазначають фахівці, формально забороняється проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Ця та інші неузгодженості обумовлюють необхідність виокремлення й систематизації формальних і документальних підстав для проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Слід зазначити, що така диференціація підстав проведення негласних слідчих (розшукових) дій не є нормативно визначеною, а розроблялася вітчизняними вченими-процесуалістами згодом після прийняття нового КПК України [2, с. 7-20].

КПК України містить перелік випадків проведення негласної слідчої (розшукової) дії до постановлення ухвали слідчого судді. Відповідно до кримінального процесуального кодексу, «підставою прийняття рішення про проведення негласної слідчої (розшукової) дії до постановлення ухвали слідчого судді може бути наявність достатньої інформації, отриманої в установленому порядку, а саме: – щодо реальної загрози життю людей шляхом злочинного посягання; – щодо підготовки й замаху або вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів, санкції статей за які передбачають покаран-

ня у вигляді штрафу в розмірі більше десяти тисяч неоподаткову-ваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк більше п’яти років, у тому числі довічне позбавлення волі, з метою їх запобігання» [4].

Як зазначають фахівці, аналізуючи нормативно-правову базу, «за рішенням слідчого, узгодженим із прокурором, або прокурора у виняткових невідкладних випадках до постановлення ухвали слідчого судді можуть бути розпочаті такі негласні слідчі (розшукові) дії: обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи; спостереження за особою, річчю або місцем; контроль за вчиненням злочину; виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації; негласне отримання зразків для порівняльного дослідження» [5].

Відповідно до положень Кримінального процесуального кодексу України, після початку негласної слідчої (розшукової) дії прокурор зобов’язаний невідкладно, проте не пізніше однієї доби звернутися з клопотанням до слідчого судді щодо дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії. Протягом шести годин із моменту його отримання слідчий суддя зобов’язаний розглянути клопотання та прийняти ухвалу про проведення негласної слідчої (розшукової) дії. Виконання будь-яких дій із проведення негласної слідчої (розшукової) дії повинне негайно бути припинене, якщо слідчий суддя постановить ухвалу про відмову в наданні дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії. Отримана внаслідок такої негласної слідчої (розшукової) дії інформація повинна бути знищена в порядку, передбаченому ст. 255 КПК України.

Таким чином, інститут негласних слідчих (розшукових) дій потребує подальшого дослідження і вдосконалення, особливо в частині підстав проведення та уточнення суб’єктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Колесник В.А. Суб'єкти здійснення та класифікація негласних слідчих (розшукових) дій. *Юридичний часопис НАВС*. №1. 2016. С.129 – 135.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар /за заг. ред. професорів В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М Є. Шумила // К.: Юстініан. 2012. 1224 с.

3. Кримінальний кодекс України. Закон України від 5.04.2001 року (Редакція від 25.09.2020). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text

4. Негласні слідчі (розшукові) дії: курс лекцій/ за заг. ред. проф. Д.Й. Никифорчука. К. НАВС, 2012. 176 с.

5. Ніколаюк С.І. Підстави проведення негласних слідчих (розшукових) дій // *Розкриття злочинів за новим Кримінальним процесуальним кодексом України*: зб. матеріалів наук.-практ. конф. (Київ, 8 листоп. 2012 р.). К.: Нац. акад. внутр. справ, 2012. С. 33-36.

6. Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні:Інструкція, затверджена наказом ГПУ, МВС, СБУ, АДПС, Мінфіну, Мінюсту України від 16 листоп. 2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5/. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12#Text

Петров Валентин Андрійович
студент групи ПМСПз-19-1
Науковий керівник:
Фрідман-Козаченко Марія Михайлівна
к.ю.н., доцент кафедри кримінального процесу і криміналістики

ОКРЕМІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ РОЗУМНОСТІ СТРОКІВ ПІД ЧАС СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ УКРАЇНИ

Відповідно до Аналізу стану здійснення правосуддя у кримінальних провадженнях у 2019 році оперативність розгляду місцевими загальними судами кримінальних проваджень (справ) порівняно з попереднім роком погіршилася. Збільшилась як кількість, так і частка нерозглянутих кримінальних проваджень (без матеріалів). Так, «станом на 31 грудня 2019 р. місцеві загальні суди не розглянули 86 тис. [74 тис. – тут і далі в квадратних дужках дані за 2018 р.] справ (за винятком тих, провадження в яких зупинено), що на 15,9 % більше порівняно з попереднім роком; їх частка від кількості справ, що перебували на розгляді, становила 42,7 % [38,7 %]. Зокрема, у строк понад 6 місяців (без урахування справ, провадження в яких зупинено) залишилися нерозглянутими 17,7тис. [16,2 тис.] справ, що на 9,5 % більше; їх частка від кількості тих, що перебували на розгляді, також збільшилася – 8,6 % [8,2 %]. Понад 1 рік у провадженні місцевих загальних судів перебувало 18,9 тис. [14,9 тис.] справ, що на 27% більше, або 9,1% [7,5 %] від кількості справ, що перебували на розгляді. Понад 2 роки у провадженні місцевих загальних судів перебувало 14,7 тис. [8,2 тис.] справ, що на 80 % більше, або 7,1 % [4,1 %]. Відбулося також збільшення як кількості кримінальних проваджень (справ), так і кількості осіб, які трималися під вартою і рахувалися за судами понад 6 місяців. Станом на 31 грудня 2019 р. місцеві загальні суди по першій інстанції не розглянули 5,5 тис. [4,8 тис.] кримінальних проваджень (справ), що на 14,3 % більше, або 2,7 % [2,5 %] від кількості тих, що перебували у провадженні судів, та за якими 7,1 тис. [6,2 тис.]

осіб трималися під вартою і рахувалися за судами понад 6 місяців, що також більше на 13%» [1].

Внесок у розробку інституту розумності строків кримінального провадження, зокрема, на стадії судового розгляду, зробили у своїх працях Гловюк І.В, Чурікова І.В, Толочко О.М., Неледва Н.В., Леоненко М.І., Блохіна Г.І., Кучинська О.П. тощо, проте питання однаково продовжує викликати науковий та практичний інтерес.

Щодо порушень розумності строків під час судового провадження, відповідно до практики ЄСПЛ, проблемами, які призводять до цього, є: «1) невжиття судом заходів для забезпечення присутності учасників судового провадження (свідків, відповідачів, експертів); 2) надто тривалі перерви між судовими засіданнями без поважної причини; 3) надмірна тривалість судових експертиз та невжиття судом заходів для належного їх здійснення; 4) невиправдана тривалість розгляду справ апеляційних та касаційних скарг у судах вищих інстанцій» [4, с. 330; 2. с. 107].

Суд касаційної інстанції свого часу узагальнив проблеми, що впливають на дотримання розумності строків під час судового провадження, у постанові Пленуму ВССУ «Про деякі питання дотримання розумних строків розгляду судами цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення: від 17.10.2014 р. № 11. Так, «судам необхідно дотримуватись положень ст.ст. 314, 316 КПК України, якими встановлено строк призначення підготовчого судового засідання та строк призначення судового розгляду, а також положення ст. 318 КПК про те, що судовий розгляд має бути проведений і завершений протягом розумного строку. Крім того, судам слід дотримуватись вимог ст. 382 КПК, відповідно до якої у разі спрощеного провадження вирок ухвалюється у 5-денний строк із дня отримання обвинувального акта з клопотанням про його розгляд у спрощеному провадженні.

Звернути увагу суддів на необхідність неухильного дотримання положень ст. 320 КПК щодо обов’язкового призначення запасного судді у кримінальному провадженні, для якого потрібний значний час для вивчення матеріалів справи. Питання про тривалість судового провадження та необхідність призначення запасного судді вирішується судом, що буде здійснювати провадження, одночасно з призначенням підготовчого судового засідання.» [5].

Зрозуміло, виходячи із положень КПК України, що значна частина процесуальних дій і рішень судом під час судового провадження приймається у судовому розгляді (точніше, на етапі судового слідства). Суд (суддя) в рамках судового розгляду зобов'язаний проводити слідство усно, гласно, безпосередньо, що, безумовно, призводить до збільшення загального терміну розгляду кримінального провадження. Слід відмітити, що на відміну від стадії досудового розслідування, КПК України не визначає конкретний строк, протягом якого має бути завершено судовий розгляд із постановленням підсумкового рішення у кримінальному провадженні. Проте, на відміну від КПК 1960 р., діючий КПК України містить вказівку на засаду розумність строку судового розгляду як критерію оперативності його здійснення.

Значне число скарг в ЄСПЛ в даний час пов'язано з порушенням ст. 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основних свобод у зв'язку з надмірною тривалістю розгляду справи в національних судах. Реформування судового розгляду, в тому числі судового слідства, в напрямку прискорення кримінальних проваджень без шкоди правам і законним інтересам учасників є однією з найважливіших проблем науки та практики кримінального процесу.

Проведений нами аналіз судової практики дозволяє стверджувати, що при встановленні достатності та ефективності дій суду щодо своєчасного розгляду конкретної судової справи суди мають уважно досліджувати ті питання, що пов'язані із своєчасністю призначення судового засідання, їх проведення в призначений час, термінами виготовлення суддею мотивованого рішення та направлення його сторонам, ефективністю здійснення суддею контролю за виконанням працівниками апарату суду своїх посадових обов'язків, зокрема, в частині повідомлення учасників засідання про час та місце судового засідання, вчасності виготовлення протоколу судового засідання для ознайомлення з ним сторонами, повнотою та своєчасністю вжиття судом заходів щодо учасників судового провадження, спрямованих на недопущення їх недобросовісної поведінки тощо.

Варто відмітити, що на забезпечення оперативності судового розгляду спрямована така норма, що мала б виступати засобом забезпечення розумності строків, як безперервність судового розгляду. Згідно ст. 322 КПК України «судовий розгляд відбувається безперервно, крім часу, призначеного для відпочинку. Не вважаються порушеннями безперервності судового розгляду випадки відкладення судового

засідання внаслідок: 1) неприбуття сторони або інших учасників кримінального провадження; 2) складення та погодження прокурором процесуальних документів щодо відмови від підтримання державного обвинувачення, зміни обвинувачення або висунення додаткового обвинувачення; 3) підготовки захисту обвинуваченого від зміненого чи додаткового обвинувачення; 4) підготовки потерпілого для підтримання обвинувачення в суді, якщо прокурор відмовився від підтримання державного обвинувачення; 5) проведення дослідження речових доказів за місцем їх знаходження, огляду на місці; 6) проведення експертизи у випадках та порядку, передбачених статтею 332 цього Кодексу; 7) надання доступу до речей чи документів або доручення проведення слідчих (розшукових) дій у випадках та порядку, передбачених статтею 333 цього Кодексу.» [3]

Зауважимо, що обмеження суддівського розсуду в питанні тривалості судового розгляду, як це існує на стадії досудового розслідування та підготовчого провадження, є неможливим. Згідно ст. 318 КПК України «судовий розгляд має бути проведений і завершений протягом розумного строку» [3]. Тобто суд не має права довільно встановлювати терміни розгляду провадження, оскільки це відбувається в залежності від правової і фактичної його складності, поведінки учасників кримінального судочинства і т.д.

Як свідчить аналіз норм КПК України, відсутні конкретні механізми оскарження судових рішень, дій або бездіяльності суду, що призвели до необґрунтованого затягування судового розгляду. У такій ситуації особа може заявити фактично лише клопотання щодо проведення процесуальних дій у коротший термін, але можливості оскаржити відповідну ухвалу до апеляційної інстанції (або ж іншим процесуальним шляхом) не має. Єдине, ЗУ «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р. передбачає можливість ініціювання дисциплінарного провадження щодо судді будь-якою особою [6].

Вважаємо доцільним розглянути можливість запровадження внутрівідомчого суддівського контролю за дотриманням розумності строків судового розгляду. Наприклад, в разі якщо після надходження матеріалів кримінального провадження до суду вони тривалий час не розглядаються і судовий процес затягується, зацікавлені особи можуть мати право звернутися до голови суду з заявою про прискорення судового розгляду. Заява про прискорення судового розгляду розглядається головою суду в термін не пізніше 3 днів з дня надходження

цієї заяви в суд. За результатами розгляду заяви голова суду виносить мотивовану ухвалу, якою може бути встановлено термін проведення судового засідання або можуть бути прийняті інші процесуальні дії для прискорення розгляду матеріалів кримінальної справи. Поряд із цим доцільну використати можливість заявлення клопотань під час судового провадження, де підіймати питання щодо прискорення провадження, оскільки такі процесуальні документи та результати їх розгляду судом можливо буде використати при поданні відповідних скарг до Європейського суду з прав людини щодо порушення ст. 6 Конвенції.

Також потрібно вивчити досвід законодавчого регулювання питання відшкодування (компенсації) шкоди, завданої порушенням права на судовий розгляд в розумний строк, який має місце в окремих країнах-сусідах.

Таким чином, закріплення в КПК України критеріїв розумності строків не гарантує дотримання цієї засади в практиці правозастосування. Зокрема, практика національних судів та ЄСПЛ свідчить про потребу вирішення проблеми регулювання можливості оскарження недотримання строків судового розгляду, зокрема, визначення процедури та суб'єктів звернення з дисциплінарною скаргою щодо безпідставного затягування або невжиття суддею заходів щодо розгляду кримінального провадження протягом строку, встановленого законом; процесуального механізму реалізації права потерпілого на відшкодування (компенсацію) збитків через необґрунтовану тривалість судочинства тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналіз стану здійснення правосуддя у кримінальних провадженнях та справах про адміністративні правопорушення у 2019 році // Верховний Суд. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/-Analiz_Krumin_sudu_pravopor_2019.pdf (дата звернення 06.10.2020)

2. Кочетов В. І. Системні проблеми, пов'язані з порушенням розумного строку судового розгляду справ та виконання рішень суду (за матеріалами рішень Європейського суду з прав людини, винесених щодо України) // Незалежний суд – гарантія захисту прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина : матеріали Всеук. наук.-практ. конф. (м. Чернівці, 30 трав. 2009 р.). Чернівці : Чернів. нац. ун-т, 2009. С. 104–110.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон від 13.04.2012 № 4651-VI // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17 (дата звернення 07.10.2020)

4. Лагута В. О. Критерії визначення розумних строків // Форум права. 2013. № 3. С. 328–332.

5. Про деякі питання дотримання розумних строків розгляду судами цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення: постанова Пленуму ВССУ з розгляду цивільних та кримінальних справ від 17.10.2014 р. № 11. // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/-v0011740-14#Text (дата звернення 07.10.2020)

6. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № **1**402-VIII // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text (дата звернення 10.10.2020)

Підгородський Богдан Мирославович,
студент групи ПМСПз 19-1
Науковий керівник:
Цимбал Петро Васильович,
д.ю.н., професор, професор кафедри кримінального процесу та криміналістики

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ПІДГОТОВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що забезпечення прав і свобод людини є, за змістом Конституції України, основним обов'язком держави, передбачає можливість судового захисту особистості і доступ до правосуддя. Кримінальне судочинство – сфера, в якій найважливіші конституційні права і свободи особистості, а також інтереси суспільства і держави зачіпаються в значній мірі. «Обмеження основоположних прав і свобод людини в кримінальному судочинстві здійснюється тільки на підставі судових рішень. Значимість судових рішень у кримінальному судочинстві детермінована також відображенням в них основних етапів і результатів кримінально-процесуальної діяльності» [1].

Підсумкове судове рішення, яке вирішує кримінально-правовий спір по суті, а також цілий ряд інших судових рішень оцінюються суспільством з позицій обґрунтованості і справедливості, здатності належним чином вирішити соціальний конфлікт, який виник, досягти балансу між інтересами суспільства і приватними інтересами, забезпечити реальний захист прав і свобод осіб, залучених до сфери кримінального судочинства. Саме за якістю судових рішень оцінюється справедливість правосуддя, діяльність судової, а також правоохоронної системи в цілому, здатність держави ефективно захищати права і свободи особистості.

Проведена в Україні судово-правова реформа поклала в основу здійснення кримінального судочинства принцип змагальності, відповідно до якого функції обвинувачення, захисту і вирішення кримінальної справи відокремлені один від одного і не можуть бути покладені на один і той же орган чи одного і того же посадовця.

Суд, відповідно до змагальних засад кримінального судочинства, «є органом, покликаним здійснювати вирішення кримінальної справи, внаслідок чого він створює необхідні умови для виконання сторонами їх процесуальних обов'язків і здійснення наданих їм прав, виступаючи в якості гаранта реалізації сторонами своїх прав і законних інтересів при здійсненні правосуддя у кримінальній справі. У зв'язку з цим виникає підвищений інтерес до розгляду судової діяльності, здійснюваної на стадії підготовки до судового засідання як початкової стадії розгляду кримінальної справи в суді» [2].

Порядок підготовки справи до судового засідання є процесуальною організаційно-розпорядчою діяльністю суду, спрямованою на підвищення якості матеріалів кримінальної справи, які надійшли до суду. Тому підготовка справи до судового засідання проводиться в забезпечення безперешкодного розгляду кримінальної справи в стадії судового розгляду, в створенні умов, які забезпечують розгляд кримінальної справи по суті і прийняття по неї остаточного рішення. Ця обставина породжує собою одну з найбільш актуальних проблем – проблему підвищення якості діяльності судді на стадії підготовки до судового засідання.

У зв'язку з неврегульованістю деяких положень кримінального процесуального законодавства, що регулюють порядок підготовки справи до судового засідання, виникають численні проблеми, які потребують вивчення та вирішенні. Про це свідчить і те, що з моменту вступу в дію КПК України багато його положень, що регулюють діяльність суду на стадії підготовки до судового засідання, зазнали суттєвих змін, а також тбули виключені або визнані неконституційними. У зв'язку з чим, «виникла необхідність в проведенні дослідження стадії підготовки до судового засідання з метою розробки пропозицій, спрямованих на вдосконалення законодавства, що регламентує процесуальний порядок виробництва на стадії підготовки до судового засідання. Прийняття Верховною Радою України 13 квітня 2012 року нового Кримінального процесуального кодексу ознаменувало новий етап розвитку кримінально-процесуального законодавства» [2]. Однією зі стадій кримінального судочинства, яка зазнала значного реформування, стало підготовче провадження (попередній розгляд справи суддею, за КПК 1960 року) [3]. Законодавець закріпив нову концепцію правового регулювання цієї стадії, яка не позбавлена визначених недоліків.

Підготовче провадження є самостійною стадією кримінального процесу, в якій суддя, без упередження щодо питання про винність підозрюваного, на підставі матеріалів кримінальної справи, думок і клопотань учасників процесу, встановлює наявність або відсутність достатніх правових і фактичних підстав для призначення кримінального провадження до судового розгляду, а при наявності таких підстав призначає судовий розгляд і здійснює підготовчі дії для забезпечення необхідних умов його ефективного проведення.

На відміну від КПК України 1960 року, законодавець встановив нову процедуру розгляду кримінального провадження в підготовчому судовому засіданні. Зокрема, «прокурор направляє в суд тільки обвинувальний акт (клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності) з додатками, передбаченими ч. 4 ст. 291 КПК. Надання суду інших документів до початку підготовчого судового засідання забороняється» [2].

Варто зазначити, що стадія підготовчого судового виробництва, яка передує розгляду справи по суті, відома всім без винятку видам судочинства (хоча, наприклад, в господарському судочинстві вона може не проводитися за рішенням суду, а в конституційному – об’єднується зі стадією порушення провадження). Це дає підставу вважати цю стадію типовою для системи стадій судового процесу, сутність якої полягає у визначенні суддею можливості розгляду і вирішення справи по суті, ознайомлення зі справою сторін, а також з’ясування можливості врегулювання спору до початку судового розгляду справи.

Значення підготовчого судового провадження полягає в забезпеченні необхідних умов для правильної організації і успішного проведення судового розгляду тільки тих кримінальних проваджень, які вимагають обґрунтування перед судом обставин кримінального правопорушення і винності особи в його скоєнні. У відносинах інших кримінальних проваджень, як тих, які не можуть бути представлені на розгляд суду, так і тих, які розглядати з проведенням судового розгляду в повному обсязі недоцільно, на стадії підготовчого провадження приймаються рішення, які не допускають їх до судового розгляду або ж вирішають їх по суті.

Таким чином, стадія підготовчого провадження виконує подвійне призначення: в «загальному» порядку кримінального провадження

вона як і раніше є «процесуальним фільтром», покликаним вирішити питання про можливість призначення кримінального провадження до судового розгляду, а також, в разі позитивного вирішення цього головного питання, вирішити супутні йому питання: щодо меж судового розгляду, забезпечення прав учасників судового кримінального провадження, формування кримінальної справи і т. д. У виробництвах на підставі угод і щодо звільнення особи від кримінальної відповідальності на цій стадії відбувається вирішення справи по суті.

Підтвердженням цих висновків можна вважати ті функції, які виділені у суду на стадії підготовчого провадження, а саме:

- підготовчо-організаційну;
- контрольну, яка знаходить свій вияв у частині реалізації повноважень щодо припинення кримінального провадження у випадку встановлення підстав, передбачених пп. 4-8 ч. 1 ст. 284 КПК, і повернення обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів виховного чи медичного характеру прокурору при невідповідність цих рішень вимогам ст.ст. 291, 292 КПК [2];
- функцію правосуддя – у випадках затвердження угоди.

Однак в цьому переліку не знайшло відображення рішення суду про припинення кримінального провадження у зв’язку зі звільненням особи від кримінальної відповідальності, яке, на наш погляд, повинно розглядатися саме в рамках здійснення судом функції правосуддя.

На нашу думку, основним недоліком цієї стадії є позбавлення суду можливості визнавати докази неприпустимими на етапі підготовчого судового засідання. У зв’язку з цим вважаємо за можливе ввести в українське кримінально- процесуальне законодавство інститут виключення доказів з реєстру матеріалів досудового розслідування. Надання суду, з ініціативи учасників процесу, можливості визнавати певні докази неприпустимими лише посилило б змагальність на підготовчому виробництві. Задоволення судом клопотання про виключення доказу призведе до того, що даний доказ втрачає юридичну силу і не може бути покладений в основу вироку суду, а також не може досліджуватися і використовуватися в ході судового розгляду.

Підводячи підсумок, можна зробити висновок про те, що в сучасних умовах стадія підготовчого виробництва вийшла за рамки тільки лише сполучної ланки між стадією досудового розслідування та судовими стадіями кримінального провадження, і має власне самостійні зміст і завдання, спрямовані на спрощення та прискорення

кримінального виробництва. В рамках цієї стадії суд послідовно дозволяє комплекс задач: пов'язаних з вирішенням кримінального провадження по суті (здійсненням правосуддя) – у випадках розгляду кримінального провадження на підставі угоди і кримінального провадження у зв'язку зі звільненням особи від кримінальної відповідальності, а також питання про припинення кримінального провадження на інших підставах, передбачених законом; пов'язаних з контролем за якістю обвинувального акта, клопотань про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, а також дотриманням правил щодо підсудності; пов'язаних з призначенням та підготовкою до проведення судового розгляду кримінального провадження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141). URL: https://zakon.rada.gov.-ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

2. Кримінальний Процесуальний Кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88). Редакція від 11.09.2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text

3. Кримінально-процесуальний кодекс (Затверджений Законом від 28.12.60 (1000-05) ВВР, 1961, № 2 ст. 15). Втратив чинність на підставі Кодексу № 4651-VI (4651-17) від 13.04.2012, ВВР, 2013, № 9-10, № 11-12, №13, ст. 88.

Поляховський Денис Олексійович,
студент групи ПМСПз-19-1
Науковий керівник:
Лисенко Володимир Васильович,
д.ю.н., професор, професор кафедри кримінального процесу та криміналістики

ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВЛЕННЯ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ УХИЛЕНЬ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ

Податком є обов'язковий, індивідуально безоплатний платіж, що стягується органами державної влади різних рівнів з юридичних осіб і фізичних осіб, метою якого є фінансове забезпечення діяльності держави й (або) муніципальних утворень. Ухилення від сплати податків є особливим кримінальним правопорушенням, на механізм вчинення якого істотно впливає введена у встановленому законом порядку система оподаткування. Недоліки в правовому регулюванні оподаткування та діяльності контролюючих правоохоронних органів сприяють поширенню таких негативних явищ, як створення тіньових схем приховування прибутків, а отже, і ухилення від сплати податків.

Розслідування кримінальних правопорушень – це важливий напрям правоохоронної діяльності. Це процес, що розгортається в часі та просторі, у якому встановлюють, досліджують, оцінюють численні фактичні обставини, здійснюють цілеспрямовані пошукові, перевірочні, контрольні та правові дії [1, с. 3].

За кримінальним процесуальним законодавством стадії виявлення та розслідування кримінального правопорушення нерозривно пов'язані, оскільки «згідно зі статті 214 КПК України слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розсліду-

вань, розпочати розслідування та через 24 години з моменту внесення таких відомостей надати заявнику витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань» [1].

При розслідуванні податкових злочинів, як правило, необхідно встановити наступні обставини: «події злочину (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення злочину); яким суб'єктом (платником податків) не були сплачені податки і страхові внески (його найменування, юридична та фактична адреса, коли і ким платник податку зареєстрований як господарський суб'єкт, коли і де став на податковий облік, яким видом підприємницької діяльності платник податку фактично займається, чи передбачена вона установчими та іншими документами); які конкретно податки, збори, страхові внески платником податку не були сплачені, протягом якого періоду, яким способом вчинено ухилення; якими нормативними документами передбачена сплата податків, зборів, страхових внесків, несплаченого платником податку в період, що досліджується; хто здійснював керівництво підприємством на момент вчинення податкового злочину, хто ніс відповідальність за правильність та своєчасність веденого бухгалтерського обліку і звітності; хто безпосередньо вчинив злочин і хто проходить по ньому як співучасник; ким складені і ким підписані розрахунки по податках, зборах, страхових внесках, що подані в податкові органи, які не були своєчасно сплачені; ким складені і ким підписані бухгалтерські звіти, балансові рахунки, документи аналітичного обліку, які свідчать про наявність в організації грошових коштів, достатніх для сплати перерахованих податків, зборів і страхових внесків; у якому розмірі сумарно не були сплачені податки, збори, страхові внески по кожному строку із платежу; якщо не були сплачені декілька видів податків, зборів, страхових внесків, то в якому розмірі не був сплачений кожний (загальна сума за весь період вчинення злочину); у якому розмірі не був сплачений кожний вид податку, збору, страхових внесків по кожному строку платежу протягом усього періоду вчинення злочину; який мінімальний розмір оплати праці і якими нормативними актами був встановлений на момент закінчення злочину по строку дії платежів; чи перевищило ухилення від сплати податків і внесків встановлену кратність мінімальної оплати праці для відповідного складу злочину; які види об'єктів оподаткування були приховані і в якому розмірі; який спосіб ухилення об'єктів оподаткування використовувався; яким способом вчинено злочин (шляхом внесення в конкретні бухгал-

терські документи перекручених даних про доходи і витрати або іншим способом; чи перераховані в бюджет і в державні позабюджетні фонди податки і страхові внески в меншій сумі, ніж передбачалося, або ж не були перераховані взагалі); ким і за яких обставин були виявлені факти приховування об'єктів від оподаткування; які обставини сприяли вчиненню злочину» [2].

Найефективнішою формою здійснення податкового контролю, відповідно, виявлення ухилення від сплати податків є податкова перевірка. Під податковою перевіркою ми розуміємо спосіб здійснення контролю контролюючими органами правильності нарахування, своєчасності та повноти сплати податків і зборів, а також дотримання законодавства з питань проведення розрахункових та касових операцій, патентування, ліцензування та іншого законодавства, контроль за дотримання якого покладено на контролюючі органи [5].

Що стосується документальної перевірки, то це основний вид контролю. Документальною перевіркою вважається перевірка, предметом якої є своєчасність, достовірність, повнота нарахування та сплати усіх передбачених Кодексом податків та зборів, а також дотримання валютного та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи, дотримання роботодавцем законодавства щодо укладення трудового договору, оформлення трудових відносин з працівниками (найманими особами) та яка проводиться на підставі податкових декларацій (розрахунків), фінансової, статистичної та іншої звітності, регістрів податкового та бухгалтерського обліку, ведення яких передбачено законом, первинних документів, які використовуються в бухгалтерському та податковому обліку і пов'язані з нарахуванням і сплатою податків та зборів, виконанням вимог іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи, а також отриманих в установленому законодавством порядку контролюючим органом документів та податкової інформації, у тому числі за результатами перевірок інших платників податків [5].

В статті 75 КПК України зазначено, що «документальні перевірки бувають плановими, позаплановими, виїзними та невиїзними. Фактична перевірка здійснюється за місцем фактичного провадження платником податків діяльності, розташування господарських або інших об'єктів права власності такого платника. Перевірка здійснюється контролюючим органом щодо дотримання норм законодавства з

питань регулювання обігу готівки, порядку здійснення платниками податків розрахункових операцій, ведення касових операцій, наявності ліцензій, патентів, свідоцтв, у тому числі про виробництво та обіг підакцизних товарів, дотримання роботодавцем законодавства щодо укладення трудового договору, оформлення трудових відносин з працівниками» [3].

Найпоширенішим видом слідчого огляду у справах про ухилення від сплати податків є огляд документів, предметів серед яких у даний час з'являються такі об'єкти, як магнітні носії машинної інформації, її копії на фізичних носіях, що вилучаються при огляді місця знаходження комп'ютерної техніки.

Згідно зі статтею 190 КПК України метою слідчого огляду є виявлення слідів злочину та інших речових доказів, які зафіксовані в документах та мають важливе значення для процесу розслідування злочинів. Відповідно, слідчий повинен спрямувати свої зусилля на встановлення такої інформації для використання її у кримінальному судочинстві [2].

Слідчий огляд документів має спрямування на встановлення зовнішніх ознак (реквізитів), змісту документів, особливостей механізму його виготовлення; ознак інтелектуальної та матеріальної підробки документів (невідповідність окремих реквізитів та інших даних); ознак, які характеризують особу автора чи виконавця документа; переліку документів, які підлягають вилученню; необхідних матеріалів для проведення експертних досліджень [3].

Розслідування податкових злочинів є підвищеною складністю і характеризується цілим рядом особливостей. «Першочерговою слідчою (розшуковою) дією по злочинах у сфері оподаткування є виїмка документів, яка згідно зі статтею 178 КПК України проводиться за мотивованою постановою слідчого в тих випадках, коли є точні дані, що предмети чи документи, які мають значення для справи, знаходяться у конкретної особи чи у відповідному місці» [5].

Потрібно звернути увагу, що при розслідуванні злочинів у сфері оподаткування доцільно допитати фахівця, який володіє спеціальними знаннями в галузі бухгалтерського обліку, оподаткування, економіки тощо, оскільки це не дасть можливості особі, яку будуть допитувати, ввести в оману слідчого, прокурора, який такими знаннями не володіє.

Таким чином, призначення експертизи й організація її проведення вимагають вирішення цілого ряду окремих завдань в наступній послідовності: визначити предмет експертизи і віднесення її до конкретного виду; сформулювати всі потрібні для даного випадку питання, що повинні бути вирішені експертом; встановити перелік матеріалів, які слід направити експерту; вибрати експертну установу, в якій дана експертиза може бути виконана, або конкретного експерта; скласти постанову про призначення судової експертизи з дотриманням вимог статті 130 КПК України; ознайомити обвинуваченого або ж підозрюваного з цією постановою і роз'яснити йому права, які він має при призначенні і проведенні експертизи згідно зі статтею 197 КПК України; підготувати речові докази до відправки і визначити спосіб їх доставки до місця проведення експертизи; направити постанову та необхідні матеріали в експертну установу або експерту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Маляренко В.Т. Суд, правоохоронні та правозахисні органи України: підручник. Київ. 2004. 376 с.
2. Ищенко Е.П. Криминалистика: учебник изд. 2-е, испр. и доп. Москва. 2006. 748 с.
3. Козлов В.А. Первоначальные следственные действия по налоговым преступлениям / Российский следователь. Москва. 2003. 14 с.
4. Кучерявенко М.П. Основи податкового права: навчальний посібник. Харків. НЮАУ. 2003. 400 с.
5. Лисенко В.В. Криміналістичне забезпечення діяльності податкової міліції: (Теорія та практика): монографія. Київ. 2004. 324 с.
6. Сидоров А.А. Особенности организации и тактики допроса при расследовании налоговых преступлений / *Актуальные проблемы криминалистики на современном этапе.* Краснодар. 2000. 142 с.

Русецька Валерія Артурівна,
студентка групи ПМСПз-19-1
Науковий керівник:
Кимлик Наталія Володимирівна,
к.ю.н., доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики

ЗАГАЛЬНА КРИМІНАЛЬНА ПОЛІТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ЇЇ ФОРМУВАННЯ ТА НАПРЯМИ

На сьогоднішній день протидія злочинності перестала бути внутрішньою проблемою однієї держави. Міжнародним співтовариством втілюється процес формування спільних заходів щодо боротьби зі злочинністю, і в першу чергу з транснаціональною злочинністю.

Сьогодні Європейський союз є складною інтеграційною організацією, що має власну правову систему, а також риси класичної міжнародної організації, федерації та конфедерації. Проте, до «логічного завершення формування організації Європейський Союз і його правової системи ще досить далеко, проте вже зараз Європейський Союз в процесі свого формування досяг результатів, передбачити які ще 30 років тому було неможливим» [5].

Предметом досліду в цій статті є аналіз утворення та еволюції загальної кримінальної політики держав - учасниць Європейського Союзу. Особливу увагу приділено тій обставині, як формувалась та регулювалась міждержавними угодами співпраця країн-учасниць Європейського Союзу в галузі кримінального права, і як в наш час міжнародне співробітництво в галузі кримінального права отримало нормативне закріплення в правовій системі Європейського Союзу. Проаналізовано досягнення та недоліки кожного етапу розвитку правовідносин держав-учасниць Європейського Союзу в рамках міжнародного кримінального співробітництва. Також приділено увагу тій обставині, що співпраця держав-учасниць ЄС в галузі кримінального права і в даний час загальмована небажанням держав обмежувати свій власний суверенітет.

Формування Європейського Союзу певною мірою носило характер експерименту, метою якого було досягнення економічного благополуччя в певному регіоні. Тоді в 1951 р. під час підписання «Договору про заснування Європейського об'єднання вугілля та сталі» [1] (саме цей момент слід вважати початком історії Європейського Союзу), говорити про встановлення спільної зовнішньої політики, спільної кримінальної політики і ряду інших інститутів було ще рано. Оскільки Європейські Співтовариства були зайняті питаннями економічної інтеграції, формування кримінально-правових норм Європейського Союзу починалося в рамках іншої інтеграційної організації - Ради Європи. Саме цією організацією були розроблені перші конвенції, що закріплюють кримінальні, кримінально-виконавчі та кримінально-процесуальні правові норми («Європейська конвенція про видачу» 1957 р., «Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах» 1959 р.). І хоча саме в конвенціях вперше було закріплено поняття «загальна кримінальна політика», створити її в буквальному сенсі цієї фрази не вдалося. «Рада Європи, будучи класичної міжнародною організацією, або приймає резолюції та рекомендації, які не обов'язкові для виконання державами-учасницями організації, або розробляє тексти міжнародних угод, які знову ж таки вимагають підписання і ратифікації державами» [2,3]. На наш погляд, ідея закріплення правових норм за допомогою прийняття міжнародних угод не могла прижитися в такій організації, як Європейський Союз, і досягти бажаного результату. Справа в тому, що Рада Європи, будучи класичної міжнародною організацією, в процесі здійснення своєї діяльності підпорядковується принципам міжнародного права, серед яких виділяються принцип невтручання в справи, що входять до внутрішньої компетенції держав, а також принцип суверенної рівності держав. Це означає, що кожна держава зобов'язана поважати суверенітет інших учасників системи, тобто їхнє право в межах власної території здійснювати законодавчу, виконавчу, адміністративну і судову владу без будь-якого втручання з боку інших держав, а також самостійно проводити свою зовнішню політику. Згідно з міжнародним правом, суверенітет кожної держави непорушний. А ось основою створення Європейського Союзу стала ідея обмеження суверенітету держав-учасниць на користь наднаціональних інститутів. Так держави спочатку обмежили свої повноваження в області економічних правовідносин, потім обмеження торкнулися і інших сторін суспільного життя.

Початок «становлення загальної кримінальної політики Європейського Союзу зазвичай пов'язують зі створенням особливого координаційного органу в цій області. Йдеться про так звану групу Trevi, що складалася з міністрів внутрішніх справ держав-учасниць ЄС, в завдання якої входила, головним чином, боротьба з тероризмом. Оскільки головним інструментом діяльності групи була міжурядова співпраця – держав-учасниць ЄС, ефективною її назвати не можна. Джерелами кримінального права були конвенції, які також потрібно ратифікувати» [4]. З дня набуття чинності Маастрихтським договором в 1993 р. координація боротьби зі злочинністю в Європейському Союзі офіційно регулюється розділом VI Договору «Положення про співробітництво в сфері юстиції та внутрішніх справ» та стала частиною компетенції цього договору [4]. З цього моменту і до вступу в силу Лісабонського договору в 2007 році співробітництво в сфері юстиції та внутрішніх справ є також частиною структури Європейського Союзу, та становить його Третю опору.

Так, наприклад, «відповідно до ч. 7 ст. К 1 Договору загальний інтерес для держав членів ЄС складає співпраця в галузі кримінального права, а відповідно до ч. 9 цієї ж статті співробітництво поліцій з метою боротьби, стримування і запобігання тероризму, протизаконним операціям з наркотиками і тяжкими міжнародними злочинами, додаючи декотрі аспекти митного співробітництва, в зв'язку з організацією в середині Європейського Союзу спеціальної системи обміну інформацією в межах Європейського поліцейського відомства (Європол). Незважаючи на закріплення в Маастрихтському договорі зазначених норм про співробітництво держав в кримінально-правовій сфері, реальних, ефективних повноважень жоден з інститутів Європейського Союзу не отримав. Лише Рада ЄС могла приймати акти у формі загальних позицій і спільних акцій, однак про обов'язковість і юридичну силу зазначених джерел права Маастрихтський договір не містив положень. За Європейським парламентом та Європейською комісією закріплювалися тільки консультативні функції. Положення про співпрацю держав-учасниць ЄС в кримінально-правовій сфері було суттєво змінено вже в 1999 році вступом в силу Амстердамського договору» [5]. З цього моменту Третя опора Європейського Союзу носила назву «співробітництво поліцій і судових органів в кримінально-правовій сфері [6]. Тільки тепер Європейський Союз отримав реа-

льні законодавчі повноваження в кримінально-правовій сфері. В рамках кримінального права Європейський Союз міг приймати рамкові рішення, які були аналогом директив, відповідно до яких держави-учасниці зобов'язані приводити своє законодавство. Однак рамкове рішення, на відміну від директив, ні при яких обставинах не могло придбати пряму дію, тобто не могло наділяти фізичних і юридичних осіб правами, які ті, в свою чергу, могли пред'явити до держави-члена, що не призвела у відповідність з рамковим рішенням своє національне законодавство.

Остання реформа загальної кримінальної політики Європейського Союзу була здійснена за допомогою підписання Лісабонського договору 2007 року який вступив в дію 1 грудня 2009 році [7]. Оскільки Лісабонський договір ліквідував структуру Трьох опор Європейського Союзу, регулювання загальної кримінальної політики відбувається в рамках найважливішої сфери внутрішньої компетенції ЄС «простір свободи, безпеки та правосуддя». «Лісабонський договір також скасував таке джерело права, як рамкове рішення, яке видавалося тільки в рамках колишньої Третьої опори, тим не менш, вже прийняті рамкові рішення зберігають за собою юридичну силу по сьогоднішній день. Реалізовувати законодавчі повноваження в кримінально-правовій сфері будуть спільно Європейський парламент і Рада ЄС за допомогою будь-яких форм правових актів ЄС. Лісабонський договір усунув найважливішу перешкоду на шляху подальшого вдосконалення загальної нормативної бази в галузі кримінального права ЄС. Суть в тому, що і Маастрихтський, і Амстердамський договори закріплювали вимогу до прийняття актів кримінального права на підставі рішення одноголосно прийнятого членами Ради ЄС (до набрання чинності Лісабонським договором за ним зберігалася монополія на вжиття заходів в рамках кримінально-правового співробітництва держав-учасниць ЄС), що само собою гальмувало зростання рівню співпраці держав у складі ЄС, а також формування загальної кримінальної політики ЄС. Після набрання юридичної сили Лісабонським договором для затвердження законодавчого акту в Раді ЄС досить кваліфікованої більшості. Також до компетенції Суду ЄС тепер входить офіційне тлумачення актів кримінального права ЄС» [8].

Проаналізувавши історію утворення загальної кримінальної політики Європейського Союзу, так само можна зробити висновок, що

головною перешкодою зближення держав-учасниць ЄС в сфері кримінальної юстиції і прискорення розвитку і вдосконалення загальної кримінальної політики Європейського Союзу є їхнє небажання поступатися власним суверенітетом. Особливо важливе місце займає той факт, що «акти кримінального законодавства ЄС, видані після 2009 року поширюють свою дію не на всіх держав-учасниць ЄС. Згідно протоколами до установчих документів ЄС, для таких держав, як Сполучене Королівство та Ірландія, а також для Данії встановлено певні вилучення» [8, 9]. Так, наприклад, Данія взагалі не бере участі в прийнятті актів кримінального права ЄС, і їх юридична сила на неї не поширюється. Більш того, Сполучене Королівство та Ірландія покинуло Європейський Союз 31 січня 2020 року.

Таким чином, можна зробити висновок, що ЄС пройшов довгий і важкий шлях від незалежності держав-учасниць ЄС у галузі кримінального правосуддя і здійснення співпраці лише за допомогою укладення міжнародних договорів, що передбачали мінімальні стандарти в кримінальній і кримінально-процесуальній сферах, через поступове зменшення повноважень держав-учасниць ЄС шляхом передання частково своїх повноважень інститутам ЄС. Також за допомогою зближення та узгодженості законодавства країн-учасниць ЄС в кримінальній і кримінально-процесуальних сферах ЄС. Можемо зазначити, що формування спільної співпраці у кримінальній сфері не обійшлось й без створення власної правової наднаціональної системи, і утворення на території Європейського Союзу власних міжнародних правоохоронних установ, таких як Євроюст та Європол.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Договір про заснування Європейського об’єднання вугілля та сталі [Електронний ресурс]. – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_026#Text

2. Європейська конвенція про видачу 1957 року [Електронний ресурс]. – URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_033

3. Конвенція про взаємодопомогу в кримінальних справах між державами-членами Європейського Союзу [Електронний ресурс]. – URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_238

4. Маастрихтський договір (Договір про Європейський Союз) [Електронний ресурс]. – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/-994_029

5. Амстердамськiй договір [Електронний ресурс]. – URL: https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/docs/body/-treaty_of_amsterdam_en.pdf

6. The Maastricht and Amsterdam Treaties [Електронний ресурс]. –URL: https://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/en/FTU_1.1.3.pdf

7. Лісабонський договір [Електронний ресурс]. –URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:12007L/TXT

8. Protocol (N 21) On the position of the United Kingdom and Ireland in respect of the area of freedom, security and justice // Official Journal of the European Union. – 2010. – C. 83. – P. 295-298.

9. Protocol (N 22) On the position of Denmark // Ibid. –P. 299 - 304.

10. Кашкин С.Ю. Право Европейского Союза: Том 1. Общая часть, 4-е издание, М.: Юрайт, 2015. 647 с.

11. Кашкин С.Ю. Право Европейского Союза: Том 2. Особенная часть, 4-е издание, М.: Юрайт, 2019. 1023 с.

Савенко Дмитро Олександрович,
студент групи ПМСПз-19-1
Науковий керівник:
Грицюк Ігор Васильович,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПОДАТКОВОЇ СЛУЖБИ ТА ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Нагадаємо, що юридична конституція – це система правових норм, які регулюють, встановлюють і охороняють державний лад та основні суспільні правовідносини. Термін «фактична конституція» доцільно вживати для позначення реального суспільних відносин. «Розробка, прийняття та реалізація юридичної конституції завжди спирається на фактичну конституцію, але залежить не лише від реальних суспільних відносин, а й від культури, моралі, свідомості членів суспільства, стану законності та інших обставин. Фактичну конституцію трактуємо як об'єктивне явище, відображає конкретний розвиток суспільства і держави в найбільших суттєвих рисах у певний період часу, а юридична конституція завжди містить в собі як і суб'єктивні, так і об'єктивні риси суспільства та держави в цілому» [1].

Державне бюро розслідувань – правоохоронний орган України, що розслідує кримінальні провадження, в яких фігурують правоохоронці, судді і найвищі службовці (від міністрів до начальників ГУ). Поступово ДБР перебрало на себе функцію досудового (попереднього) слідства від прокуратури. Остання займалася слідством починаючи з 1996 року на тимчасовій основі – відповідно до п. 9 Перехідних положень Конституції України.

Створення Бюро було передбачено Кримінальним процесуальним кодексом України у термін до 20 листопада 2017 року. Закон України про Державне бюро розслідувань прийнятий 12 листопада 2015,

підписаний Президентом 14 січня 2016, набрав чинності 1 березня 2016 року. Запрацював новий орган 27 листопада 2018 року.

Згідно з чинним від «2012 року Кримінальним процесуальним кодексом, органи Державного бюро розслідувань є органами досудового розслідування (органами, що здійснюють дізнання і досудове слідство)» [2].

Службові особи слідчих підрозділів ДБР є слідчими. Вони здійснюють досудове розслідування злочинів:

1. «вчинених Президентом України, повноваження якого припинено, Прем'єр-міністром України, членом Кабінету Міністрів України, першим заступником та заступником міністра, членом Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення, Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, Антимонопольного комітету України, Головою Державного комітету телебачення і радіомовлення України, Головою Фонду державного майна України, його першим заступником та заступником, членом Центральної виборчої комісії, народним депутатом України, Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини, Директором Національного антикорупційного бюро України, Генеральним прокурором, його першим заступником та заступником, Головою Національного банку України, його першим заступником та заступником, Головою Національного агентства з питань запобігання корупції, його заступником, Секретарем Ради національної безпеки і оборони України, його першим заступником та заступником, Постійним Представником Президента України в Автономній Республіці Крим, його першим заступником та заступником, радником або помічником Президента України, Голови Верховної Ради України, Прем'єр-міністра України, суддею, працівником правоохоронного органу, особою, посада якої належить до категорії «А», крім випадків, коли досудове розслідування цих злочинів віднесено до підслідності НАБУ» [5];

2. вчинених службовими особами Національного антикорупційного бюро України, усіма прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, крім випадків, коли досудове розслідування цих злочинів віднесено до підслідності НАБУ;

3. проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини), крім злочинів, передбачених статтею 422 Кримінального кодексу України.

Щодо ДПС, то ми можемо виділити такі функції:

1. забезпечення контролю за дотриманням законності в діяльності ДПС, територіальних органів ДПС, державних підприємствах та установах, які перебувають у сфері управління ДПС при виконанні завдань і функцій, покладених чинним законодавством;

2 організація та участь у забезпеченні реалізації державної правової політики у сфері податкового законодавства та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на ДПС;

3. перевірка відповідності законодавству і міжнародним договорам України проєктів нормативно-правових актів, організаційно-розпорядчих документів, договорів, контрактів, листів та інших документів, що подаються на підпис Голові;

4. проведення юридичної та антидискримінаційної експертизи проєктів нормативно-правових актів, підготовлених структурними підрозділами ДПС;

5. підготовка пропозицій щодо вдосконалення законодавчих актів, актів Президента України, Кабінету Міністрів України та розробка проєктів законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України щодо податку на прибуток підприємств, податку на додану вартість (далі – ПДВ), акцизного податку та інших питань, що належать до компетенції Департаменту;

6. підготовка пропозицій щодо удосконалення нормативно-правових актів міністерств, розробка проєктів наказів Мінфіну щодо затвердження порядків, інструкцій, положень, форм розрахунків, звітів, декларацій, інших документів з питань податку на прибуток підприємств, ПДВ, акцизного податку та проєктів наказів ДПС з питань, що належать до компетенції Департаменту;

7. забезпечення організації та координації нормотворчої роботи структурних підрозділів ДПС з питань оподаткування;

8. організація роботи, пов’язаної з укладанням ДПС договорів (контрактів);

9. надання консультацій з питань оподаткування податком на прибуток підприємств, ПДВ, акцизним податком, трансфертного ціноутворення та інших питань, що належать до компетенції Департаменту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. Відомості Верховної Ради**.** 2013. № 9–10, № 11-12, № 13. Ст. 88.

2. Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12 листопада 2015 р. № 794-VIII. Відомості Верховної Ради. 2016. № 6. Ст. 55.

3. Річна програма діяльності територіального управління Державного бюро розслідувань,розташоване у місті Києві. URL: https://dbr.gov.ua/sites/default/files/201912/Річна%20програма%20діяльності%20на%202020%20рік%20ТУ%20ДБР%20у%20м.Києві.

4. Теорія держави і права: підручник для вузів / О. Ф. Скакун; Університет внутрішніх справ. Х.: Фірма «Консум», 2001. 656 с.

5. Гречанюк Р. В. Функції і повноваження спеціальних антикорупційних органів України, Польщі та Молдови: порівняльний аналіз. Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2015. № 2. С. 41-48

Савчук Марія Володимирівна,
студентка групи ПМСПз-19-1
Науковий керівник:
Топчій Віталій Васильович
д.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ОРГАНІЗЦАЦІЇ ТА ФУНКІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ АДВОКАТУРИ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Адвокатура є однією з ключових правозахисних інституцій, що відіграє одну із провідних ролей, що покликаний забезпечити конституційні права громадян на кваліфіковану юридичну допомогу. Ратифікація угоди про асоціацію з Європейським Союзом засвідчила вибір Україною європейської системи цінностей та стандартів захисту прав людини, яка пов'язана, насамперед, із наданням правової допомоги, яка повинна сприяти забезпеченню безпеки особи в суспільстві та виконувати роль інструменту захисту прав та інтересів. Тому, важливу роль відіграють ті, хто може надавати правову допомогу та в яких межах.

В Україні питання участі захисника в кримінальному провадженні тривалий час слугували предметом уваги науковців. Їх розглянуто в працях таких українських дослідників як Т. В. Варфоломєєвої, В. Г. Гончаренка, Ю. М. Грошевого, М. А. Погорецького, В. О. Попелюшка, В. Т. Маляренка, М. М. Михеєнка, В. Т. Нора, М. С. Строговича, В. Т. Тертишника, О. Г. Яновської. Питанню дослідження організації та діяльності інституту адвокатури у країнах ЄС займалися такі науковці як О. С. Деханов, Р. С. Титикало, Роджер Сміт, Рене Кассен, М. Кіку, М. Кузінс, Бланкенбург, Ф. Рейган та інші, але окремого дослідження, яке було б присвячено дослідженню організації органів адвокатського самоврядування у країнах ЄС, на цей час не здійснювалось, тому обрана тема статті уявляється актуальною та своєчасною.

Усі процеси, що відбуваються в тій чи іншій країні призводять до виникнення все більшої кількості правил та заборон, які призво-

дять до утворення конфліктів у суспільстві. Тому, поява професійно підготованих осіб, котрі могли б кваліфіковано та швидко у всьому цьому розібратися і допомогти необізнаному громадянину, стала просто неминучою.

Національні правові системи країн-членів ЄС передбачають надання правової допомоги адвокатами , тобто, особами, що мають юридичну освіту, юридичний стаж, здали відповідний екзамен та отримали право надання правової допомоги. Усі ці вимоги встановлюються положеннями внутрішнього права окремих країн членів ЄС і, відповідно, мають певні відмінності між собою, зокрема різняться назвами цієї професії: «Рехтсанвальт» в Німеччині, «Авокат» у Франціїі, «Аввокато» в Італії, Адвокат в Україні. В деяких державах функції адвоката виконують представники двох професій. Наприклад, «в Великій Британії – Беррістер та Солісітор, в Польщі – Адвокат та Правовий Радник» [1, с. 160].

Організація діяльності адвокатури у Литовській Республіці регулюється Законом «Про адвокатуру», який прийнятий Верховною Радою Литовської Республіки 18 березня 2004 року, який визначає, що «загальні збори – є найвищим органом адвокатського самоврядування Литовської Республіки. Діяльність адвокатів здійснюється шляхом обов'язкового членства у Литовської асоціації адвокатів, яка складається з наступних органів: загальні збори адвокатів, рада адвокатів Литви, Суд честі адвокатів, ревізійна комісія. Рада адвокатів Литви є керівним органом та обирається терміном на три роки з числа адвокатів, які мають 8 років відповідного стажу. До повноважень ради адвокатів Литви та Міністра юстиції належать прийняття рішення про порушення дисциплінарної справи відносно адвоката» [2, с. 156]. Процедура розгляду дисциплінарної справи встановлюється Литовською асоціацією адвокатів. Дисциплінарні справи розглядаються Судом честі адвокатів з 5 членів, троє з яких обираються загальними зборами адвокатів, а два призначаються Міністром юстиції. Стаж адвокатської діяльності членів вказаного органу повинен становити не менше восьми років. За порушення вимог закону «Про адвокатуру», литовського кодексу честі адвокатів, а також професійної поведінки «до адвокатів можуть бути застосовані: осуд, догана, громадська догана, визнання недійсним рішення Литовської асоціації адвокатів про визнання особи адвокатом» [3].

Адвокатура Німеччини – незалежна організація в системі правосуддя. Адвокати є вільними підприємцями, які мають свої контори та найманих працівників. Окрім того, «законодавством Німеччини також передбачено, що захисниками можуть бути викладачі юриспруденції в німецьких вищих навчальних закладах, які мають кваліфікацію та право обіймати посаду судді. Інші особи можуть бути захисниками лише за умови затвердження судом»[3].

Основним нормативно-правовим актом, який закріплює правовий статус адвокатури в Німеччині є Федеральне положення про адвокатуру 1959 року. На адвокатів Німеччини покладені такі основні професійні функції: надання порад і консультацій з юридичних питань; захист обвинуваченого або підсудного у кримінальній справі в суді та/або органах слідства. В рамках кримінального процесу адвокат може виступати і в якості представника інтересів потерпілого; право на укладення договору з клієнтом на управління майном довірителя; виконання функцій юрисконсульта відповідно до укладеного договору [4].

В Німеччині для того, щоб мати право займатися адвокатською діяльністю, потрібно спочатку прослухати курс права протягом 6 семестрів в одному з університетів Німеччини. Потім успішно скласти два спеціальних іспити. Перший іспит випускний, оскільки здається він у тому навчальному закладі, в якому навчався майбутній адвокат. Наступний етап - стажування в органах в адвокатури. Після закінчення стажування проводиться другий іспит під егідою міністерства юстиції відповідної адміністративної території [5, с.12]. «У Німеччині існує відмінна від України система допуску до адвокатської професії. Єдиний двоступеневий екзамен для доступу до юридичної професії, питання стажування в державних органах та адвокатських об’єднаннях є гарним прикладом формуванням спільного правосприйняття майбутніми адвокатами, суддями та прокурорами в Україні», як визначає Голова кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури міста Києва І. Орлов» [6].

Правовий статус адвокатів у Польщі врегульований Законом про адвокатуру від 1982 року, який визначає основні права та обов’язки адвоката, порядок здобуття права на заняття адвокатської практики й інші аспекти діяльності адвоката. Крім того, процесуальні питання діяльності адвокатів врегульовані в Кодексі цивільного процесу та Кодексі карного процесу. До того ж, польські адвокати по-

винні дотримуватися Кодексу адвокатської етики, який був ухвалений 2011 року [6].

Порівнюючи діяльність системи адвокатури України та Польщі, першою істотною відмінністю, на яку варто звернути увагу, є залежність органів адвокатури від органів державної влади. В Україні адвокатура визначається як недержавний самоврядний інститут, натомість в Польщі існує певна залежність адвокатури від органів юстиції. Зокрема, у ст. 6 Закону «Про адвокатуру» зазначається, що нагляд і контроль за діяльністю органів адвокатури належить до повноважень Міністра юстиції, якому належить право визначення спеціальної загальнообов'язкової форми одягу для адвокатів, що беруть участь у судовому засіданні [6].

Другою суттєвою відмінністю адвокатської діяльності у Польщі та в Україні є організаційно-правова форми її здійснення. Так, Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» встановлює можливість здійснення адвокатами професійної діяльності як індивідуально, так і в організаційно-правових формах адвокатського бюро чи адвокатського об'єднання. Адвокат, що здійснює адвокатську діяльність індивідуально, є самозайнятою особою [7]. «Організаційно-правовими формами діяльності адвокатів у Республіці Польща виступають адвокатські канцелярії, адвокатські об'єднання та господарські товариства, зокрема цивільне товариство, де сторони об'єднують свої вклади та спільно діють з метою одержання прибутку; явне товариство, у якому за зобов'язаннями товариства несуть відповідальність його учасники усім своїм майном; партнерське товариство засновниками якого є професіоналами у певній галузі, вони здійснюють господарську діяльність шляхом надання професійних послуг та командитне або командитно-акціонерне товариство – товариство, у якому особами, що відповідають за зобов'язаннями товариства усім своїм майном, виступають адвокати» [5, с.10].

Позитивним є досвід Польщі у правовому регулюванні проходження стажування особи, котра ще не склала кваліфікаційний іспит. Важливим на мою думку, є запровадження у вітчизняному законодавстві норм про обов'язкове страхування кримінально-правової відповідальності адвоката, аналогічно законодавству Польщі, яке слугувало б надійною гарантією захисту прав адвоката під час здійснення ним професійної діяльності.

Таким чином, лише за умови належного функціонування інституту адвокатури можливим є максимальний розвиток демократії та верховенства права, що, у свою чергу, є головним із критеріїв набуття Україною членства в Європейському Союзі. Тому, українському законодавству України варто адаптувати норми чинного законодавства до загальноєвропейських положень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. А Косило, Pomoc prawna w demokratycznym państwie prawnym: regulacje unijne, polskie oraz ukraińskie [w:] Ius et amicitia. Materiały Pierwszego Polsko-Ukraińskiego Forum Prawniczego, Tarnobrzeg 2016, s. 169-190

2. М.С. Косенко. Досвід зарубіжних країн щодо організаційно-правових засад діяльності дисциплінарних органів адвокатури: Вісник академії адвокатури України. 2017. 151-158 с.

3. Закон литовской республики: URL: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/b4a99200249f11e58a4198cd62929b7a?jfwid=gvy9zijpz (дата звернення 07.06.2020)

4. Федеральне Положення про адвокатуру від 01.08.1959 року. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/pologennya/bundesrechtsanwaltsordnung-ukr.pdf (дата звернення 07.06.2020)

5. Стажування для набуття особою права на здійснення адвокатської діяльності в країнах ЄС: Інформаційна довідка, підготовлена Європейським інформаційно дослідницьким центром на запит народного депутата України. 2019. 12 ст.

6. Право про адвокатуру від 26 травня 1982 року. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/pologennya/zakonodavstvo-pro-adv-polsha-zvedenyj-pereklad.pdf (дата звернення 07.06.2020)

7. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 року. № 5076-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/-5076-17#Text (дата звернення 07.06.2020)

Садовнік Володимир Вячеславович,
Студент групи ПМСПз-19-1
Науковий керівник:
Топчій Віталій Васильович
д.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики

ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ УЧАСТІ ПРЕДСТАВНИКА ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ, ЩОДО ЯКОЇ ЗДІЙСНЮЄТЬСЯ КРИМІНАЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ

Сучасна Україна направлена на європейську ідентичність Українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу, що прямо закріплено в Конституції України в якій зазначено, що це є стратегічним напрямком розвитку сучасної держави. Відповідно і законодавство України також потрібно, щоб було інтегровано в Європейську правову систему. «Європейська правова система, в особливості кримінальне та кримінальне процесуальне право ставить на перше місце інститут приватної власності та його захист. Інститут приватної власності є «священним» для Європейських країн» [1].

Саме з вищезазначеного інституту породжується політична система - демократія, на якій базується весь Європейський союз. Однак, сучасне національне законодавство України має величезну кількість надбавок «пострадянської» правової моделі, яка заснована на «радянському світобаченні», де в основі була державна та комунальна власність, поняття «приватна власність» для України є досить молодим, відповідно інститут підприємництва, утворень юридичних осіб, їх захист та представництво також відносно новим. «Оскільки наша країна направлена на шлях Євроінтеграції то приватна власність у вигляді провадження підприємницької діяльності шляхом створення об’єднання громадян з окремим статусом - юридичних осіб, необхідна бути процесуально повністю описана з метою найкращого представництва та захисту, особливо в кримінальних провадженнях» [3]. Практика захисту та представництва даних суб’єктів тільки створю-

ється в українській правові системі так наприклад Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» був прийнятий всього 17 років назад, а надання окремого статусу представнику юридичної особи в кримінальному праві офіційно було здійснено лише у 2012 році, коли був прийнятий новий Кримінально процесуальний кодекс України (далі по тексту – КПК України). Через, що сам статус юридичної особі в кримінальному процесі донедавна був тільки встановлений, що призводить до певних процесуальних аспектів участі представника юридичної особи в кримінальному провадженні, що породжує також і певні проблеми, які необхідно вирішувати як «теоретиками» так і «практиками».

Окремі питання участі юридичної особи в кримінальному провадженні ставали предметом дослідження таких учених, як: І. В. Гловюк, Пожар В. Г., А. С. Нерсесян, С. В. Толокольніков, С. О. Харитонов, Ю. В. Шинкарьов, А. М. Ященко та ін. Здебільшого ці та інші вчені торкались лише загальних питань участі юридичної особи у кримінальному провадженні або заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб. У зв’язку з указаним потребує більш поглибленого теоретичного вивчення питання участі у кримінальному провадженні представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження.

У 2012 році Верховною радою України було прийнято новий КПК України, яким «було офіційно введено в кримінальний процес нового учасника, а саме представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження. Однак інші норми КПК України не були в достатній мірі прописані з урахуванням нового учасника кримінального процесу, що призвело до проблем та юридичних колізій» [4].

Згідно до ч. 1 ст. 64-1 «Представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, може бути: 1. особа, яка у кримінальному провадженні має право бути захисником; 2. керівник чи інша особа, уповноважена законом або установчими документами; 3. працівник юридичної особи. Пунктом 3 вищезазначеної статті встановлено, що представником юридичної особи може бути працівник юридичної особи» [4]. Фактично згідно цієї статті представляти юридичну особу може будь яка особа яка офіційно працевлаштована та рахується в штаті юридичної особи, однак це не відповідає дійсності з наступних підстав:

- це досить обмежено нормами КПК України, тому що «у випадку оголошення юридичною особою потерпілим то керуючись ст. 59 КПК України Потерпілого у кримінальному провадженні може представляти представник - особа, яка у кримінальному провадженні має право бути захисником, тобто адвокатом» [2];

- також відповідно до прав, які має представник юридичної особи «останній має право брати участь у проведенні процесуальних дій, однак згідно ст. 236 КПК України, якою регулюється виконання ухвали про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи, та в якій зазначено, що допуск до процесуальних дій незалежно від стадії цієї слідчої дії слідчий, прокурор, інша службова особа, яка бере участь у проведенні обшуку, зобов'язані допустити на місце його проведення захисника чи адвоката, повноваження якого підтверджуються згідно з положеннями статті 50 цього Кодексу» [2]. Тобто нормою даною статті не встановлено обов'язок прокурора або слідчого допуску представника юридичної особи, котра може бути працівником юридичної особи але не бути адвокатом. Це обмежую юридичну особу в захисті прав та суперечить ст. 64-1 КПК України.

- У 2016 році в Конституцію України було долучено статтю 131^2 в якій зазначено, що «виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення. Вищезазначеною статтею було встановлено в Україні так звану «адвокатську монополію» (тобто в судах представництво фізичних та юридичних осіб може здійснювати виключно адвокат). Відповідно до даних змін представник юридичної особи, що є працівником організації, не допускається до участі в судовому засіданні, щодо юридичної особи» [1].

Нами були наведені лише частина з фактичних колізій права пов'язаних з статусом представника юридичної особи. Коли закон в окремих випадках виключає представлення інтересів юридичної особи у випадку, якщо особа не керівник юридичної особи і не адвокат.

Окрім цього існує поширена теоретична проблема, яка має негативну для адвокатів практичну сторону. У випадку представлення в кримінальному провадженні юридичної особи адвокат заключає з юридичною особою договір про надання адвокатської допомоги, однак «у випадку проведення слідчих дій, щодо посадових осіб, наприклад допит у якості свідка, він зобов'язаний підписати договір і з фізичною особою, котра фактично є представником юридичної особи,

оскільки в обставинах, щодо яких вона викликається у випадку свідка представляла інтереси юридичної особи, що призводить до конфлікту інтересів адвоката. Адже статтею 21 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» передбачено заборону адвоката займати у справі позицію всупереч волі клієнта, крім випадків, якщо адвокат впевнений у самообмові клієнта. Досить часто інтереси фізичної особи не відповідають, а то й суперечать юридичної особи» [9].

Для прикладу слід розібрати кримінальне провадження, щодо посадових осіб юридичної особи по ст. 212 Кримінального кодексу України, якою передбачено відповідальність за ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), згідно нормами даної статті у певних випадках допускається «податковий компроміс» між обвинуваченим, який є як правило є керівником юридичної особи або головним бухгалтером, однак виплата заборгованості по податкам і штрафам здійснює юридична особа, що є в мінус інтересам юридичної особи але в плюс інтересам посадової особи. І у випадку, якщо адвокат діє як представник юридичної особи і як захисник посадової особи в нього виникає конфлікт інтересів. В першу чергу це виникає через певні проблеми ідентифікацію юридичної особи в кримінальному провадження. [2].

По суті даної проблем були видані наукові роботи І. В. Гловюк, яка зазначає, що «згідно ст. 3 КПК України юридична особа не є учасником кримінального провадження, оскільки її неможливо притягнути до кримінальної відповідальності, і це тягне за собою певну юридичну невизначеність статусу представника юридичної особи» [7].

Однак це не зовсім так, оскільки згідно КПК України, юридична особа може отримувати статус потерпілого. Внаслідок приписів КПК України потерпілий може мати представника, який повинен відповідати таким же умовам, що і захисник [2].

Але юридична особа фактично представлена директором або посадовою особою. Тобто, на прикладі, юридична особа для професійного захисту своїх інтересів повинна мати «представника представника юридичної особи». Певні кроки для вирішення даної проблеми були зроблені шляхом прийняття Закону України від 18.12.2019 № 390-IX, яким було офіційно введено поняття «самопредставництва» юридичної особи, тобто «юридична особа може або наймати представника юридичної особи (адвоката) або бути самопредставлена через керівника, однак, нажаль, ці зміни були

внесені лиш до адміністративного, господарського та цивільного права України, а кримінальне процесуальне законодавство і далі має дану колізію» [5].

Отже, проаналізувавши праці науковців та чинне законодавство України, нами може бути запропоновано такий шлях для вирішення проблем, які виникають в діяльності представника юридичної особи, щодо якої здійснюється кримінальне провадження, а саме, внести зміни в Кримінальний процесуальний кодексу України, який полягає в редагуванні його окремих норм до реалій «адвокатської монополії», шляхом видалення з частини 1 ст. 64-1 КПК України словосполучення «працівник юридичної особи». Даний крок виключить зловживання та маніпуляції різних учасників справи за допомогою даної норми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція Україна // Відомості Верховної Ради. – 1996. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб - Закон України від 23 трав. 2013 р. № 314-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 12. – Ст. 183.

4. Кримінальний кодекс України : закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14.

5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розширення можливостей самопредставництва в суді органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, інших юридичних осіб незалежно від порядку їх створення - Закон України від 18.12.2019р. № 390-IX [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://biz.ligazakon.net/ua/analitycs/193155_samopredstavnitstvo-yuridichnikh-osb-khto-mozhe-predstavlyati-yurosobu-ta-na-yakikh-pdstavakh

6. Висновок Комітету з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності до проекту закону України реєстрац. № 2990 від 21 трав. 2013 р: від 22 трав. 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до картки законопроекту: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=46901.

7. Главюк І. Проблеми визначення функціональної спрямованості діяльності представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження / І. Главюк // Правова політика в Україні: питання теорії та практики : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 24 жовт. 2014 р.) : в 2 т. Т. 2. – Київ : Нац. акад. прокуратури України, 2014. – С. 88–91.

8. Пожар В. Г. Проблеми реалізації процесуального статусу юридичних осіб у кримінальному судочинстві / В. Г. Пожар // Актуальні проблеми держави і права. – 2012. – Вип. 64. – С. 517–524.

9. Про адвокатуру та адвокатську діяльність - Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text

Снитюк Богдан Володимирович,
студент групи ПМСПз-19-1
Науковий керівник:
Топчій Василь Васильович,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики

ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ОЦІНКИ ДОКАЗІВ ОТРИМАНИХ ЗА КОРДОНОМ

Актуальність теми характерна тим що одним із найважливіших завдань правоохоронних органів сучасної Української держави і суспільства в цілому є забезпечення суворого додержання законності, викорінення будьяких порушень громадського порядку, ліквідація злочинності, усунення причин та умов, що породжують та сприяють її розвитку. Докази є основною базою кримінального судочинства, що приводить в дію всі механізми розслідування кримінальної справи і вони є невід'ємною його складовою.

Аналіз Конституції України і діючого КПК дозволяє нам зробити висновок, що докази, отримані в порядку надання взаємної правової допомоги відповідно до міжнародних договорів України, мають таку ж юридичну силу, як і докази, отримані з джерел, передбачених КПК.

Складніше складається справа з визнанням доказів, отриманих в іноземній державі, з якою Україна не має договірних відносин. Можна, наприклад, представити ситуацію, коли Україна на умовах взаємності звернулася до компетентних органів відповідної держави з проханням про виконання необхідних процесуально-слідчих дій. Як бути в цьому випадку з отриманими доказами? Чи визнавати їх допустимими? Посилання (якщо дослівно додержуватися ч. 1 ст. 9) у цьому випадку на положення Конституції буде неспроможним. Очевидно, що необхідно інше рішення.

Міжнародні слідчі і судові доручення можуть виповнюватися не тільки при наявності договору про взаємну правову допомогу, але і на основі принципу взаємності або на підставі відповідних урядових угод. Діючим кримінально-процесуальним законодавством, двосто-

ронніми договорами не заборонена можливість звертання компетентних органів України з міжнародними слідчими і судовими дорученнями до відповідних органів інших держав, з якими немає відповідних договірних відносин.

Допускаючи застосування іноземного кримінального процесуального права при збиранні доказів на території іноземної держави в порядку надання правової допомоги, включаючи клопотання на основі взаємності, компетентні органи і суди держав здійснюють оцінку їхньої допустимості в національний кримінальний процес з урахуванням положень власного законодавства. Тому вирішувати питання про допустимість доказів, отриманих на умовах взаємності, необхідно виходячи з того, що в Україні існує оціночна заборона на використання доказів, отриманих незаконним шляхом, при якої суд самостійно вирішує питання про допустимість доказів, керуючись кримінальним процесуальним законом. Правда, у такому випадку, «кодифікований кримінальний процес України мимоволі перетворюється в процедуру, здійснювану з використанням визначених прецедентів. Це свідчить про те, як важливим є закріплення норми, спираючись на яку стало б можливим визначити допустимість доказів, отриманих за правилами, передбаченими процесуальним правом іноземних держав з якими немає договірних відносин» [4].

Надання правової допомоги по кримінальних справах державою, з якою Україна має договірні відносини забезпечується принципом сумлінного виконання зобов'язань (pacta sunt servanda), що юридично зобов'язує держави дотримуватися міжнародно-правових норм. Тоді як відсутність договору про правову допомогу між країною означає, що виконання міжнародного судового або слідчого доручення не обов'язково, але може бути виконане по добровільній волі запитуваної держави. У цьому контексті тільки міжнародний договір забезпечує обов'язковість виконання необхідних процесуально-слідчих дій, за умови дотримання встановлених цим договором процедур.

Відсутність договору про правову допомогу, а також питання про легалізацію отриманих доказів не може розглядатися як перешкода для використання як докази іноземних судово-слідчих документів, тому що в даному випадку правова допомога надається добровільно. У зв'язку з цим нам представляється, що питання про використання доказів в іноземній державі, з якими Україна не має договірних відносин, повинне вирішуватися в кожному конкретному випадку судом

(суддею), що розглядає кримінальну справу. Як докази, отриманих на території іноземної держави на добровільних началах повинні визнаватися тільки ті з них, що отримані на законній підставі, компетентними на те особами, з дотриманням процесуальних норм держави, що виконує доручення і закріплені у формі процесуальних документів, що мають аналоги в національному кримінальному процесуальному законодавстві.

Неврегульованість на міжнародно-правовому рівні відносин взаємодіючих держав не повинне прийматися в увагу при вирішенні питання про допустимість отриманих доказів, тому що добровільне надання взаємної правової допомоги судових і правоохоронних органів різних країн обґрунтовано і відповідає завданням кримінального правосуддя.

Інакше стоїть питання про допустимість доказів, якщо запитувана сторона не врахувала цих побажань. «У такому випадку залишається два варіанти, або відмовитися від допомоги іноземної держави при розслідуванні і розгляді кримінальної справи, і як наслідок не одержати взагалі яких-небудь доказів, або прийняти форму співробітництва, запропоновану іноземною державою. Процесуальна форма, порядок і умови проведення процесуально- слідчих дій, критерії допустимості доказів в іноземної державі будуть відрізнятися, а іноді істотно. Відповідно отримані докази з формальної точки зору не будуть застосовні в національному кримінальному судочинстві» [3].

Переклад і прилучення таких доказів до кримінальної справи означає, що вони підлягають застосуванню саме в тій процесуальній формі, що була їм дана слідчими або судовими органами іноземної держави. Однак це не завжди тягне визнання таких доказів допустимими. Так, визнання досудовим розслідуванням протоколу допиту свідка або потерпілого аналогічним видом доказів припускає обов’язок суду відповідно до принципу безпосередності дослідження доказів допитати зазначених осіб.

Дотримання порядку одержання і закріплення доказів в іноземній державі необхідно для їхнього допустимого використання в кримінальному судочинстві України. При проведенні допиту свідка або потерпілого, проведенні обшуку або виїмки на території іноземної держави в порядку надання правової допомоги застосовується законодавство (загальне правило) країни, що виконує доручення. У цьому зв’язку протоколи названих слідчих дій, у національному криміналь-

ному процесі визнаються іншими документами (ст. 83 КПК). При складанні обвинувального висновку й інших процесуальних документів, слідчому пропонується конкретизувати джерело доказів [47, 112]. Документи є джерелом доказів, якщо в них викладені або засвідчені обставини, що мають значення для справи. Це повною мірою відноситься до фактів проведення відповідних слідчих дій. У тому випадку, якщо на прохання запитуючої держави при виконанні міжнародного слідчого або судового доручення буде застосоване його законодавство, то зазначені документи можуть бути визнані протоколами слідчих і судових дій.

Оцінка доказів, отриманих з інших держав і вирішення питань, перерахованих у ст. 64 КПК України, повинна проходити відповідно до норм кримінально-процесуального законодавства України. При оцінки допустимості доказів, отриманих на території іноземної держави, необхідно виходити з того, що докази можуть бути визнані допустимими, якщо вони отримані на законних підставах, тобто по окремих судових або слідчих дорученнях; компетентними особами правоохоронних або судових органів держави; з дотриманням процесуальних норм цих держав; із закріпленням у формі процесуальних доказів, що мають аналоги в кримінально-процесуальному законодавстві України.

Тенденції сучасної злочинності, особливо організованих її форм, визначають необхідність розробки ефективних механізмів і процедур надання (отримання) правової допомоги у кримінальному провадженні, оскільки принципово важливе значення для розслідування і розгляду кримінальних проваджень у контексті правової допомоги має оперативність та ефективність дій органів юстиції договірних сторін з повагою до їхнього суверенітету і територіальної цілісності. Зокрема, сторони, які розробляють договори про правову допомогу у кримінальних провадженнях, мають забезпечити, щоб ці договори сприяли пришвидшенню надання правової допомоги, спрощенню порядку одержання доказів і проведенню як процесуальних, так і слідчих дій, а також збирали докази з використанням способів, бажаних для запитуючої сторони. На підставі викладеного, а також з метою усунення сумнівів, що виникають при оцінці доказів, отриманих в іноземній державі, нам представляється необхідним спеціально визначити в КПК України юридичну силу доказів, отриманих на території іноземної держави. З цією метою ввести статтю приблизно наступного зміс-

ту: «Докази, отримані на території іноземної держави посадовими особами цієї держави в ході виконання ними доручень про надання правової допомоги по кримінальних справах, а також отримані посадовими особами запитуючої держави, у випадках передбачених міжнародними договорами України, міжнародними угодами або на основі принципу взаємності, завірені і передані у встановленому порядку, мають таку ж юридичну силу, як якби вони були отримані на території України в повній відповідності з вимогами її КПК» [6].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Погорецький М. Теорія кримінального процесуального доказування: проблемні питання / М. Погорецький // Право України. - 2014. - № 10. - С. 12-25.

2. Погорецький М. А. Щодо назви та предмету теорії кримінального процесуального доказування: проблемні питання / М. А. Погорецький // Матеріали ІІІ Міжнародної науково-практичної конференції «Малиновські читання», м. Острог, 14-15 листопада 2014 року. - Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. - С. 270-272.

3. Гончаренко В. Г. Доказування в кримінальному провадженні: науково-практичний посібник / Г. Гончаренко; Акад. адвокатури України. - Київ: Прецедент, 2014. - 42 с.

4. Попелюшко В. О. Судовий розгляд кримінальної справи: навч. посіб / В. О. Попелюшко. - К., 2006. - 234 с.

5. Яновська О. Г. Концептуальні засади функціонування і розвитку змагального кримінального судочинства: монографія / О. Г. Яновська. - К., 2011. - 303 с.

6. Удалова Л. Д. Суд як суб’єкт кримінальнопроцесуального доказування: монографія / Л. Д. Удалова, В. Я. Корсун. - К: Видавничий дім «Скіф», 2012. - 168 с.

Федоренко Євгенія Вікторівна,
студентка групи ПМСПз-19-1
Науковий керівник:
Топчій Віталій Васильович,
д.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики

ЗАКОНОМІРНОСТІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ДОКАЗІВ ТА ДОКАЗУВАННЯ У ДОКТРИНІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ УКРАЇНИ

Україна ставить за мету реалізувати багатогранну і шляхетну ідею правової держави. Реформа кримінального процесуального законодавства, яка ознаменувалася прийняттям у 2012 р. нового Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) і яка не припиняється й до нині, вимагає не тільки осмислення, а й корінних змін у правосвідомості суспільства. У теорії та практиці тема доказування є однією з найважливіших. Адже під час кримінального судочинства розглядаються кримінальні провадження, які вирішують долю людини. І правильність рішення суду буде залежати від того, наскільки точно та повно буде досліджено всі матеріали кримінального провадження.

Вагомий внесок у розроблення відповідної проблематики зробили Благута Р.І., Вапнярчук В.В., Глушков В.А., Гнатенко В.С., Дєєв М.В., Задорожко Ю.В., Зеленецький В.С., Конюшенко Я.Ю., Курильов С.В., Лукашевич В.Г., Лупінська П.А., Ляш А.О., Михеєнко М.М., Нор В.Т., Омельченко О.Є., Фаринник В.І., Фаткуллін Ф.Н., Яковлев М.М. та інші.

Відповідно до ст. 21 Конституції України «усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними» [2].

Реалізація прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального процесу потребує значних зусиль державних органів, зокрема, уповноважених законом на виконання завдань кримінального провадження.

Основним змістом роботи правоохоронних органів є робота з доказами, що є складною розумовою та пізнавальною діяльністю [4, с. 1].

Частиною 1 статті 84 КПК України визначено поняття доказів як «фактичних даних, отриманих у передбаченому цим Кодексом порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють

наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню» [3].

Встановлення фактів об'єктивної дійсності в кримінальному процесі здійснюється через використання доказів.

На думку Назаренка П.Г. поняття «доказ» охоплює такі елементи: «будь-які фактичні дані, що мають значення для кримінального провадження (зміст)» [5, с. 72]; «процесуальну форму їх закріплення (спосіб існування у матеріалах кримінального провадження)» [5, с. 72]; «відповідний носій відомостей (джерело)» [5, с. 72]. Усі вказані елементи перебувають у взаємозв'язку та в своїй єдності утворюють поняття доказів [5, с.72].

Як зазначає Благута І. «зміст доказів – фактичні дані, отримані з належних джерел, а їх матеріальною основою є не джерело, а штучно створений відповідний процесуальний носій» [1, с. 41].

Фактичні дані не можуть існувати самостійно без відповідного джерела та носія. Наприклад, для забезпечення можливості використання в доказуванні особливостей слідів знарядь кримінального правопорушення з них можуть бути зняті відбитки, копії чи зроблені фотознімки, за якими може бути ідентифіковане знаряддя кримінального правопорушення.

Варто розмежувати, що під джерелом розуміється те, що дає початок будь-чому, під носієм – те, що може слугувати засобом відображення, фіксації, збереження, перенесення. Наприклад, змістом такого доказу як показання свідка будуть фактичні дані, які свідок повідомляє на допиті, а формою – саме повідомлення, зроблене свідком на допиті, зафіксоване у протоколі (зміст – відомості, форма – документ). В даному випадку носіями фактичних даних є слова, речення, складні мовні конструкції [6, с. 52].

Водночас, один доказ може бути джерелом для декількох фактів. Наприклад, свідок повідомляє не про одну, а про декілька обставин, що можуть мати значення для кримінального провадження. Встановлення одного факту дає можливість з'ясувати інші важливі обставини.

Іноді доказами називають таку інформацію, як: аргументи сторін і думки осіб, що здійснюють судочинство; судження про ймовірність певного розвитку подій або логічні докази. Проте вважаємо, що такий підхід не відповідає чинному законодавству та порушує засаду презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини.

Процесуальними формами доказів, відповідно положень КПК України, прийнято вважати показання, речові докази, документи та виснов-

ки експертів. Процесуальна форма доказів має забезпечити правильність кримінального процесуального доказування.

У кримінальному процесуальному доказуванні готових доказів не існує і існувати не може. Окремі частини інформації отримують статус доказів лише тоді, коли вони були виявлені, сприйняті і зафіксовані в передбаченому законом порядку. А в процесі процесуальної діяльності суб'єктів доказування докази формуються в результаті достатньої фіксації інформаційно-пізнавального процесу, необхідного для подальшої перевірки. Слушно відмічається, що «не можуть виступати доказами фактичні дані, джерело та спосіб отримання яких невідомі, заборонені законом або одержані незаконним шляхом» [6, с. 64].

Відповідно до ч. 2 ст. 91 КПК України «доказування полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження» [3].

Якщо розглянути процес доказування в аспекті практичної діяльності, то він може бути поділений на декілька взаємопов'язаних частин: збирання (пошук, знайдення, вилучення та закріплення) доказових матеріалів; дослідження, перевірка, оцінка та використання доказів.

Кожна з названих частин процесу доказування незмінно супроводжується висуненням, побудовою та перевіркою слідчих версій, уявним моделюванням події кримінального правопорушення та процесів відображення його у зовнішньому середовищі, перевіркою висунутих версій, оптимізацією подальшого пошуку і дослідження доказової інформації. Підсумок доказування – висновки у кримінальному провадженні, які являють собою результат синтезу чуттєво-практичної та розумової діяльності суб'єктів доказування.

Якщо ж розглядати зміст доказування, слід зазначити, що більшість авторів виділяють такі види доказування: доказування як дослідження фактичних обставин справи та доказування як логічне і процесуальне доведення висновків по справі. Дані аспекти знаходяться у тісному взаємозв'язку, адже на основі наявних фактичних даних уповноважена особа здійснює розумове осмислення над значенням того чи іншого доказу.

У доказуванні як дослідженні фактичних обставин кримінального правопорушення поєднуються практичні дії і думки учасників кримінальної процесуальної діяльності. При доказуванні як логічному і процесуальному доведення висновків та тверджень по кримінальному провадженню – формується теза та наводяться аргументи для її підтвердження.

Таким чином, у такій процесуальній діяльності як доказування поєднуються: пізнавальні (пошукові та інформаційні процеси), комунікати-

вні (фіксація та забезпечення передачі фактичних даних у часі та просторі), засвідчувальні (закріплення, підтвердження достовірності фактичних даних) та обґрунтовуючі (використання доказів у встановленні обставин реальної дійсності) елементи.

Наведене вище дозволяє резюмувати, що поняття доказів та доказування є взаємозалежними поняттями, оскільки в процесі доказування здійснюється збирання, перевірка і оцінка доказів. Процес доказування завершується отриманням фактів, які дають змогу дійти висновку, в першу чергу, про винуватість або невинуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення.

На нашу думку, для отримання належних, допустимих, достовірних та достатніх доказів слід дотримуватись в процесі доказування таких правил: докази повинні отримуватись в установленому законом порядку, відповідним на те суб'єктом та дотримуючись належної процесуальної форми. Завдяки такому підходу орган розслідування, прокурор та суд встановлюють наявність чи відсутність суспільно небезпечного діяння, особу, яка його вчинила та решту обставин, що мають значення для встановлення обставин реальної дійсності у кримінальному провадженні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Благута Р. І. Докази та доказування у кримінальному провадженні: навч. посібник: Л.: ЛьвДУВС, 2018. 272 с.

2. Конституція України: від 28.06.1996 №254к/96-ВР № 4651-VI // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua (дата звернення 01.10.2020).

3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua (дата звернення 01.10.2020).

4. Ляш А. О. Поняття доказів у кримінальному процесі // Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право". Випуск № 2. 2012. 1-17 с.

5. Назаренко П. Г. Поняття доказу у кримінальному процесі: загальнотеоретичний аналіз // Науковий вісник Херсонського державного університету. Випуск № 5. 2015. С. 70–74.

6. Тертишник В. М., Теорія доказів: підручник. К.: Алерта, 2015. 294 с.

Хельменко Олександр Володимирович,
студент групи ПМСПз-19-1
Науковий керівник:
Топчій Віталій Васильович,
д.ю.н., доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики

РОЛЬ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ФОНОНОСКОПІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ДОКАЗУВАННІ

З огляду на досягнення різних галузей науки і техніки, ефективна боротьба з злочинності в умовах сучасності немислима без використання всієї сукупності таких. Спеціальні знання сприяють чіткому і швидкому розгляду у кримінальних справах з метою викрити або виправдати ту чи іншу особу. З огляду на ускладнення завдань, що стоять перед слідством, ускладнилися і завдання експертів. Державна судово - експертна діяльність має на увазі використання різних методів і засобів, що відповідають певному рівню розвитку науки з метою виявлення і розкриття розслідування і попередження злочинів. Прі розширенні сфери використання судових експертиз у здійсненні виробництва виникає необхідність об'єктивізації процесу доказування, забезпечення захисту майнових та особистих немайнових прав особи.

Криміналістична фоноскопія зародилася, поєднавши різні науки в результаті назрілої потреби криміналістів в отриманні об'єктивних наукових фактів на основі експертного дослідження таких слідів злочинного діяння, як мова і голос людини, а також різні звуки, записані на матеріальних носіях з можливістю їх багаторазового відтворення.

Етапи становлення і формування фоноскопічної експертизи розглядаються з кількох сторін. Так, «умовно виділяють три етапи: - винахід пристроїв запису і відтворення звуків; - винахід пристроїв візуалізації усного мовлення; - перенесення звуку з матеріальної форми в комп'ютерну (цифрову). Я вважаємо, що слід розрізняти виникнення і поетапне становлення науки і техніки в якості слідства технічного прогресу, а також становлення фоноскопії в якості напрямку в кримі-

налістиці. Важливо врахувати, що фоноскопічна експертиза виділяється в якості самостійного роду судової експертизи» [3].

Криміналістична фоноскопія створювалася на основі юридичних, науково-технічних передумов, які базувалися на гуманітарних і точних науках, тоді як сам термін криміналістичної фоноскопії з'явився в 1964 р, трохи пізніше був закріплений термін криміналістичної акустики. До моменту, коли було вирішено створити новий напрямок експертної діяльності, назріла об'єктивна і суб'єктивна необхідність виділення нового експертного течії, діяльності на основі криміналістичної фоноскопії. До того моменту вже з'явилися наукові дані про індивідуальний зміні одиниць усної мови, які поєднувалися з лінгвістичними і нелингвистическими умовами аналізу усної мови.

«Сучасна криміногенна обстановка в країні характеризується значним кількісним зростанням і якісним зміною злочинних проявів, різким посиленням протидії правоохоронним органам, збільшенням частки добре сплановані і ретельно замаскованих злочинів, скоєних організованими, добре технічно оснащеними злочинними групами та спільнотами, що робить їх розкриття та розслідування тільки традиційними методами практично неможливим» [5].

Сьогодні фоноскопічна експертиза є поширеним явищем і мережею фоноскопічних лабораторій оснащені практично всі правоохоронні органи: МВС, Мін'юст, СБУ, в яких щорічно проводяться тисячі фоноскопічних експертиз.

Важливе значення мають також недержавні експертні організації, які часто складаються з експертів, які пройшли підготовку та мають досвід роботи в експертних відділах правоохоронних органів.

Фоноскопічна експертиза може бути проведена не тільки в державному експертному установі, а й у недержавній експертної організації. Висновок експертизи недержавної організації не може бути оскаржене на підставі того, що проведення даної експертизи могло бути доручено державній судовно-експертній установі.

Для того, «щоб завдання фоноскопічної експертизи вирішувалися успішно необхідно оволодіння комплексом знань в різних базових науках. Важливо відзначити, що використання усно-мовної комунікації здійснюється в різних сферах діяльності і життя суспільства, актуалізуючи таким чином проблему захисту вербальної інформації, яка передається по акустичному каналу, користувачів таких комунікацій та інформації від зазіхань злочинців, а також дозволяє значно розши-

рювати доказову базу за рахунок фоноскопічних документів, які можуть бути залучені до матеріалів кримінальних справ» [6].

Таким чином, ми бачимо, що фоноскопічна експертиза є важливим і необхідним аспектом криміналістичної експертизи, спрямованої на розкриття злочинних діянь. Фоноскопічна експертиза заснована на вивченні і аналізі усних комунікацій людини.

Фоноскопічна експертиза може бути використана в різних випадках, починаючи від запису показань очевидців злочинного діяння, до ідентифікації злочинця по його мови (голосу).

Мова людини і її особливості тісно пов'язані з анатомо-фізіологічними особливостями особистості і може нести смислове і особистісну інформацію про людину.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України. Прийнятий 5 квітня 2001р. // Відомості Верховної Ради України. - 2001 - №25-26 - Ст. 212.

2. Конституція України від 28 червня 1996 р.

3. Лисенко В.В. Розслідування ухилень від сплати податків : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / В.В. Лисенко. - Харків, 1997. - 24 с.

4. Кримінальне право України: Особлива частина: Підручник / За ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація.- К; Х., 2001.- С. 168-170.

5. Весельський В. К. Сучасні проблеми допиту (процесуальні, організаційні і тактичні аспекти) : дис. канд. юрид. наук : 12.00.09 / Весельський Віктор Казимирович. – К., 1999. – 212 с. – С. 20.

6. Гончаренко В. Г. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / Гончаренко В. Г. ; за заг. ред. В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М.Є Шумила. – К. : Юстініан, 2012. С-394.

Наукове видання

Серія «Наукові роботи студентів УДФСУ»

ЗБІРНИК СТАТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДРУГОГО (МАГІСТЕРСЬКОГО) РІВНЯ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВОГО ІНСТИТУТУ ПРАВА

У чотирьох частинах

Частина 2

Відповідальний за випуск ***В. В. Топчій, Ю. І. Аністратенко***

Форматування та комп'ютерна верстка ***Н. М. Шамардак***

Матеріали друкуються в авторській редакції.

Здано до друку 30.11.2020. Формат 60×84/16.
Папір офсетний № 1. Гарнітура «Times New Roman».
Друк. арк. 15.5
Тираж 300 примірників. Замовлення № 934.

Підготовлено до друку Видавничо-поліграфічним центром Університету ДФС України
08200, вул. Університетська, 31, м. Ірпінь, Київська область, Україна

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 5104 від 20.05.2016